

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

6. (116.) évfolyam, 5. szám
Megjelent: 2011. október

Felelős kiadó:
dr. Bendzsel Miklós

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Szerkesztőség:
Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
1054 Budapest, Garibaldi u. 2., Telefon: 474 5554
Levélcím: Pf. 552, 1374, e-mail: iszjsz@hipo.gov.hu
www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,
1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440.
További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon.

Egyes szám ára: 1775 Ft
Egy évre: 10 650 Ft

SZTNH – Nyomda – 2011.002/5

Felelős vezető:
Dürr János

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

dr. Bendzsel Miklós elnök

*Bana Zsuzsanna, Dürr János, dr. Ficsor Mihály, dr. Gonda Imre,
Hajdú Judit, Kürtös József, dr. Tószegi Zsuzsanna, Ujvári János*

6. (116.) ÉVFOLYAM 5. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

6. (116.) ÉVFOLYAM 5. SZÁM

2011. október

Mezei Péter
**A szerzői jog jövője (is) a tét –
gondolatok a Google Books könyvdigitalizálási projektről**

Dr. Hepp Nóra
A formatervezésiminta-oltalom szerzői jogi megközelítése

Dr. Vida Sándor
Védjegyek és védjegyügyek 1945–1969 között

FÓRUM
**Inkább megtorlás, mint bitorlás –
hozzászólás a doménregisztrátort elmarasztaló cikkhez**

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

TARTALOM

<i>Mezei Péter</i>	A szerzői jog jövője (is) a tét – gondolatok a Google Books könyvdigitalizálási projektről	5
<i>Dr. Hepp Nóra</i>	A formatervezésiminta-oltalom szerzői jogi megközelítése	48
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Védjegyek és védjegyügyek 1945–1969 között	75
<i>FÓRUM</i>	Inkább megtorlás, mint bitorlás – hozzászólás a doménregisztrátort elmarasztaló cikkhez	88
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	93
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		126
Könyv- és folyóiratszemle		133
Summaries		148

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Péter Mezei</i>	The future of copyright law (also) at stake – some thoughts on the Google Books digitisation project	5
<i>Dr Nóra Hepp</i>	Design protection from the copyright perspective	48
<i>Dr Sándor Vida</i>	Trademarks in Hungary between 1945–1969	75
<i>FORUM</i>	Retaliation rather than infringement – comments on the article condemning the domain name registrar	88
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	93
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright		126
Review of books and periodicals		133
Summaries		148

A SZERZŐI JOG JÖVŐJE (IS) A TÉT – GONDOLATOK A GOOGLE BOOKS KÖNYVDIGITALIZÁLÁSI PROJEKTRŐL*

„A Google célja, hogy megszerezze és egyetemesen hozzáférhetővé és hasznossá tegye a világ információit.”¹

Yoshiyuki Tamura szerint a szerzői jog és a technológia összefonódó fejlődéstörténetében három nagy „hullám” határolható el egymástól. Az „első hullámot” a nyomdagép (európai) feltalálása jelentette, ami végső soron a szerzői jogi védelem kifejlődését eredményezte. Ez az „eredeti szerzői jog” mindaddig, amíg a nyomdagépekhez való hozzáférés, illetve a nyomtatott művek reprodukálása komoly költségekkel járt, megbízhatóan védte az alkotókat a bitorlókkel szemben. A XX. század második felében azonban az analóg másolókészülékek megjelenésével a társadalom mind nagyobb részének nyílt lehetősége a jogvédett tartalmak másolására. E második „hullám” az addigi jogi keretek – különösen a vagyoni jogok és a védelmi idő – módosítását eredményezte. Tamura szerint a fejlődéstörténet „harmadik hullámát” a digitális technológiák és az internet elterjedése szülte. Mivel ezek révén világviszonylatban tömegeknek adatik meg a szerzői alkotásokhoz való hozzáférés, ez még a korábbiaknál is jelentősebb kihívások elé állítja a jogalkotót és a jogosultakat.²

Tamura elmélete egyszerre hiányos és helytálló. *Hiányossága* abból ered, hogy említést sem tesz a szerzői jog világában feszültségeket generáló fénymásolási technológiáról, amely olyan változásokhoz vezetett (egyes országokban), mint a reprográfiai jogdíj, illetve az ehhez kötődő közös jogkezelés. *Helytállónak* pedig azért nevezhető, mert világosan rámutat arra, hogy a szerzői jogot – a törvényi szintű szabályozás három évszázada során – érő kihívások többségét az újonnan kifejlesztett és idővel tömegesen elérhetővé váló technológiai eszközök és alkalmazások gerjesztették.

*

A jelen tanulmány a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretében készült, amely az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ E mottó a Google alapvető célkitűzését takarja. Angolul: „Google’s mission is to organize the world’s information and make it universally accessible and useful.” Lásd: <http://www.google.com/about/corporate/company/>. (Valamennyi internetes hivatkozás utolsó megtekintésének dátuma: 2011. június 30.)

² E fejlődéstörténet „hullámairól” lásd: Yoshiyuki Tamura: Rethinking Copyright Institution for the Digital Age. WIPO Journal, 2009. 1. sz., p. 66–68.

A digitális technológiák, illetve ehhez szorosan kapcsolódva az internet elterjedése a szerzői jog oldaláról nézve a legtöbb esetben negatív folyamatokat eredményezett. Ezek közül is kiemelkedik a napjainkban oly részletesen tárgyalt fájlcserelés jelensége.³ Avagy például a társadalmilag oly hasznos keresőmotorok is csupán speciálisan erre a célra kidolgozott felelősségkorlátozási rendelkezések révén részesülnek – feltételekhez kötött – védelemben, máskülönben működésük gyakorlati ütközést mutatna a szerzők vagyoni jogaival.

Mindezek fényében továbbra is bátornak nevezhetők az olyan kezdeményezések, melyek jogvédett kifejezések/tartalmak engedély nélküli felhasználásával járnak együtt. E bátor törekvések közé sorolható a Google által beindított *Google Books projekt*. S bár a Gutenberg nevét viselő kezdeményezés révén már 1971 óta folyik könyvarchiválás,⁴ a „digitális könyvtár” kifejezéssel pedig a múlt évszázad vége óta egyre gyakrabban lehet találkozni,⁵ a könyvek „ipari méretű” szkennelése és elérhetővé tétele csak az elmúlt években válhatott realissá.⁶

Az írott kultúra digitalizálásában rejlő potenciál ráadásul óriási. Nem csupán a művekhez való online – korlátlan és az eredetivel elvileg megegyező minőségű – hozzáférés ténye tűnik kiemelkedőnek, hanem az is, hogy ily módon megőrizhetők akár több évszázados kulturális értékeink is, illetve az, hogy ily módon új közönség szólítható meg, ami új bevételi forrásokat eredményezhet.⁷ S e közönség nem pusztán a könyveket általában is olvasó embereket takarja, hanem azokat is, akiknek korunk digitális világában az olvasás az online médiákon keresztüli tájékozódást jelenti. A „digitális bennszülöttek”⁸ könyvolvasáshoz való „visszacsbításának” kiváló eszköze az irodalmi művek online hozzáférhetővé tétele. S ezt csak tovább fokozza az e-könyv formátum, illetve az ezek kényelmes olvasásához elengedhetetlen táblaszámítógépek és e-könyv olvasók rohamos terjedése.⁹ A könyvdigitalizálás a

³ A hazai jogirodalomból erről lásd különösen: Mezei Péter: Digitális sampling és fájlcsere. SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi Intézet, 2010. Legújabbban pedig lásd: Bodó Balázs: A szerzői jog kalózái – A kalózkodás szerepe a kulturális termelés és csere folyamataiban a könyvnyomtatástól a fájlcserelés hálózatkig. Typotex, Budapest, 2011.

⁴ Lásd: <http://www.gutenberg.org>.

⁵ Peter Lyman és Mark Stefik elképzeléseiről lásd: Mary Murrell: Digital + Library: Mass Book Digitization as Collective Inquiry. New York Law School Law Review, 2010. 11. sz., p. 224–226.

⁶ Néhány fontosabb nonprofit (könyvtári) kezdeményezésről lásd: Murrell: i. m. (5), p. 233–236.

⁷ The Authors Guild, et al., v. Google, Inc., 05 Civ. 8136 (S.D.N.Y.), Opinion, 22 March, 2011, p. 3. A végzés elérhető az alábbi linken: <http://www.nysd.uscourts.gov/cases/show.php?db=special&id=115>.

⁸ E kifejezést lásd: Viviane Reding: Digital Europe – Europe’s Fast Track to Economic Recovery. The Ludwig Erhard Lecture 2009, Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009, p. 5.

⁹ Rendkívül friss hír, hogy az Amazon 2011. április 1. óta átlagosan több e-könyvet ad el, mint papír alapú kötetet (100 nyomtatott példányra 105 e-könyv jut). Lásd: Claire Cain Miller, Julie Bosman: E-Books Outsell Print Books at Amazon. New York Times, May 19, 2011, http://www.nytimes.com/2011/05/20/technology/20amazon.html?_r=1.

különbéle fogyatékossgal rendelkező személyek elérésére is kiváló lehetőséget teremt, a digitális tartalmak ugyanis sokkal könnyebben alakíthatók át Braille-írással vagy hangos könyvvé.

Írással örökségünk, illetve a jelenleg is hozzáférhető irodalmi alkotások digitalizálása és online elérhetővé tétele kiemelkedő hasznossága mellett óriási akadályokba ütközik. Egy ideje napirenden van az ún. „árva művek” hasznosításának kérdése. Társadalmilag értékes tudás veszhet ugyanis kárba annak köszönhetően, ha egy mű szerzője ismeretlen, vagy ismeretlen helyen tartózkodik, s ezért nem kérhető tőle engedély művének felhasználására. Ráadásul a Google gazdaságilag – többek közt épp az árva művek miatt – ésszerűnek tűnő „opt-out” politikája is ütközik a szerzői jog rendszerével.¹⁰ Ugyancsak problémákat szülhet, hogy bár a szerzői jog – a legtöbb esetben, s így hazánkban is – alapvetően „technológiavak”, valójában mégsem képes lépést tartani a digitális világ kihívásaival.¹¹ Ezzel összhangban nem adható megnyugtató válasz arra a kérdésre, hogy ki, milyen feltételek mentén tehet lépéseket az emberiség ismeretanyagának társadalmilag kiemelkedően indokolt megőrzése és hozzáférhetővé tétele felé.¹²

*A kérdés tehát nem csupán egy technológiai alkalmazás, illetve felhasználás szerzői jogi megítélése, hanem nagy valószínűség szerint a szerzői jog egészének a jövője az online világban.*¹³

A Google Books projekt kiváló esettanulmányként szolgálhat ennek megválaszolásakor, hiszen egyértelműen hasznos célkitűzés rejtőzik a világ egyik vezető online szolgáltatójának

¹⁰ Az egyik klasszikus érv szerint a Google „opt-out” politikája lehetővé teszi, hogy a cég a hasznos szolgáltatását anélkül nyújtsa, hogy a könyvek millióinak engedélyezésével járó tranzakciós díjakat (jogdíjakat, ügyvédi és egyéb járulékos költségeket) megfizesse. Lásd: *Alessandra Glorioso*: Gogle Books: an Orphan Works Solution? *Hofstra Law Review*, 2010, p. 992–993; *Stefan Bechtold*: Optionsmodelle und private Rechtsetzung im Urheberrecht am Beispiel von Google Book Search. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2010, p. 286–287.

¹¹ Kiválóan igazolja e megállapítás helyességét a 2011 májusában nyilvánosságra hozott „Digital Opportunity – A Review of Intellectual Portperry and Growth” című angol jelentés. Lásd: <http://www.ipo.gov.uk/ipreview-finalreport.pdf>. A tanulmányt elkészítő munkacsoport, melynek élén Ian Hargreaves médiaprofesszor állt, ezért az angol szerzői jog reformját javasolja több olyan területen is, melyek az online tartalomfogyasztással függnek szorosan össze.

¹² A szerzői jog és a társadalmi igazságosság kapcsán lásd továbbá: *Lateef Mtima, Steven D. Jamar*: Fulfilling the Copyright Social Justice Promise: Digitizing Textual Information. *New York Law School Law Review*, 2010. 11. sz., p., 77–108. A tanulmány érdekes gondolatokat tartalmaz a magánfelek szerepét illetően a szerzői jog Egyesült Államokban meglévő alkotmányos célkitűzésének megvalósításában. Lásd: *Mtima, Jamar*: i. m. (12), p. 93–101.

¹³ Az Adolphsen–Mutz szerzőpáros találó véleménye szerint: „Világszerte vagy a szellemi tulajdon-jog eddig ismert legnagyobb lopásáról van szó, vagy épp eljött a kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek digitális világban való szabad hozzáférhetőségének aranykora.” Lásd: *Jens Adolphsen, Martina Mutz*: Das Google Book Settlement. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht International*, 2009, p. 789.

kezdeményezése mögött. Ily módon a fenti kérdést úgy is meg lehet fogalmazni, hogy *a szerzői jognak meddig kell az egyedi szerzők érdekeit a társadalom megalapozott érdekeivel szemben oltalmaznia?*

A jelen tanulmány elsődleges célja ezért az, hogy a Google könyvdigitalizálási projektje elé „akadályokat gördítő” szerzői jogi aggályokat bemutassa. Mivel azt tudjuk, hogy a Módosított Egyezségi Megállapodást (MEM)¹⁴ a bíróság nem hagyta jóvá, ezért a tanulmány szerkezetét érdemes oly módon strukturálni, hogy a Google könyvdigitalizálási programjának történetét és technológiáját bemutató I. fejezetet a projekttel összefüggő, vitára okot adó szerzői jogi kérdéseket csokorba gyűjtő – egyelőre hipotetikus – fejtegetések kövessék, a projekt miatt indult perek keretében kötött Egyezségi Megállapodás (EM),¹⁵ illetve a MEM legfontosabb részleteinek bemutatása és ezek kritikája pedig csak ezt követően kerüljön sorra (II. és III. fejezet). Végül a IV. fejezet a könyvdigitalizálás jövőjével kapcsolatos legfontosabb információkat igyekszik csokorba gyűjteni.

I. fejezet – A Google Books projekt története és szerzői jogi relevanciája

2003 végén a Google akadémiai és szépirodalmi kiadókkal kötött olyan megállapodást, amelynek révén a kiadók által jegyzett kiadványok digitális másolatait hozzáférhetővé tette az interneten. A kiadók a megállapodás értelmében maguk dönthettek arról, hogy a köteteknek a Google mekkora részét vetítse ki. Általában a fogyasztók a műveknek csak egy csekélyebb részéhez férhettek hozzá, ám azokat se nem nyomtathatták ki, se nem tölthették le.¹⁶ Mindezek mellett a Google olyan linkeket tüntetett fel a könyvrészletek mellett, amelyek keresztül a kötetek megvásárolhatókká váltak.¹⁷

A Google Print pozitív visszajelzésein felbuzdulva az óriáscég egy új kezdeményezés, a „Google Books Library Project” részleteiről tájékoztatta a közvéleményt a frankfurti könyvvásáron 2004 decemberében. A Google több nagy könyvtárral¹⁸ kötött olyan megállapodást,

¹⁴ A MEM teljes tartalma elérhető az alábbi weboldalon: <http://books.google.com/booksrightsholders/agreement-contents.html>.

¹⁵ Az EM eredeti szövege elérhető az alábbi weboldalon: www.googlebooksettlement.com/intl/en/Settlement-Agreement.pdf.

¹⁶ Ennek fényében furcsa, hogy a szolgáltatásnak a „Google Print” nevet adták. E kezdeményezés valójában az alább kifejtett „Partner Program” előfutárának tekinthető.

¹⁷ Lásd: *Siva Vaidhyanathan: The Googolization of Everything and the Future of Copyright*. U.C. Davis Law Review, 2007, p. 1215.

¹⁸ Ezek száma mára 40 fölé ugrott, amiből 12 külföldi intézmény. A könyvtárak között megtalálható például a Harvard, az Oxford, a Princeton, a Stanford avagy a Michigani Egyetem könyvtára (Larry Page, a Google egyik tulajdonosa ide járt egyetemre), illetve a Bajor Állami Könyvtár, a Katalán Nemzeti Könyvtár vagy a New York-i Közkönyvtár. A könyvtárak teljes listáját lásd: <http://books.google.com/googlebooks/partners.html>. Az eredeti megállapodásokkal kapcsolatban lásd: *Vaidhyanathan: i. m. (17)*, p. 1215–1216.

amelynek alapján a *Google* az általa kifejlesztett nagy teljesítményű szkennerek segítségével a könyvtári állományba tartozó kötetekről¹⁹ digitális másolatokat készített.²⁰ E másolatokból a könyvtárak is kaptak egy példányt, valamint a *Google* is elérhetővé tette őket egy külön erre a célra létrehozott weboldalon.²¹ Ezen az oldalon a felhasználók rákereshettek bármely kulcsszóra, majd megtekinthették a találati eredményeket. Köztulajdonban álló könyvek esetén a teljes tartalomhoz, jogvédett tartalmak esetén csupán a keresett kifejezést körülölelő szavakból álló rövid részletekhez (*snippets*) férhettek hozzá a fogyasztók.²² Abban az esetben, ha a keresett kulcsszó az adott műben többször is előfordult, a *Google* e részletek közül legfeljebb csak hármat jelenített meg. Mindezek mellett a weboldalon az érintett könyv legközelebbi közkönyvtári elérhetősége is feltüntetésre került, valamint az, hogy mely könyvesboltban vásárolható meg.²³

A „*Library Project*” mellett egy ún. „*Partner Program*” is meghirdetésre került.²⁴ Ennek keretében a *Google* a könyvkiadók engedélyével digitalizálhatja az azok által kiadott könyveket, feltéve, hogy az ezzel kapcsolatos engedélyezési jogokkal e kiadók rendelkeznek. Amennyiben egy kiadvány ilyen megállapodás alapján kerül be a rendszerbe, akkor a fogyasztó általi kulcsszavas keresés alkalmával a kulcsszót tartalmazó, valamint néhány azt megelőző és azt követő oldal is kivételre kerül. A *Google* olyan linkeket is elérhetővé tesz, amelyek segítségével a fogyasztó a kiadó vagy valamely könyvruház oldalára juthat el, ahol az adott kötetet megvásárolhatja. Az érintett kiadó továbbá bármely pillanatban megtiltathatja a *Google*-nak, hogy az adott könyvet a továbbiakban is elérhetővé tegye. Ezenfelül, amennyiben a kiadó engedélyezte a cégnek, hogy az a könyv oldalain reklámokat helyezzen el, az ebből befolyó reklámbevételekből is részesül.²⁵

¹⁹ A partnerek közül csak a University of Michigan, a University of California és a Stanford University könyvtári állományából szkennelt be köztulajdonban lévő és szerzői jogilag védett köteteket a *Google*. A többi partner állományából csak a köztulajdonban lévő könyvek kerültek digitalizálásra. Lásd: *Jonathan Band: The Long and Winding Road to the Google Books Settlement*. John Marshall Review of Intellectual Property Law, 2010, p. 233.

²⁰ Jonathan Band szerint a projekt keretében kb. 30 millió könyv digitalizálása tűnik reális célnak. A *Google* nagy teljesítményű szkennerekével egy oldal lemásolása átlagosan 10 centbe kerül. Így a 30 millió, átlagosan 250 oldalas kötet esetén a *Google* költségei 750 millió USD-re rúghatnak. Lásd: *Band: i. m.* (19), p. 228.

²¹ Lásd: <http://books.google.com/>.

²² *Nari Na: Testing the Boundaries of Copyright Protection: The Google Books Library Project and the Fair Use Doctrine*. Cornell Journal of Law and Public Policy, 2007, p. 420.

²³ *Paul Ganley: Google Book Search: Fair Use, Fair Dealing, and the Case for Intermediary Copying* (Working Paper, 13 January 2006), p. 3–5.; http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=875384; *Na: i. m.* (22), p. 424–426.; *Vaidhyanathan: i. m.* (17), p. 1216.; *Band: i. m.* (19), p. 232–233.

²⁴ A Partner Program bétatesztje 2003-ban megtörtént, és hivatalosan a Frankfurter Könyvvásár idején, 2004 októberében jelentették be a program elindítását. Lásd: *Murrell: i. m.* (5), p. 237. A programhoz azóta (2009 júniusi adatok alapján) 30 000 kiadó csatlakozott két millió kiadvánnyal. Lásd: *Uo.*

²⁵ *Ganley: i. m.* (23), p. 2–3.; *Na: i. m.* (22), p. 423–424.; *Band: i. m.* (19), p. 231.

Az előbbi két részterületet felölelő teljes projekt mára hatalmas méreteket öltött. Egyes becslések szerint a világon kb. 174 millió egyedi kötet látott eddig napvilágot,²⁶ melyek közül a Google egyik jogásza szerint „hozzávetőleg 15 millió könyvet” sikerült már besz kennelni.²⁷

Tekintettel arra, hogy a „Partner Program” keretében a Google minden szükséges engedélyt beszerzett, ezért a későbbi perekben semmilyen szerzői jogi aggály nem merült fel az ennek keretében történt felhasználásokkal kapcsolatban. Ezért a jelen tanulmány sem kíván e programmal érdemben foglalkozni. A „Library Project” azonban legkevesebb három szerzői jogilag releváns cselekményt ölel fel. Egyrészt a Google jogvédett könyvek teljes tartalmát digitalizálta (vagyis többszörözte). Másrészt a fogyasztói kulcsszavas keresést követően rövid részletet tett elérhetővé (másként a „nyilvánosság számára hozzáférhetővé”).²⁸ Végül a Google a digitalizálást követően rendelkezésre álló fájlból egy példányt a könyvtárak rendelkezésére bocsátott. A Google Books-perben a felperesek mégis csak az első pontban említett felhasználást vitatták.²⁹

II. fejezet – Szerzői jogi fejtegetések

Bár az alábbiakban ismertetésre kerülő két alapügyet a felek egyezségi megállapodással igyekeztek rendezni, mégis érdekesnek tűnik eljátszani a gondolattal, hogy vajon a bíróság miként ítélte volna meg a Google tevékenységét. Más szavakkal: *megállapítást nyert volna-e a Google felelőssége a felhasználásokért, esetleg sikerült volna valamilyen módon kimentenie magát?* Fontos, hogy az erre a kérdésre keresett (adott) válasz csupán elvi jelentőségű, mivel kevés esély mutatkozik arra, hogy a jogvitát – az egyezségi megállapodás helyett – érdemi döntés zárja majd le.

A kérdés megválaszolásához ezért elsőként a Google könyvszkennelési tevékenységét kell áttekinteni, melynek fényében arra is világosan következtetni lehet, hogy mely országban, mely jog alapján lehetne pert indítani a Google-lal szemben. Ezek után pedig vizsgáljuk meg azt, hogy a tényleges felhasználás az Egyesült Államokban, illetve általánosságban az Európai Unió területén ütközik-e valamely szerzői jogosultsággal, illetve hogy beleillik-e valamely szabad felhasználási kategóriába.

²⁶ I. m. (7), p. 3., 1. lábjegyzet.

²⁷ A Simon Morrisonnal készült interjú lásd: Gépolvasási verseny, HVG, 2011. április 23., p. 40.

²⁸ E ponton fontos megjegyezni, hogy az Egyesült Államok szerzői jogi törvénye nem tartalmaz a fenti zárójeles részben található kifejezésnek (angolul: „making available to the public”) megfelelő kizárólagos vagyoni jogot, e felhasználási cselekmény a „public display”, vagyis a nyilvános előadás fogalma alá sorolható. Lásd: United States Copyright Act, 17 U.S.C., Art. 106(5). (A továbbiakban: USCA).

²⁹ Ezért a másik két felhasználási cselekmény érdemi tárgyalása nem a peres eljárást ismertető III. fejezetben, hanem a *Google Books projekt szerzői jogi megítélésével* kapcsolatos elvi fejtegetéseket tartalmazó II. fejezetben lesz olvasható.

II.1. Kollíziós jogi alapvetések

A nemzetközi szerzői jog egyik régóta alkalmazott tétele, hogy a szerzői jogosultak műveik vonatkozásában nem világszintű védelemmel, hanem *nemzeti szinten biztosított oltalmak csokrával* rendelkeznek. Ebből következik egyrészt az, hogy a szerzői jog *territoriális jellegű*, vagyis a nemzetállamok a saját földrajzi területükre nézve maguk szabályozhatják a szerzői jogi védelem feltételeit és tartalmát.³⁰ Másrészt az, hogy a jogosultak mindenkor a jogvédelem igénylésének helye szerinti oltalomra („*lex loci protectionis*”) hivatkozhatnak egy konkrét eljárásban.³¹ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy valamennyi felhasználást elemeire bontva, egyenként kell megvizsgálni annak megállapítása érdekében, hogy *a részmózzanatok vonatkozásában melyik ország (vagy országok) joga az alkalmazandó, illetve alkalmazható.*

A Google által alkalmazott technológia, illetve a könyvdigitalizálási projekt lényege nagyon röviden a következő. A Google elsőként nagy teljesítményű szkennere segítségével képfájlt készített a forrásművekről. Ebből egy szövegfelismerő szoftver automatikusan szövegfájlt generált. A Google mindkét másolatot tartós jelleggel megőrizte az Egyesült Államok földrajzi területén található szerverein. A Google Books oldalon lefuttatott kulcsszavas keresésre is a Google Egyesült Államokban fenntartott szerverein került sor. A lehívás során azonban a kivetített részlet, illetve – ha erre lehetőség volt – a teljes tartalom az érintett felhasználó országának földrajzi területén (a felhasználók számítógépén) is hozzáférhetővé vált.³²

E technológia fényében kijelenthető, hogy mivel a többszörözésre és a másolatok szervereken való tárolására az Egyesült Államok területén kerül(t) sor, ezért e felhasználások vonatkozásában kizárólag az amerikai bíróságok jogosultak eljárni, az alkalmazandó jog pedig az USCA lehet. Abban az esetben, ha a *jogvédelem tartalmak* egy másik országban (például hazánkban vagy egy másik európai országban) a nyilvánosság számára hozzáférhetővé váltak, esetleg a másodpéldányokat más országokban terjesztették, akkor az adott állam szerzői joga is alkalmazhatóvá válik.³³

³⁰ Melynek általános kereteit persze a nemzetközi – és az Európai Unió vonatkozásában a közösségi – szerzői jogi normák hosszu ideje kijelölik.

³¹ Köszönhetően a nemzeti elbánás elvének, a külföldi alkotók a nemzeti bíróságok előtt ugyanolyan jogokat érvényesíthetnek, mint az adott ország állampolgárai. Lásd: Berni Uniói Egyezmény (BUE), 5. cikk (1) bekezdés; WIPO Szerzői Jogi Egyezmény, 3. cikk (mely a BUE vonatkozó passzusának értelemszerű alkalmazását írja elő); WIPO Előadásokról és Hangfelvételekről Szóló Szerződés, 4. cikk; TRIPS-megállapodás, 3. cikk. (A TRIPS-megállapodás 4. cikke mindezt a legnagyobb kedvezményes elbánás elvével bővítette tovább.)

³² A Google által alkalmazott technológiával összefüggésben lásd: Sebastian Kubis: Digitalisierung von Druckwerken zur Volltextsuche im Internet – die Buchsuche von Google (”Google Book Search”) im Konflikt mit dem Urheberrecht. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 2006, p. 375., 378., Adolphsen, Mutz: i. m. (13), p. 791.

³³ A nemzetközi magánjogi kérdések elemzését lásd részletes: Adolphsen, Mutz: i. m. (13), p. 790–792., 797–798; Karl-Nikolaus Peifer: Das neue Google Book Settlement Agreement – Chancen verspielt oder gewahrt? Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht - Praxis, 2010, p. 1–3.

Végül fontos megemlíteni, hogy a *Google* a digitalizált könyvekről a partnerkönyvtárak részére egy másolatot juttatott. Ez elvi szinten a terjesztés vagyoni jogának sérelmét eredményezheti. Mivel azonban a nem amerikai könyvtárak gyűjteményeiből a *Google* csakis a közkincsbe tartozó köteteket digitalizálta, ezért a terjesztés jogának a sérelme az amerikaiakól eltérő jogrendszerekben kizárt.

II.2. Felhasználás az Egyesült Államok szerzői joga fényében

Az USCA alapján a jogvédett művek többszörözése, illetve bármely ehhez kapcsolódó felhasználása kizárólag a szerzői jogosult előzetes hozzájárulásával lehetséges.³⁴ Ennek megfelelően bármely, kizárólagos vagyoni jogot érintő, engedély nélküli hasznosítás „*prima facie*” ok a szerzői jogi per beindítására. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a felhasználó minden esetben vesztes per elé nézne. Az alábbiakban azt kell szemügyre vennünk, hogy az egyes felhasználási részmozzanatok vonatkozásában kínál-e az Egyesült Államok törvényi és esetjoga a *Google* számára valamilyen lehetőséget a jogsértés megállapításának kizárására, illetve a jogsértés alóli kimentésre.

Az egyes részletek fogyasztók általi kulcsszavas keresést követő online „kivetítése” kapcsán, mely bár alapvetően ellenkezik a nyilvános előadás jogával,³⁵ a *Google* nagy valószínűség szerint sikerrel hivatkozhatna az Egyesült Államok esetjogában kiforrott *de minimis*-tesztre. E tétel ugyanis kizárja a felelősségre vonás lehetőségét a csekély mennyiségű felhasználások esetén. Más szavakkal: a jogellenesség megállapításához a felperesnek azt kell bizonyítania, hogy a felhasználás meghalad egy triviális, minimális mértéket, s a két érintett mű között mennyiségi vagy minőségi értelemben lényeges hasonlóság fedezhető fel („*de minimis non curat lex*”).³⁶ Az amerikai szerzői jog ugyanis nem kíván foglalkozni a „bagatell ügyekkel”.³⁷ És bár kétségtelen, hogy a *Google* könyvek millióinak sok száz millió oldaláról képes részleteket kivetíteni, e csekély terjedelmű szövegek jelentősége önmagukban nézve elhanyagolható, s nem elegendő ahhoz, hogy a bíróság előtt a jogsértés megállapításra kerüljön.³⁸

³⁴ Az USCA Art. 106 szerint: „Subject to sections 107 through 122, the owner of copyright under this title has the exclusive rights to do and to authorize any of the following ...” (kiemelés a tanulmány szerzőjétől).

³⁵ USCA Art. 106(5).

³⁶ Mezei: i. m. (3), p. 59. Az amerikai joggyakorlatból lásd különösen: *Ringgold v. Black Entertainment Television Inc.*, 126 F.3d 70 (1997); *Warner Brothers, Inc., et al. v. American Broadcasting Companies, Inc., et al.*, 720 F.2d 231 (1983).

³⁷ „The law does not concern itself with trifles”. Lásd: *Ringgold v. Black Entertainment Television Inc.*, p. 74.

³⁸ *Matthew Sag: The Google Book Settlement and the Fair Use Counterfactual*. New York Law School Law Review, 2010, p. 25.

Ezzel ellentétben az eredeti szkennelése, az így előállított képfájlnak a szövegfelismerő szoftver segítségével való átalakítása, valamint e fájlnak a *Google* szerverein való tárolása a *többszörözés* kizárólagos jogának egyértelmű megsértését eredményezi.³⁹ A digitális másodpéldányoknak az eredeti könyvtárakkal való „megosztása” pedig a *terjesztés* kizárólagos jogával mutat ütközést.⁴⁰ A kérdés ezek után az, hogy e jogsértésekkel összefüggésben sikerrel hivatkozhat-e a *Google* valamely kimentő körülményre.

Elsőként a *könyvtárak részére juttatott másodpéldányok* jogi helyzetét érdemes szemügyre venni. Ezen a ponton különös figyelmet érdemelnek az *USCA* azon rendelkezései, amelyek a könyvtári állományban lévő kötetek megőrzési célú többszörözését teszik lehetővé. A törvény egyrészt általánosságban engedélyezi a könyvtárak, illetve munkájuk keretében eljáró alkalmazottaik részére, hogy az intézmény gyűjteményeiben fellelhető művekről egy példányt készítsenek, feltéve, hogy a többszörözés nem haszonszerzési célokból történik, a könyvtár nyilvános, és a másodpéldányon szerepel a szerzői jogra való utalás.⁴¹ Másrészt a nyilvánosságra hozott művekről⁴² legfeljebb három másolat készíthető annak megelőzése érdekében, hogy a forrásmű megsérülése, amortizálódása, elvesztése, ellopása, illetve az eredeti hordozó elavulása esetére tartalékpéldány álljon a könyvtár rendelkezésére. E szabad felhasználási esetkör alkalmazásának feltétele egyrészt, hogy a könyvtárnak előzetesen gondos keresést kell lefolytatnia annak meghatározására, hogy más módon képes-e tartalékpéldányt beszerezni, másrészt hogy a digitális másolat csakis a könyvtár területén váljék elérhetővé.⁴³

Ez utóbbi lehetőség alkalmazásának nagy valószínűséggel gátat szab, hogy a „*Library Project*” keretében a könyvtárak előre megfontoltan bocsátották a *Google* rendelkezésére az állományukba tartozó könyveket, s a biztonsági másolat készítését nem előzte meg az alternatív pótláshoz szükséges kutatás.

Ettől eltekintve azonban az *USCA 108(a) szakasza érdemi védelmet nyújthat a könyvtárak számára készített másolatokat illetően*. Az alapján ugyanis a másodpéldányok elkészítésére a könyvtár *jogosult*, viszont a norma nem rögzíti, hogy a tényleges többszörözést miként lehet megvalósítani.⁴⁴ Ennek megfelelően ha a könyvtár és a *Google* között létrejött

³⁹ *USCA* Art. 106(1).

⁴⁰ *USCA* Art. 106(3). Ismét érdemes hangsúlyozni, hogy a *Google* csupán három könyvtárral kötött olyan megállapodást, amelynek révén a cég az általuk megőrzött jogvédett műveket is digitalizálta. Valamennyi többi könyvtárból csakis a közkinsbe került művek kerültek átadásra. Vö.: 18. lábjegyzet.

⁴¹ *USCA* Art. 108(a).

⁴² Az *USCA* Art. 108(b) pontja a nyilvánosságra nem hozott kötet többszörözéséről tesz említést. A *Google Books projekt* keretében ilyen művek nem kerültek felhasználásra, tehát e törvényhelyet érdemben nem szükséges vizsgálni.

⁴³ *USCA* Art. 108(c).

⁴⁴ Lásd: „... it is not an infringement of copyright for a library or archives, or any of its employees acting within the scope of their employment, to reproduce no more than one copy or phonorecord of a work ...”

szerződés alapján a Google a könyvtár „ügynökeként” járt el a digitalizálás során, akkor a munkavégzés ellentételezéseként átadott másodpéldányok⁴⁵ a könyvtár által elkészítettnek tekintendők,⁴⁶ s így azokra a fenti törvényhely az irányadó.⁴⁷

A fenti megállapítás a Google további felhasználásaival kapcsolatban nem nyújthat kimentést. Más szavakkal: a Google az USCA Art. 108(a) előírására csakis a könyvtárak részére juttatott másodpéldányok vonatkozásában hivatkozhat,⁴⁸ az eredeti digitalizálást, illetve az ezzel összefüggő részcsелеményekeket azonban nem fedi le.⁴⁹ Ezek vonatkozásában pedig legfeljebb az Egyesült Államok szerzői jogában több mint másfél évszázada konstans jelleggel formálódó *fair use*-tesztet hívhatja segítségül.⁵⁰ Ez kimentő körülményként („*affirmative defense*”) szolgál azokra az esetekre, ha valaki engedély nélkül úgy használ fel jogvédett alkotást, hogy ezt valamely ésszerű céllal alá tudja támasztani.⁵¹ Amennyiben a cél indokolt, akkor az eljáró bíróságnak négy – összehatásában vizsgálандó – faktor⁵² mentén kell határoznia a felhasználásról. Az amerikai szerzői jognak a *fair use*-teszt ily módon egy olyan „kritikus biztonsági szelepe”,⁵³ amely a bíróságok számára lehetővé teszi, hogy esetileg mérlegelhessenek a felhasználások jogszerűségéről egyrészt a szerzői jogosultak, másrészt a társadalom tagjai érdekeinek a fényében.⁵⁴

A Google a *fair use*-tesztre alapozott érvelésében kulcsfontosságú szerepet szánt a *Kelly v. Arriba Soft*- és a *Perfect 10 v. Amazon*-ügyben hozott ítéletnek.

Az előbbi ügyben az alperes internetes keresőmotorja vizuális alkotások online fellelésére szakosodott. A program működését egy, a világháló valamennyi honlapját időszakosan átpáztázó automatikus program (egy ún. „*crawler*”) segítette. Ez az interneten található fényképekről a cég szerverére egy csökkentett méretű másolatot (ún. „*thumbnail*”) mentett,

⁴⁵ Lásd: *Vaidhyanathan*: i. m. (17), p. 1216., különösen a 29. lábjegyzetet.

⁴⁶ Erre enged következtetni a University of Michigan híradása is: Google/U-M project opens the way to universal access to information, December 14, 2004, <http://ns.umich.edu/?Releases/2004/Dec04/library/index>.

⁴⁷ Hasonló véleményt lásd: *Band*: i. m. (19), p. 256–257. Vaidhyanathan azonban erősen kétségesnek tartja, hogy a Google erre az „ügynöki feladatra” fel lenne hatalmazva. Lásd: *Vaidhyanathan*: i. m. (17), p. 1222.

⁴⁸ *Adolphsen, Mutz*: i. m. (13), p. 793.

⁴⁹ *Na*: i. m. (22), p. 433–434.

⁵⁰ USCA Art. 107. Ennek alkalmazhatósága mellett számos neves szerzői jogász (köztük William Patry és Lawrence Lessig), illetve szerzői joghoz értő, de nem jogász személy (például Cory Doctorow) tört lándzsát. Gondolataik elemzését és kritikáját lásd: *Vaidhyanathan*: i. m. (17), p. 1223–1224.

⁵¹ Az USCA Art. 107-a alapján ilyen többek közt a kritikai, magyarázati, híradási, oktatási (beleértve a tantermi használatra történő többszörözést is), tudományos vagy kutatási célú használat.

⁵² E négy faktor a következő: (1) a használat célja és jellege, beleértve, hogy e használat kereskedelmi természetű vagy nonprofit oktatási célú-e; (2) a szerzői joggal védett mű természete; (3) a felhasznált résznek a mértéke és lényegessége a szerzői joggal védett műhöz mint egészhez viszonyítva; és (4) a használatnak a szerzői joggal védett mű potenciális piacára vagy értékére kifejtett hatása.

⁵³ *William F. Patry, Shira Perlmutter*: Fair Use Misconstrued: Profit, Presumptions and Parody. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, 1992, p. 668.

⁵⁴ A *fair use*-tesztet lásd részletesen: *Mezei*: i. m. (3), p. 52–74.

majd kulcsszavakkal párosította azokat. Amennyiben a felhasználó az eredeti méretű képet kívánta megtekinteni, akkor a kisebb felbontású fájlra kattintva megtehetette azt. Az *in-line linking* technológia révén a fénykép nagy felbontású példányát a szoftver az eredeti honlapról anélkül jelenítette meg az *Arriba Soft* oldalán, hogy arról másolatot készített volna.⁵⁵ Az *Arriba Soft*ot végül egy fotóművész, *Leslie Kelly* perelte be, mivel szerinte a fenti tevékenység az engedélye nélkül szerzői jogainak megsértését eredményezte.

A *Ninth Circuit*⁵⁶ szerint az *Arriba Soft* tevékenysége *fair use*-nak tekinthető. Az indokolás releváns része szerint a *thumbnail*ek hozzáférhetővé tétele az első törvényi faktor értelmében transzformatívnak tekinthető, mivel az információk internetes keresésének elősegítése olyan, társadalmilag hasznos funkció, amely teljesen eltér az eredeti fotóművészeti alkotás (művészeti, esztétikai) rendeltetésétől.⁵⁷ Mivel az eredeti művek nyilvánosságra hozott, kreatív alkotások voltak, ezért a második faktor a felperes javára szólt.⁵⁸ A harmadik faktor azonban már nem. Bár az *Arriba Soft* szoftvere a forrásműveket egészében többszörözte, a *Ninth Circuit* meglátása szerint a cég szolgáltatása mindezt szükségessé tette. Enélkül ugyanis az indexelés nem lehetett volna teljes értékű.⁵⁹ Végül a negyedik faktor tekintetében a bíróság úgy találta, hogy a képek „mindössze” indexálási célú összegyűjtése és megjelenítése arra sem alkalmas, hogy *Kelly* fényképeinek a piacát negatívan befolyásolja. Sőt, az eljáró fórum szerint a felhasználás nem hogy elriasztotta volna a weben böngészőket az eredeti képektől, hanem – a pontos elérési cím megadása révén – inkább azokhoz irányította őket.⁶⁰

Néhány évvel később a *Ninth Circuit* hasonló problémával szembesült a *Perfect 10 v. Amazon*-ügyben.⁶¹ A jogvita alapját a *Google Image Search in-line linking* szolgáltatása adta,⁶²

⁵⁵ *Leslie A. Kelly, et al., v. Arriba Soft Corporation*, 336 F.3d 811 (2003), p. 815–816. A technológia működése révén a használatnak nem feltétlenül tűnhetett fel, hogy a kép egy másik oldalról „érkezik”, mivel az az *Arriba Soft* honlapja előtt felugró új ablakban vált láthatóvá. A felugró ablakban egyébként HTML-hivatkozás formájában megadásra került a kép elérhetőségének pontos címe. A jogesettel kapcsolatban lásd: *Ganley*: i. m. (23), p. 9–11.; *Band*: i. m. (19), p. 237–239.; *Sebastian Kubis*: i. m. (32), p. 373.

⁵⁶ A szövetségi fellebbviteli bíróságokat az amerikai jogi zsargonban a számuk szerint szokás említeni, így például a „*Ninth Circuit*” a kilencedik körzethez tartozó szövetségi kerületi bíróságok fellebbviteli fórumát jelenti (hivatalos nevén „*Court of Appeals for the Ninth Circuit*”). A továbbiakban pusztán számuk szerint lesznek rövidítve e fórumok.

⁵⁷ *Kelly v. Arriba Soft*, p. 818–820.

⁵⁸ *Kelly v. Arriba Soft*, p. 820.

⁵⁹ *Kelly v. Arriba Soft*, p. 821.

⁶⁰ *Kelly v. Arriba Soft*, p. 821–822.

⁶¹ *Perfect 10, Inc., v. Amazon.com, Inc.*, 487 F.3d 701 (2007). Az esetek vizsgálatát lásd még: *Ben Kociubinski*: Copyright and the Evolving Law of Internet Search – *Field v. Google, Inc. and Perfect 10 v. Google, Inc.* Boston University Journal of Science and Technology Law, 2006, p. 378–387; *Jonathan Band*: The Perfect 10 Trilogy. Computer Law Review International, 2007, p. 144–145; *Eric Carnevale*: Questions of Copyright in Google’s Image Search: Developments in *Perfect 10, Inc. v. Amazon.com, Inc.*; Boston University Journal of Science and Technology Law, 2008, p. 132–143.

⁶² Az *Amazon* perbe fogását az indokolta, hogy a cég a *Google AdSense* üzleti programjába bekapcsolódva részesült a *Google* fizetős keresési szolgáltatásából származó bevételekből.

amely a cache-memóriában való rögzítés segítségével a közvetlenül már nem hozzáférhető képek elérését is lehetővé tette.⁶³ Az erotikus tartalmú fotók és filmek készítésével, illetve terjesztésével foglalkozó *Perfect 10* egyes képeit több magánszemély is engedély nélkül többszörözte, akiknek a honlapjáról a cég sikerrel követelte a jogvédett képek eltávolítását. A cache-memóriában történt rögzítés révén azonban a kérdéses tartalmak továbbra is hozzáférhetőek maradtak a kitartó kereső számára.

A bíróság világossá tette, hogy a *Google* által nyújtott szolgáltatás világosan sérti a szerzői jogosultak nyilvános előadáshoz fűződő kizárólagos szerzői jogát. Az *USCA* értelmező rendelkezése szerint ugyanis a nyilvános előadás „egy másolat” bemutatását jelenti,⁶⁴ és ennek a *Google* szerverén rögzítésre került valamennyi *thumbnail* eleget tesz. Ezzel szemben a teljes felbontású fotók tekintetében (a linkelés miatt) nem beszélhetünk jogsértésről.⁶⁵ Mivel azonban – a *Kelly*-ügyben előadottakkal megegyezően – a társadalom számára hatékony internetes keresések lefolytatását segítő *thumbnail*ek készítése és az *in-line linking* gyakorlata transzformatívnak tekinthető, s a bíróság megítélése szerint ez a felhasználás nem alkalmas a *Perfect 10* piaci megítélésének vagy érdekeinek negatív befolyásolására,⁶⁶ ezért a *fair use*-teszt a jogellenes előadás alól is kimentésben részesíti a *Google*-t.⁶⁷

Bár a *Google Books*-ügy a *Second Circuit* illetékességi területéhez tartozó körzeti bírósághoz került, a *Ninth Circuit* fenti döntései minden bizonnyal szerepet játszottak volna az ítélelhozatal során. Azok legfontosabb megállapításai a „*Library Project*” ugyanis – az alábbiak szerint – alkalmazhatónak tűnnek.

Az első faktor szempontjából különös jelentőséggel bír, hogy a *Google* *profitorientált vállalkozás*, amit a *Google Books* oldalon (és a konkrét könyveken) elhelyezett reklámokból befolyó bevételek, valamint a *MEM* alapján beindítani tervezett intézményi előfizetés világosan igazol. Az amerikai bírói esetjog azonban a felhasználás céljának és jellegének elemzésekor mindig nagyobb jelentőséget tulajdonít annak, hogy a felhasználás transzformatív, átalakító jellegű volt-e. Amennyiben a felhasználás révén az eredeti tartalom új céllal vagy jelentéstartalommal bővül, esetleg új jelleget kap, akkor az első faktor az alperes javára ér-

⁶³ Például mert megváltoztatták a kép elérési címét, vagy törölték az oldalról. A keresőmotor magyar nyelvű verziója egyébként „tárolt változat” néven említi ezt a másolatot.

⁶⁴ „To ‘display’ a work means to show a copy of it, either directly or by means of a film, slide, television image, or any other device or process or, in the case of a motion picture or other audiovisual work, to show individual images nonsequentially.” Lásd: *USCA* Art. 101. (kiemelés a tanulmány szerzőjétől).

⁶⁵ *Perfect 10 v. Amazon.com*, p. 715–718. Ugyanezen érv miatt a terjesztéshez fűződő kizárólagos jogosultság tekintetében sem állapította meg a bíróság a *Google* felelősségét, hiszen terjeszteni is csak konkrét fizikai másolatot lehet. Uo., p. 718–719.

⁶⁶ A *Perfect 10* nem tudta bizonyítani azon állítását, mely szerint a csökkentett felbontású képek hozzáférhetővé tétele révén csökkentek volna bevételei a mobiltelefonos letöltések – akkoriban felfutó – piacán. Lásd: *Perfect 10 v. Amazon.com*, p. 724–725.

⁶⁷ *Perfect 10 v. Amazon.com*, p. 720–725.

tékelhető.⁶⁸ Könyvek millióinak digitalizálása és online kereshetővé tétele pedig könnyen tekinthető új célúnak és jellegűnek, vagyis transzformatív.⁶⁹ Ugyancsak háttérbe szorulhat a kereskedelmi jellegre hivatkozás abban az esetben, ha a felhasználás az alkotmányos előírásból is levezethető célkitűzést, a kreatív munkák terjesztését valósítja meg.⁷⁰

Érdemes e helyütt kiemelni, hogy a felsőbb bírósági gyakorlat a transzformatív jelleg értelmezését illetően nem tekinthető egységesnek. Ezt leginkább az ún. *MP3.com-ügy* példázza.⁷¹ Ebben az esetben a felhasználók az alperes *MyMP3.com* nevű szolgáltatása révén az általuk jogszerűen megvásárolt lemezeket⁷² a cég szerverein tárolhatták, s azokhoz bárholnan és bármikor hozzáférhettek. Az eljáró bíróság szerint a szolgáltatás a jogosultak többszörözéséhez és továbbközvetítéshez fűződő kizárólagos jogainak a megsértését eredményezte.⁷³ Az alperes a *Sony-ügyben* használt „*time-shifting*” („időeltolás”) kifejezés⁷⁴ analógiája révén „a tér eltolására” („*space-shifting*”) alapította védekezését. Az eljáró bíróság azonban az első faktor fentiekben említett mindkét elemét a felperes javára értékelte. Az *MP3.com* tevékenysége egyrészt kereskedelmi természetű volt, másrészt a bírák szerint a tömörítés nem tekinthető érdemi átalakításnak, vagyis nem bírt transzformatív jelleggel.⁷⁵ Amennyiben azonban ez az érvelés helytálló, úgy könyvek millióinak pusztá szkennelése (fényképfájlba való „átalakítása”) sem feltétlenül tekinthető transzformatív.⁷⁶

Az alábbiakban térjünk át a további törvényi tényezőkre. Létezik olyan vélemény, amely szerint a forrásművek publikált jellege erősíti a felhasználó pozícióit a *fair use-tesztre* való hivatkozáskor.⁷⁶ A második faktor azonban nagy valószínűség szerint inkább a felpereseknek kedvezne, mivel a szkennelt (és még jogvédett) könyvek nagy többsége kifejező jellegű, kreatív alkotás.⁷⁷

⁶⁸ Mindezt a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság is rögzítette. Lásd: *Luther R. Campbell, et al. v. Acuff-Rose Music, Inc.* 510 U.S. 569 (1993), p. 579.

⁶⁹ *Ganley*: i. m. (23), p. 13–14; *Na*: i. m. (22), p. 439.

⁷⁰ *Sega Enterprises, Ltd., v. Accolade, Inc.*, 977 F.2d 1510 (1992), p. 1523; *Religious Technology Center v. Netcom On-Line Communication Services, Inc.*, 907 F.Supp. 1361 (1995), p. 1378–1379.

⁷¹ *UMG Recordings, Inc., et al., v. MP3.com, Inc.*, 92 F.Supp.2d 349 (2000). Az eset elemzését lásd *Ganley*: i. m. (23), p. 11–12. A magyar szakirodalomban pedig lásd *Zachar Balázs*: Internetes zenefelhasználás az elmúlt évek jogeseteinek tükrében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 107. évf. 6. sz., 2002. december, p. 4–5.

⁷² A felhasználók a lemezeket az alperes online értékesítő partnereitől („Instant Listening Service”) vásárolhatták meg, illetve jogszerűen megszerzett albumaikat számítógépük CD-meghajtójába behelyezve „azonosíthatóak” azokat (ezt nevezték „beam it” opciónak). Lásd: *UMG v. MP3.com*, p. 350.

⁷³ *UMG v. MP3.com*, p. 351.

⁷⁴ *Sony Corporation of America et al. v. Universal City Studios, Inc. et al.* 464 U.S. 417 (1983), p. 423–424.

⁷⁵ *UMG v. MP3.com*, p. 351–352.

⁷⁶ *Na*: i. m. (22), p. 441; *Sag*: i. m. (38), p. 31–32.

⁷⁷ *Ganley*: i. m. (23), p. 14.

A *Kelly v. Arriba Soft*-ügyben előadottakhoz hasonlóan a harmadik faktor viszont valószínűleg a fair használat mellett szólna. Abban az esetben ugyanis, ha a könyveknek csupán a részletei kerültek volna többszörözésre, a *Google Books* adatbázis képtelen lett volna ellátni eredendő célját. Más szavakkal a művek egészének digitalizálása a transzformatív felhasználás szükségszerű velejárója.⁷⁸ Ennek ellenére az egyes forrásművek közötti érdemi különbségek sem hagyhatók figyelmen kívül. Vaidhyanathan példájával élve: a harmadik faktor fényében teljesen másként értékelendő Lev Tolsztoj *Háború és béke* című könyvéből, illetve egy *haikuból* vagy egy *limerickből*⁷⁹ kivétíteni egy rövid részletet.⁸⁰ Míg az előbbi tekintetében a rövid részlet gyakorlatilag elenyészik a teljes forráshoz képest, egy haiku három sorából gyakorlatilag bármely mennyiség kivétítése (mind mennyiségileg, mind minőségileg) jelentős.

A negyedik faktor alapján vizsgálándó potenciális *negatív piaci hatások sem tűnnek valószínűnek*. Míg a *Google* egyetlen digitális másolatot úgy készít a forráskötetről, hogy azt nem teszi láthatóvá, kizárt a piacvesztés lehetősége a jogosultak oldalán. A kivetített (néhány szóból álló) részletek szintúgy nem alkalmasak arra, hogy az eredeti teljes mű iránti keresletet csorbitsák, sőt, inkább valószínű, hogy a figyelemfelkeltés révén növelik az azok iránti érdeklődést.⁸¹ Ráadásul olyan érvelés is ismert, mely szerint a jogvédett művek digitalizálása terén nincs is érdemben kialakult potenciális piac.⁸²

A fentiek fényében úgy tűnik, hogy a faktorok alapos mérlegelése inkább a *Google*-nak kedvez, semmint a szerzői jogosultaknak, azonban az ügy volumenére tekintettel bátorság lenne kijelenteni, hogy a *Library Project* egyértelműen *fair use* volna. Valójában igenis racionálisnak tűnik a felek részéről, hogy az idő- és költségigényes pereskedés helyett inkább a bíróságon kívüli megegyezést választották.

II.3. Felhasználás a kontinentális európai szerzői jog fényében

A kontinentális európai (mind a francia mintájú *droit d'auteur*, mind a német típusú *Urheberrecht*) szerzői jogi rendszerek több lényeges ponton mutatnak eltérést az amerikai *copyright*-szisztémától. A jelen tanulmány szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír a va-

⁷⁸ *Ganley*: i. m. (23), p. 14–15; *Na*: i. m. (22), p. 442; *Sag*: i. m. (38), p. 32–33.

⁷⁹ „Angliában és az Egyesült Államokban kedvelt, öt sorból álló, meghatározott szótagszámú és rímképletű gúnyos v. komikus célzatú versfajta”. Lásd: Idegen szavak és kifejezések szótára (szerk: *Bakos Ferenc*), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 498.

⁸⁰ *Vaidhyanathan*: i. m. (17), p. 1224. Némileg kellemetlen, de a Vaidhyanathan által használt példa alkalmatlan az érdemi összehasonlításra. Lev Tolsztoj ugyanis 1910-ben hunyt el, s ennél fogva a *Háború és béke* digitalizálása az új évezredben nem sértheti senkinek a szerzői jogait.

⁸¹ *Na*: i. m. (22), p. 445–446.

⁸² *Ganley*: i. m. (23), p. 15; *Na*: i. m. (22), p. 444; *Sag*: i. m. (38), p. 33–35. A *fair use*-teszt alkalmazásával kapcsolatban lásd továbbá: *Band*: i. m. (19), p. 242–243. A felpereseknek a fenti érvekre adott reakcióit lásd: *Band*: i. m. (19), p. 243–249.

gyoni és a személyhez fűződő jogok elhatárolása. A kontinentális szerzői jogi struktúrákban az utóbbiak hivatottak az alkotóknak a műveik felhasználásával összefüggő vagyoni jogok által nem fedett vagy nem oltalmazható *személyes érdekeit védeni*. A személyhez fűződő (az angolszász terminológia szerint morális) jogok azonban csak speciális esetekre nézve nyújtanak biztosítékot a szerzőknek. A *Google Books projekt* tekintetében fel sem merülhet a művek első nyilvánosságra hozatalához, valamint a szerző nevének feltüntetéséhez fűződő jog megsértése. Az előbbi ellen szól, hogy csakis publikált műveket szkennelt az amerikai cég, az utóbbit pedig kizárja, hogy valamennyi hozzáférhetővé tett mű, illetve műrészlet esetén feltüntetésre kerülnek a mű adatai.

A szerző a mű integritásához fűződő joga alapján művének minden olyan eltorzítását, megcsonkítását vagy minden olyan megváltoztatását, illetve megcsorbítását megtilthatja, amely becsületére vagy hírnevére sérelmes. A „becsületre vagy hírnévre sérelmes” kitétel nem vagylagos, hanem konjunktív jelleggel alkalmazandó feltétele a jogsértés megállapításának.⁸³ Nehezen tűnik elképzelhetőnek, hogy az esetleg jogvédett, ám csekély terjedelmű műrészletek kivetítése a szerzői jogosultak becsületét vagy hírnevét negatívan befolyásolja.⁸⁴ Mindezekre tekintettel a szerzők személyhez fűződő jogainak sérelme nehezen képzelhető el a felhasználás során.

A *Google Books projekt* elviekben a többszörözés és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogainak sérelmét vetheti fel.⁸⁵ Mivel azonban a *Google* a részt vevő európai könyvtárak állományából *kizárólag köztulajdonban álló műveket digitalizált*, a többszörözés jogának sérelme a gyakorlatban fel sem merülhet. A művek nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételéhez fűződő jog azonban nem feltételezi, hogy az elérhetővé váló tartalmat a jogvédelmet nyújtó európai ország területéről közvetítsék az azt lehívó felhasználóhoz. Ennyiben tehát az amerikai szervereken tárolt tartalmak kivetítése továbbra is magában rejtja a kontinentális európai szerzői jog megsértésének potenciális veszélyét. Ennek megállapításához az szükséges, hogy a felhasznált rész (jelen esetben a csekély terjedelmű *snippet*) maga is azonosítható legyen, és a jogvédelemhez elengedhetetlen egyéni és eredeti jelleggel bírjon.

A gyakorlatban az azonosíthatóság nem okozhat gondot, hiszen – mint az már említésre került – a *Google* a kulcsszavas keresés eredményeként feldobott valamennyi találatnál a felhasználó tudomására hozza a kivetített részlet forrását. Ennél fontosabb és egyben bonyolultabb kérdés, hogy az érintett részlet rendelkezik-e a jogvédelemhez megkövetelt egyéni,

⁸³ Békés Gergely, Mezei Péter: A sampling megítélése a magyar szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 6. sz., 2010. december, p. 20–21.

⁸⁴ Kubis: i. m. (32), p. 374–375.

⁸⁵ Vö.: Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: InfoSoc-irányelv), 2–3. cikk.

eredeti jelleggel. Mivel azonban ennek eldöntése egyértelműen ténykérdés, a válasz csak sommás lehet: amennyiben rendelkezik a részlet egyéni, eredeti jelleggel, a vagyoni jog engedély nélküli gyakorlása jogsértést eredményez,⁸⁶ amennyiben nem, a *Google* nem tartozik felelősséggel a *snippetek* kivetítéséért.

Az elsőként említett esetben azonban az analízis még nem zárható le. Felmerül ugyanis a kérdés, hogy a *Google* hivatkozhat-e valamely törvényben rögzített szabad felhasználási kategóriára, ezzel mentesítve magát a felelősség alól. Ezen a ponton az amerikai cég védekezése nem kecsegtetne sok sikerrel. Mivel a cég potenciálisan a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát sértette meg, ezért az olyan szabad felhasználási esetkörök, melyek e vagyoni jogra nem terjednek ki⁸⁷ – így például a magáncélú többszörözés⁸⁸ vagy az időleges többszörözés⁸⁹ – szóba sem jöhetnek.⁹⁰

Az *InfoSoc-irányelv*nek a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogát érintő szabad felhasználási esetei közül⁹¹ azonban különféle okokból egyik sem alkalmazható a *Google Books* projektre.⁹² Így egyes szabad felhasználási esetkörök ütköznek a *Google* eredeti célkitűzésével;⁹³ a *Google* nem tekinthető az adott szabad felhasználási esetkör

⁸⁶ *Adolphsen, Mutz*: i. m. (13), p. 792.

⁸⁷ Az *InfoSoc-irányelv* 5. cikk (2) bekezdése a kizárólag a többszörözés vagyoni jogával összefüggésbe hozható szabad felhasználási esetköröket sorolja fel.

⁸⁸ *InfoSoc-irányelv*, 5. cikk (2) bekezdés (b) pont.

⁸⁹ *InfoSoc-irányelv*, 5. cikk (1) bekezdés.

⁹⁰ A fentiek ellenére érdemes röviden azt is megemlíteni, hogy amennyiben a többszörözés vagyoni joga sérelmet szenvedett volna, vagyis elvi szinten hivatkozni lehetne a magáncélú többszörözés kategóriájára, az általa nyújtható védelemre még ekkor sem tarthatna igényt a *Google*. Az említett kimentő körülmény már a nevében jelzi, hogy kizárólag magáncélból kerülhet sor a reprodukcióra, ezért a kereskedelmi célú és nyilvános felhasználás egyértelmű akadálya a sikeres védekezésnek. Ezzel összefüggésben lásd: *Peifer*: i. m. (33), p. 1. Az időleges többszörözés esetkörének alkalmazhatósága ellen szól az a körülmény, hogy a *Google* valamennyi másolati példányt (ideértve a fényképfájlt és a szövegfájlt) tartós jelleggel megőrizte szerverein. Ezzel összefüggésben lásd: *Kubis*: i. m. (32), p. 375–376.

⁹¹ *InfoSoc-irányelv*, 5. cikk (3) bekezdés.

⁹² Egyes esetkörök ráadásul több okból sem alkalmazhatók. Ennek köszönhető, hogy a 93–96. lábjegyzetben több ismétlődés is megfigyelhető lesz. Ezekben az esetekben az egyes okok dőlt betűvel egyedileg is kiemelésre kerülnek. Másrészt érdemes jelezni, hogy egy-egy szabad felhasználási esetkör speciális esetekben segítségül hívható lenne. (Így például nem kizárt, hogy a *Google Books* adatbázis esetlegesen fogyatékkal élő személyek számára kedvező felhasználásokat tegyen lehetővé.) Ezen speciális esetköröket hely hiányában nem lehet érdemben kifejteni.

⁹³ Ezek az alábbiak: az *oktatási* vagy *kutatási* célú, nonprofit felhasználások [(a) pont]; a *fogyatékkal élő személyeknek* kedvező felhasználások [(b) pont]; a *közbiztonság* érdekében történő, illetve az egyes hatósági/parlamentari eljárásokról való *tudósítás* céljából történő felhasználások [(e) pont]; művészi alkotások nyilvános kiállításának vagy árusításának *reklámozása* céljából történő felhasználás [(j) pont]; karikatúra, paródia vagy utáncat készítésének céljára történő felhasználás [(k) pont]; épület, rajz vagy épületterv formájában megjelenő művészeti alkotásnak az *épület helyreállítása* céljából történő felhasználása [(m) pont]; a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívumok gyűjteményeiben nem szereplő műveknek, illetve más, védelem alatt álló teljesítményeknek az e célra kijelölt terminálokon *kutatás* vagy *egyéni tanulás* céljából történő felhasználása [(n) pont].

kedvezményezettjének;⁹⁴ a Google általi felhasználás módja túllépi az adott esetkör kereteit;⁹⁵ illetve a Google Books projekt nem érinti az adott szabad felhasználási esetkör által privilegizált műtípust/tartalmat.⁹⁶

Két szabad felhasználási esetet érdemes külön is nevesíteni. Egyrészt az *InfoSoc-irányelv* 5. cikk (3) bekezdés (o) pontjában rögzített „*nagypapazáradék*” lehetőséget teremt arra, hogy az uniós tagországok nemzeti szerzői jogában az irányelv átültetését megelőzően bevezetett, *csekély súlyú, analóg* felhasználásokat mentesítő kivételek hatályban maradjanak. A Google Books projektre e feltételek egyike sem alkalmazható.

Bár egyes amerikai szerzők szerint az *idézés* a műrészletek kivetítését lefedi,⁹⁷ ez az érvelés teljességgel hibás. Az idézésnek a jogtudomány által kimunkált fogalmi elemei⁹⁸ között kiemelkedő jelentősége van annak, hogy a felhasználás révén új (egyéni, eredeti) szerzői mű jöjjön létre, amelynek csupán egy része a forrásműből vett idézet.⁹⁹ A kivetített részletek azonban egyértelműen nem tekinthetők önálló műnek, ráadásul a mennyiségi kérdés sem enged teret vitának, hiszen egy *snippet* száz százalékban megegyezik a forrással.¹⁰⁰

Végso soron tehát, amennyiben a Google Books projekt keretében egy jogvédett részlet válik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé valamely kontinentális európai ország földrajzi területén, egyúttal joghatóságában, akkor – speciális nemzeti normák híján – az említett vagyoni jog sérelme megállapíthatónak tűnik. Ezt igazolja a francia *Tribunal de Grande Instance de Paris* 2009 decemberében hozott ítélete, mely megállapította, hogy a Google

⁹⁴ Erre világos példa a gazdasági, politikai vagy vallási témájú cikkeknek, illetve sugárzott műveknek vagy más ilyen jellegű, védelem alatt álló teljesítményeknek a *sajtó általi nyilvánosság* számára történő hozzáférhetővé tétele [(c) pont]; a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívumok gyűjteményeiben nem szereplő műveknek, illetve más, védelem alatt álló teljesítményeknek az e célra kijelölt terminálokon kutatás vagy egyéni tanulás céljából történő felhasználása [(n) pont]. Az esetek további jelentős részénél kizárt a gyakorlatban, hogy a Google mint kedvezményezett szóba kerüljön.

⁹⁵ Így a *vallási rendezvények*, illetve valamely hatóság által szervezett *hivatalos rendezvények* alkalmazásával történő felhasználás [(g) pont]; valamely mű, illetve más, védelem alatt álló teljesítmény más anyagokba történő véletlenszerű belefoglalása [(i) pont]; *készülékek működésének bemutatásával* vagy javításával kapcsolatos felhasználás [(l) pont].

⁹⁶ Lásd: a gazdasági, politikai vagy vallási témájú cikkeknek, illetve sugárzott műveknek vagy más ilyen jellegű, védelem alatt álló teljesítményeknek a *sajtó általi nyilvánosság* számára történő hozzáférhetővé tétele [(c) pont]; a *politikai beszédek és nyilvánosan tartott előadások* és hasonló jellegű alkotások felhasználása [(f) pont]; közterületen való tartós elhelyezés céljára készült művek (például *építészeti vagy szobrászati művek*) felhasználása [(h) pont]; *művészi alkotások* nyilvános kiállításának vagy árusításának reklámozása céljából történő felhasználás [(j) pont]; épület, rajz vagy épületterv formájában megjelenő művészeti alkotásnak az *épület helyreállítása* céljából történő felhasználása [(m) pont].

⁹⁷ *Band*: i. m. (19), p. 258–259.

⁹⁸ Ennek részletes elemzését lásd: *Békés, Mezei*: i. m. (83), p. 13–18.

⁹⁹ Érdemes megjegyezni, hogy erre az InfoSoc-irányelv egyáltalán nem tesz utalást.

¹⁰⁰ *Kubis*: i. m. (32), p. 376; *Adolphsen, Mutz*: i. m. (13), p. 792. Ezt az értelmezést az InfoSoc-irányelv vonatkozó passzusának [5. cikk (2) bekezdés (d) pont] megszövegezése is megerősíti.

megsértette a *La Mertinière* kiadó jogait azzal, hogy műveit engedély nélkül tette a nyilvánosság számára hozzáférhetővé. A bíróság ezért 300 000 EUR kártérítés megfizetésére kötelezte az amerikai céget.¹⁰¹

III. fejezet – A Google Books projekt pertörténete

III.1. A Google Books Egyezségi Megállapodás megkötésének története és tartalma

A 2004. decemberi bejelentést követően a *Google* elég hamar a kritikák kereszttüzébe került. Nem véletlen, hogy 2005 augusztusában egy időre a cég leállt a szerzői jogilag védett művek szkennelésével, egyúttal lehetőséget adott a szerzőknek, hogy írásos nyilatkozatban tiltakozzanak alkotásaik digitalizálása ellen, kvázi „kiléphettek” („*opt-out*”) a projektből.¹⁰² Talán pont azért, mert az „*opt-out*” politikában az uralkodó szerzői jogot feje tetejére állító metódust láttak,¹⁰³ 2005 szeptemberében három magánszemély,¹⁰⁴ valamint az írói művek jogosultjainak képviseletére hivatott – 8000 tagot számláló – *Authors Guild* csoportos perelési eljárást („*class action*”)¹⁰⁵ indított a *Google*-lal szemben.¹⁰⁶ Egy hónappal ezt követően a *Google* öt kiadó keresetlevélét is kézhez kapta.¹⁰⁷ Az első ügy felperesei kártérítést és ide-

¹⁰¹ Tribunal de Grande Instance de Paris, 18.12.2009 – Az. 09/00540. A *Le Mertinière* keresetében eredendően 15 millió eurós kártérítés megállapítását kérte. Lásd: *Katharina De La Durantaye*: H is for Harmonization: The Google Book Search Settlement and Orphan Works Legislation in the European Union. *New York Law School Law Review*, 2010. 11. sz., p. 167. A jogesettel kapcsolatban lásd továbbá: *Peifer*: i. m. (33), p. 1; *Bechtold*: i. m. (10), p. 283. Mindezek fényében kifejezetten figyelemreméltó, hogy 2011 augusztusában a *Google* megállapodást kötött a francia könyvpiac közel negyedét a kezében tartó *Hachette Livre* kiadóval. A megállapodás értelmében a *Google Books* oldalon a jövőben elérhetők lesznek a kiadó jogvédett, de kereskedelmi forgalomban már nem kapható kiadványai. Lásd: <https://www.google.com/accounts/ServiceLogin?service=printpublisher&continue=https://books.google.com/partner/gaiaauth&hl=hu<mpl=books>. A francia pert megelőzően majdnem született egy másik európai döntés is a szolgáltatás kapcsán. A „Wissenschaftliche Buchgesellschaft” (WBG) ugyanis még 2005-ben eljárást indított az amerikai céggel szemben a hamburgi tartományi bíróság előtt. Később a WBG visszavonta a keresetét, ugyanis a *Google* a kérdéses köteteket törölte az online kínálatból. Lásd: *Adolphsen, Mutz*: i. m., p. 790.

¹⁰² *Ganley*: i. m. (23), p. 4; *Na*: i. m. (22), p. 419.

¹⁰³ *Patricia Schroeder*, az *Association of American Publishers* elnök-vezérigazgatója, a *Google* 2005. augusztusi bejelentésével kapcsolatban az alábbi nyilatkozatot tette: „Google’s procedure shifts the responsibility for preventing infringement to the copyright owner rather than the user, turning every principle of copyright law on its ear.” Lásd: <http://www.creativepro.com/article/google-library-project-raises-serious-questions-for-publishers-and-authors->.

¹⁰⁴ E három személy *Daniel Hoffmann*, *Betty Miles* és *Herbert Mitgang* volt.

¹⁰⁵ A csoportos perléssel összefüggésben lásd röviden: *William Burnham*: *Introduction to the Law and Legal System of the United States*, 4th Edition. *Thompson-West*, 2006, p. 231–232.

¹⁰⁶ Egészen pontosan azért, mert az óriáscég előzetes engedély nélkül digitalizálta (többszörözte) a *University of Michigan* könyvtárának repertoárjában található jogvédett köteteket. Lásd: *Authors Guild v. Google, Inc.*, No. 05 Civ 8136 (S.D.N.Y. Sept. 20, 2005).

¹⁰⁷ Az öt kiadó a *McGraw-Hill*, a *Pearson*, a *Penguin*, a *Simon & Schuster* és a *John Wiley & Sons* voltak. Lásd: *McGraw-Hill Cos., Inc. v. Google, Inc.*, No 05 Civ 8881 (S.D.N.Y. Oct. 19, 2005).

iglenes intézkedést, a kiadók pedig ideiglenes intézkedést kértek keresetükben. A *Google* védelmét a *fair use-teszt*re építette (lásd fentebb). A két keresetet – azok érdemi összekapcsolódása folytán – az eljáró bíróság¹⁰⁸ 2006-ban egyesítette.

Ugyanebben az évben a felek tárgyalóasztalhoz ültek annak érdekében, hogy az idő- és költségigényes, illetve kimenetelében kétséges pereskedés helyett egyezségi megállapodással rendezzék vitájukat. A két érdekoldal tisztában volt azzal, hogy az Egyesült Államok szövetségi polgári eljárásjogi kódexe alapján¹⁰⁹ a pertársaság tagjaira nézve kötelező megállapodást bírósági úton is jóvá kell hagyni. Erre pedig csak akkor kerülhet sor, ha a megállapodás „*fair, adekvát és ésszerű, és nem összejátszás eredményeként született*”.¹¹⁰ A végül 2008. október 28-án nyilvánosságra hozott *EM* tartalma ezért különös figyelmet érdemel.

Az *EM* a felhasználások szempontjából a könyvek és könyvrészletek¹¹¹ három nagy csoportja között tett különbséget: forgalomban lévő („*in-print*”) jogvédett, forgalomban nem kapható („*out-of-print*”) jogvédett, és közkincsnek („*public domain*”) tekinthető kötetek.¹¹² Adatbázisokra és az interneten hozzáférhető nyilvános információkra támaszkodva a *Google* feladata annak eldöntése, hogy az egyes könyvek melyik kategóriába esnek.¹¹³

Az *EM* alapján mindhárom kategóriába tartozó könyveket digitalizálhatná a *Google*. Az általános szabály alapján azonban az *in-print* művek (illetve azok részletei) egyáltalán

¹⁰⁸ Mindkét esetben a New Yorki Déli Körzeti Szövetségi Bíróság.

¹⁰⁹ Federal Rules of Civil Procedure (FRCP), Rule 23(e):

”The claims, issues, or defenses of a certified class may be settled, voluntarily dismissed, or compromised only with the court’s approval. The following procedures apply to a proposed settlement, voluntary dismissal, or compromise:

(1) The court must direct notice in a reasonable manner to all class members who would be bound by the proposal.

(2) If the proposal would bind class members, the court may approve it only after a hearing and on finding that it is fair, reasonable, and adequate.

(3) The parties seeking approval must file a statement identifying any agreement made in connection with the proposal.

(4) If the class action was previously certified under Rule 23(b)(3), the court may refuse to approve a settlement unless it affords a new opportunity to request exclusion to individual class members who had an earlier opportunity to request exclusion but did not do so.

(5) Any class member may object to the proposal if it requires court approval under this subdivision (e); the objection may be withdrawn only with the court’s approval.” Lásd: <http://www.law.cornell.edu/rules/frcp/Rule23.htm>.

¹¹⁰ FRCP, Rule 23(e)(2).

¹¹¹ A fenti „könyvrészlet” szó az angol „insert” kifejezést takarja. A korábbiakban elhangzott, a kulcsszavas keresés eredményeként kivetített „részlet” szó a „snippet” kifejezés fordítása. A félreértések elkerülése végett a továbbiakban az *EM*, illetve a *MEM* által említett könyvekre és könyvrészletekre egységesen a „könyv” szóval kívánunk utalni.

¹¹² Jogvédettnek a 2009. január 5-ét megelőzően kiadott és a Szerzői Jogi Hivatalnál („US Copyright Office”) regisztrált könyvek tekinthetők. Ennek megfelelően az *EM* nem vonatkozik a folyóiratokra, illetve a Szerzői Jogi Hivatalnál nem regisztrált könyvekre. Lásd: *EM*, §1.16.

¹¹³ *EM*, §3.2(d)(i). A *Google* döntésével szemben az *EM* §3.2(e)(i)–(ii) pontjai alapján élhet kifogással az érintett jogosult vagy a Könyvregisztr. Az *EM* 3.5(d)(v) pontja végső soron azonban kizárja a *Google* felelősségét a jóhiszemű, ám téves kategorizálásból eredő károk vonatkozásában.

nem tehetők nyilvánosan elérhetővé,¹¹⁴ az *out-of-print* köteteknek viszont legfeljebb 20%-a igen,¹¹⁵ akárcsak a *public domain* könyveknek a teljes tartalma.¹¹⁶

Az *out-of-print* könyvekhez a fogyasztói vásárlási program („*Consumer Purchase*”) keretében bárki életre szóló hozzáférést szerezhet 1,99 és 29,99 dollár közötti áron.¹¹⁷ E programban az *in-print* könyvek nem értékesíthetők, kivéve, ha a szerzői jogosult ezt kifejezetten jóváhagyta. A jogosult arra is felszólíthatja a Google-t, hogy az érintett könyvhöz való hozzáférést meghatározott áron értékesítse.¹¹⁸

Az EM keretében engedélyezett harmadik nagy felhasználási kategória az *intézményi előfizetés* („*Institutional Subscriptions*”). Ez alapján bármely intézmény – az előfizetés időtartamára – korlátlan hozzáférést szerezhet az *out-of-print* könyvekre,¹¹⁹ amelyeket az intézmény „megfelelő felhasználói” számára hozzáférhetővé tehet.¹²⁰ Az adott intézmény a licencdíjat a felhasználók számának függvényében – az EM által meghatározott árazási politika fényében – köteles megfizetni.¹²¹

A Google az EM részeként vállalta, hogy (legkevesebb) 125 millió dollárt fizet az egyezségi alapba. Ebből (legkevesebb) 45 millió USD a szerzői jogi jogosultaknak megállapított kártérítésre,¹²² 34,5 millió USD a Könyvregiszter felállításával kapcsolatos költségekre, 45,5

¹¹⁴ Az EM §3.2(d)(ii) pontja alapján az *in-print* könyvek ún. „no display books”, vagyis ki nem vetíthető könyvek. Az EM §3.4(a) pontja pedig „no display books” esetén kizárólag „non-display”, vagyis a könyv jogvédett tartalmának kivetítésével nem járó felhasználásokat engedélyez.

¹¹⁵ EM, §4.3(b)(i)(1). Az EM ugyanitt a szépirodalmi és a nem szépirodalmi művek kivetítése tekintetében eltérő sztemendeket határoz meg. Így a nem szépirodalmi művek esetében egyszerre legfeljebb öt egymást követő oldal jeleníthető meg, újbóli keresést követően pedig az érintett öt oldalt követően legkevesebb két oldalt kötelezően ki kell hagyni. Szépirodalmi műveknek egyszerre csak 5%-a vagy 15 egymást követő oldala (amelyik a kevesebb) tehető elérhetővé, az utolsó 5%, illetve 15 oldal pedig egyáltalán nem tölthető be.

¹¹⁶ A szerzői jogosult a „Partner Programhoz” való csatlakozása révén bármelyik pillanatban engedélyezheti a kötetének/köteteinek az általános szabálytól eltérő, szélesebb felhasználását.

¹¹⁷ EM, §4.2(c)(i). Az EM §4.2(c)(ii) alpont világosan kijelöli, hogy a „kivetíthető könyvek” hány százaléka sorolható az EM által meghatározott egyes árkatégoriák közé. Így például a könyvek 5%-a 1,99 dollárért, 10%-a 2,99 dollárért stb. értékesíthető. A könyvek 80%-a ez alapján 10 dollárnál nem kerülhet többre. E kategorizálás kritikáját lásd: *Randal C. Picker: The Google Book Search Settlement: a New Orphan-Works Monopoly?* *Journal of Competition Law & Economics*, 2009, p. 398–399.

¹¹⁸ EM, §4.2(c)(ii)(2).

¹¹⁹ EM, §4.1(a)(v).

¹²⁰ A „megfelelő felhasználó” lehetőségeit lásd: EM, §4.1(d).

¹²¹ EM, §4.1(a)(i)–(iii). Azzal kapcsolatban, hogy egy ilyen díjszabás versenyjogilag aggályos-e, lásd: *Picker: i. m.* (117), p. 397–398.

¹²² A Google legkevesebb 60 dollár megfizetését vállalta valamennyi, 2009. január 5-ét megelőzően digitalizált könyv szerzői jogosultja részére. Abban az esetben, ha a vállalt 45 millió dollár nem lenne elég arra, hogy valamennyi jogosultnak kiutalják a fenti összeget, a Google a szükséges fennmaradó összeget is a Könyvregiszter rendelkezésére bocsátja. Ha azonban a 45 millió dollár „soknak” bizonyulna, akkor a fennmaradó rész a beazonosítható jogosultak között (művenként maximum 300 dollár összegig) került volna szétosztásra. A kártérítés csak azoknak a szerzői jogosultaknak járt volna, akik a Könyvregiszter-nél 2010. január 5-éig regisztráltak. Lásd: EM, §5.1. (Könyvrészletek esetén a kártérítési összeg 5–15 dollár között mozog.)

millió USD pedig a felperesek ügyvédi költségeire fordítandó.¹²³ Az EM által felállított Könyvregiszter („*Book Rights Registry*”) feladata többek között az EM alapján befolyó jogdíjak kezelése és felosztása,¹²⁴ az árva művek szerzőinek felkutatása,¹²⁵ a szerzői információs adatok kezelése, valamint minden további adminisztratív teendő ellátása.¹²⁶

Az EM-et rövid idő alatt rengeteg kritika érte,¹²⁷ elsősorban egyes jogosultak,¹²⁸ a Szerzői Jogi Hivatal,¹²⁹ az akadémiai és ügyvédi szektor,¹³⁰ a versenytársak,¹³¹ az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma,¹³² valamint több nemzetközi szereplő részéről.¹³³

A kritikák egy része az előzetes engedélyezési jog „megvonása” miatt érkezett.¹³⁴ Mások a Google által fizetendő kártérítés inadékvátolta (csekély jellege) miatt emeltek kifogást.¹³⁵ A Szerzői Jogi Hivatal akkori vezetője, Marybeth Peters, az EM által életre hívni tervezett

¹²³ Ebből az összegből a pertársaság szerzői al csoportjának ügyvédi költségei 30, a kiadó al csoport ügyvédi költségei pedig 15,5 millió dollárra rúgtak.

¹²⁴ Az EM §2.1(a) pontja alapján a Google a szolgáltatásából származó bevételeinek 70%-át a Könyvregiszternek köteles utalni, melyből 10%-ot fenntarthat működési költségei fedezésére. Így jön ki a sajtóból is ismert „63%”.

¹²⁵ EM, §6.1(c). Érdekeség, hogy a MEM később e keresés feltételeként tűzte minden „kereskedelmileg egyszerű” intézkedés megtételét. Lásd: MEM, §6.1(c). Az árva művek után befolyó jogdíjakat egyébként a Könyvregiszternek öt évig fenn kellett tartania. Amennyiben a jogosult öt éven belül sem regisztrál a Könyvregiszterben, akkor az érintett jogdíj legfeljebb 25%-a az árva művek szerzőinek felkutatásával járó költségekre fordítható. További öt év elteltével a fennmaradó 75% a regisztrált jogosultakkal és irodalmi művekkel kapcsolatos jótékonyági szervezeteknek utalható át. Lásd: EM, §6.3(a)(i).

¹²⁶ EM, Art. VI., különösen §6.1.

¹²⁷ A bírósághoz 2009. szeptember 4-éig kellett benyújtani a hivatalos kifogásokat.

¹²⁸ Lásd például Virginia Aronson író bírósághoz írt levelét: <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/161/>.

¹²⁹ Hearing on Competition and Commerce in Digital Books: The Proposed Google Book Settlement Before the H. Comm. on the Judiciary, 111th Cong. (2009), http://judiciary.house.gov/hearings/printers/111th/111-31_51994.PDF. (A továbbiakban: Hearing on Google Books Settlement.)

¹³⁰ Az akadémiai szektorból hozható kiváló példa Pamela Samuelson professzor levele Danny Chin bíróhoz, melyhez további 67 egyetemi oktató csatlakozott: <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/336/>. Az ügyvédi szakma véleményét tükrözi Scott E. Gant beadványa, lásd: <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/143/>.

¹³¹ Lásd különösen: Objections of Microsoft Corporation to Proposed Settlement and Certification of Proposed Settlement Class and Sub-Classes, September 8, 2009, <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/276/>.

¹³² Statement of Interest of the United States of America Regarding Proposed Class Settlement, September 18, 2009, <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/720/>. (A továbbiakban: Statement of Interest.)

¹³³ Különféle könyvkiadók beadványain túl lásd különösen: Memorandum of Law in Opposition to the Settlement Proposal on Behalf of the Federal Republic of Germany, August 31, 2009, <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/179/>; Memorandum of Law in Opposition To The Settlement Proposal On Behalf of the French Republic, September 8, 2009, <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/287/>.

¹³⁴ I. m. (128), p. 1.

¹³⁵ I. m. (128), S. E. Gant, III.A. pont, p. 25–27.

újfajta kényszerengedély bírósági jóváhagyásának aggályaira hívta fel a figyelmet.¹³⁶ Többen kérdőre vonták a feleket, hogy az *EM* aláírásával olyan, jövőbe mutató megállapodást kötnének, amely a *Google* felelősségét bizonyos jövőbeli felhasználásokért is korlátozná.¹³⁷ Az akadémiai szektor több jeles képviselője úgy találta, hogy az *Authors Guild* nem képviselte adekvát módon az ő érdekeiket.¹³⁸ A külföldi szerzői jogászok szerint pedig az *Authors Guild* a külföldi szerzőket sem képviselte adekvát módon.¹³⁹

Végül, de nem utolsósorban, érdemi kritika érte az *EM*-et azért, mert a „könyv” kifejezés definíciója révén a külföldi alkotók és alkotások is a megállapodás hatálya alá kerültek. Az *EM* ugyanis valamennyi olyan könyvre kiterjedt, amelyre az *USCA* rendelkezései irányadóak.¹⁴⁰ Az Egyesült Államok 1989-től a Berni Unió Egyezményének (*BUE*), 1995-től pedig a *TRIPS-megállapodásnak* is tagja. Ezek pedig – ha némiképp eltérő tartalommal is, de – egyaránt előírják, hogy a külföldi szerzők és műveik a nemzeti alkotóknak és műveiknek nyújtott védelemmel azonos elbánásban részesüljenek.¹⁴¹ Végző soron az *EM* kapcsolódó fogalommeghatározása annak ellenére föléltelte valamennyi *BUE*- és *TRIPS*-tagállam szerzőjének a művét, hogy erről azok tudomást szerezhettek volna.¹⁴²

Végül a kifogások egy további része versenyjogi és adatvédelmi aggályokra hivatkozott.¹⁴³ Mivel a jelen tanulmány szerzőjének kompetenciája nem terjed ki e témakörökre, ezért ezek érdemi tárgyalásától eltekintünk.¹⁴⁴

¹³⁶ I. m. (129), p. 69–71. Peters hangsúlyozta, hogy a kényszerengedélyek szabályozása a Kongresszus joga és feladata. Lásd: Uo.

¹³⁷ S. E. Gant beadványa, i. m. (130), p. 11–12.; i. m. (129), p. 71–73.

¹³⁸ Pamela Samuelson beadványa, i. m. (130), p. 2–9.

¹³⁹ *Bechtold*: i. m. (10), p. 284.

¹⁴⁰ *EM*, §1.16.

¹⁴¹ A nemzeti elbánás elvével kapcsolatban lásd részletesen: II.1. alfejezetet.

¹⁴² I. m. (129), p. 73–75; i. m. (7), p. 40.

¹⁴³ I. m. (132), p. 16–26.

¹⁴⁴ Erről lásd részletesen: *Vaidhyanathan*: i. m. (17), p. 1219–1220; *Einer R. Enhaug*: Why the Google Books is Procompetitive. *Journal of Legal Analysis*, 2010, p. 1–68; *Eric M. Fraser*: Antitrust and the Google Books Settlement: The Problem of Simultaneity. *Stanford Technology Law Review*, 2010, p. 1–91; *Kathleen E. Kubis*: Google Books: Page by Page, Click by Click, Users are Reading Away Privacy Rights. *Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law*, 2010, p. 218–254; *Glorioso*: i. m. (10), p. 994–996; *Band*: i. m. (19), p. 294–311; *Gregory K. Leonard*: The Proposed Google Books Settlement: Copyright, Rule 23, and DOJ Section 2 Enforcement, Antitrust, 2010, p. 28–29.

III.2. A Google Books Módosított Egyezségi Megállapodás megkötésének története, tartalma és kritikája

A jelentős tiltakozás hatására a felek a megállapodás módosítása mellett döntöttek.¹⁴⁵ A MEM-et a felek 2009. november 13-án terjesztették elő a bírósághoz, melyet Denny Chin bíró hat nappal később befogadott.¹⁴⁶ Az alábbiakban tekintsük át röviden e rendkívül összetett dokumentum azon rendelkezéseit, melyek az EM-től eltérnek, illetve ahhoz képest újonnan kerültek beillesztésre, illetve törlésre.

Az egyik legfontosabb változás a „könyv” fogalmának meghatározása, amely – a széles nemzeti és nemzetközi kritikáknak engedve – már csak az „amerikai” műveket, valamint az olyan „nem amerikai” alkotásokat öleli fel, melyeket 2009. január 5-én vagy azt megelőzően szabályszerűen regisztráltak a Szerzői Jogi Hivatalnál, illetve amelyeket ugyanazon időpontra Kanadában, az Egyesült Királyságban vagy Ausztráliában publikáltak.¹⁴⁷ Egyes becslések szerint e módosítás révén az eredetileg az EM által lefedett műveknek csak a fele válna a MEM révén egészében elérhetővé.¹⁴⁸ Mindez azonban nem akadályozza meg a Google-t abban, hogy e külföldi műveket továbbra is digitalizálja, illetve annak részleteit kulcsszavas keresést követően kivetítse. Mindez egyénileg indított pereket vetít előre az Egyesült Államokban, amely eljárásokban azonban a Google pozíciói – a II.3. alfejezetben kifejtettek fényében – a *fair use*-teszt révén viszonylag erősek. Ráadásul az USCA 1989-ben hatályba lépő módosításáig a külföldi művek védelmének előfeltétele volt a Szerzői Jogi Hivatalnál történő regisztráció. Ennek fényében sok külföldi mű (az árva művekről nem is beszélve) továbbra is a MEM hatálya alatt marad. Ezt az európai szerzői jogászok részéről továbbra is sok kritika éri.¹⁴⁹

Az EM eredetileg azért is a támadások céltáblájává vált, mert a Könyvregiszter a nála nem regisztráló szerzők műveinek felhasználása után járó jogdíjat egy idő után a regisztrált szerzők között osztotta volna fel.¹⁵⁰ A peres felek ezt a rendelkezést oly módon fejlesztették tovább, hogy egyrészt egy *független vagyonkezelői* pozíciót („*unclaimed works fiduciary*”) hoztak létre, melynek feladata a „nem követelt” (gyakorlatilag árva) művek jogosultjainak képviselője a jogdíjak felosztásának menetében.¹⁵¹ További változást jelent az is, hogy

¹⁴⁵ Bechtold szerint a felek kizárólag az USA Igazságügyi Minisztériumának, valamint a francia és német kormánynak a beadványaira tekintettel dolgozták át az EM-et, a többi kifogást teljesen figyelmen kívül hagyták. Lásd: Bechtold: i. m. (10), p. 284.

¹⁴⁶ I. m. (7), p. 5.

¹⁴⁷ MEM, §1.19.

¹⁴⁸ Band: i. m. (19), p. 321.

¹⁴⁹ Peifer: i. m. (33), p. 2; Bechtold: i. m. (10), p. 284.

¹⁵⁰ EM, §6.3(a)(i).

¹⁵¹ MEM, §6.2(b)(iii).

amennyiben a nem követelt művek után járó jogdíjak tíz éven át nem kerültek kiosztásra, akkor azokat csakis független irodalmi jótékonyági szervezeteknek lehet átutalni.¹⁵²

A MEM keretében a felek arról is megállapodtak, hogy a Google a jövőben is folytathatja a könyvdigitalizálást, azonban a jogosultak 2011. április 5-ig bármikor kérhetik, hogy műveikről a cég ne készítsen másolatot. Amennyiben a szkennelésre még nem került sor, akkor az már nem is lesz lehetséges, ha azonban az már megtörtént, akkor a másolatot a Google nem törli a szervereiről, bár ezen felül nem használja fel azt más célokra.¹⁵³ Amennyiben a jogosult 2011. április 5. és 2012. március 9. között kezdeményezné a letiltást, akkor a Google az elkészült másolatot könyvtári partnereinek kiszolgáltatathatja.¹⁵⁴ Minden ezt követő letiltó kérelemnek a Google már csak oly módon lenne köteles eleget tenni, hogy bármely, a mű kivetítésével nem járó felhasználást elvégezhetne (vagyis a másolat megőrzésén túl bibliográfiai adatokat is szolgáltatathatna).¹⁵⁵ A jogosultak mindezekon felül az egyes kötetek tekintetében külön-külön is korlátozhatták a Google felhasználási jogát.¹⁵⁶

A megállapodás előterjesztését követően rövid időn belül több száz kifogás érkezett a bíróságra, illetve közel 6800 tag lépett ki a pertársaságból a megállapodással szembeni elégedetlensége jeleként.¹⁵⁷ A MEM-mel szembeni kritikus hangok továbbra is sok irányból érkeztek, melyek közül kiemelkednek a versenytársak kifogásai,¹⁵⁸ külföldi államok kormányainak beadványai,¹⁵⁹ valamint az USA Igazságügyi Minisztériumának állásfoglalása.¹⁶⁰ Természetesen többek a megállapodás hasznossága, és így jóváhagyása mellett törtek lándzsát.¹⁶¹

E kifogásokat Chin bíró végzésében hét nagy csoportra osztotta.

1. A pertársaság tagjainak küldött értesítés inadekvát volta. Egyes beadványok szerint a pertársaság tagjai nem kaptak kielégítő értesítést sem az EM, sem a MEM részleteit illetően.

¹⁵² MEM, §6.3(a)(i)(3).

¹⁵³ MEM, §3.5(a) és §1.126(a).

¹⁵⁴ MEM, §1.126(b).

¹⁵⁵ MEM, §3.5(a)(iii). Fontos megjegyezni, hogy a fenti dátumok természetesen arra az „ideális” esetre vonatkoztak volna, ha az eljáró bíró a MEM-et – rövid időn belül – jóváhagyta volna. Az EM lényegében ezzel megegyező rendelkezését lásd: EM, §3.5(a)(i)–(iii).

¹⁵⁶ MEM, §1.124, § 3.5(a)(i).

¹⁵⁷ I. m. (7), p. 10.

¹⁵⁸ Objection of Amazon.com, Inc., to Proposed Amended Settlement, January 27, 2010, <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/823/>; Objection of Microsoft Corporation to Proposed Amended Settlement and Certification of Proposed Settlement Class and Sub-Classes, January 28, 2010, <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv-08136/273913/874/>.

¹⁵⁹ Memorandum of Law in Opposition to the Amended Settlement Agreement. Document filed by Federal Republic of Germany, January 28, 2010, <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/852/>.

¹⁶⁰ I. m. (132), February 4, 2010, <http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2005cv08136/273913/922/>.

¹⁶¹ *Mtima, Jamar*: i. m. (12), 102–106.

Így különösen néhány amerikai, illetve külföldi kiadó és egyesület jelezte elégedetlenségét a tájékoztatással kapcsolatban.¹⁶²

2. *A pertársaság tagjainak inadekvát képvisellete.* Elsősorban külföldi, akadémiai szerzők és könyvrészletek írói emeltek kifogást azzal kapcsolatban, hogy képviselőjük háttérbe szorult a pertársaság nevében eljáró felperesek érdekei fényében.¹⁶³

3. *Az FRCP hatókörének indokolatlan szélesítése.* A kifogást tevők egy része (köztük az USA Igazságügyi Minisztériuma is) úgy vélte, hogy a MEM a múltban elkövetett szerzői jogi jogsértésekkel („könyvek többszörözése és részletek előadása”) kapcsolatos felelősség rendezése mellett olyan előremutató üzleti megállapodást is magába foglal, amelynek jóváhagyása esetén a felperesek gyakorlatilag lemondanak arról, hogy a Google jövőbeli cselekményeivel („teljes könyvek előadása és értékesítése”) összefüggésben követeléssel éljenek.¹⁶⁴

4. *Szerzői jogi aggályok.* A Google két nagy riválisa, az Amazon és a Microsoft mellett többen is úgy ítélték meg, hogy a MEM bírósági jóváhagyása szembemenne a Kongresszus alkotmányos hatáskörével, mely szerint a szerzői jogot törvényileg kell szabályozni.¹⁶⁵ Ehhez hasonlóan az árva művek felhasználásának MEM általi engedélyezése szemben áll a szerzői jogi törvény azon passzusával, mely szerint a művek engedélyezése csakis a jogosult hozzájárulásával lehetséges.¹⁶⁶

5. *Versenyjogi aggályok.* A versenyjoggal kapcsolatos kifogások egy része szerint a MEM-ben rögzített árazási mechanizmusok olyan horizontális megállapodásnak tekinthetők, melyek ellentétesek az USA versenyjogi törvényével, az ún. *Sherman Act*-tel. A kifogások másik része szerint a megállapodás értelmében a Google monopóliumra tenne szert a digitalizált könyvek, különösen az árva művek piacán. Harmadrészt az így kialakuló monopólium tovább fokozná a Google domináns pozícióit az online keresőszolgáltatások világában.¹⁶⁷

6. *Magántitok- és adatvédelmi aggályok.* A beadványok egy része azt kifogásolta, hogy miközben a könyvek digitalizálása és online elérhetővé tétele során a Google a felhasználókkal kapcsolatban hatalmas mennyiségű adat és információ birtokába jut, nem nyújt kellő biztosítékot ezen információk felhasználását illetően.¹⁶⁸

7. *Nemzetközi (szerzői) jogi aggályok.* Végül többen azt is kifogásolhatónak találták, hogy még a MEM szűkített hatóköre (vagyis hogy elvileg csak az Egyesült Államokban, Kánadában, Ausztráliában és az Egyesült Királyságban megjelent művekre terjed ki) is ütközést mutat a nemzetközi joggal, mivel például a külföldi szerzői jogosultaktól várna el, hogy meghatározzák, vajon a megállapodás hatálya alá tartoznak-e, vagy sem.¹⁶⁹

¹⁶² I. m. (7), p. 11.

¹⁶³ I. m. (7), p. 11.

¹⁶⁴ I. m. (7), p. 11–12.

¹⁶⁵ The United States Constitution, Art. I., Sec. 8., Par. 8.

¹⁶⁶ I. m. (7), p. 12.

¹⁶⁷ I. m. (7), p. 12–13.

¹⁶⁸ I. m. (7), p. 13.

¹⁶⁹ I. m. (7), p. 13.

III.3. Chin bíró végzése

Bár a megállapodást Chin bíró 2009 novemberében befogadta, a fenti pontokban elhangzott éles kritika fényében nem meglepő, hogy 2011. március 22-ig a bíróság elzárkózott a MEM jóváhagyásától.¹⁷⁰

A csoportos perlés keretében kötött egyezségi megállapodás bírósági jóváhagyásának törvényi szabályozása a fentiekben már ismertetésre került. Arra azonban nem ad választ az *FRCP*, hogy pontosan mely feltételeknek kell ahhoz teljesülniük, hogy egy megállapodás fairnek, adekvátnak és ésszerűnek tűnjék, valamint hogy ne bizonyuljon összejátszás eredményeként születettnek.

A *Ninth Circuit* bírái a csoportos perlés keretében kötött megállapodások jóváhagyásakor az ún. *Grinnell-faktorokat* szokták elemezni.¹⁷¹ Ezek a következők:

1. a pereskedés összetettsége, költségigénye és várható időtartama;
2. a pertársaság tagjainak a megállapodással kapcsolatos reakciója;
3. az eljárás aktuális állása és a bizonyítékok feltárásának foka;
4. a felelősség megállapításának kockázata;
5. a kártérítés megállapításának kockázata;
6. a pertársaság egyben tartásának kockázata a bírósági eljárás során;
7. az alperes képessége, hogy a tárgyalás során számára kedvezőbb döntést vívjon ki;
8. a megállapodással elérhető előny ésszerűsége a bíró által megítélhető kártérítés összegehez képest;
9. a megállapodással elérhető előny ésszerűsége a pereskedéssel járó kockázatokhoz képest.

E faktorok segítségével a bíró feladata az, hogy „intelligens és objektív véleményt alakítson ki a követelések végső sikerének valószínűségét illetően arra az esetre, ha a követeléseket peres útra terelnék, és hogy felbecsülje az ilyen per komplexitását, költségeit és várható időtartamát, valamint a javasolt egyezség megalapozottságának teljes és fair értékeléséhez szükséges egyéb releváns faktorokat”.¹⁷²

Chin bíró szerint a fenti kilenc faktor közül mindössze a 2. és a 7. pontban említett tényező szól a megállapodás jóváhagyása ellen.¹⁷³ Ezek közül viszont a pertársaság tagjainak heves

¹⁷⁰ Ez részben annak is köszönhető, hogy a köztes időben elfogadta Barack Obama amerikai elnök felkérését, hogy egy megüresedett pozíciót betöltve felkerüljön a kilencedik körzeti szövetségi fellebbviteli bíróságra, a *Ninth Circuitra*. A kinevezés ellenére Chin vállalta, hogy a Google Books-ügyet még végigviszi.

¹⁷¹ E faktorokat még a *Second Circuit* dolgozta ki 1974-ben, a *Grinnell-ügyben*. Lásd: *City of Detroit, et al., v. Grinnell Corp., et al.*, 495 F.2d 448 (1974): p. 463.

¹⁷² *In re Metropolitan Life Derivative Litigation*, 935 F.Supp. 286 (1996): p. 292. Idézi: i. m. (7), p. 16.

¹⁷³ I. m. (7), p. 18–19.

reakciója különösen nagy súllyal esett latba a *MEM* elutasításakor. Az alábbiakban vegyük sorra, hogy ezeket a fentiekben már említett panaszokat miként értékelte Chin bíró.¹⁷⁴

Először is Chin bíró elutasította azokat a panaszokat, melyek szerint a *MEM*-ről szóló értesítés inadekvát lett volna. A 36 nyelven íródott, több mint 1,26 millió példányban postázott értesítés, a külön e célra létrehozott weboldal,¹⁷⁵ végső soron pedig az ügy széles körű nyilvánossága fényében *szinte lehetetlen, hogy a MEM-ről ne hallottak volna az érintettek*.¹⁷⁶

Annak eldöntésekor, hogy a pertársaság tagjainak képviselte adekvát volt-e, a bírói gyakorlat egyrészt azt vizsgálja, hogy a felperesi oldal képviselőinek érdeke ellentétes volt-e a pertársaság többi tagjának érdekével, illetve azt, hogy a felperes jogi képviselői olyan képzett, tapasztalt jogászok voltak-e, akik képesek a pereskedést lefolytatni.¹⁷⁷ Chin bíró szerint ez utóbbihoz kétség sem férhet, sokkal inkább aggasztó a pertársaság tagjai közötti érdek-különbség.¹⁷⁸

A kifogások harmadik nagy csoportja szerint a *MEM* túllép az egyezségi megállapodások által rendezhető kérdések keretein. A *Second Circuit* gyakorlata szerint elég gyakoriak a „tág” egyezségeket, s így az is, hogy a felperesek a megállapodás keretében lemondjanak egyes – jövőbeli – követeléseik érvényesítéséről. A *Second Circuit* viszont azt is rögzítette, hogy csakis az *alapügyben előadott követelésekkel azonos ténybeli alaplól eredő követelések rendezhetők* az egyezségi megállapodás keretében.¹⁷⁹

Mindezek fényében helytállónak találta a bíró azokat a kritikákat, melyek szerint a *MEM* a kereteit túllépve olyat is szabályozni kívánt, amire nem volt lehetősége. Chin szerint a Google részére juttatott jövőbeli felhasználási jogok eltérő ténybeli alaplól erednek. Ezt bizonyítja, hogy az alapügyben a könyvek digitalizálása és a részletek előadása volt a vita tárgya, a *MEM* azonban a könyvdigitalizáláson felül a *fájlokhoz való hozzáférés, valamint ehhez kötődően reklámfelületek értékesítése* terén is jogokat biztosított volna a Google-nak. A céget ezen felül az árva művek hasznosításával kapcsolatban olyan jogosultságok illették volna meg, mely jogok rendezése – azok össztársadalmi jelentőségére tekintettel – a Kongresszus feladata lenne, és nem a bíróságoké.¹⁸⁰

¹⁷⁴ A versenyjogi és az adatvédelmi kérdések tárgyalásától ezúttal is eltekintek. Ezek érdemi elemzését Chin bíró részéről lásd: i. m. (7), p. 36–40.

¹⁷⁵ Lásd magyar nyelven: <http://books.Google.com/intl/hu/Googlebooks/agreement/>.

¹⁷⁶ I. m. (7), p. 19. Ezt erősíti az a tény is, hogy Németországban például újságokban és az interneten is hírt adtak a felek a megállapodásról. Lásd: *Adolphsen, Mutz*: i. m. (13), p. 794.

¹⁷⁷ Ennek bírói gyakorlatát lásd: *Baffa v. Donaldson, Lufkin & Jenrette Securities Corporation*, 222 F.3d 52 (2000): p. 60.

¹⁷⁸ I. m. (7), p. 20–21., illetve 28–30. Ez utóbbi helyen jelzi Chin bíró, hogy az akadémiai (tudományos) szektor, illetve a külföldi jogosultak érdekei mutatnak egyértelmű ütközést a felperes általános érdekeivel.

¹⁷⁹ *Wal-Mart Stores, et al., v. Visa USA Inc., et al.*, 396 F.3d 96 (2005), p. 106–107.

¹⁸⁰ I. m. (7), p. 21–28.

A megállapodással kapcsolatos legfontosabb szerzői jogi aggályokat az ún. „opt-out” szisz-
téma szülte. Azok ugyanis, akik nem kívánták könyveiket a *Google Books projekt* keretében
elérhetővé tenni, 2010. január 28-ig „kiléphettek” a rendszerből.¹⁸¹ Ezzel szemben a pertár-
saság tagjainak arra is lehetőségük nyílt, hogy kilépés helyett „tiltakozzanak” („*objection*”)
a *MEM* tartalmával szemben. Ez utóbbi esetben a bírónak mérlegelési joga volt a tiltako-
zás alaposságának elbírálásakor. Amennyiben a tiltakozás alaptalannak bizonyult, akkor az
érintett szerzői jogosultja nézve a *MEM* kötőereje beállt. Amennyiben a tiltakozásnak a
bíró helyt adott, úgy az a megállapodás módosítását tette szükségessé.¹⁸²

Chin bíró szerint a szerző azon kizárólagos joga, hogy műve hasznosításáról bármikor
döntson, megkérdőjelezhetetlen – határidőhöz nem köthető – alaptétele a szerzői jognak.
Vagyis egyrészt az, hogy a szerzői jogosultnak ne arról kelljen döntenie, hogy kívánja-e
másnak engedélyezni műve hasznosítását, hanem arról, hogy nem kívánja-e engedélyezni
a felhasználást, másrészt az, hogy e döntés elmulasztása esetén végleg elessék engedélyezési
jogának gyakorlásától, egyértelmű ütközést mutat az amerikai törvényi joggal és joggya-
korlattal.¹⁸³

Ugyancsak relevánsnak találta a bíróság azt a szerzői jogi kifogást, hogy a *MEM* jóvá-
hagyása a nemzetközi jog – elsősorban a *BUE* és a *TRIPS* – normáival ütközne. A kriti-
kát elsősorban az váltotta ki, hogy még a módosított szöveg szerint is tartozhattak külföldi
művek a megállapodás hatálya alá. Ily módon viszont érintett külföldi jogosultaknak is ki
kellett volna lépniük a *MEM*-ből annak érdekében, hogy annak rájuk történő alkalmazását
kizárják.¹⁸⁴ Ezzel szemben tizenhárom állam emelte fel szavát, köztük olyan angol nyelvű
országok is, mint az Egyesült Királyság vagy Új-Zéland.¹⁸⁵

Végül ejtsünk szót egy utolsó kritikus területről. Az *árva művek* körüli bizonytalanság
s ennek társadalmi és gazdasági jelentősége egy ideje ismert a szerzői jog világában.¹⁸⁶ A
Google Books projekt kapcsán is sok vitához vezettek az *EM* és a *MEM* árva művekkel kap-
csolatos előírásai. Bár a konkrét számadatok országonként és műtípusonként változhatnak,

¹⁸¹ Ebben az esetben a *MEM* rájuk nézve nem bírt volna kötőerővel, s így szabadon dönthettek volna arról,
hogy pert indítanak-e a Google-lal szemben, esetleg külön egyezséget kötnek a céggel. A kilépés azon-
ban egyáltalán nem akadályozná meg az érintett szerzők műveinek digitalizálását, azt csakis kifejezett
nyilatkozat (követelés) birtokában hagyta volna abba a Google. Lásd: *Pamela Samuelson: Last Chance
to Opt Out of Google Book Settlement*. Huffington Post, 25 January, 2010, http://www.huffingtonpost.com/pamela-samuelson/last-chance-to-opt-out-of_b_434315.html.

¹⁸² Samuelson: i. m. (181).

¹⁸³ I. m. (7), p. 31–33, 35–36.

¹⁸⁴ Adolphsen, Mutz: i. m. (13), p. 798.

¹⁸⁵ Az érintett országok felsorolását lásd: i. m. (7), p. 41–42.

¹⁸⁶ A hazai jogirodalomból lásd különösen: *Gyenge Anikó*: Elárvult jog nevelőszülőt keres. Magyar Jog,
2009. 3. sz., p. 119–124; *Hepp Nóra*: Szabad út a rejtett műalkotások feltárására, avagy az árva művek
szabályozása a szerzői jogban. In: *Penyigey Krisztina, Kiss Marietta* (szerk): *Fehér Könyv a Szellemi
Tulajdon Védelméről 2008–2009*. Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest, 2010, p. 225–243.

az tagadhatatlan, hogy a jogvédtett művek jelentős részének hasznosítása elé gördít gyakorlati akadályt a szerzői jogosult kilétének, illetve elérhetőségének hiánya.¹⁸⁷ Az ily módon jelentkező engedélyezési nehézségek miatt hosszú távon társadalmilag értékes tudás vesztet kárba. Egyre több jogalkotó ismeri fel mindezt, és próbálja törvényi úton rendezni a kérdést,¹⁸⁸ habár több nagy jogrendszerben sem sikerült végleges megoldást találni még e dilemmára.¹⁸⁹

A *Google Books projekt* árva művekkel kapcsolatos előírásai közül az alábbiak érdemelnek különös figyelmet. Egyrészt a *MEM* csupán az árva művek kivetítése esetén követeli meg az előzetes engedélyezést,¹⁹⁰ vagyis a *Google* az árva műveket *gond nélkül többszörözheti*. Másrészt a *Google* az „opt-out” rendszer keretében nem tesz különbséget a különféle jogosultak vonatkozásában.¹⁹¹ Ennek megfelelően ha az árva mű jogosultjának személyére a *MEM* által meghatározott határidőt követően derülne fény, akkor őt az egyezség alapján csupán a múltbéli engedély nélküli felhasználásokért járó kártérítés illetné meg, a *Google* általi felhasználást – művének a *Google* adatbázisából való törlését – pedig szigorú korlátok mellett tilthatná meg.¹⁹²

¹⁸⁷ Erre utal a Bechtold által használt számadat is, mely szerint a világ összes szerzői művének 20–75%-a tekinthető árvának. Lásd: *Bechtold*: i. m. (10), p. 283. Ennél némileg átláthatóbb számadat a British Library becslése, mely szerint az intézmény gyűjteményében megtalálható összes nyomtatott mű 40%-a árva. Lásd: Gowers Review of Intellectual Property, London, 2006, p. 69, http://www.hm-treasury.gov.uk/independent_reviews/gowers_review_intellectual_property/gowersreview_index.cfm.

¹⁸⁸ Lásd például a magyar szerzői jogi törvény (az 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról) 57/A-D. szakaszát. Ezenkívül különös figyelmet érdemel a kanadai szerzői jogi törvény vonatkozó előírása. Lásd: Copyright Act (R.S.C., 1985, c. C-42), §77. <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-42.pdf>. Ezzel összefüggésben lásd: *Jeremy De Beer, Mario Bouchard*: Canada's „Orphan Works” Regime: Unlocatable Copyright Owners and the Copyright Board.; <http://www.cb-cda.gc.ca/about-apropos/2010-11-19-newstudy.pdf>.

¹⁸⁹ Így például az Európai Unióban egyelőre nincs hatályos rendelkezés az árva művek hasznosításáról, csupán dokumentumok sora foglalkozott a témával. Lásd különösen: A Bizottság ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:HU:PDF>; Green Paper: Copyright in the Knowledge Economy, Brussels, 16.7.2008, COM(2008) 466 final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:EN:PDF>; High Level Expert Group on Digital Libraries, Final Report „Digital Libraries: Recommendations and Challenges for the Future”, December 2009, http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/hlg_final_report09.pdf. A 2011. májusában nyilvánosságra hozott irányelvtervezet részleteiről lásd alább a IV.4. alfejezetet. Ugyancsak szót érdemel, hogy az Egyesült Államokban is mindössze törvénytervezetek kerültek kidolgozásra korábban. Egészen pontosan három: 2006-ban egy, 2008-ban pedig a Kongresszus két háza által külön-külön előkészített két tervezet. Ezekkel összefüggésben lásd különösen: *Ryan Andrews*: Contracting Out of the Orphan Works Problem: How the Google Book Search Settlement Serves as a Private Solution to the Orphan Works Problem and Why it Should Matter to Policy Makers. *Southern California Interdisciplinary Law Journal*, 2009, p. 111–113.

¹⁹⁰ *MEM*, §3.10. Az engedélyt a Könyvregiszter keretében, de attól függetlenül működő vagyongazdálkodó jogosult megadni. Lásd: Uo.

¹⁹¹ Vö.: 154–156. lábjegyzettel.

¹⁹² *MEM*, §3.5(a)(iii). Lásd továbbá: *Adolphsen, Mutz*: i. m.(13), p. 796.

A fentiek fényében a MEM egy huszárvágással kerüli ki az árva művek engedélyezésével kapcsolatos problematikát. Hogy ez jó-e vagy sem, nézőpont kérdése. Gazdasági értelemben ez a megoldás a Google számára kedvező, közvetve pedig a fogyasztóknak is, hiszen az így megspórolt tetemes költségeket a cég újabb tartalmak digitalizálására fordíthatja. Jogilag azonban ugyanazzal a dilemmával szembesülhetünk, mint ami magából a Google Books projektből következik: *ha elég kitartó vagy, engedély nélkül is felhasználhatod más alkotását.*¹⁹³

S mivel az árva művek kérdésköre globális jelenség, az ilyen alkotások felhasználásáról nem feltétlenül egy amerikai – ám globális kihatásokkal bíró – egyezség keretében kellene dönten. Bár erre a német és a francia kormány is utalt a New Yorki bírósághoz eljuttatott beadványában, Chin bíró nem tárgyalta érdemben e kifogást. Mégis úgy tűnik, hogy egyetértett e felvetéssel, mivel kifejtette, hogy az árva művekkel kapcsolatos helyzet újabb indok arra, hogy miért lenne érdemes a Kongresszusnak szabályoznia a kérdést (az Egyesült Államok vonatkozásában).¹⁹⁴

Valószínű, hogy valamennyi fenti érv közrejátszott abban, hogy az eljáró bíró úgy találta: *a módosított megállapodás nem fair, nem adekvát és nem ésszerű.*¹⁹⁵

A végzés vonatkozó pontján mindezek ellenére Chin bíró egyedül az „opt-out” rendszer felszámolását emelte ki. A konkrét szöveg fényében úgy tűnik tehát, hogy egy működőképes „opt-in” rendszer kidolgozása elég lehet ahhoz, hogy az esetleges harmadik megállapodást a bíróság jóváhagyja. Valójában azonban nehezen képzelhető el, hogy a felek hatékony „opt-in” rendszert dolgozzanak ki, különösen az árva művek vonatkozásában.

IV. fejezet – Gondolatok a könyvdigitalizálás jövőjéről

A Google Books projekt jogi sorsa tehát egyelőre bizonytalan. Tekintettel arra, hogy Chin bíró a MEM-et elutasította, a „labda ismét a felperesek térfelére került”. Ők három opció közül választhatnak: 1. folytatják a Google-lal szemben indított pert, 2. elállnak a keresettüktől, 3. új megállapodást kötnek az alperessel. E három lehetőség közül az utóbbi tűnik a legvalószínűbbnek. Egyrészt a keresettől való elállás gyakorlatilag kizárt, és az is nehezen képzelhető el, hogy a felperesek egy ilyen idő-, költség- és energiaigényes egyeztetést követően „veszni hagyjanak” egy kimunkált egyezséget. Ahhoz viszont, hogy a bíróság egy

¹⁹³ Picker szavaival élve: „opt out is an active step and the class-action mechanism allows Google to sidestep neatly the problem of orphan works, as those holders of those works presumably will not opt out of the settlement”. Lásd: Picker: i. m. (117), p. 392.

¹⁹⁴ I. m. (7), p. 40–45.

¹⁹⁵ Jonathan Band: The Rejection of the Google Books Settlement. Computer Law Review International, 2011. 4. sz., p. 97–102; i. m. (7), p. 45. A végzéssel összefüggésben lásd az alábbi elemzéseket: James Grimmelmann: Inside Judge Chin's Opinion. The Laboratorium, March 22, 2011, http://laboratorium.net/archive/2011/03/22/inside_judge_chins_opinion; Siva Vaidhyanathan: Google Block. Slate, March 23, 2011, <http://www.slate.com/id/2289155/pagenum/all/#p2>.

harmadik megállapodást átengedjen a szűrőjén, a *MEM* több részének módosítása tűnik szükségesnek.

A jelen tanulmány azonban a fentieknél jobban már nem kíván elvi fejtegetésekbe bocsátkozni. Annál is inkább, mert könyvdigitalizálással kapcsolatos álmokat nem csupán a *Google* szöveget, illetve a *Google* sem csupán jogsértő módon fejleszti könyves adatbázisát.¹⁹⁶ A nemzeti múzeumok, levéltárak és egyéb közintézmények,¹⁹⁷ illetve nemzetközi intézmények (különösen az *Europeana*) archiválási célú nonprofit digitalizálási programjai mellett több kiváló (profitorientált és nonprofit) kezdeményezés is ismert világszerte. 1971-ben, eredendően mikrofilmes technológiával indult a *Gutenberg projekt*.¹⁹⁸ Ugyancsak a *Google Books projekt* előtt indították útjára az *Amazon „Search inside!”* nevű szolgáltatását. Utóbbi segítségével az *Amazon* regisztrált használói a programban részt vevő kiadók által jogosított könyvek valamennyi oldalát átkutathatják bármely kifejezés után. A „*Search inside!*” 120 000 könyvből (és 33 millió oldalból) álló adatbázissal indult 2003-ban, napjainkra pedig már negyedmillió kiadványban kutathatnak a vevők.¹⁹⁹

A *Google Books projekt* hatása érezhető a *Yahoo!* és a *Microsoft* által 2005-ben bejelentett programon („*Open Content Alliance*”) is.²⁰⁰ Az eredeti optimista célkitűzés szerint köztulajdonban álló, illetve jogvédett művek millióit digitalizálták s tették volna elérhetővé a partnerek. Utóbbi könyvek ráadásul csakis a jogosultak hozzájárulása esetén kerültek volna bele az adatbázisba. A *Microsoft* azonban 2008-ban kilépett az *Open Content Alliance*-ből, mivel nem tudta felvenni a versenyt a *Google*-lal. Míg utóbbit – az akkori állás szerint – az *EM* mentesítette volna az egyedi engedélyezés kényszere alól, addig a *Microsoft* az *USCA*

¹⁹⁶ A Partner Programról már esett szó a fentiekben, amelyhez mind több és több kiadó, illetve egyéni jogosult csatlakozik. Ehhez hasonlóan a *Google* folyamatosan köt együttműködési megállapodásokat nagy könyvtárakkal, hogy az azok katalógusában szereplő, közkincsbe tartozó köteteket archiválják és elérhetővé tegyék. Legfrissebben lásd a *Google* és a *British Library* által kötött megállapodást, melynek keretében a *Google* közel negyedmillió public domain kötetet szkennelt és tett elérhetővé a *Google Books* oldalon. A digitális példányokat a *British Library* ugyancsak elérhetővé tette saját weboldalán. Lásd: *British Library makes Google search deal*. BBC News, June 20, 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/uk-13836332>.

¹⁹⁷ Például a Norvég Nemzeti Könyvtár által kidolgozott online digitális könyvtár programját lásd: *Isabel Davies, Holly Strube*: Online Distribution of Copyright Works: Judge Chin Rejects Google Books Settlement. CPI Antitrust Chronicle, June 2011, p. 5., <https://www.competitionpolicyinternational.com/file/view/6506>.

¹⁹⁸ Vö.: 3. lábjegyzet.

¹⁹⁹ *Eric Ward*: Amazon.com Launches “Search Inside the Book” Feature. URLWire, October 23, 2003, <http://www.urlwire.com/news/102203.html>.

²⁰⁰ Lásd: *Elinor Mills*: Yahoo to Digitize Public Domain Works. CNET News, October 2, 2005, http://news.cnet.com/Yahoo-to-digitize-public-domain-books/2100-1038_3-5887374.html; *Katie Hafner*: In Challenge to Google, Yahoo Will Scan Books. New York Times, October 3, 2005, <http://www.nytimes.com/2005/10/03/business/03yahoo.html>; *Elinor Mills*: Microsoft to Offer Books Search. CNET News, October 25, 2005, http://news.cnet.com/2100-1025_3-5913711.html; *Katie Hafner*: Microsoft to Offer Online Book-Content Searches. New York Times, October 26, 2005, <http://www.nytimes.com/2005/10/26/technology/26book.html>; *Glorioso*: i. m. (10), p. 995.

rendelkezéseinek megfelelően valamennyi jogvédett kötetnél egyedi jogosítási eljárást lett volna kénytelen lefolytatni.²⁰¹

Természetesen az e-könyvek iránti kereslet fokozódásával a kiadók sem restek friss köte- teiket elektronikusan elérhetővé tenni, valamint korábbi kiadványaikat digitalizálni. Külö- nösen a *Random House* és a *HarperCollins* jár az élen e téren,²⁰² azonban hozható erre példa a világ más pontjairól (például Németországból) is.²⁰³

Hogy a könyvdigitalizálás nemcsak nagyban, de „kicsiben” is kiválóan megvalósítható, jól példázható az alábbi két rendkívül színvonalas kezdeményezéssel. A nyomtatott művek engedélyezésével foglalkozó új-zélandi *Copyright Licensing Ltd.* és az új-zélandi művészet fejlesztéséért felelős ügynökség, a *Creative New Zealand* kezdeményezésére és anyagi támo- gatásával 2011 elején megszületett a *Digital Publishing New Zealand Limited*. E nonprofit szervezet elsődleges célja az lesz, hogy a nyomtatásban megjelent új-zélandi könyveket e- könyv formátumban is kiadja, s azokat egy újonnan felállított portálon (*GreatNZebooks*) értékesítsék világszerte.²⁰⁴ A kezdő 100 000 új-zélandi dolláros forrás a fenti portál felállítá- sára és 600 kötet digitalizálására lesz elegendő.

Egy másik kezdeményezés keretében a spanyol Centro Español de Derecho Reprográficos (CEDRO) a Baszk Női Intézettel (*Emakunda*) kötött olyan megállapodást,²⁰⁵ amelynek ke- retében az *Emakunda* 35 digitalizált könyvet tett elérhetővé online dokumentációs köz- pontjában.²⁰⁶ A megállapodás pozitívumának a CEDRO és az *Emakunde* egyaránt azt tartja, hogy szerzői művek online környezetben a szerzői jogok teljes tiszteletben tartása mellett váltak elérhetővé.

Az Európai Unió tagjaként a fentiekén túl különös figyelmet érdemes szentelni a könyv- digitalizálás európai uniós helyzetének, mely jelenleg legalább olyan változatos képet mu- tat, mint maguk az alapul szolgáló szerzői jogi törvények. Az információk keresésének és az azokhoz való hozzáférés módjának folyamatos változása fényében úgy tűnik, hogy az *InfoSoc-irányelv* „szolid” szabad felhasználási esetei²⁰⁷ nem alkalmasak arra, hogy a fogyaszt-

²⁰¹ Lásd: *Satya Nadella*: Book Search Winding Down. Bing Community, May 23, 2008, http://www.bing.com/community/site_blogs/b/search/archive/2008/05/23/book-search-winding-down.aspx.

²⁰² *Na*: i. m. (22), p. 428; *Band*: i. m. (19), p. 234., 65. lábjegyzet.

²⁰³ *Kubis*: i. m. (32), p. 370., különösen 4. lábjegyzet. (A Börsenvereins des deutschen Buchhandels lábjegy- zetben megjelölt sajtóhírére utaló link már nem érhető el.)

²⁰⁴ Lásd: <http://www.creativenz.govt.nz/>. A weboldal a kézirat lezárásának időpontjában még „kialakítás” alatt állt.

²⁰⁵ Lásd: <http://www.cedro.org/vLeerNoticia2.asp?Ide=2995>.

²⁰⁶ Lásd: http://www.emakunde.euskadi.net/u72-20010/es/contenidos/informacion/indice_libros_online/es_emakunde/indice_libros.html.

²⁰⁷ A nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívu- mok a gyűjteményükbe tartozó kötetekről egyrészt másolatot készíthetnek [InfoSoc-irányelv, 5. cikk (2) bekezdés (c) pont], illetve a gyűjteményükbe nem tartozó köteteket kutatási vagy egyéni tanulási célok- ból az intézmény területén található készüléken a nyilvánosság egyes tagjaihoz közvetíthetik, valamint a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tehetik [InfoSoc-irányelv, 5. cikk (3) bekezdés (n) pont].

tók igényeit kielégítsék. Épp ellenkezőleg, részben azt eredményezik, hogy a fogyasztók az illegális felhasználások tartománya felé mozdulnak el.

Részben az európai szabályozás elmaradottsága, részben a *Google Books projekt* láttán az Európai Unióban is erősödik a könyves örökség – különösen az árva művek – digitalizálása iránti elkötelezettség.²⁰⁸ Az alábbiakban ezért érdemesnek tűnik összefoglalni, hogy mi várható a közeljövőben e kérdéskört illetően.

A *Bölcsék Tanácsa* („Comité des Sages”) által 2011 januárjában nyilvánosságra hozott „*Új reneszánsz*” című jelentés egyik leginkább előremutató meglátása szerint a magáncégek általi digitalizálás megállíthatatlan folyamat, s ezért *nem az a kérdés, hogy a magánszféra szerepet kaphat-e a digitalizálásban, hanem az, hogyan és milyen feltételekkel kerülhet erre sor.*²⁰⁹ A *Bölcsék Tanácsa* által megfogalmazott célok megvalósításához ugyanis a magánszféra rendelkezik a szükséges tőkével, technológiával és szakmai tapasztalatokkal.²¹⁰ A magánszféra szerepvállalását azonban a testület csak több fontos feltétel együttes fennállása esetén látja megvalósíthatónak. Ezek a következők:

1. *A szerzői jogok/jogosultak tiszteletben tartása:* vagyis a köz- és a magánszféra együttműködésével megnyilvánuló modellnek a jelenlegi uniós és nemzeti szerzői jogi keretek között kell maradnia.

2. *Átláthatóság:* valamennyi, a köz- és a magánszféra szereplői által kötött megállapodást nyilvánosságra kell hozni.

3. *Lehetőség szerint a felhasználók számára ingyenes hozzáférést biztosító modelleket kell preferálni.*

4. *A digitalizálást végző magáncégnek ugyanolyan minőségű másolatot kell a partner közintézmény rendelkezésére bocsátania, mint amivel maga kíván „üzletelni”.*

5. *Újrahasznosítás:* a közintézmények a digitális műpéldányokat nonprofit célokra bármennyiszer felhasználhatják.

6. *A magáncégek kötelesek megosztani bevételeik egy részét a velük társuló közintézményekkel.*

²⁰⁸ Erre engednek következtetni az Európai Bizottság biztosainak kijelentései is: „Let us be very clear: if we do not reform our European copyright rules on orphan works and libraries swiftly, digitization and the development of attractive content offers will not take place in Europe, but on the other side of the Atlantic.” Lásd: *Reding*: i. m. (8), p. 9.; – „[B]efore putting our libraries collections online, we also know that there are some legal and financial obstacles to overcome. If we let things go, there is a serious risk that there will be a '20th century black hole' on the internet. It is a duty of our time not to let this happen.” Lásd: *Neelie Kroes*: Addressing the orphan works challenge. Speech 11/163, March 10, 2011. Lásd: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/163&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>. Lásd továbbá: *De La Durantaye*: i. m. (101), p. 167–168.

²⁰⁹ Report of the 'Comité des Sages': The New Renaissance, January 2011, 9.2.2. pont. A jelentés elérhető az alábbi weboldalon: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reflection_group/final-report-cdS3.pdf. (A továbbiakban: *Új reneszánsz*.)

²¹⁰ I. m. (209), 9.3.3. pont.

7. Nem létesíthető kizárólagos jellegű együttműködési kapcsolat, vagyis a későbbiekben bárki köthet azonos feltételekkel együttműködési megállapodást a kötetek digitalizálására.²¹¹

A fenti feltételeken túl a *Bölcsek Tanácsa* szerint valamennyi megállapodást legfeljebb *hétéves időtartamra* szabad megkötni. Ennyi idő elegendő lehet arra, hogy a magáncég hasznot realizáljon a digitalizálásból.²¹² Sajnálatos módon a fenti ajánlások szellemiségében máig nem készült uniós norma. Ennek kidolgozása a közeli jövőben fontos feladatnak tűnik.

Az árva és a forgalomban nem kapható művek helyzetének rendezését az *Új reneszánsz* egy „nyolclépcsős tesztben” rögzített szabályozási minimumkövetelmények kidolgozásával igyekszik tovább segíteni. E lépcsők a következők:

1. Az árva művekkel kapcsolatos uniós szintű jogi eszköznek az *összes tagállamban érvényre kell jutnia*.

2. A szerzői művek valamennyi típusát le kell fednie e normának.

3. A művek árvakénti minősítésének határokon átnyúló érvényűnek kell lennie.

4. A bármely tagállamban digitalizált és hozzáférhetővé tett árva műveket valamennyi tagállamban elérhetővé kell tenni.

5. Az európai normának lehetőséget kell teremtenie arra, hogy ne csak a köz-, hanem a magánszféra is szerepet vállaljon a digitalizálásban.

6. Kereskedelmi hasznosítás esetén kötelező, nonprofit felhasználás esetén pedig elvárt a díjfizetés. Az összeget, amíg jogosultja színre nem lép, egy zálogszámlán kell tartani.

7. Az árva művek felhasználásával kapcsolatos engedélyezési eljárások díja legyen észszerű.²¹³

8. Szükség van a szerzői jogokkal kapcsolatos információk adatbázisba rendezésére, és ennek az *Europeanához* kapcsolására.

A háromtagú tanács az árva művek további „keletkezésének” megakadályozása érdekében azt javasolja, hogy a szerzői jogok teljes gyakorlásának előfeltételévé kell tenni a művek *valamilyen formájú regisztrációját*.²¹⁴ A *Bölcsek Tanácsa* ezzel egy olyan rendszer visszaállítása tesz javaslatot, amit a XX. század elején szándékosan kivettek a BUE-ből, s amit még a regisztráció élharcosának tartott Egyesült Államok is részben felszámolt a BUE-hoz való 1988-as csatlakozás részeként. A tanács épp ezért logikusan jelzi: e javaslat megvalósítása a BUE felülvizsgálatát feltételezi. Ennek valószínűségéről, illetve indokoltságáról hosszasan

²¹¹ E hét feltételt együttesen lásd: i. m. (209), 9.3.5. pont.

²¹² I. m. (209), 9.3.6. pont.

²¹³ Gyenge Anikó nemrég a magyar szabályozás hátulütőjeként említette, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (korábban a Magyar Szabadalmi Hivatal) által lefolytatott engedélyezési eljárás díjának a mértéke túl nagy, amely ily módon blokkolja a felhasználási hajlandóságot. Lásd: Gyenge Anikó, Bodó Balázs, Detrekői Zsuzsa, Békés Gergely: A szerzői jogi jogérvényesítés aktuális kérdései – Összefoglaló a PRK Partners, a Pécsi Tudományegyetem és a Central European University konferenciasorozatának nyitó rendezvényéről. Infokommunikáció és Jog, 2010. 6. sz., p. 203.

²¹⁴ I. m. (209), 5.3.3. pont.

lehetne elmélkedni. Tekintettel azonban arra, hogy az Európai Bizottságnak az árva művek egyes felhasználásairól szóló irányelvtervezete²¹⁵ erről nem tesz említést, a további fejtegetések e tanulmány keretében szükségtelennek tűnnek.

Az árva művek körüli helyzetet tehát *engedélyezési dilemmaként* értékelhetjük, ezért a lehetséges válasznak is e dimenzióban kell megszületnie. Ettől eltérő problémákat vet fel a forgalomban nem kapható művek helyzete. Ezek esetében a szerzői jogosult ismert és megkereshető ugyan, azonban az érintett kötet papíralapú kiadása elsősorban gazdaságossági okokból tűnik lehetetlennel. Ebből következik, hogy az iránta fennálló érdeklődés sem elégíthető ki piaci alapokon. Ez azonban a mindennapokban komoly akadálya lehet a műélvezetnek, amire azonban az online hozzáférhetővé tétel kiváló megoldást jelenthet. A *Bölcsék Tanácsa* az ilyen művek²¹⁶ archiválását és hozzáférhetővé tételét is szükségesnek tartja azzal, hogy a hasznosítás elsődlegesen a szerzői jogi jogosultakat illeti.²¹⁷ Ha azonban a jogosult nem digitalizálja művét, akkor a *Bölcsék Tanácsa* szerint közintézmények is elvégezhetnék mindezt, s az ily módon létrehozott tartalmat a jogosultnak fizetendő méltányos jogdíj fejében²¹⁸ a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tehetnék.²¹⁹

Az *irányelvtervezet* a forgalomban nem kapható művek helyzetének rendezésére nem vállalkozott. Érdekes kérdés azonban, hogy az árva művekkel összefüggésben fent említett „nyolclépcsős teszt” faktori közül melyek nyertek megerősítést az Európai Bizottság tervzetében. Ezek pontról-pontra az alábbiak szerint alakulnak:

1. Mivel az árva művek helyzete irányelvben kerülne rendezésre, az összes tagállamra kiterjedő hatályú norma kialakításával kapcsolatos elvárás világosan megvalósulna.

2. Ezzel szemben érdemi különbség fedezhető fel az *Új reneszánsz* által ildomosnak vélt, és az *irányelvtervezetben* a digitalizálási tevékenységgel *érintett művek körét* illetően. Az *irányelvtervezet* ugyanis csak az írott, illetve bizonyos audio- és az audiovizuális művekre koncentrál,²²⁰ a fotóművészeti alkotások vagy a hangfelvételek viszont kívül esnek a tervzet hatókörén. Ha kimentésként nem is, de a kihagyás lehetséges magyarázatául szolgál-

²¹⁵ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain permitted uses of orphan works. Brussels, 24.5.2011, COM(2011) 289 final, 2011/0136 (COD). A szöveg angol nyelven elérhető az alábbi weboldalon: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/orphan-works/proposal_en.pdf.

²¹⁶ A Bölcsek Tanácsa ezúttal is valamennyi releváns műtípus esetén javasolja a digitalizálás lehetővé tételét. Lásd: i. m. (209), 5.4.3. pont.

²¹⁷ I. m. (209), 5.4.4. pont és 5.4.6.i) alpont.

²¹⁸ A Bölcsek Tanácsa azt is jelzi, hogy a szerzői jogosultaknak minden esetben biztosítani kell egy kilépési lehetőséget az ily módon megvalósuló felhasználás kereteiből. Lásd: i. m. (209), 5.4.7.iii) alpont.

²¹⁹ I. m. (209), 5.4.6.ii) és 5.4.7.iv) alpont. A Bölcsek Tanácsa azonban nem utalt arra, hogy a közintézmények mennyi idő elteltével digitalizálhatják a tartalmakat, más szavakkal a jogosultnak mennyi ideje van eldönteni, hogy kíván-e élni a jogával.

²²⁰ I. m. (215), 1. cikk (2) bekezdés.

hat, hogy a releváns művek digitalizálása egyes becslések szerint kb. 100 milliárd euróba kerülne.²²¹

Az irányelvtervezet pozitívuma azonban, hogy az *Európai Bizottság éves rendszerességgel lenne köteles jelentést tenni* a norma tartalmával összefüggésben. Ennek részeként azt is meg kell vizsgálnia, hogy esetleg ki kell-e terjeszteni az irányelv hatókörét más műtípusokra, többek közt a hangfelvételekre és fotóművészeti alkotásokra is.²²²

Az irányelvtervezet a felhasználások tekintetében is élt megkorlátozásokkal. A *kötelezően engedélyezendő felhasználások* körébe csakis a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel és többszörözés vagyoni jogai kerültek be.²²³ Ezt némileg kiszélesítve az irányelvtervezet lehetőséget teremt a tagállamoknak további felhasználások engedélyezésére, feltéve, hogy az uniós norma által meghatározott feltételeknek a tagállami előírások megfelelnek.²²⁴

3. Az *Új reneszánsz* egyik nagy hibájaként említhető, hogy a *Bölcsék Tanácsa* egy szóval sem tett említést arról, hogy *miként kell egy műről megállapítani annak árva voltát*. A korábbi dokumentumok a „reasonable” vagy a „diligent search” kifejezést használva elvárták a felhasználótól, hogy minden ésszerű/gondos intézkedést megtegyen az adott mű jogosultjának meghatározása/fellelése érdekében. Az irányelvtervezet minden értelemben orvosolta e hibát. Egyrészt meghatározza az *árva mű fogalmát*,²²⁵ másrészt a *gondos keresés minimális követelményeit*,²²⁶ végül rögzíti az *árva mű státusz tagállamok általi kölcsönös elismerésének elvét*.²²⁷

Az irányelvtervezet szerint a gondos keresést kizárólag az érintett árva mű első megjelenésének, illetve sugárzásának országában kell lefolytatni.²²⁸ Adódik a kérdés: mi történik akkor, ha a szerzői jogosult személyére, illetve elérhetőségére egy olyan tagállamban derül fény, amelyben nem folytattak le gondos keresést? Az irányelvtervezet az ebből fakadó bi-

²²¹ Hendrik Kafsack: Für Zusammenarbeit mit Google Books. 11. Januar 2011. FAZ.net, <http://www.faz.net/artikel/C31158/eu-fachleute-fuer-zusammenarbeit-mit-google-books-30324081.html>. Amennyiben helytálló az, hogy a Google-nak 10 centbe kerül egy oldal digitalizálása (vö.: 20. lábjegyzet), akkor a 100 milliárd eurós becslés túlzónak tűnik.

²²² I. m. (215), 11. cikk.

²²³ I. m. (215), 6. cikk és (4) preambulumbekezdés.

²²⁴ I. m. (215), 7. cikk.

²²⁵ I. m. (215), 2. cikk és (3) preambulumbekezdés.

²²⁶ I. m. (215), 3. cikk és (12)–(13) preambulumbekezdés. A 3. cikk (2) bekezdése tesz említést arról, hogy a gondos keresés során igénybe vett források listáját a tagállamok egyedileg határozhatják meg. Az irányelvtervezet melléklete azonban rögzíti, hogy melyek a „kötelezően figyelembe veendő” források/adatbázisok.

²²⁷ I. m. (215), 4. cikk.

²²⁸ I. m. (215), 3. cikk (4) bekezdés és (15) preambulumbekezdés. Annak eldöntéséhez, hogy a forrásmű mely országban jelent meg vagy került adásba először, ismételtlen a forrásul szolgáló adatbázisokhoz érdemes segítségért fordulni, bár ezek hatékonysága egyelőre nem tűnik garantátnak. Lásd: *Stef van Gompel*: The Commission's Proposal for a Directive on Orphan Works. Kluwer Copyright Blog, June 14, 2011, <http://kluwercopyrightblog.com/2011/06/14/the-commission%E2%80%99s-proposal-for-a-directive-on-orphan-works/>.

zonytalanságok elkerülése esetére elrendeli, hogy valamennyi keresést és annak eredményét egy nyilvánosan elérhető adatbázisban szükséges rögzíteni.²²⁹ Ily módon bárhol is válják ismertté a jogosult, az adatbázis frissítése révén „virtuálisan” az egész Európai Unió területén megszűnik az „árva” státusz.

4. Az irányelvtervezet a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogát érintő felhasználások engedélyezésével *de facto* lehetővé teszi, hogy a kedvezményezett intézmények az Európai Unió egészében (és világszerte) elérhetővé tegyék a digitalizált tartalmakat.²³⁰

5. Az irányelvtervezet a szabályozás kizárólagos kedvezményezettjeként a nyilvános könyvtárakat, az oktatási intézményeket, a múzeumokat, az archívumokat, a filmes örökség megőrzésére hivatott intézményeket, valamint a közszolgálati médiát jelölte meg.²³¹ Emellett azonban ezek az intézmények arra is lehetőséget kaptak, hogy az árva művek megőrzésével és elérhetővé tételével kapcsolatos célokat a magánszféra (így akár a Google) bevonásával oldják meg.²³²

6. Az irányelvtervezet némileg szűkebbre szabja a díjfizetési kötelezettséget az Új reneszánszban foglaltakhoz képest. A tervezet „engedélyezhető felhasználásokkal” kapcsolatos, a díjfizetés kötelezettségét rögzítő előírásából²³³ *a contrario* következik, hogy a többszörözés és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogait érintő, kötelezően engedélyezendő felhasználások esetén nem jár jogdíj az árva művek utólag ismertté váló jogosultjaiknak.²³⁴

Mindez azonban különös értelmet nyer akkor, ha visszatekintünk az irányelvtervezet hatókörére. Ha ugyanis e kötelezően engedélyezendő felhasználások esetén *ab ovo* nem jár jogdíj a szerzőknek, akkor egyértelmű, hogy a hatókör szűkítése valójában nem az engedélyezési eljárás és a jogdíjfizetés esetleges nehézségeivel magyarázható, hanem más, mögöttes okokkal. Épp ezért tűnik hihetőnek, hogy például a fotóművészeti alkotások figyelmen kívül hagyása az iparági lobbinak köszönhető.

7. Az irányelvtervezet kidolgozásakor a Bizottság az árva művek online hozzáférhetővé tételének kölcsönös elismerési modelljéből indult ki.²³⁵ Ennek megfelelően a tervezet nem tesz említést az árva művekkel kapcsolatos hatósági engedélyezési eljárások díjszabásairól, mely

²²⁹ I. m. (215), 3. cikk (4) bekezdés.

²³⁰ I. m. (215), 6. cikk (1) bekezdés (a) pont és (19) preambulumbekkezdés.

²³¹ I. m. (215), 1. cikk (1) bekezdés.

²³² I. m. (215), 6. cikk (3) bekezdés és (18) preambulumbekkezdés.

²³³ I. m. (215), 7. cikk (1) bekezdés (4)–(5) pont.

²³⁴ Ezt az értelmezést erősíti meg az irányelvtervezet (22) preambulumbekkezdése.

²³⁵ Commission Staff Working Paper, Impact Assessment on the Cross-Border Online Access to Orphan Works, Accompanying the Document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Certain Permitted Uses of Orphan Works. Brussels, 24.5.2011, SEC(2011) 615 final, p. 38. Lásd: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/orphan-works/impact-assessment_en.pdf. (A továbbiakban: Working Paper.)

eljárásokat nem kívánja hatókörébe vonni. Annak ellenére sem, hogy ennek alapvető szintű rögzítéséhez kimagasló társadalmi érdek fűződne. Ennek hiányában egyrészt elsikkadni látszik annak a lehetősége, hogy a versenyszektor kreatív felhasználási célokból hozzáférést szerezzen a tartalmakhoz, másrészt a korrekt jogdíjak alkalmazása még a létező engedélyezési eljárások esetén is kontraproduktív hatással bírhat hosszú távon az árva művek felhasználása során.²³⁶ Épp ezért indokoltnak tűnt volna, hogy a kölcsönös elismerési modell alkalmazása ellenére is legalább alapvető szinten utalás történjék a for-profit felhasználásokat segítő nemzeti engedélyezési eljárások kidolgozására.

8. Az *irányelvtervezet* egyik legnagyobb pozitívuma, hogy kötelezővé teszi a gondos keresés lépéseivel, az ezek révén feltárt információkkal, továbbá az árva művek felhasználásával kapcsolatos információkat tartalmazó, nyilvánosan hozzáférhető adatbázisok vezetését.²³⁷ Ezzel ugyanis – több, már létező adatbázis²³⁸ mellett – tovább növelhető annak a valószínűsége, hogy ha egyelőre nehezen meghatározható időn belül is, de felszámolhatók legyenek az árva művek körüli bizonytalanságok.

Végül a *Bölcsek Tanácsa* által a *BUE* módosítására tett javaslat egyáltalán nem köszön vissza az *irányelvtervezetből*. Egyrészt az irányelvi jogalkotás ennek nem is kompetens formája, másrészt, ha optimistán állunk az előbbi adatbázis-építési kötelezettség hatékonyságához, akkor valószínűleg nem is lenne szükség a nemzetközi szerzői jogi egyezmény javasolt módosítására.

Világos tehát, hogy az *irányelvtervezet* kidolgozásakor az Európai Bizottság alapvetően abból indult ki, hogy az európai kulturális örökség megőrzését fenn kell tartani az európai szereplőknek, még pontosabban a kulturális intézményeknek. Az Európai Bizottság ezzel többek közt azt is biztosítani kívánta, hogy a *Google* (a *Google Books projekt* révén) ne tehesen szert olyan versenyelőnyre, amely végső soron tovább mélyítené az Egyesült Államok és az Európai Unió között már most is megfigyelhető információs és tudásbeli szakadékot.

Bár mindezek mögött nyomós érdekek húzódnak meg, valójában úgy tűnik, hogy az Európai Bizottság a *Google Books projekt* potenciáljától való „félelemtől vezérelve” dolgozta ki javaslatait. A *Working Paper* több pontja is egyértelműen utal arra, hogy az alkalmazandó modell kiválasztásakor az egyik vezérlő motívum a *Google* tudásbeli fölényének visszaszorítása kell, hogy legyen.²³⁹ Mindez azonban több esetben is az árvamű-jelenségre adható hatékony válasz torzulását eredményező jogpolitikai célok megfogalmazásához vezetett. Ezek közül különösen kiemelkedik az *irányelvtervezet* tárgyi hatályának szűkre szabása, illetve a profitorientált, kreatív felhasználások szabályozásának teljes mellőzése.

²³⁶ Lásd különösen: *Bernard Lang*: Orphan Works and the Google Book Search Settlement: an International Perspective. *New York Law School Law Review*, 2010/11, p. 122–123.

²³⁷ I. m. (215), 2. cikk (1) bekezdés, 3. cikk (4) bekezdés, 6. cikk (4) bekezdés, 7. cikk (1) bekezdés 2. pont és (13) és (15) preambulumbekezdés.

²³⁸ Lásd különösen az ARROW projektet: <http://www.arrow-net.eu/>.

²³⁹ Lásd különösen: i. m. (235), p. 21–22., 24., 27., 29., 31. és 33.

Látható továbbá, hogy az Európai Bizottság „Google-ellenes” kiindulópontja azért is hibás, mert a Google által kidolgozott szolgáltatás életre hívása az Egyesült Államok szerzői jogának logikus következménye. A közel két évszázados múltra visszatekintő *fair use-teszt* általános jelleggel – persze nem korlátok nélkül – lehetővé teszi a kreatív, átalakító jellegű felhasználásokat, amennyiben azok összhangban állnak az Egyesült Államok Alkotmányában megfogalmazott „*copyright clause*” társadalmi haladást támogató előírásával. Az Egyesült Államokkal szemben azonban az Európai Unióban – a szabad felhasználási esetkörök között – nincs (a formájában és tartalmában) a *fair use-teszthez* hasonló általános klauzula. Ezért valójában a profitorientált, kreatív felhasználások lehetővé tételének elutasításával az Európai Unió nemcsak a Google számára nehezítené meg az árva művek hasznosítását, hanem az európai – a téma iránt érdeklődő – cégeket is hatványozottan hátrányosabb helyzetbe hozná amerikai versenytársaikkal szemben.

E téren különösen érdemes a fotóművészeti alkotásokra emlékeztetni. Ahogy arra a fentiekben már utaltunk, a Google a bírósági eljárás során védekezését a *fair use-tesztre* alapozta. S bár ezt az érvelést Chin bírónak nem kellett érdemben tárgyalnia, a Google védekezése erős lábakon áll. A Google Books projekt sikere pedig könnyen egy újabb, ezúttal már fotóművészeti alkotások digitalizálására irányuló projekt beindításához vezethet. Ennek fényében azonban semmi esetre sem tekinthető megalapozottnak egy olyan európai uniós jogpolitika, amely úgy reagál a pillanatnyi helyzetre, hogy nem nyújt kellő perspektívát a helyzet egészének logikus, zárt és kiegyensúlyozott rendezésére.

Mindezek fényében külön figyelmet érdemel, hogy az *irányelvtervezet* melyik lehetséges szabályozási modell mellett tört lándzsát. A tervezet háttéranyagául szolgáló *Working Paper* alapos elemzés keretében zárta ki annak lehetőségét, hogy az Európai Unió válaszreakciója ad 1. a *status quo* fenntartása; ad 2. a kiterjesztett közös jogkezelés; ad 3. a közös jogkezelő szervezetek vagy ad 4. egy központi hatóság által nyújtott engedélyezési rendszer bevezetése legyen. Erre tekintettel ezen opciókkal a jelen tanulmány sem kíván részletesen foglalkozni.²⁴⁰

A *Working Paper* a fennmaradó két opció – ad 1. a kulturális intézmények számára az árva művek nonprofit online hozzáférhetővé tételét biztosító szabad felhasználási esetkör bevezetése és ad 2. a kulturális intézmények számára biztosított, az árva művek jogszerű online hozzáférhetővé tételével kapcsolatos nemzeti megoldások kölcsönös elismerése – közötti döntő különbséget abban látja, hogy amennyiben a nemzeti jogalkotó engedélyhez kötné a felhasználás megkezdését, ez az árva mű jogosultjának utólagos színre lépésekor

²⁴⁰ E tanulmány szerzője maga sem tartja alkalmasnak a fenti megoldásokat a helyzet egészének logikus, következetes kezelésére. E megállapítás azonban nem zárja ki azt, hogy a központi hatóság által nyújtott engedélyezési struktúrát a profitorientált felhasználások tekintetében szükségesnek tartja bevezetni (hazánkban pedig az eljárással kapcsolatos díjszabásra vonatkozó revízió mellett fenntartani).

megerősített védelmet nyújtana a kulturális intézményeknek egy esetleges jogsértés vádjával szemben.²⁴¹

E sorok szerzőjének megítélése szerint az Európai Bizottság nem a leghatékonyabb megoldás mellett tette le a voksát.

Egyrészt – amint arra a fentiekben már utaltunk – az *irányelvtervezet* nem tartalmaz kötelező díjfizetési kényszert (de nem is tiltja meg azt) a többszörözéssel és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétellel járó „kötelezően engedélyezendő” felhasználási módok vonatkozásában. Ennek ellenére a tagállamoknak jogukban lenne egyedi, s ily módon sokszínű „nemzeti megoldásokat” kidolgozni. Mindez akaratlanul is problémákat szülne, különösen akkor, ha az engedélyezési eljárás díjfizetéshez lenne kötve. Ebben az esetben ugyanis az árva művek digitalizálása és online hozzáférhetővé tétele egyes tagállamokban lelassulhat. Ez könnyen azt is előidézhethetné, hogy egyes – díjfizetést előíró – tagállamok intézményei költségeik csökkentése céljából türelemmel kívárnák, hogy más – díjfizetést nem előíró – tagállamok közintézményei előbb „azonosítsák” az adott mű árva jellegét, hogy e státusz uniós szintű kölcsönös elismerése folytán csak ezt követően digitalizálják a kérdéses művet. Mindez végső soron oda vezethet, hogy az *uniós megoldás sorsa dominánsan az adott közintézmények és rajtuk keresztül az adott tagállam pénzügyi viszonyaitól váljék függővé*.

Másrészt az Európai Bizottság által alkalmazott érvelés alaptalannak tűnik az árva mű jogosultjának színre lépéséből fakadó „jogvita veszélyével” kapcsolatban. Abban az esetben ugyanis, ha a tagállamok szabad felhasználásként deklarálják a kulturális intézmények általi nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételt, akkor e jogintézmény dogmatikai sajátosságából következik, hogy *e felhasználásért az adott közintézmény nem vonható felelősségre*. Kivételt ez alól az jelenthet, ha a felhasználó világosan nem tartotta be a törvényi előírásokat, így különösen a gondos keresésre (*diligent search*) vonatkozó követelményeket vagy a hasznosítás nonprofit voltát.

Harmadrészt, s ez egyben már az Európai Bizottság döntésének jogpolitikai indokára is utal, a jelenlegi *acquis* keretében új szabad felhasználási esetkör bevezetésére csak abban az esetben van mód az Európai Unióban, ha az *InfoSoc-irányelv* is módosításra kerül. Ennek lehetőségével azonban az Európai Bizottság a *Working Paper* keretében érdemben nem foglalkozott, ami arra enged következtetni, hogy ez kerül sorra a közeljövőben. Ez pedig azt jelenti, hogy *a nemzeti jogalkotók a maguk nemzeti megoldásának bevezetésekor nem is gondolkozhatnak más alternatívában, mint egy engedélyezési elemet tartalmazó metódus bevezetésében*.

Valójában azonban az árva művekhez való – nonprofit, oktatási, kutatási, összességében: *kulturálisan hasznos célokból történő* – online hozzáférés úgy volna a leghatékonyabban megvalósítható, ha a kedvezményezett közintézmények számára a fentiekben említett sza-

²⁴¹ I. m. (235), p. 38.

bad felhasználási esetkör uniós szinten – az *InfoSoc-irányelv* módosítása révén – vezetnék be, és annak a tagállamok általi implementációját a kölcsönös elismerés elvével erősítenék meg.

Az új szabad felhasználási esetkör bevezetése a jelenlegi *acquis* fényében csak akkor lehetséges, ha az adott norma az ún. „háromlépcsős teszt” követelményeinek is megfelel.²⁴² Az érintett három feltétel fényében az árva művek felhasználásával kapcsolatos szabad felhasználási esetkör nem hogy hátrányosnak nem tekinthető, de sokkal inkább előnyös helyzetet teremtené.

Ad 1.: a háromlépcsős teszt elemzésével kapcsolatos eddigi értelmezési gyakorlat szerint a „különös eset” kitétel az *egyértelműséget és a szűk jelleget* feltételezi. Ezek megvalósítótnak tekinthetők jelen esetben, mivel a fenti szabad felhasználás

- bizonyos, az *InfoSoc-irányelv* kapcsolódó szabad felhasználási lehetőségei²⁴³ által kedvezményezett közintézmények számára válna lehetővé
- egyes árva művek
- nonprofit jellegű
- és a célhoz kötött többszörözésen (digitalizáláson) felül a nyilvánosság számára – további felhasználásokat, például lementést nem engedélyező – hozzáférhetővé tétel végett.

Ad 2.: egy adott árva mű esetén a jogosult azonosítása/fellelése nélkül szó sem lehet olyan felhasználásról, amely „a mű rendes felhasználására sérelmes lenne”, hiszen dogmatikailag – az előzetes engedély híján – semmilyen felhasználás nem képzelhető el. Az árva mű azonban épp attól árva, hogy azt jogosultja nagy valószínűség szerint maga sem hasznosítja. Ily módon egy kulturálisan hasznos célokat segítő szabad felhasználás nemcsak hogy nem ellentétes a rendes felhasználással, hanem sokkal inkább lehetővé teszi a) a társadalom fejlődését; b) a jogosult esetleges színre lépését, egyúttal esetleges díjfizetéshez kötött jövőbeli felhasználások engedélyezését.

Ad 3.: A harmadik, „indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit” kitétel sérelme az előzőekben kifejtettek szerint ugyancsak nehezen képzelhető el. Mindezt erősítheti az a tény is, hogy a közintézmények általi felhasználást minden esetben meg kell előznie egy gondos keresési eljárásnak, valamint annak a jogosultságnak a fenntartása, hogy az ismertté váló szerzői jogosult megtilthassa művének további felhasználását, illetve hogy annak felhasználását engedélyezze.

Mindennek fényében kimondottan javasolt lenne, hogy az *InfoSoc-irányelv* módosítása révén kerüljön bevezetésre egy szabad felhasználási esetkör, mely a kulturális intézmények számára az árva művek nonprofit, online hozzáférhetővé tételét biztosítja. E szabad felhasználási esetkör feltétele kell, hogy legyen egy előzetes ésszerű keresés követelménye,

²⁴² *InfoSoc-irányelv*, 5. cikk (5) bekezdés.

²⁴³ *InfoSoc-irányelv*, 5. cikk (2) bekezdés (c) pont, illetve 5. cikk (3) bekezdés (n) pont.

az ismertté váló jogosult számára fenntartott jog, hogy megtiltsa művének további felhasználását, illetve hogy annak felhasználását engedélyezze, valamint az implementált nemzeti normák kölcsönös elismerésének követelménye.

V. fejezet – Záró gondolatok

A fenti részletes elemzésből is kitűnik, hogy a *Google Books projekt* szerzői jogilag és gazdaságilag is komoly kihívások elé állítja az abban érintett feleket. Bár az ügy egyes körülményei a külső szemlélők előtt nagy valószínűséggel rejtve maradtak (maradnak), az biztosan kijelenthető, hogy újabb választóvonalhoz érkezett a szerzői művek (különösen a könyvek) világa.

Kiválóan jelzi Bechtold, hogy a digitális (különösen internetalapú) felhasználások piaca napjainkban nem tud fennmaradni a közvetítők nélkül.²⁴⁴ Ennek fényében nem hogy nem meglepő, hanem egyenesen logikus, hogy a *Google* belevágott könyvdigitalizálási projektjébe. A kulturális javak iránti – folyamatosan erősödő – keresletet ugyanis sikerrel aknázhathájk ki egyes magáncégek. Elég röviden az *Apple iTunes* online boltjának „karrierjére” utalni. Szemben ráadásul sok más netes alkalmazással, a *Google Books projekt* különösen értékes célokat fogalmaz meg. Ezért érzi úgy a jelen sorok szerzője, hogy a bevezetőben említettekkel összhangban a kulturális javaink megőrzési célú többszörözéséből, illetve ezen ismeretek digitális hozzáférhetővé tételéből eredő társadalmi haszon különös méltánylást érdemel, akár az egyedi jogosultak érdekei ellenére is.²⁴⁵

A fenti kijelentés természetesen nem képez jogalapot arra, hogy a *Google* vagy más magáncég előjogokat szerezzen a kulturális örökség digitalizálásában. A konkrét jogi megoldásról a jogalkotónak kell döntenie, méghozzá ad 1. a lehető legmagasabb szinten, ad 2. a szerzői jogosultak érdekeinek lehető legszélesebb tiszteletben tartása mellett, ad 3. a lehető leghatékonyabb szerzői jogi korlátozás és/vagy kivétel létesítésével.

A kérdés globális jellegéből fakad, hogy az országok lehető legszélesebb körét felölelő nemzetközi együttműködés keretében kell választ adni e kihívásra. Másrészt a digitalizálást követő online hozzáférhetővé tétel alapvetően a közkincsbe tartozó és a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek preferált felhasználása kell, hogy legyen, és nem ütközhet a kereskedelmileg hasznosított művek piacával. Más szavakkal: a kulturális értékek permanens elérhetővé tételére kell törekedni, ami jogvédett művek esetén természetesen a díjfizetés valamilyen formáját feltételezi. „Leghatékonyabbnak” pedig egy, a jogosultak érdekei mellett a társadalmi igényeket és realitásokat is szem előtt tartó egyensúlyi megoldás jöhet szóba.

Az előbbi tömör gondolatok inkább csak vitaindító, gondolatébresztő felvetések, melyek

²⁴⁴ Bechtold: i. m. (10), p. 288. Ehhez hasonló véleményt lásd: De La Durantaye: i. m. (101), p. 167.

²⁴⁵ Leonard: i. m. (144), p. 27.

további beható elemzést igényelnek.²⁴⁶ Különösen például az a kérdés, hogy a fentiekkel összefüggésben milyen szerepet kapjanak a közös jogkezelő szervezetek.²⁴⁷ Az új szabályok kidolgozásának igénye azonban arra a hosszú ideje napirenden lévő, ennek ellenére eredményesen máig nem kezelt problémára vezethető vissza, melyre a *Google Books projekt* is rávilágított: *a jogalkotók továbbra sem képesek hatékonyan reagálni a technológiai fejlődés által támasztott kihívásokra.*

Valójában mégsem képtelenség azt feltételezni, hogy *a jogalkotók elébe menjenek a felhasználásoknak.* A technológiai lehetőségek mindenki számára adottak, s ezek ismeretében érdemes lenne megpróbálni olyan jogszabályi kereteket kidolgozni, melyek a szerzői jogosultak érdekeinek tiszteletben tartása mellett maguk teremtik meg a lehetőséget a kreatív felhasználásokra. Ez a fajta fentről induló ösztönzés pedig nagy valószínűséggel a jogellenes szférából is hatékonyabban lenne képes „visszacsbítani” a felhasználókat a jogszerűség világába.

A *Google Books*-ügyre visszautalva: a szerzői jogosultak „sértődöttsége” jogi értelemben teljességgel indokolt. A kérdés mégis inkább az, hogy *az online világban kint vagy bent tágasabb?***

²⁴⁶ Egy friss tanulmány is ugyanerre a konklúzióra jutott: „[I]t is clear that this case has highlighted the urgent need to update copyright law worldwide. ... The time has come to look afresh at copyright issues in particular, and IP issues in general, and agree on a structure to deal with these challenges on a holistic basis, perhaps by moving forward with multinational supplementary agreements.” Lásd: *Davies, Strube*: i. m. (197), p. 4–6.

²⁴⁷ A közös jogkezelés könyvdigitalizálással kapcsolatos szerepének esetleges hátrányairól lásd: *Lang*: i. m. (236), p. 116–124.

** A kézirat lezárása után érkezett a hír, hogy a 2011. szeptember 15-én megtartott legutolsó tárgyalási napon sem tudták a peres felek az új, immáron harmadik megállapodást felmutatni. Chin bíró ezt annyival nyugtázta: „ez azt jelenti, hogy még legalább egy évig pereskedni fogunk”. Mivel azonban a felek bármikor bejelenthetik, hogy egyezséget kötöttek, Chin bíró pesszimista jóslata sem tekinthető biztosnak. (*Julie Bosman*: Judge Sets Schedule in Case Over Google’s Digital Library. The New York Times, September 15, 2011.; <http://www.nytimes.com/2011/09/16/business/media/judge-sets-schedule-in-case-over-googles-digital-library.html>.)

A FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALOM SZERZŐI JOGI MEGKÖZELÍTÉSE*

E tanulmány célja, hogy rávilágítson a szerzői jogi védelem és a formatervezésiminta-oltalom között fennálló különbségekre és hasonlóságokra, különös tekintettel az oltalmazhatósági kritériumokra, a szerzőt megillető jogokra és a jogérvényesítésre. A dolgozat bemutatja a két védelem előnyeit és hátrányait, kiemelve, hogy milyen esetekben és miért ajánlott az egyik, illetve a másik oltalom.

1. A FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALOM ÉS A SZERZŐI JOGI VÉDELEM PÁRHUZAMOS FENNÁLLÁSA

A formatervezésiminta-oltalom jogi jellegét tekintve a szabadalmi jog és a szerzői jog között található oltalmi formát jelenti, ebből adódóan tekinthető egyfajta hibrid jogi oltalomnak is.¹ A szerzői jog és a formatervezési minták oltalmára szűkítve a kérdést, a jelenlegi szabályozások kétféle módon közelítik meg ezeknek az oltalmaknak a viszonyát: a két oltalom egymást kizárhatja, illetve együttesen is fennállhatnak.

„Kizáró” szabályozási modell jellemző az indiai és a japán szerzői és formatervezésiminta-oltalmi szabályozásra. Az indiai szabályozás szerint a két oltalom közötti átfedés tehát nem lehetséges: szerzői jogi védelem nem állhat fenn ugyanis sem azon alkotás felett, amelyre formatervezésiminta-oltalmat jegyeztek be, sem olyan alkotás esetében, amely termékből ipari eljárással több, mint 50 példányt állítottak elő.² Hasonló szabályozási modellt követ

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala felsőfokú iparjogvédelmi tanfolyamára készített szakdolgozat. A szerző ezúton mond köszönetet Szöllősi Gusztávnak, aki konzulensként segítette munkáját kreatív, jó ötleteket adva a dolgozat írása alatt, valamint az Iparjogvédelmi Szakkönyvtár munkatársainak, Tóth Ritának, dr. Főrhéczné Katona Edinának, valamint Tóth Gábornak.

¹ Hector L. MacQueen: Copyright, Competition and Industrial Design. Edinburgh University Press, 1995, p. 88.

² Indian Copyright Act 1957., 15. (1) és (2): <http://copyright.gov.in/Documents/CopyrightRules1957.pdf>; Rajendra Kumar: The Great Divide – Copyright & Design Rights in India. Copyright World, 2006. 160. sz., <http://www.knspartners.com/files/The%20great%20divide-%20article%20by%20RK-2006.pdf>. Ez a szabály valószínűleg az angol 1949. évi Design Copyright Act szabályozásának ún. „50-es szabályára” vezethető vissza, amely a szerzői jogi védelem köréből kizárta mindazokat a dizájnalkotásokat, amelyekből több, mint 50 példány készült, ezzel is szűkítve a két oltalmi kör tárgykörében kialakult átfedést. Dan Johnston: Design protection. A practical guide to the law on plagiarism for manufacturers and designers. The Design Council, Gower, 1995, p. 34.

Japán. A japán szabályozás értelmében a dizájnterméknek minősülő és tömeges előállításra szánt termékek nem állnak szerzői jogi védelem alatt, védelmüket ugyanis az iparjogvédelmi oltalmak biztosítják.³ Így a szerzői jogi védelem csak abban az esetben állhat fenn, ha a formatervezésiminta-oltalom nem került megadásra, illetve ha az adott minta korlátozott példányszámban lelhető csak fel.

Ugyanakkor vannak olyan szabályozások, amelyek a két oltalom párhuzamos fennállását ismerik el, idetartozik hazánk és az európai tagállamok szabályozása is. Megjegyezhető, hogy e kérdéssel több nemzetközi szerződés is foglalkozik. A TRIPS-megállapodás 25. és 26. cikke választási lehetőséget biztosít az aláíró államok részére, hogy az adott minta védelmét formatervezésiminta-oltalom vagy szerzői jogi védelem keretében biztosítsák.⁴ Továbbá a Berni Unió Egyezmény 2. cikkének (7) bekezdése a tagállamokra bízta az alkalmazott művészet alkotásainak és az ipari minták szerzői jogi védelmének feltételeire vonatkozó szabályozást.⁵ Végül a Hágai Megállapodás 2. cikke utal arra, hogy a formatervezési minták állhatnak egyben szerzői jogi védelem alatt is.⁶ Az előbbieken említett nemzetközi szabályozás nyújt tehát alapot a közösségi és a hazai szabályozás rendszerében megjelenő párhuzamosság alapelveként, azaz, hogy a két szóban forgó védelem nem zárja ki egymást.

A két oltalom közelségére mutat rá az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK irányelve a formatervezési minták oltalmáról (a továbbiakban: irányelv) előkészítésekor felmerült kérdés is, miszerint a formatervezési alkotás védelme iparjogvédelmi vagy szerzői jogi „köntöst” öltön-e majd.⁷ Az akkori felmérések szerint a tagállamok többségében a formatervezésiminta-oltalom együttesen állhatott fenn a versenyjogi és a szerzői jogi védelemmel.⁸ Az iménti kérdés pedig annak függvényében volt eldönthető, hogy a dizájnvédelemnek az innovációt, a termékek közötti versenyt vagy éppenséggel a szellemi alkotás ösztönzését és a kultúra értékeinek megőrzését kell-e szolgálnia. Hozzá kell tenni, hogy a két cél természetesen nem zárja ki egymást, csak éppen a hangsúly az egyik, illetve a másik célon van. Az irányelvi szabályozás tekintetében a döntés végül az iparjogvédelmi koncepcióra esett, amely döntés kihatással volt például a német szabályozásból ismert „*Schöpfungshöhe*”-elv alkalmazására oly módon, hogy az egyéni jelleg vizsgálatánál magasabb mérce került megállapításra, ennél fogva nem minden formai kialakítás esett automatikusan a szerzői jogi védelem körébe.

Rátérve a közösségi szintű szabályozásban megjelenő párhuzamos oltalmakra, az irányelv a következőt mondja ki:

³ *Iris Chiu, Will W. Shen: A sui generis intellectual property right for layout designs on printed circuit boards? An analysis of current IP laws and proposal for reform. E.I.P.R., 2006. 1. sz., p. 38.*

⁴ *Ficsor Mihály: Törvényjavaslat a formatervezési minták oltalmáról. Védjegyvilág, 2001. 1. sz., p. 6.*

⁵ *Ficsor Mihály: i. m. (4), p. 6.*

⁶ *Ficsor Mihály: i. m. (4), p. 6.*

⁷ *Ficsor Mihály: i. m. (4), p. 5.; Green paper on legal protection of industrial design, p. 4.*

⁸ *Green paper on legal protection of industrial design, p. 6.; Uma Suthersanen: Design Law: European Union and United States of America, 2. kiadás. Sweet & Maxwell, 2010, p. 182.*

„... mivel a szerzői jogi jogszabályok harmonizációjának hiányában fontos rögzíteni a formatervezési minták lajstromozás útján történő sajátos oltalma, valamint a szerzői jogi jogszabályok által biztosított védelem halmozódásának alapelvét, miközben a tagállamok számára biztosítani kell annak szabadságát, hogy meghatározzák a szerzői jogi védelem mértékét és azokat a feltételeket, amelyek alapján az ilyen védelmet biztosítják.”⁹

Továbbá az irányelv 17. cikke is utal a nemzeti szerzői jog és a formatervezésiminta-oltalom összefonódására a következők szerint: „A valamely tagállamban vagy tagállam vonatkozásában az irányelvvel összhangban való lajstromozás útján oltalomban részesülő formatervezési mintát bármilyen formában történő megalkotásától vagy rögzítésétől az adott állam szerzői jogi jogszabályai szerinti védelem is megilleti. E védelem terjedelmét és feltételeit, ideértve az előírt eredeti jelleg mértékét, az egyes tagállamok határozzák meg.”

Ugyanezt támasztja alá a Tanács 6/2002/EK, a közösségi formatervezési mintáról szóló rendeletének (2001. december 12.) (a továbbiakban: közösségi rendelet) a következő rendelkezése is: „A közösségi oltalomban részesülő formatervezési mintát bármilyen formában történő megalkotásától vagy rögzítésétől az adott állam szerzői jogi jogszabályai szerinti védelem is megilleti. E védelem terjedelmét és feltételeit, ideértve az előírt eredeti jelleg mértékét, az egyes tagállamok határozzák meg.”¹⁰

Az irányelvi és rendeleti szabályozás értelmében az oltalomban részesülő minta szerzői jogi védelme tehát kizárólag az adott állam szerzői jogi jogszabályától függően részesülhet védelemben, erre vonatkozóan a közösségi rendelet csak annyiban korlátozza a tagállamot, hogy megtiltja a két védelem együttes fennállásának kizárását.

Noha ez az előírás a tagállamokat oly módon köti, hogy a kettős védelem fennállását nem zárhatják ki, mégis belátásukra van bízva annak meghatározása, hogy a két védelem mennyire tág körben fedje le egymást, indirekt módon lehetővé téve a szerzői jogi védelem meghatározott esetekben történő kizárását. A szabályozás ennél fogva szabad játékteret biztosít a tagállamok részére azáltal, hogy azok a szerzői jogi védelem terjedelmét és feltételeit szabadon határozhatják meg, természetesen a közösségi jog és a nemzetközi szerződések tiszteletben tartásával. Ez adott esetben akár olyan joggyakorlat kialakulásához vezethet, hogy a formatervezési minták oltalma alatt álló műveknél szigorúbb védelmi küszöb kerül megállapításra, mint az olyan alkotásoknál (pl. regény), ahol a mintaoltalom mint oltalmi lehetőség fel sem merül, kizárva ezáltal egyes mintákat a szerzői jogi védelem köréből.¹¹

⁹ Az irányelv (8) preambuluma.

¹⁰ Közösségi rendelet 96. Cikk (2).

¹¹ Oliver Ruhl: Gemeinschaftsgeschmackmuster, Kommentar, 2. Auflage. 2010, p. 1058. Rn. 30.

2. A VÉDELEM CÉLJA ÉS TÁRGYA

Magyarországon a formatervezésiminta-oltalom és a szerzői jogi védelem párhuzamos fennállását a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban Fmtv.) és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban Szt.) biztosítja. Az Fmtv. 64. §-a értelmében „*A mintának az e törvényben szabályozott oltalma nem befolyásolhatja a mintán mint művészeti alkotáson külön törvény szerint fennálló szerzői jogok védelmét.*” Ugyanezt támasztja alá az Szt. 1. §-ának (2) bekezdéséhez fűzött indokolás, amely tartalmazza a párhuzamos oltalmak fennállásának lehetőségét.¹²

2.1. Az oltalom célja

A termékek közötti verseny fokozódásával azok ötletes, egyéni jellegű kialakítása fontos eszközzé vált a piacon, mégpedig számos ágazatban (pl. autó-, textil- és ruházati ipar, számítástechnika, szórakoztató elektronika).¹³ A formatervezésiminta-oltalom tárgya pedig éppen a termék külső jellemzőiben testesül meg.¹⁴ A formatervezési minta a termék megjelenését, külcsínét jelenti tehát, azaz a termékek piacán egyfajta marketingeszközzel azonos.¹⁵ A dizájnoltalom területén tehát az innováció előmozdításának, új termékek előállításába való befektetések ösztönzésének kulcsfontosságú szerep jut. Ezzel szemben a szerzői jogi szabályozás egyik alapvető célja a szellemi alkotás ösztönzésén keresztül az egyetemes kultúra értékei megbecsülésének, megóvásának elősegítése.¹⁶

2.2. Az oltalom tárgya

Valamennyi szellemi alkotásnak, legyen az minta vagy akár szerzői mű, egy kiváló ötlet az alapja. „Az új ötlet gyakran nem más, mint két régi ötlet találkozása.”¹⁷ Számos esetben ugyanis meglévő ötletek sajátos kombinációjáról van szó, ami aztán az új ötlet kialakulásához vezet. Az ötlet formába öntése azonban a mintaoltalomnál és a szerzői jognál egyaránt feltétel, hiszen pusztán az ötlet nem képezheti sem formatervezési minták oltalmának, sem pedig szerzői jogi védelemnek a tárgyát.¹⁸ A védelem alatt álló, „formába öntött” ötlet tehát az új és egyéni mintában, illetve az egyéni, eredeti jelleggel bíró alkotásban nyilvánul meg.

¹² CompLex Jogtár, 1. § (2) bekezdéséhez fűzött indokolás.

¹³ A 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról, Általános indokolás I./1. pont.

¹⁴ Designs bear their secrets on their face. In: *Hector L. MacQueen*: i. m. (1), p. 88.

¹⁵ A 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról, Általános indokolás I./1. pont.

¹⁶ CompLex Jogtár, Általános indokolás.

¹⁷ *John Howkins*: Az alkotás gazdagít. HVG Kiadó Rt., Budapest, 2004, p. 207.

¹⁸ Erre kifejezetten utal az Szt. 1. §-ának (6) bekezdése, amely összhangban áll a TRIPS-megállapodás 9. cikkének (2) bekezdésében és a WIPO Szerzői Jogi Szerződésének 2. cikkében foglaltakkal.

2.2.1. Formatervezésiminta-oltalom

Mintának minősül valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve díszítésének a külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve a felhasznált anyagok jellegzetességei – eredményeznek.¹⁹ A termék megjelenése tehát nem más, mint annak optikailag érzékelhető elemeinek összessége, amely magában foglalja a térbeli, síkbeli vonásokat, valamint a termék anyagának, illetve díszítésének jellemzőit.

A termék fogalmát illetően megjegyezhető, hogy az magában foglalja egyrészt az ipari, másrészt a kézműipari árucikkeket. Nem feltétele az oltalomnak az ipari alkalmazhatóság, miután a minta szerinti termék lehet kézműipari, azaz kézművesmunkával létrehozott árucikk is.²⁰ A termékek közé tartoznak – egyebek mellett – a csomagolás, a kikészítés, a grafikai jelzések és a nyomdai betűformák, valamint azok a részek is, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak.²¹

A számítógépi program nem tekinthető terméknek ugyan, annak azonban nincs akadálya, hogy a számítástechnika alkalmazásához kötődő grafikai megoldások (pl. menüsorok, ikonok, képernyő-grafikai kialakítások) oltalmat élvezhessenek.²² Itt megjegyezhető, hogy a szerzői jog tárgykörébe tartozhat: „a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is.”²³ Ennélfogva a szoftverhez (a programhoz) egyrészt kapcsolódhat szerzői jogi védelem, másrészt a számítógépi programhoz kapcsolódó grafikai kialakítás esetében a formatervezésiminta-oltalom és a szerzői jogi védelem.

2.2.2. Szerzői jogi védelem

Ezzel szemben a törvényalkotó a szerzői jogi védelem tárgyaként az alkotást jelöli meg, ezáltal is hangsúlyozva a védelem rendeltetését, ami a kulturális célok támogatására irányul. Így az Szjt. az irodalmi, a tudományos és a művészeti alkotások részére nyújt védelmet, ami érzékelteti, hogy az alkotás fogalmának köre igen tág.²⁴ Ugyanezt a megállapítást támasztja alá a szerzői jogi törvényben alkalmazott példálózó felsorolás, ami a szerzői mű fogalomkörébe tartozó műtípusok körére utal.

¹⁹ Fmtv. 1. § (2)., irányelv 1. §, közösségi rendelet 3. cikk.

²⁰ CompLex Jogtár, 1–11. §-hoz fűzött indokolás.

²¹ Fmtv. 1. § (3).

²² Fmtv. 1. § (3).

²³ Szjt. 1. § (2) c.

²⁴ Szjt. 1. § (1).

A két oltalmi forma közötti szoros kapcsolat az alkalmazott művészeti alkotások esetében áll fenn: az ilyen formába öntött kreatív megoldások esztétikai jellemzőkön kívül használati, műszaki és egyéb követelményeknek is megfelelnek.²⁵ Ezeknek az alkotásoknak a körébe tartoznak az alkalmazott grafikai művek, az iparművészeti, illetve az ipari tervezőművészeti alkotások (pl. lakberendezési tárgyak), valamint a képzőművészeti alkotások (pl. a grafika).²⁶ Kiemelhető a használati funkcióval bíró iparművészeti, illetve ipari tervezőművészeti alkotás, amelynek sajátossága abban áll, hogy nemcsak egy egyedi darab készül belőle, hanem általában meghatározott példányszám. Az iparművészeti alkotást pedig az különbözteti meg az ipari tervezőművészeti műtől, hogy míg az előbbi kézi munkával készül, addig az utóbbi ipari gyártástechnológiával kerül előállításra. Ennélfogva ipari tervezőművészeti alkotáson tipikusan olyan termék külső megjelenését kell érteni, amely esztétikai és műszaki szempontok szerint került kialakításra, mégpedig általában ipari gyártástechnológia útján.²⁷ Ilyenek elsősorban a folyóméterben gyártott textíliák, illetve a formatervezett bútorok.²⁸

Összegezve a fentieket figyelemreméltó, hogy az ilyen termékek általában a formatervezési minták oltalmának hatálya alá is tartozhatnak. Ebből pedig az a következtetés vonható le, hogy a két oltalom közötti párhuzamosságnak köszönhetően nem kizárt, hogy az alkalmazott művészet terén a termékek nemcsak egyéniek és újak, hanem művészi – azaz egyéni, eredeti – jelleggel is bírnak, ami megalapozhatja szerzői jogi védelmüket. Az itt jelzett alkotások tehát eshetnek a termék és az alkotás fogalomkörébe egyaránt, azaz alkotójuk érvényesíthet nemcsak formatervezésiminta-oltalmi, hanem szerzői jogi igényeket is.

3. A VÉDELEM ALAPJA ÉS KELETKEZÉSE

3.1. A védelem alapja

Mind a termék, mind az alkotás esetében azok külső megjelenésére vonatkozó törvényi előírás teljesülése esetén áll fenn védelem. Míg a formatervezési minták oltalmának megszerzéséhez az egyéni jelleg mellett az újdonság feltételének megléte is szükséges, addig az alkotásnál kizárólag az egyéni, eredeti vonások „kifejezésre juttatására” van szükség.²⁹

²⁵ Gyertyánfy Péter: A szerzői jogi törvény magyarázata. KJK-Kerszöv, Budapest, 2006, p. 356.

²⁶ Fmtv. 1. § (3), Sztj. 1. § (2). Az Sztj. alkotás fogalmára adott példálózó felsorolás igen színes palettát mutat magában foglalva számos műtípust, amelyek megemléltése jelen téma feldolgozásában nem releváns.

²⁷ Gyertyánfy: i. m. (25), p. 356.

²⁸ Gyertyánfy: i. m. (25), p. 356.

²⁹ Fmtv. 1. § (1) és Sztj. 1. § (3).

3.1.1. Az újdonság és az egyéni jelleg

Újnak akkor tekinthető a minta, ha azzal azonos minta még nem került nyilvánosságra az elsőbbség időpontját megelőzően.³⁰ Az újdonság fogalma a szabadalmi jog világából ismert újdonság feltételével hozható párhuzamba. Ez a kritérium objektívnek minősülő feltétel, vizsgálata pedig a minták közötti azonosságok és különbségek megállapítására irányul.³¹ Ennek a fogalomnak a pontosítását szolgálja az Fmtv. rendelkezésének azon része, miszerint azonosság abban az esetben is fennáll, ha két vagy több termék között „*csupán lényegtelen részletekben*” áll fenn a különbség.³²

A formatervezésiminta-oltalomnál az újdonságot – mint objektív vizsgálati feltételt – szubjektív párja, az egyéni jelleg egészíti ki. Az egyéni jelleg a szabadalmi fogalomtárból ismert „feltalálói tevékenységhez” hasonlít, tekintve, hogy ennek mércéje is szubjektív minőséggel bír.³³

„3.§ (1) *A mintának egyéni jellege van, ha az elsőbbség időpontja előtt nyilvánosságra jutott bármely mintához képest a tájékozott használóra eltérő összbenyomást tesz. (2) Az egyéni jelleg megítélésakor figyelembe kell venni, hogy a szerző – különösen a termék természetére és az ipari, illetve kézműipari ágazat sajátosságaira tekintettel – milyen alkotói szabadságfokkal alakíthatta ki a mintát.*”³⁴

Az egyéni jelleg megállapítására tehát két szempont vizsgálata mentén kerül sor, az egyik az eltérő összbenyomás, amit a tájékozott használó szemszögéből kell vizsgálni, a másik az alkotói szabadságfok, aminek meghatározásában az adott ipar ágazatának jellemzői segítenek. Az összbenyomás eltérő mivoltának vizsgálata a tájékozott használó szemszögéből kerül tehát megállapításra, ami absztrakt zsinórmértékül szolgál a szabadalmi jogból ismert „szakember” mércéjéhez hasonlóan.³⁵ A „tájékozottság” itt a mindenkor területre jellemző tudást és képességet foglalja magában azzal, hogy mindez a már ismert dizájnelemek összességét jelenti.³⁶ Ez esetben tehát nem egy átlagos fogyasztó a zsinórmértékül szolgáló személy, hanem „*az adott termékkör iránt kifejezett érdeklődést mutató*” rétegfogyasztó.³⁷ Az

³⁰ Fmtv. 2. § (1), közösségi rendelet 5. cikk. Vö. A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 2. §-ának (1) bekezdése szerint ugyanis „Új a találmány, ha nem tartozik a technika állásához.”

³¹ Ficsor: i. m. (4), p. 8.

³² Fmtv. 2. § (2).

³³ Vö. Szt. 4. § (1) bekezdés szerint: „Feltalálói tevékenységen alapul a találmány, ha a technika állásához képest szakember számára nem nyilvánvaló.”

³⁴ Fmtv. 3. § (1), közösségi rendelet 6. cikk.

³⁵ Vö. Szt. 4. § (1).

³⁶ Helmut Eichmann, Annette Kur: Designrecht. Praxishandbuch. Nomos, 2009, p. 68.

³⁷ Jókúti András: Greased Lightenin’ – Áttételes kapcsolatok a formatervezési minták oltalma és a minta szerinti termék megnevezése között. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 3. sz., 2010. június, p. 69.

összbenyomás eltérő mivolta pedig nem más, mint a nyilvánvalóság ellentéte.³⁸ A nyilvánvalóság a különösebb szakértelmet nem igénylő kifejezőmódra utal, azaz a termék olyan kialakítását jelenti, ami a termék műszaki és piaci körülményeiből egyértelműen és kézenfekvő módon következik.

Ehhez kapcsolódik szorosan az alkotói szabadságfok vizsgálata, amelynek terjedelme két körülmény mentén vizsgálható. Ilyennek minősülnek a termék jellegzetességei és a mindenkori iparág, illetve kézműipar sajátosságai. A termék jellegzetes tulajdonságai elsődlegesen a termék funkcionalitására utalnak, amelyből eredő műszaki jellemzők a termék típusától függően vezethetnek az alkotás terének beszűkítéséhez. Így vannak olyan termékek, amelyek rendeltetésüknél fogva számos „megjelenéssel” rendelkezhetnek, míg megint más termékeknek a külső kialakítás lehetőségei behatároltabbak. Ezért, minél nagyobb az alkotás tere, annál magasabbra tehető az eredetiség mércéje.³⁹ Ugyanakkor megjegyezhető, hogy a termékek közötti fokozódó verseny is befolyásolja az alkotás terét, azaz egy-egy termék-kategórián belül az alkotás terének „terjedelme” újabb és újabb termék megjelenésével egyre szűkül, hozzájárulva egyúttal a termékek közötti verseny fokozódásához, ezáltal pedig – jó esetben – a minőség javulásához. Végül megjegyezhető, hogy az újdonság és az egyéni jelleg megítélésekor az elsőbbség időpontja előtt nyilvánosságra jutott minták jelentik a vizsgálat alapjául szolgáló viszonyítási alapot.⁴⁰

A mintát nyilvánosságra jutottnak kell tekinteni, ha közzététellel, egyéb közlés útján, kiállításal, kereskedelmi forgalomba hozattal vagy bármilyen más módon bárki számára hozzáférhetővé vált, kivéve ha ezek az események a rendes üzletvitel során ésszerűen nem juthattak az érintett ágazaton belül az Európai Közösségben működő szakmai körök tudomására.⁴¹ Az Fmtv. több kivételt is megállapít, amikor a nyilvánosságra jutás nem minősül újdonságrontónak. Ilyen eset például, ha a mintát harmadik személy számára titoktartási kötelezettség terhe mellett mutatják be.⁴² Ugyancsak ebbe körbe tartozik az, ha a minta az elsőbbség időpontját legfeljebb tizenkét hónappal megelőzően nyilvánosságra jut, mégpedig oly módon, hogy az a bejelentővel vagy jogelődjével szemben elkövetett jogsértés következménye; vagy a bejelentő, a jogelődje vagy – valamelyiküktől származó tájékoztatás vagy valamelyikük cselekménye eredményeképpen – harmadik személy hozta nyilvánosságra a mintát.⁴³

³⁸ Vö. az Szt. 4. §-ának (1) bekezdésével: „Feltalálói tevékenységen alapul a találmány, ha a technika állásához képest szakember számára nem nyilvánvaló.”

³⁹ Zombori Zsolt: Formatervezésiminta-oltalom Magyarországon és az Európai Közösségben II. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 3. sz., 2006. június, p. 44.

⁴⁰ Ficsor: i. m. (4), p. 8.

⁴¹ Fmtv. 4. § (1).

⁴² Fmtv. 4. § (2).

⁴³ Fmtv. 4. § (3).

3.1.2. Egyéni, eredeti jelleg

Miután a szerzői jogi védelem alapjául szolgáló „originality” (eredetiség) fogalma az uniós jogon belül nem került harmonizálásra, ezért az alkalmazott művészeteknél az „eredetiség” jellegének tesztje is eltérő vonásokat mutathat az egyes tagállamok joggyakorlatában.

A szerzői jogi védelem feltételének meghatározását fontos korlát határolja be, amire a Berni Unió Egyezmény 5. cikkének (2) bekezdése utal. Ez a cikk mondja ki, hogy a szerzői jogi védelem formai kötöttség nélküli oltalom: *„E jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez, és független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e.”*⁴⁴

A hazai szabályozás tekintetében kijelenthető, hogy *„A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg.”*⁴⁵ Más feltétel tehát nem áll fenn a védelem keletkezéséhez. Az egyéni, eredeti jelleg – ellentétben a formatervezésiminta-oltalommal – nem került a szerzői jogi törvényben definiálásra, hanem ennek tartalmára a bíróság és a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) gyakorlata nyújt iránymutatást. Itt jegyezzük meg, hogy az SZJSZT szakvéleményei bár nem bírnak kötőerővel, mégis iránymutatásul szolgálnak, sok esetben a bírói gyakorlatra is kihatva. Az említett gyakorlat számára egyfajta orientációt biztosít az Szjt. azon szabálya, miszerint a védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélétől.⁴⁶ A szerzői jogi védelem szempontjából nincs jelentősége tehát annak, hogy *különleges* kreativitás vagy művészi színvonal jellemzi-e az alkotást; a kizárólagos jogok piaci értékét, népszerűségét ugyanakkor nyilvánvalóan befolyásolja az alkotás „minősége”. Ebből következik, hogy egy esztétikailag ízléses bútordarab még nem biztos, hogy egyéni, eredeti jelleggel bír, és ugyanez fordítva is igaz, azaz egy nem tetszetős berendezési tárgy is minősülhet szerzői műnek. Értékítéletet pedig tükrözhet például egy zsűrített alkotás, ami tehát még nem vezet feltétlenül a szerzői jogi védelem fennállásához.⁴⁷ Ezt az a bírósági döntés is megerősíti, miszerint *„A Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak a művészeti alkotásokról kiadott értékelése önmagában nem alapítja meg a szerzői jogvédelmet.”*⁴⁸

Az egyéniségre, eredetiségre vonatkozó követelmény az alkotás kifejezőmódjára, az alkotásban foglalt gondolatok megjelenítésére tekintettel áll fenn. Az oltalomhoz nem szük-

⁴⁴ Berni Unió Egyezmény 5. cikk (2).

⁴⁵ Szjt. 1. § (3).

⁴⁶ Szjt. 1. § (3). Vö.: Ficsor Mihály: Szerzői jogi törvény. Viva Média Holding, Budapest, 1999, p. 33. E felfogás tükröződik a BUE-ben is, amelynek 2. Cikke szerint az egyezmény szerinti védelem kiterjed az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotására, tekintet nélkül a mű létrehozatalának módjára vagy alakjára.

⁴⁷ Gyertyánfy: i. m. (25), p. 357.

⁴⁸ BH 1990/420. In: Gyertyánfy: i. m. (25), p. 31.

séges, hogy a műben foglalt gondolatok, elvek objektív értelemben „újszerűek” legyenek. Erre mutat rá ugyancsak az alábbi SZJSZT-szakvélemény is, miszerint „... a szerzői jogban az 'újdonosság' helyett inkább az 'eredetiség' kifejezést használjuk.”

Hasonlóan a mintaoltalom megadását megelőző vizsgálathoz, az „egyéni, eredeti jelleg” fennállásához elengedhetetlen, hogy legalább minimális tere legyen a különböző megoldások közötti választásnak, azaz az alkotás folyamata ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által. A szerzői jog a kifejezést védi, amely védelem így igazodik a tartalom és a műfajta sajátosságaihoz.⁴⁹ „Másként mérhető egy pl. helyesírást ellenőrző számítógépi program és egy opera egyéni, eredeti jellege. És másként egy használati tárgyként működő lámpaé vagy egy versé. Az előbbi esetekben a funkció, a használhatóság eléréséhez szükséges paraméterek nagymértékben szűkítik az egyéni, eredeti jelleg kifejezhetőségének terét.”⁵⁰

Összességében az mondható el, hogy az alkotás akkor „egyéni”, ha „az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, s ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat”, és akkor „eredeti”, ha „az nem csupán valamely már meglévő alkotás szolgai másolata”.⁵¹

3.2. A védelem keletkezése

Végül megjegyezhető, hogy a nemzeti mintaoltalom lajstromozás útján jön létre, amire a következő szakasz utal: „A mintaoltalom – a bejelentés napjára visszaható hatállyal – akkor keletkezik, amikor a bejelentő a mintára mintaoltalmat kap.”⁵² Ebből következik, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala dönt arról, hogy a vizsgált minta kellőképpen egyéni és új-e ahhoz, hogy oltalomban részesülhessen, és ezzel egyidejűleg szerzője monopoljogot kaphasson.

A szerzői jogi védelem pedig a mű létrejöttével keletkezik anélkül, hogy a mű előzetes vizsgálatára sor kerülne. Így a szerzői jog esetében kizárólag a bíróság az a szerv, amely jogerős határozatában – számos esetben az SZJSZT által nyújtott szakvélemény birtokában – a védelem fennállásáról dönt. Ennek hiányában egy megdönthető vélelmen alapuló szerzői jogi védelemről beszélhetünk. Végso soron ez a formatervezésiminta-oltalom tekintetében is kijelenthető, hiszen egy eredményesen indított megsemmisítési eljárás az oltalom megszűnéséhez vezethet. Mégis a mintaoltalom a szerzői joggal szemben egzaktabb védelemnek tekinthető, miután egy hatóság által kiállított lajstromív szolgál a jogi oltalom fennállásának bizonyítására, ami természetesen megdönthető vélelmen alapul.

⁴⁹ SZJSZT 05/07.

⁵⁰ SZJSZT 05/07.

⁵¹ SZJSZT 38/03.

⁵² Fmtv. 15. §.

Az SZJSZT szakvéleményeinek kialakításánál főszabály szerint egy háromtagú tanács jár el, amelynek általában két tagja jogi képesítéssel rendelkezik, míg a harmadik személy mindig a vizsgált műtípus területéről kerül kijelölésre a testület elnöke által. Az ilyen szakember (pl. iparművész) szakmai tapasztalataira pedig éppen azért van szükség, mert az olyan esetekben, ahol az egyéni, eredeti jelleg fennállásának megállapítása vagy éppen két mű egybevetése a cél, az ilyen professzionális tudás és tapasztalat nélkülözhetetlen.

A két védelem egybevetésénél megállapítható, hogy míg a mintaoltalomnál egzakt, körülhatárolt oltalom keletkezik, addig a szerzői jogi védelem bizonytalanabb talajon álló oltalmi forma. Ennek jelentősége elsősorban a jogérvényesítésnél van, ahol a szerzői jogi védelem fennállása körüli bizonytalanság számos esetben költségessé és bonyolulttá teheti az eljárást.

3.3. A két oltalom egybevetésének gyakorlati példái

3.3.1. Külföldi joggyakorlat

Az irányelv és a közösségi rendelet ugyan előírja, hogy az egyes tagállamok szabályozásukban kötelesek biztosítani a formatervezési minták oltalma és a szerzői jogi védelem egyazon alkotáson való fennállását, azonban, miután uniós szerzői jogról egyelőre – olyan lényegi kérdések harmonizációjának hiánya miatt, mint például a védelem tárgya, a vagyoni jogok köre, a védelmi idő – nem beszélhetünk, a tagállamok jogalkotójára van bízva ezek szabályozása.⁵³ E „multikulturális” megközelítés többek szerint az egységes piac működésének gátját jelentheti, aminek jelentősége a szerzők közötti piaci verseny érintettségben áll.⁵⁴ A megoldást a szakma képviselőinek egy része egy harmonizált, uniós szintű szerzői jog megalkotásában látja.⁵⁵ Így az egyes nemzeti szabályokat féltve őrző tagállamok óvatos lépésekkel ugyan, de folyamatosan adják fel szuverenitásukat, engedve a „többség akaratának”. E lépések eredményeként születtek meg azok az irányelvek, amelyek a szoftverjog, a haszonkölcsönzési jog, a műsorsugárzás joga, a védelmi idővel kapcsolatos szabályok, az adatbázisjog, a szabad felhasználás és a követő jog területein kívántak egyfajta harmonizált szabályozást megteremtteni.

Meg kell jegyezni, hogy a szerzői jogi védelem alapjául szolgáló eredetiség (*originality*) fogalma nem került harmonizálásra. Így az eredetiség fogalmának értelmezése meglehetősen

⁵³ Suthersanen: i. m. (8), p. 177.

⁵⁴ Suthersanen: i. m. (8), p. 177.

⁵⁵ Suthersanen: i. m. (8), p. 177.

⁵⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve az adatbázisok jogi védelméről 3. Cikk (1) bekezdés; Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve a számítógépi programok jogi védelméről 1. Cikk (3), Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről 6. Cikk.

színes skálán mozog a tagállami szabályzásokban. Mindössze a védelmi időről, a szoftverről és az adatbázisról szóló irányelvek tartalmaznak kitélt arra vonatkozóan, hogy az eredeti jelleg akkor áll fenn, ha az alkotás a szerző saját szellemi alkotása, és így az személyiségét tükrözi.⁵⁶ Ugyanezt erősítette meg az Európai Bíróság az Infopaque-ügyben (C-5/08) is.⁵⁷ Ennek az ítéletnek a jelentősége abban áll, hogy ezáltal az eddig csak fényképre, szoftverre és adatbázisra vonatkozó eredetiségkritérium kiterjesztésre került valamennyi szerzői jogi műtípusra.⁵⁸ Egyéb támpontot nem nyújt az uniós irányelv e kritérium értelmezésével kapcsolatban.

Az Egyesült Királyság az eredetiség fennállásához megkívánja, hogy az alkotás ne egy másik alkotás másolata legyen, illetve hogy létrejötte minimális szakértelemmel párosuló munkabefektetésen (*labour and skill*) alapuljon. A dizájntermékek esetében pedig követelmény az esztétikai vagy művészi kifejeződés megjelenése.⁵⁹ Ugyanez a megállapítás vonatkozik az észak-európai államok (Dánia, Svédország, Finnország), Portugália, valamint Spanyolország joggyakorlatára, ahol szigorúbb a „védelmi küszöb”, mint az olyan alkotásoknál, ahol a mintaoltalom fel sem merül.⁶⁰ Ezzel szemben a francia szabályozás az ún. *l'unité de l'art*-elvre tekintettel az előzőeknél liberálisabb mércét alkalmaz.⁶¹

Az európai joggyakorlatból merítve említhető meg a német joggyakorlat, amely szerint a szerzői jogi védelem az iparművészeti alkotásokon fennállhat, feltéve hogy az alkotás megüti – a már korábban említett – magasabb szintű egyéni, eredeti jelleg mércéjét. A német szerzői jogi szabályozás tehát az egyéni jelleg követelményénél más-más mércét („*Schöpfungshöhe*”) alkalmaz az egyes műtípusok – így pl. regény vagy dizájntermék – esetében.⁶²

Egy érdekes jogeset kitűnően alátámasztja az előbbi megállapítást, amely a Triumph fehérnemű-kollekció szerzői jogi védelmével foglalkozott. A kollekció egyedi, különleges kialakítása mind szabásában, mind pedig színvilágában megütötte az előbbieken említett szigorúbb mércét. E nem jogerős bírósági ítélet vizsgált kérdései között szerepelt annak eldöntése, hogy egy divatcikk egyéni, eredeti jellege milyen mércével mérhető. Ennek során került tehát megállapításra, hogy az iparművészeti alkotások esetében az általános mércénél szigorúbbat kell alkalmazni.⁶³

A német joggyakorlat esetében levonható az a következtetés, miszerint azoknál az alkotásoknál, amelyeknél az alkotás tere az adott műtípus használati funkciói által nem behatárolt, az egyéni, eredeti mérce alacsonyabb fokon húzható meg, mint az alkalmazott művészetek műveinél.

⁵⁷ Suthersanen: i. m. (8), p. 182–183.

⁵⁸ Suthersanen: i. m. (8), p. 182–183.

⁵⁹ Suthersanen: i. m. (8), p. 178.

⁶⁰ Ruhl: i. m. (11), p. 1058. Rn. 30.

⁶¹ Suthersanen: i. m. (8), p. 178.

⁶² Thomas Dreier, P. Bernt Hugenholtz: Concise European Copyright Law. Kluwer Law International, 2006, p. 13.

⁶³ Landgericht München, Aktenzeichen: 7 O 24178/09. Lásd: http://www.bardehle.com/fileadmin/bardehle/sonstiges/Publikationen/LG_Muc1.pdf.

Ez a mérce nem lényegi különbséget, kizárólag fokozatbeli eltérést jelent.⁶⁴ Egyértelmű tehát, hogy az előbb ismertetésre került német példából az következik, hogy az egyéni, eredeti jelleg megkívánt szintje magasabb, mint a többi műtípus esetében. És miután a divatcikk iparművészeti alkotásnak minősülnek, ezért a német joggyakorlat olyan esetekben, ahol a magasabb fokú egyéni, eredeti jelleg hiányzik, a szerzői jogi védelem fennállását kizárja.⁶⁵ Ez azonban nem jelenti azt, hogy az alkalmazott művészetek berkeiből kikerülő termékek ne üthetnék meg a szigorúbb mércét. E megállapítást hivatott alátámasztani számos példa, így szerzői jogi védelem megállapítására került sor lámpa,⁶⁶ bútor,⁶⁷ divatcikk,⁶⁸ ékszer,⁶⁹ evőeszköz,⁷⁰ kerámiafigura,⁷¹ valamint gépjármű⁷² esetében.

További példaként szolgálhatnak az Andy Warhol és Roy Lichtenstein által befestett BMW gépkocsik, amelyekre vonatkozóan a szerzői jogi védelem ugyancsak kimondásra került.⁷³

Érdekességgént említhető meg az olasz szabályozás, amely éppen a közösségi irányelvnek köszönhetően módosult. Az olasz törvényhozó ugyanis jó ideig elegendőnek ítélte az ipari termékeknel a formatervezési minták oltalmának védelmét, így nem látta megalapozottnak a szerzői jogi védelem ilyen esetekre történő kiterjesztését.⁷⁴ Az 1411/1940 királyi rendelet kifejezetten kizárta a szerzői jogi védelmet olyan „alkotások” esetében, amelyek nyilvántartásba vett formatervezési minták oltalma alatt álltak.⁷⁵ A közösségi szabályozás nyomására azonban az olasz szabályozásnak lehetővé kellett tennie a szerzői jogi védelem fennállását az ipari termékeknel is.⁷⁶ A módosított szabályozás így azt a megoldást alkalmazta, hogy csak olyan ipari mintákra terjesztette ki a szerzői jogi védelmet, amelyeknél a formatervezési minták oltalmának oltalmazhatósági feltételein kívül a művészi érték, a kreatív vonás is megjelenik.⁷⁷

Ez utóbbi követelményt támasztja alá a Monza Tribunal ítélete, mely a Le Corbusier által gyártott bútordarabok engedély nélküli forgalmazásával foglalkozott és egyúttal megállapította, hogy eredeti jellegük ellenére sem állnak szerzői jogi védelem alatt, tekintve, hogy művészi értékük („*artistic value*”) hiányzik.⁷⁸ A másodfokú bíróság a művészi érték hiányát

⁶⁴ *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁶⁵ I. m. (63). L. továbbá: BGH GRUR 1984, 453 – Hemdblusenkleid; OLG Hamburg GRUR 1986, 83 – Übergangsblyse; LG Düsseldorf GRUR 1989, 122 f. – Sweatshirt.

⁶⁶ BGH GRUR 1972, 38,39. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁶⁷ BGH GRUR 1961, 635, 637. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁶⁸ BGH GRUR 1955, 455. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁶⁹ BGH GRUR 1960, 256. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁷⁰ BGH GRUR 1952, 516 In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁷¹ BGH GRUR 2002, 799. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁷² *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31

⁷³ I. m. (63).

⁷⁴ Daniela De Pasquale: Industrial strength protection. Copyright World, 2003, p.16.

⁷⁵ De Pasquale: i. m. (74), p. 16.

⁷⁶ De Pasquale: i. m. (74), p. 17.

⁷⁷ De Pasquale: i. m. (74), p. 17.

⁷⁸ De Pasquale: i. m. (74), p. 18.

azzal indokolta, hogy a bútordarabok tervezése a tömeges előállítás célja.⁷⁹ Ezen olasz ítélet rámutat arra, hogy a szerzői jogi védelem alá tartozó alkotásnak – jelen esetben bútor – egyfajta művészi értékkel kell rendelkeznie. A művészi érték pedig nem pusztán az adott alkotás eredeti jellegében mutatkozhat meg, hanem abban is, hogy annak létrehozása nem tömeges fogyasztói igények kielégítésére szolgál, hanem kevesek számára hozzáférhető, azaz alacsony példányszámban kerül előállításra. Ez az álláspont azonban megkérdőjelezhető, főleg, ha a zene vagy film műtípusaira gondolunk, ahol a CD, DVD tipikusan ezen tartalmak tömeges terjesztésére szolgál. A bíróság ítéletében azt is leszögezte, hogy a szerzői jogi védelmet nem alapozza meg pusztán annak ténye, hogy az alkotás neves formatervező nevéhez kötődik.⁸⁰

Végül vessünk néhány pillantást az Egyesült Államok joggyakorlatára, ahol ez a kérdés kör több jogesetben is előkerült, így a két oltalom közötti különbség kellő hangsúlyt kapott. Az amerikai joggyakorlat e téren a következő elképzelést tartja irányadónak:

Az olyan használati funkcióval rendelkező alkotásoknál, amelyek a dizájn területéhez tartoznak, a szerzői jogi védelem nincs kizárva ugyan, azonban speciális feltételek esetén áll csak fenn. Így szerzői műnek csak akkor minősülhet egy ilyen alkotás, ha képi, grafikai vagy szobrászati alkotások jegyei elkülönülten jelennek meg a műben.⁸¹

Ennek az „elkülönültségnek” olyan mértéket kell öltenie, ami lehetővé teszi az említett jegyeknek a használhatóság szempontjaitól való leválasztását.⁸² Ehhez kötődik az a megállapítás, amelyet a bírói gyakorlat szem előtt tart, miszerint olyan ipari minták, mint például kocsik, repülő, női ruha formai kialakítása akkor állhatnak szerzői jogi védelem alatt, ha a művészi jelleg a minta használati funkcióitól fizikai vagy koncepcióban értelemben elkülönülten beazonosítható.⁸³ Így a „szobrászati” jegyek elválaszthatóságának hiánya miatt nem élvez szerzői jogi védelmet a Eero Saarinen által tervezett és számos imitációt „átvészelő” szék sem.⁸⁴

Hangsúlyozandó, hogy amennyiben ez az „elkülönültség” megállapítható, a szerzői jogi védelem kizárólag az esztétikai vonásokra, azaz a funkcionális jegyeiktől leválasztható, független képi, grafikai vagy szobrászati jellegre fog kiterjedni, nem az alkotás egészére.⁸⁵ E korlátozott szerzői jogi védelem azzal magyarázható, hogy a szerzői jog nem terjedhet ki az alkotás funkcionális jegyeire, erre a szabadalmi jog nyújthat monopoljogot.⁸⁶

⁷⁹ De Pasquale: i. m. (74), p. 18.

⁸⁰ De Pasquale: i. m. (74), p. 18.

⁸¹ Lásd: [http://en.wikisource.org/wiki/Copyright_Law_Revision_\(House_Report_No._94-1476\)/Annotated](http://en.wikisource.org/wiki/Copyright_Law_Revision_(House_Report_No._94-1476)/Annotated).

⁸² Jack B. Hicks: Design Protection Through US Copyrights: Industrial Design or Applied Art? Előadás – USPTO Global Intellectual Property Academy/Patent Industrial Design Program.

⁸³ Lásd: i. m. (81).

⁸⁴ Lásd: <http://www.edwardsamuels.com/illustratedstory/isc8.htm>.

⁸⁵ Hicks: i. m. (82).

⁸⁶ Lásd: i. m. (84).

A Micky Mouse vagy a Goofy figurával ellátott telefon jó példa annak bemutatására, hogy itt a funkcionális alkotás ellenére a szerzői jogi védelem fennáll, de csak az adott figurára kiterjedően, ami minden további nélkül „leválasztható” a telefonkészülekről. Prof. Denicola a korábban körbeírt „*Conceptual Separability*” doktrína („*koncepcionális elkülönültségi teszt*”) alkalmazásánál a következő kérdés feltevését javasolja: „A mű tükröz-e olyan művészi kifejeződést, ami funkcionális szempontoktól független?”⁸⁷ Végül megemlíthető, hogy számos kritika érte az Egyesült Államok ez irányú dizájnvédelmi politikáját. A kritikusok azt emelték ki, hogy a modern formatervezésben nehéz elválasztani az esztétikai vonásokat a funkcionálisaktól, ugyanis ma már számos esetben az előbbi követi az utóbbit.

3.3.2. Hazai joggyakorlat

Először is utalni kell az Fmtv. azon rendelkezésére, amely kimondja, hogy „*A mintának az e törvényben szabályozott oltalma nem befolyásolhatja a mintán mint művészeti alkotáson külön törvény szerint fennálló szerzői jogok védelmét.*”⁸⁸ Bár ezen idézett szabály részben a szerzői jogi törvény szavait ismétli, mégis kiemelhető, hogy „művészi” jelző egyfajta nyomatékot ad olyan mintára utalva, ami nemcsak új, egyéni, de művészeti jelleggel is bír. Végül utalunk arra az álláspontra, miszerint az ipari tervezőművészeti alkotáson tipikusan olyan termék külső megjelenését kell érteni, amely esztétikai és műszaki szempontok szerint került kialakításra, mégpedig általában ipari gyártástechnológia útján.⁸⁹ Itt tehát kifejezésre jut, hogy az előbb említett olasz, német joghoz hasonlóan a művészi, esztétikai jegyek fennállása nélkülözhetetlen a védelem fennállásához.

A bírói gyakorlatból ismert az az eset, amelyben a bíróság kimondta, hogy: „*A felperes által készített falipolc megtervezésénél [a felperes] általánosan ismert és használt formai elemeket, a funkcióból adódó arányokat és szokásos konstrukciókat alkalmazott.*”⁹⁰ A bíróság tehát úgy foglalt állást, hogy a vizsgált falipolc nem rendelkezett olyan esztétikai vonásokkal, művészi értékkel, ami megalapozta volna szerzői jogi védelmét.

Ugyanakkor érdemes megemlíteni az SZJSZT ez irányú gyakorlatát, amely számos szakvéleményében foglalkozott az alkalmazott művészet alkotásainak szerzői jogi megítélésével, utalva egyúttal a párhuzamosan fennálló védelem lehetőségére: „*Itt a szerzői jogban az azonos tárgyú, hasonló felépítésű 'párhuzamos fejlesztések' (párhuzamosan alkotott önálló művek) egyidejű konkurráló védelmet élvezhetnek ...*”⁹¹

Az egyéni, eredeti jelleg fennállásának vizsgálatánál – a formatervezési minták oltalmához hasonlóan – az alkotás tere is szerepet játszik, ennek terjedelmét pedig az adott műtípus

⁸⁷ Hicks: i. m. (82).

⁸⁸ Fmtv. 64. §.

⁸⁹ Gyertyánfy: i. m. (25), p. 356.

⁹⁰ LB. Pf. III. 21 105/1971, in: Gyertyánfy: i. m. (25), p. 31.

⁹¹ SZJSZT 05/2007/2.

jellegzetességei, sajátosságai határolják be, amelyek az alkotó számára választási lehetőségeket biztosítanak a mű kialakításánál. Ebből egyenesen következik, hogy az egyéni, eredeti jelleg vizsgálatánál más-más mérce alkalmazandó, hiszen a védelem fennállásának vizsgálata igazodik a mű tartalmának és műfajának sajátosságaihoz.⁹²

Az alkotás terének jelentőségére utal a következő szakvélemény is: *„Elegendő az, hogy a műben az egyéni jelleg valamilyen minimuma megnyilvánuljon, azaz ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá, hogy ne egy meglévő alkotásnak szolgai másolásáról legyen szó.”*⁹³

Az alkotás tere jelenti tehát a vizsgálat kiindulópontját annak felmérésére, hogy az adott körülmények mennyire tág, illetve szűk teret biztosítanak az alkotó számára a szerzői mű létrehozásakor, illetve hogy az alkotó az adott alkotás tere által kínált lehetőségekkel mennyiben „járt el” egyéni, eredeti módon.

E kérdéskörhöz kapcsolódóan nem hagyható figyelmen kívül a Pasquale lámpákkal kapcsolatos eset sem, amely szerint: *„Az eljáró tanács álláspontja szerint a fenti esetben olyan alkotásokról van szó, amelyek funkcionalitása, használati tárgyi minősége nagymértékben meghatározza azok kialakítását.”* Ennek ellenére az eljáró tanács úgy ítélte meg, hogy *„a piacon ismert lámpákhoz képest a 'Pasquale' lámpák szerkezeti és formai kialakításában, kivitelezésében (pl. üveglapok befogásának módja, távtartók kialakítása, fémlapok megmunkálásának módja) tartalmaz olyan jellegzetességeket ...”,* amelyek az egyediséget megalapozzák.⁹⁴

Az előbbi szakvélemények is azt támasztják alá, hogy az alkotás terét számos körülmény határolhatja be, így a tárgy használati funkciói vagy az adott termék iparára jellemző megvalósított ötletek, mint ahogy arra az előbbi szakvélemény is utalt: *„a piacon ismert lámpákhoz képest a 'Pasquale' lámpák ... tartalmazzanak olyan jellegzetességeket ...”.*

Ebből következik, hogy a mintákhoz hasonlóan az ilyen alkotásoknál is vizsgálati szempont a műtípus piacon található példányai. Ugyanezt támasztja alá a testület 2000/30 számú szakvéleménye is:

*„... az N. által 1999 júniusa óta forgalmazott FITTÍZ termék csomagolása nem áll szerzői jogvédelem alatt, míg az Sz. által 1999. szeptember óta forgalmazott új csomagolású PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolása szerzői jogi védelem alatt áll. Ennek az álláspontnak a kialakításánál az eljáró tanács figyelembe vette az Sz. által forgalmazott OKÉÉ márkanévű buborékos Túró Rudi és a PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolását.”*⁹⁵

Jelen esetben az eljáró tanács megállapította, hogy a PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolása kelőképpen kimeríti az egyéni, eredeti jelleget, ellentétben a FITTÍZ nevű termék csomagolásával, ami nem éri el a törvény által megkövetelt „minőséget”. A szakvélemény úgy fogalmaz,

⁹² SZJSZT 05/2007/01.

⁹³ SZJSZT 19/2005, továbbá vö. 1/2005.

⁹⁴ SZJSZT 05/2007/01.

⁹⁵ SZJSZT 30/00.

hogyan az utóbbi esetben a kifejeződés az ötlet szintjén áll, ami viszont nem állhat szerzői jogi védelem alatt.⁹⁶

Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolása – a szerzői jogi védelem jogerős megdöntéséig – szerzői műnek minősül, arra tehát a szerző halálát követő hetven évig védelem áll fenn. Kérdésként merül azonban fel, hogy vajon a szerzői jognak valóban termékek csomagolásának (pl. „hagyományos” teásdoboz, túró rudi csomagolása, rizs műanyag csomagolása) a védelmét kell-e szolgálnia, hiszen a formatervezésiminta-oltalom és a védjegyoltalom – nem szólva a versenytörvény rendelkezéseiről – ilyen esetekre biztosít védelmet.⁹⁷ A formatervezésiminta-oltalom „új és egyéni jellege”, a védjegyoltalom „megkülönböztető jellege” és a szerzői jogi védelem „egyéni, eredeti jellege” között fennálló különbségeknek hangsúlyt kell tehát kapniuk ahhoz, hogy az oltalmak rendeltetésüknek megfelelően funkcionálhassanak. Nem hat-e tehát indokolatlanul károsítólag a szerzői jogi védelem pl. a formatervezésiminta-oltalomra, ha a két oltalom közötti különbség elenyésző, azaz nem kiegészítő védelemként jelennek meg a gyakorlatban, hanem sokkal inkább konkuráló oltalmakként. (A szerzői jogi védelem keletkezése nem kötődik eljáráshoz, és díjmentes, ellentétben a mintaoltalommal.)

További példaként szolgálhat a testület 2005/7 számú szakvéleménye, amely a ruhatervek szerzői jogi védelmének megsértésével kapcsolatban az alábbiakat mondja ki: „... a felperes a közismert, közzétett és a tervezők által felhasználásra kifejezetten ajánlott ötletek alapján tervezte meg a perben szereplő ruhákat. Ezen ruhatervek nagyon szorosan vett értelemben és szűk terjedelemben élveznek csak szerzői jogi védelmet, tehát csak és kizárólag akkor sérülnek a szerző jogai, ha minden változtatás nélkül, 'egy az egyben' másolja le valaki a tervet.”⁹⁸ Az eljáró tanács szakvéleménye tehát igen óvatosan fogalmaz, amikor „szűk értelemben vett szerzői jogról” szól, és egyben rámutat arra is, hogy a divatiparra jellemző módon általános és bevett gyakorlat, hogy egy ruhadarab megtervezésénél a tervezők a divat világából merítik ötleteiket.⁹⁹ Az ötletek pedig nem állhatnak védelem alatt, tehát felhasználásuk egy ruhadarab kialakításánál nem alapoz meg védelmet. Mondható tehát, hogy a gyorsan változó divatipar – korábban adott esetben – egyéni, eredeti jellegű megoldásai már csak ötlet szintjén mozognak, beszűkítve a szerző alkotásának terét, és egyúttal új szellemi termék kialakítására ösztönözve a szerzőt.

Az előbbiekben említett néhány nemzetközi és magyar jogeset rámutat arra, hogy mind a minta, mind az alkotás használati funkciói, illetve az adott termék iparára jellemző vonások kihatással vannak az alkotás terének vizsgálatára, így szükségszerűen a védelemhez szükséges mércéjére is.

⁹⁶ SZJSZT 30/00.

⁹⁷ A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény.

⁹⁸ SZJSZT 7/2005.

⁹⁹ SZJSZT 7/2005.

3.4. Az újdonság és az egyéni jelleg, valamint az egyéni, eredeti jelleg: következtetések

A két oltalom előbb ismertetett feltételeinek az egybevetéséből és az előbbi példákból a következő megállapítások tehetők: az egyéni jelleg mint kritérium megtalálható ugyan mind a formatervezésiminta-oltalomnál, mind pedig a szerzői jogi védelem rendszerében, fennállásuk vizsgálata mégsem azonos feltételek mentén történik. Eltérőség állapítható meg a zsinórmértékül szolgáló személy tekintetében, hasonlóság mutatkozik abból a szempontból, hogy az alkotás terének nagysága mindkét esetben meghatározó.

A mintáknál az eltérő összbemutatóknak a tájékozott használó szemszögéből kell fennállnia, ami utal a mintaoltalom ipari és piacorientált jellegére, míg a szerzői jognál – itt elsősorban az SZJSZT gyakorlatára gondolunk – a műtípus területének egyik neves képviselője az, aki az egyéni, eredeti jelleg fennállásáról dönt. Ilyen tekintetben tehát a formatervezésiminta-oltalommal szemben a szerzői jog hasonlóságot mutat a szabadalmi joggal, ahol a „szakember” szemszögéből kerül sor a védelem feltételeinek vizsgálatára.¹⁰⁰ Érdekes kérdés e szemszögnek az egybevetése, míg az első esetben a tájékozott használó, addig a másik esetben a művész, illetve az adott művészi ágban jártas szakember a zsinórmérték. Itt az Szt. 1. §-ának (1) bekezdése nyújt segítséget, ahol kimondásra kerül, hogy a szerzői jogi törvény az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat védi. Ez esetben tehát a művészet szemszögéből kell az adott alkotást vizsgálni. Így a két oltalom feltételei közötti különbségnek abban lenne célszerű megmutatkozni, hogy a szerzői műnek minősülő dizájntermék művészi értéke kimutatható.

Itt jegyezhető meg, hogy az előbbi példák ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy a szerzői jogi védelem megállapításának nem akadály, ha a mű létrejötté tömeges igények kielégítésére irányul, illetve, hogy tömeges példányban kerül előállításra. Ez ugyanis nem idegen a szerzői jog rendszerétől, sőt, analóg példaként hozható a szerzői jog hatálya alá tartozó hangfelvétel-előállítók teljesítménye, ami tulajdonképpen nem szolgál mást, mint a szerzői művet alakítja át tömeges igényeket kielégítő terméké.¹⁰¹ Többek között ezért alakult ki az az álláspont, miszerint az egyébként tradicionális dizájntermékekre a szerzői jogi védelem kiterjesztése nem lehet akadály.¹⁰²

Eltérő feltételnek tekinthető továbbá a formatervezésiminta-oltalom esetében előírt „objektív jellegű” újdonság kritériuma és a „szubjektív jellegű” szerzői jogi védelemnél megismert eredeti jelleg. Mindkét esetben a vizsgálat célja annak megállapítása, hogy a vizsgált minta vagy alkotás nem másolata-e egy másik mintának, illetve alkotásnak. Míg azonban az első esetben objektív mércéről beszélhetünk, hiszen az elsőbbség időpontja előtt nyilvános-

¹⁰⁰ Vö. Szt. 4. § (1).

¹⁰¹ Suthersanen: i. m. (8), p. 182.

¹⁰² Suthersanen: i. m. (8), p. 182.

ságra jutott minták jelentik a vizsgálat alapjául szolgáló viszonyítási alapot, addig a második esetben az „eredetinek” titulált újdonság szubjektív, hiszen itt az adott szakembernek a vizsgálat időpontjában fennálló szakértelme az, amelyen keresztül e kritérium fennállása megállapításra kerül, vagy sem. A szerzői jogi védelmet övező „bizonytalanság” tehát e tekintetben is fennáll, aminek ebből fakadó hátránya a jogérvényesítésben is megmutatkozik.

4. A SZERZŐT MEGILLETŐ JOGOK

Mindenekelőtt megjegyezhető, hogy a kettős védelem fennállása a szerző számára számos előnnyel kecsegtet, hiszen a bipoláris oltalom tartalma kiterjed nemcsak a hasznosításra, hanem a felhasználásra is.¹⁰³ Nem kérdés, hogy mindkét esetben a termék, illetve az alkotás nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele a cél azzal, hogy amíg a mintánál a hasznosítás célzottan profitorientált módon történik, addig az alkotás esetében sokkal inkább a műélvezet lehetővé tételéről van szó, persze nem kizárva a jövedelemszerzésre törekvést sem.

Az Fmtv. a hasznosítás fogalmát példálózó módon definiálja, így hasznosításnak minősül különösen a termék előállítás, használata, forgalomba hozatala, forgalomba hozatalra való felkínálása, behozatala, kivitele és e célból való raktáron tartása, amelyek egy termék értékesítésének láncolatát alkotják.¹⁰⁴ A „hasznosítás” fogalmának szerzői jogi párja a felhasználás, ami alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.¹⁰⁵ A felhasználás fogalma alatt – hasonlóan az Fmtv. rendelkezéseéhez – mindazokat, a szerzői jogi törvény által biztosított jogokat érteni kell, amelyek a nyilvánosság számára a mű élvezetét teszik lehetővé, így többek között a többszörözést, a terjesztést, a nyilvánossághoz közvetítést sugárzással vagy másként, az átdolgozást, valamint a kiállítást – kiemelve jelen esetben csak azokat a felhasználási módokat, amelyek mintának is minősülhet termék esetében jöhetnek szóba.

Ugyanakkor megjegyzésre érdemes, hogy a szerzői jog erősebb védelmet biztosít olyan esetekben, amikor egy alkotás harmadik személy által kerül átdolgozásra. Az Szjt. 29. §-a szerint „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű ... minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre”. Ebből pedig az a következtetés vonható le, hogy az átdolgozó személynek minden esetben engedélyt kell kérni a szerzőtől, amennyiben oly módon kerül átalakításra az ő kreációja, hogy annak vonásaiban az eredeti

¹⁰³ Fmtv. 16. § (1), Szjt. 16. § (1).

¹⁰⁴ Fmtv. 16. § (3).

¹⁰⁵ Szjt. 16. § (1).

szerző művének jellegzetességei felfedezhetőek. Ezzel szemben a formatervezésiminta-oltalomnál nem kizárt, hogy egy átdolgozott, védelem alatt álló dizájntermék lényeges külső jellemzőiben különbözőség mutatkozik az eredeti termékhez képest, illetve a tájékozott használóra kellőképpen eltérő összbenyomást tesz, így nem sérti a mintaoltalom jogosultjának jogait, bár az eredeti minta egyes jellegzetességei felismerhetők az átdolgozott termékben. Ilyen esetben tehát nem a mintaoltalom, hanem a szerzői jog nyújthat kellő védelmet a jogosult részére. A szerzői jogi jogsértés megállapítása érdekében végzett vizsgálatnak a dizájntermék művészi jegyeire kell irányulnia, és ebben a tekintetben kell az azonosságot, illetve a hasonlóságot megállapítani.

A kettős oltalom esetében figyelmet érdemel a vagyoni jogok szabályozása, amellyel kapcsolatban megjegyezhető, hogy a szerzői jogi védelmet és a formatervezésiminta-oltalmat eltérő szabályozás jellemzi. A különbség elsődlegesen a két oltalmi forma eltérő rendelkezésére – a piaci versenyelőny biztosítása, illetve a kulturális értékek megteremtése és megőrzése – vezethető vissza. Az alapvetően versenyorientált formatervezésiminta-oltalomból eredő jogok – a személyhez fűződő jogok kivételével – tehát minden további akadály nélkül átruházhatók és megterhelhetők.¹⁰⁶ Ezzel szemben a szerzői jogban a vagyoni jogok főszabály szerint nem ruházhatók át, azaz forgalomképtelenek.¹⁰⁷ Ez alól kivételt jelentenek az olyan esetek, mint az együttesen létrehozott művek, a munkaviszonyból folyó kötelesség teljesítéseként létrehozott művek, a szoftver, az adattár, a reklámozás céljára megrendelt mű és a megfilmesítési szerződéssel létrehozott mű.¹⁰⁸ Ezek az esetek kivül a felhasználó tehát kizárólag engedélyt és nem vagyoni jogokat szerezhet. Ebből következik, hogy azoknál a műtípusoknál, amelyek mintának minősülhetnek – így többek között a grafika, az iparművészet területén alkotott művek –, általában a főszabály érvényesül, azaz, hogy ezeknél a műveknél a szerző a vagyoni jogok felett csak korlátozott mértékben rendelkezhet. A dizájntermékek körébe tartozó szerzői alkotás forgalomképessége tehát a formatervezésiminta-oltalom megszerzésén keresztül biztosítható. Ebből következik, hogy amennyiben a szerző abban érdekelt, hogy termékének licence piacképesebbé váljon, akkor számára kedvezőbb lehetőséget nyújthat a formatervezésiminta-oltalom, amely a vagyoni jogok forgalomképességét biztosítja. Itt tehát a szerző stratégiai döntésén múlik, hogy megelégszik-e a szerzői jogi védelemmel, vagy inkább mintaoltalmat igényel termékére, ami természetesen jelentősen kihat a termék piacképességére.

¹⁰⁶ Fmtv. 21. § (1).

¹⁰⁷ Sztj. 9. § (3).

¹⁰⁸ CompLex Jogtár, 9. §-hoz fűzött magyarázat.

5. JOGÉRVÉNYESÍTÉS A MINTAOLTALMI ELJÁRÁSBAN

Az irányelvi szabályozással összhangban állnak az Fmtv. azon rendelkezései, amelyek a szerzői jogok tiszteletben tartását biztosítják. Ennek háttérszabályául szolgál az irányelv 8. Cikk (2) bekezdésének *b)* pontja szerinti rendelkezés, miszerint *„bármelyik tagállam valamely formatervezési minta lajstromozásának megtagadását, illetve a minta lajstromozása esetén a mintaoltalom megsemmisítését írhatja elő, ha a formatervezési minta az érintett tagállam szerzői joga alapján oltalom alatt álló művet jogosulatlanul használ”*. Lehetőségként kínálja fel tehát az irányelv a szerzői jogi jogosult részére azt, hogy szerzői jogait oly módon érvényesítse, hogy a jogérvényesítés eredményeként a jogsértő minta lajstromozására nem kerül sor, illetve a már létező jogsértő mintaoltalom megsemmisítésre kerül.

Az Fmtv. 10. §-ának (2) bekezdése szerint *„Más korábbi szerzői jogát sértő minta nem részesülhet oltalomban.”* Ez az igény a megsemmisítési eljárásban érvényesíthető azzal a korlátozással, hogy a 9–10. § alapján csak a korábbi akadályozó jog jogosultja, a 28. § (1) bekezdésének *d)* pontja alapján pedig csak az kérheti a mintaoltalom megsemmisítését, akit az a törvény szerint megilletne.¹⁰⁹

A megsemmisítési eljárásban tehát szerzői jogokra hivatkozva csak a korábbi jog jogosultja léphet fel. A korábbi jogosult kérdésénél az Szjt. 106. §-ának (1) bekezdése az irányadó, miszerint *„Ahol e törvény szerzőt említ, azon megfelelően érteni kell a szerző jogutódját, illetve a szerzői jog más jogosultját is.”* Ez egyben azt is jelenti, hogy az alkotón kívül az örökös és a vagyoni jogok jogosultja is felléphet jogai megsértése esetén. Meg kell jegyezni, hogy az Szjt. 9. §-ának (3) bekezdése értelmében a vagyoni jogok főszabály szerint nem ruházhatók át; kivételesen azonban az Szjt. a vagyoni jogok átruházását, illetve átszállását lehetővé teszi, így az adattár, a szoftver, a reklámozás céljára megrendelt mű, az együttesen létrehozott mű, a munkaviszonyból vagy más hasonló jogviszonyból folyó kötelezettség teljesítése alapján alkotott művek eseteiben.¹¹⁰ Továbbá a jogosultak körébe tartozik az a felhasználó is, aki kizárólagos felhasználási engedéllyel rendelkezik, de ő csak abban az esetben léphet fel, ha a szerzőt eredménytelenül szólította fel a fellépésre.¹¹¹ Említeni kell a nem kizárólagos felhasználót is, aki a szerződés kifejezett engedélye alapján érvényesítheti vagyoni jogait.¹¹²

Mindezek fényében a megsemmisítési eljárásban a korábbi jog jogosultjaként fellépő személynek bizonyítania kell jogosulti minőségét, ami szerzői jog esetében, különös tekintettel az alkotó személyére – a szerzői jogi védelem „sajátos” keletkezésére tekintettel –, nem mindig könnyű. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának könyvborító formatervezésmintaoltalmával kapcsolatos megsemmisítési eljárásában hozott egyik határozata állapította

¹⁰⁹ Fmtv. 57. § (2).

¹¹⁰ CompLex Jogtár, 9. §-hoz fűzött magyarázat.

¹¹¹ Szjt. 98. § (1).

¹¹² Szjt. 98. § (2).

meg, hogy a korábbi szerzői jogokra hivatkozás akkor vehető figyelembe, ha a kérelmező személy bizonyítani tudja jogosult minőségét.¹¹³ Itt jegyezhető meg, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál működő önkéntes műnyilvántartás eljárása útján kerül sor egy olyan tanúsítvány kiállítására, ami nem szerzői jogi védelmet keletkeztet, hanem kizárólag egy esetleges szerzői jogi jogvitában a szerzőség bizonyításának megkönnyítését szolgálja. Itt a Berni Unió Egyezmény által megkívánt formai kötöttség nélküli oltalom alapelve tehát nem sérül, ugyanis ez az eljárás nem feltétele a szerzői jogi védelem keletkezésének. Az eddigi bejegyzések száma (kb. 1500) arra mutat rá, hogy az igény fennáll egy ilyen szolgáltatás nyújtására.

A „szerzőségi vélelem rendszere” a szerzőséget övező bizonytalanság kiküszöbölésére szolgál, és négy elemből tevődik össze. A szerzőség alátámasztását elsősorban az alkotáson feltüntetett név bizonyítja, ezt követően a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál működő önkéntes műnyilvántartás alapján kiállított közokiratnak minősülő tanúsítvány, illetve a közös jogkezelő szervezet által kiadott teljes bizonyító erejű magánokirat. Végül pedig az tekinthető szerzőnek, aki a művet először hozta nyilvánosságra.¹¹⁴ Valamennyi itt felsorolt esetben vélelemről van csupán szó, azaz ellenkező bizonyításának helye van. A szerzői jog nyilvántartásának hiányából fakadó bizonytalanságokat a jelenlegi szerzői jogi politikában is felismerték. A formatervezés minta-oltalommal ugyan nincs összefüggésben, mégis említést érdemel a Szellemi Tulajdon Világszervezete 2010-es felmérése, ami az önkéntes műnyilvántartások vizsgálatára irányult.¹¹⁵ Ez a kezdeményezés mutatja, hogy bár a szerzői jogi védelem keletkezése nem nyilvántartáshoz kötött, mégis egyre inkább felmerül a szerzői jogok nyilvántartásának valamilyen formában történő kiépítése. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy egyre több és több szerzői mű válik hozzáférhetővé az interneten keresztül. A szerzői műveknél pedig egyre gyakoribb, hogy az olyan tartalmaknál, mint fotóművészeti alkotás, szöveges tartalmak, videó, nincs feltüntetve a jogosult neve, elérhetősége, így a felhasználásra irányuló engedély kérése is nehézségekbe ütközik szemben a nemzeti nyilvántartáson alapuló formatervezés minta-oltalom alatt álló mintákkal.

Az Fmtv. korábbi akadályozó jog jogosultjára utal, amiből az következik, hogy a szerzői jog keletkezésének időpontja meg kell, hogy előzze a minta bejelentésének időpontját. A szerzői jogi védelem keletkezésének sajátossága miatt nehézséget jelenthet azonban a szerzői jog két fontos elemének bizonyítása, így a szerzői jogi védelem fennállása és keletkezésének időpontja. Az előzőekben említésre került, hogy a védelem az alkotás létrejöttkor keletkezik, anélkül, hogy hatósági bejelentésre, eljárásra lenne szükség, azaz – a bíróságon kívül – nincs olyan szerv, amelynek hatásköre lenne megállapítani, hogy a vizsgált mű való-

¹¹³ Lajstromszám: 90 796.

¹¹⁴ Szjt. 94/B. §.

¹¹⁵ Lásd: http://www.wipo.int/copyright/en/registration/registration_and_deposit_system_03_10.html.

ban egyéni, eredeti jelleggel bír-e.¹¹⁶ Így nincs egységes és központi nyilvántartás sem, ez a tény pedig megnehezíti a szerzői jogi védelem adatai (pl. a védelem létrejöttének időpontja, a szerző neve, elérhetősége) körében való eligazodást.

A központi nyilvántartás hiányára tekintettel javasolt a művekre vonatkozó információk cégen belüli nyilvántartásának vezetése, éppen a bizonyítási eljárás megkönnyítése miatt. Különösen igaz ez olyan vállalatok esetében, amelyeknek fő tevékenységi köre dizájntermékek előállítására irányul, és ezekre vonatkozóan formatervezésiminta-oltalom megadására nem került sor, azaz nincs ezekről a termékekről lajstromív. Így kialakítható egy olyan regiszter, ami kronologikusan tartalmazza mindazon adatokat (így pl. a létrehozás időpontja, az alkotó neve), amelyek szerzői műnek minősülő alkotásokra vonatkoznak.

Fontos ugyanis megjegyezni, hogy a szerző csak abban az esetben léphet fel, ha bizonyításra kerül, hogy az oltalom alatt álló minta másolás eredményeként jött létre (ennek bizonyítását szolgálhatja például, ha a termék vázlata e-mailen elküldésre került, vagy egy megbeszélés során bemutatták, továbbá ha beérkező, de kiválasztásra nem került pályázati munkáról van szó). A szerzői jogi jogsértés megállapítása tehát feltételezi, hogy a vizsgált mű a másik mű (részbeni) másolásának eredményeként került megalkotásra. A bizonyítás nehézségét tükrözi, hogy pusztán a nyilvánosságra hozatal elsőbbsége nem biztos, hogy elegendő bizonyítékul szolgál a (részbeni) másolás tényének alátámasztására.¹¹⁷ Ezen alapos bizonyíték hiányában pedig nem lehet szó jogsértésről, következésképpen a két szerző – szerzői jogi rendelkezések tekintetében – egymástól függetlenül használhatja fel művét. A szerzői jog esetében tehát teoretikusan előfordulhat, hogy két egymástól függetlenül – azaz nem másolás eredményeként – létrejött, azonos vagy hasonló alkotás nem vezet szerzői jogi jogsértéshez. Erre utal a következő SZJSZT-szakvélemény is, miszerint „*az sem kizárt, hogy a K. Hungary Kft. által forgalmazott, a megkeresésben be nem mutatott lámpák esetében párhuzamosan alkotott önálló művekről van szó, és nem a 'Pasquale' lámpák szolgai másolatáról.*”¹¹⁸

Közösségi szinten a közösségi rendelet 25. §-ának (1) bekezdése szerinti f) pont teszi lehetővé a megsemmisítési eljárás megindítását az alábbi esetben: „*ha a formatervezési minta valamely tagállam szerzői joga alapján oltalom alatt álló művet jogosulatlan használ*”.

Ez a megsemmisítési ok igen tág körben teszi lehetővé a közösségi minta megsemmisítését, tekintve, hogy elegendőnek bizonyul, ha csupán egyetlen államban a minta használata szerzői jogokba ütközik.¹¹⁹ Hozzá kell tenni, hogy a szerzői jogba ütközés azonban csak ab-

¹¹⁶ 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről, 5. cikk (2) bekezdés; Sztj. 9. § (1).

¹¹⁷ Johnston: i. m. (2), p. 50.

¹¹⁸ SZJSZT 05/2007/01.

¹¹⁹ Ruhl: i. m. (11), p. 468. Rn.46. L. HABM-BK R 64/2007-3 vom 11.02.2008.

ban az esetben állhat fenn, ha a jogsértés valamely műalkotásnak a másolása útján jött létre. A másolásnak pedig nem az ötletre, hanem az ötlet kivitelezésére kell irányulnia.¹²⁰ Ami ugyancsak figyelembe veendő szempont, hogy az iménti megsemmisítési ok nem alkalmazható, amennyiben a szerzőség vitás. Ebből következik, hogy ilyen esetben elengedhetetlen az adott tagállam szerzősége vonatkozó jogerős ítélete. Ez esetben tehát az adott tagállami bíróság ítélete az irányadó a megsemmisítési ok elbírálásakor. Ez a közösségi rendelet 25. cikk (1) bekezdés c) pontjából következik, miszerint „*ha bírósági határozat értelmében a közösségi formatervezésiminta-oltalmat nem annak adták meg, akit az a 14. cikk szerint megillet*”. Amennyiben tehát a szerzőség kérdése bizonyított, nincs szükség tagállami bírósági eljárásra. A szerzői jogra vonatkozó megsemmisítési okra pedig kizárólag a szerzői jog jogosultja hivatkozhat.¹²¹

Nem felejtendő el ugyanakkor, hogy miután – a harmonizáció hiánya miatt – az egyes tagállamokban eltérő egyéni, eredeti mérce az irányadó, ez ahhoz vezet, hogy míg az egyik tagállamban az adott alkotásra kiterjed a szerzői jogi védelem, addig más tagállamban ez a védelem nem biztosított. Ez pedig könnyen okozhatja az egységes piac megosztását. Ezt támasztja alá a Le Courbusier-eset is.¹²² Itt olyan bútordarabokról volt szó, amelyek Németországban szerzői jogi védelem alá tartoztak, nem így azonban Olaszországban, ahol ezeknek a bútordaraboknak a szerzői jogi védelmét kizárták. Így több esetben előfordult, hogy a német piacokon olasz imitációk jelentek meg. Természetesen az ilyen utánzatokkal szemben nincs akadálya annak, hogy a szerző Németországban fellépjen szerzői jogainak megsértése miatt.¹²³

Ugyanakkor megemlíthető, hogy a jogérvényesítés területén hasonlóság áll fenn a közösségi lajstromozás nélküli oltalom és a szerzői jog között, hiszen „*a lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalom csak az utánzással szembeni fellépést biztosító jogot*” teremt.¹²⁴ „*Ezért az oltalom nem terjedhet ki olyan formatervezett termékekre, amelyek egy második szerzőnek az első szerzőtől függetlenül kialakított formatervezési mintájának eredményeként jönnek létre. E jog azon termékek kereskedelmére is kiterjed, amelyekben a bitorolt formatervezési minták megtestesülnek.*”¹²⁵ A lajstromozás alapján oltalomban részesülő közösségi minta jogosultja ugyanakkor felléphet a jóhiszemű jogsértőkkel szemben is.

Nem mellékes megjegyezni, hogy a közösségi lajstromozás nélküli oltalom létrehozásában nagy szerepet játszott az európai ipar olyan ágazatai (pl. textilipar, divatipar) részéről megfogalmazott ez irányú igény, ahol a divattrendek ciklikusan változnak. Hozzá kell tenni,

¹²⁰ Ruhl: i. m. (11), p. 468. Rn.46.

¹²¹ Közösségi rendelet 25. cikk (3) bekezdés: „Az (1) bekezdés d), e) és f) pontjában említett okokra csak a korábbi jog bejelentője vagy jogosultja hivatkozhat.”

¹²² Eichmann, Kur: i. m. (36), p. 202.

¹²³ Eichmann, Kur: i. m. (36), p. 202.

¹²⁴ Közösségi rendelet (21) preambulum.

¹²⁵ Közösségi rendelet (21) preambulum.

hogy ezekben az iparágazatokban működő piaci szereplők szükség esetén a szerzői jog és a tisztességtelen verseny szabályai által nyújtott védelmet hívták segítségül.¹²⁶ A korábbiakban említett hasonlóság ellenére hiba lenne a közösségi lajstromozás nélküli oltalmat a szerzői jogi védelemmel azonosítani, hiszen a két védelem feltétele (az előbbi esetében az újdonság és az egyéni jelleg, míg az utóbbi esetében az egyéni, eredeti jelleg a mérvadó) és védelmi ideje (az előbbi esetében három év, míg az utóbbinál hetven év) eltérő.¹²⁷

6. VÉDELMI IDŐ

A jogérvényesítéssel szoros összefüggésben áll az egyes oltalmak védelmi ideje. A hazai és a közösségi lajstromozott formatervezésiminta-oltalom a bejelentési naptól számított öt éves időtartamra szól, amely védelem legfeljebb négyszer újítható meg, azaz a védelmi idő nem haladhatja meg a huszonöt évet.¹²⁸ Községi lajstromozás nélküli oltalom esetében ez az időtartam három év, amely a minta nyilvánosságra jutásától számít.¹²⁹ A szerzői művek tekintetében jóval hosszabb a védelmi idő, a szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben.¹³⁰ A hetvenéves védelmi időt a szerző halálát követő év első napjától, szerzőtársak esetében az utóljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.¹³¹

Miután a két oltalom nem zárja ki egymást, ezért sor kerülhet arra, hogy a már formatervezésiminta-oltalom alatt nem álló minta – a védelmi idő lejártára tekintettel – szerzői jogi védelme a továbbiakban is fennmarad, egészen a szerző halálát követő hetven évig. Ebből következik, hogy a két oltalom közötti átfedés leszűkítése a védelmi idő szempontjából is fontos ahhoz, hogy a formatervezésiminta-oltalom versenyszerkentő hatását valóban el tudja érni.

7. ELŐNYÖK ÉS HÁTRÁNYOK A SZERZŐI JOGI VÉDELEM ÉS A MINTAOLTALOM SZEMSZÖGÉBŐL

A két oltalom közötti átfedés miatt érthetően felvetődik annak a kérdése, hogy milyen előnyöket jelenthet az egyik és a másik oltalom. A két oltalom összevetésének eredményeként az oltalom alapja, tárgya, a szerzőt megillető jogok, a jogérvényesítés lehetősége, végül a védelmi idő szempontjai szerint a következő megállapításra juthatunk.

¹²⁶ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 180.

¹²⁷ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 180.

¹²⁸ Fmtv. 19. § (1)–(3). Községi rendelet 12. cikk.

¹²⁹ Községi rendelet 11. cikk (1).

¹³⁰ Szjt. 31. § (1).

¹³¹ Szjt. 31. § (2).

A formatervezésiminta-oltalom nyilvántartott védelem, szemben a szerzői joggal, ami a mű keletkezésével létrejövő oltalmi forma. Ebből következik, hogy a mintaoltalom nyilvántartása egyrészt jogbiztonságot jelent a szerző számára, hiszen a mintát előzetesen az egyéni jelleg és az újdonság szempontjai szerint vizsgálja meg a hatóság, másrészt eligazítást nyújt a piac számára, a lajstrom ugyanis olyan adatokat tartalmaz, amelyek információval szolgálnak, így többek között a szerzőre, a védelem keletkezésének dátumára, valamint a védelem alapjául szolgáló új és egyéni vonásokra vonatkozóan.¹³² A mintaoltalomnál a nyilvántartás előnye tehát, hogy megbízható információval rendelkeznek a piac szereplői a minták tekintetében. Ezzel szemben miután a szerzői jogi védelem keletkezése nem kötődik semmiféle előzetes eljáráshoz, nyilvántartáshoz, így a szerzőről, művéről és annak oltalmáról adatok, információk központi nyilvántartások hiánya miatt nem teljes körben hozzáférhetőek a nyilvánosság számára. Az e tekintetben fennálló bizonytalanság pedig kihat adott esetben a szerzői mű piaci értékére is. A nyilvántartási eljárás hátránya ugyanakkor, hogy a rövid piaci kifutású termékek, mint pl. játék, ruházat, bútor esetében a kis- és középvállalatoknak sok esetben költséges eljárást jelent, nem így a szerzői jogi védelem, amely díjmentes.¹³³ Ehhez kapcsolódik, hogy a nyilvántartási eljárás megkezdése előtt nem nyílik lehetőség az adott termék marketingtesztjére, mert a mintaoltalom megadására különben nem kerülhet sor, nem így a szerzői jogi védelemnél, amelynél erre minden további nélkül lehetőség van.¹³⁴ Ezért a rövid piaci kifutású termékek esetében a szerzői jogi védelem és a közösségi lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom nyújthat segítséget a jogsértőkkel szemben.

Továbbá egy adott dizájntermék licencbe adása esetében egy vállalat számára kedvező lehetőséget nyújt a formatervezésiminta-oltalom, amely a vagyoni jogok forgalomképességét biztosítja, míg ez a szerzői műnél csak kivételes (pl. reklámmű) esetben lehetséges. A jogérvényesítés területén a szerzői jog és a közösségi lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom nem jelent hatékony védelmi eszközt a szerző számára, hiszen a másolás bizonyítása nélkül a jogsértő személlyel szembeni fellépésre nincs mód. Így elvileg lehetséges, hogy egymástól függetlenül létrejött, két különböző dizájnertől származó, azonos vagy igen hasonló jegyekkel rendelkező szerzői mű egyaránt szerzői jogi védelem alatt áll, ellentétben a lajstromozott formatervezésiminta-oltalommal, amely az abszolút újdonságából fakadóan védelmet biztosít olyan mintával szemben is, amelynek létrehozására a védelem alatt álló mintától függetlenül kerül sor. Így a regisztrált mintaoltalom a jóhiszemű jogsértővel szemben is fellépést biztosít a szerző számára. Ezért tekinthető a lajstromozott formatervezésiminta-oltalom kizárólagos, monopoljogot biztosító védelemnek, míg a szerzői jog sokkal inkább a másolás ellen biztosít jogot a fellépésre.

¹³² *Uma Suthersanen*: Design Law in Europe. Sweet and Maxwell, 2000, London, p. 104.

¹³³ *Suthersanen*: i. m. (132), p. 106.

¹³⁴ *Suthersanen*: i. m. (132), p. 106.

A jogérvényesítéssel függ össze – még ha csak közvetve is – a formatervezésiminta-oltalomhoz kapcsolódó lajstromív léte, ami számos esetben hatékonyabbá teszi a jogsértővel szembeni fellépést, ellentétben a szerzői jogi védelemmel, amire vonatkozóan a védelem fennállását igazoló okirat általában nincs birtokában a szerzőnek.¹³⁵ Így az első esetben csökkenthetők – a szerzői joggal ellentétben – a jogérvényesítési költségek.

Ugyanakkor a védelmi idő hossza a szerzői jog esetében kedvezőbb, hiszen míg a formatervezési-mintaoltalomnál – többszöri megújítás esetén is – legfeljebb huszonöt év, addig a szerzői jog esetében ez hetven év, ez utóbbi védelmi ideje azonban nem hosszabbítható meg.

A fentiekből az következik, hogy alapján véve a szerző stratégiai döntésén múlik, hogy egy jelentős befektetést igénylő és hosszabb piaci kifutású termékportfólió kialakításában gondolkodik-e, amivel jelentős profittal járó licencbe adás is együtt jár. Ilyen esetben egyértelmű, hogy a formatervezésiminta-oltalom a kedvező választás, hiszen viszonylag rövid védelmi ideje ellenére egzaktabb, és egyúttal nagyobb jogbiztonságot ad a jogérvényesítés terén. Ezzel szemben egy kevésbé költséges, rövid piaci kifutású termék esetében elegendő a szubjektív jegyeken alapuló, kevésbé biztos jogérvényesítéssel párosuló, ámbar hosszú védelmi idővel rendelkező szerzői jogi védelem.

8. ÖSSZEGZÉS

Összefoglalóan elmondható, hogy a formatervezésiminta-oltalom és a szerzői jogi védelem rendeltetése alapvetően különbözik: míg az előbbi a gazdasági versenyképesség javítását szolgálja, addig az utóbbinál a hangsúly a kulturális értékek megőrzésén van, ami adott esetben gazdasági versenyt gátló hatással is párosulhat.

A két oltalom párhuzamos fennállásának lehetősége miatt érdemes kiemelni, hogy az egyes tagállamokban a szerzői jogi védelem eltérő mércéjének alkalmazása különböző szellemi tulajdon-védelmi politikát rejthet maga mögött. E szerint minél alacsonyabb a szerzői jogi védelem mércéje, annál valószínűbb a két védelem egybeesése, míg annak magasabb fokon történő meghatározása a két védelem közötti erősebb elhatárolódást jelenti. Egyértelmű, hogy a két védelem közötti átfedés szűk, illetve tág terének kialakítása pedig annak függvénye, hogy a szabályozás és a joggyakorlat elsősorban a versenyt és az innovációt vagy inkább a kulturális értékek megőrzését kívánja támogatni.

E tanulmány szerzőjének véleménye szerint megfontolandó a formatervezésiminta-oltalomképes termékek esetében a szerzői jogi védelem kritériumainak magasabb fokon történő megállapítása, ami számos esetben együtt jár a termék művészi jellegének megjelenésével. Ellenkező esetben ugyanis félő, hogy a szerzői jogi védelem funkcionális tervekre és termékekre is kiterjed majd, ami a versenytársakat a piac elhagyására kényszerítheti.

¹³⁵ *Suthersanen*: i. m. (132), p. 105.

VÉDJEGYEK ÉS VÉDJEGYÜGYEK 1945–1969 KÖZÖTT

Az első magyar szabadalmi törvény kihirdetésének 75. évfordulója alkalmából az Országos Találmányi Hivatal által közzétett ünnepi tanulmánykötetben *Bognárné*¹ részletesen, számos ábrával illusztrálva számolt be az előző 75 év védjegyjogi vonatkozású jogszabályalkotásáról és joggyakorlatáról. A 100 éves jubileum kapcsán *Szarka*² ugyanezt jóval rövidebben tette. Az ún. Rákosi-korszakról *Tattay*³ fogalmaz a legmarkánsabban: „pénzkidobás volt védjegyekre költeni” – mondja. A Magyar Iparjogvédelmi Egyesület 100 éves fennállása alkalmából közzétett írásában *Gödölle*⁴ néhány mondattal ugyancsak megemlékezik a védjegyérdekek háború utáni egyesületi vonatkozásairól (például a védjegyjogi tevékenységet végző egyesületek 1945. évi feloszlatásáról).

Az első helyen említett két visszatekintésben a második világháború befejezése és az 1969. év (az előző védjegy törvény hatálybalépése) közötti több mint négy évtizedes időszak védjegy története feltűnően rövidre fogva szerepel.

Ez persze aligha meglepő. Hiszen ez az időszak történelmileg is mostoha volt (ez persze a XX. század magyar történelmének nagy részére is áll), miért lett volna másként a védjegyek vonatkozásában? Helytálló ezért az az értékelés, hogy ebben az időszakban „a védjegyek jelentősége a verseny visszaszorítása miatt a minimumra csökkent”.⁵

Ugyanakkor, vagy talán éppen ezért, szakmai körök részéről felmerült az igény, hogy mint az elmúlt idők egyik tanúja, próbáljak meg visszaemlékezni arra, hogy miféle tevékenység folyt akkoriban védjegyügyekben. Az igény nem alaptalan. Hiszen a generációváltás következtében ma már egyre kevesebb az olyan szakember, aki akár csak a rendszerváltás előtti, azaz az 1989 előtti időszakra vissza tud emlékezni. Azt pedig már nagyon kevesen tudják elképzelni, hogy mi lehetett a helyzet a második világháborút követő szovjet megszállás, valamint a tervgazdálkodást folytató kemény szocializmus idején.

* jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda

¹ *Dr. Bognár Istvánné*: A védjegy és ipari minta oltalom 75 éve. In: A magyar iparjogvédelem 75 éve (szerk.: *Himer Zoltán, dr. Szilvássy Zoltán*). Budapest, 1970, p. 51.

² *Dr. Szarka Ernő*: Iparjogvédelem Magyarországon, 100 éves a Magyar Szabadalmi Hivatal. Iparjogvédelmi Szemle, 101. évf., 2. sz., 1996, p. 29.

³ *Dr. Tattay Levente*: A Rákosi korszak védjegyeiről. Propaganda–Reklám, 1992. 2. sz., p. 8.

⁴ *Dr. Gödölle István*: A Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület 100 éves – történeti és archontológiai vázlat. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2. (112.) évf. különszám, 2007, p. 5.

⁵ *Szarka*: i. m. (2).

ber 3. napja) után lejárt jogok pótdíj nélküli visszaállítását tette lehetővé, másrészt az olyan jogok megszerzését, amelyeket a háború nemlétében lehetett volna megszerezni.

„Államosított” védjegyek

Az 1980. évi II. törvénnyel kihirdetett védjegy törvény 9. §-a szerint a védjegy a vállalat tartozéka.

A korabeli jogfelfogás szerint⁹ is magától értetődő, hogy a jogutódlás minden formája (csőd, végrehajtás) esetén is ez a szabály érvényesült. Ezért nem is jelentett problémát, amikor a magyar ipar egészét felölelő vállalati államosítások hatálya a védjegyekre is kiterjedt.

Az ún. első államosítási törvény (1948. évi XXV. tv.) csak olyan vonatkozásban említi a védjegyeket, hogy akkor is állami tulajdonba kerülnek, ha azok (nem állnak ugyan az államosított vállalat tulajdonában, azaz nevén, de) a volt tulajdonos ..., részvényes ... házastársa, közeli hozzátartozója stb. tulajdonában állnak (8. §); „jogok”-ról, „ipari tulajdon”-ról ez a törvény csak az egyéni cégeknél tesz említést.

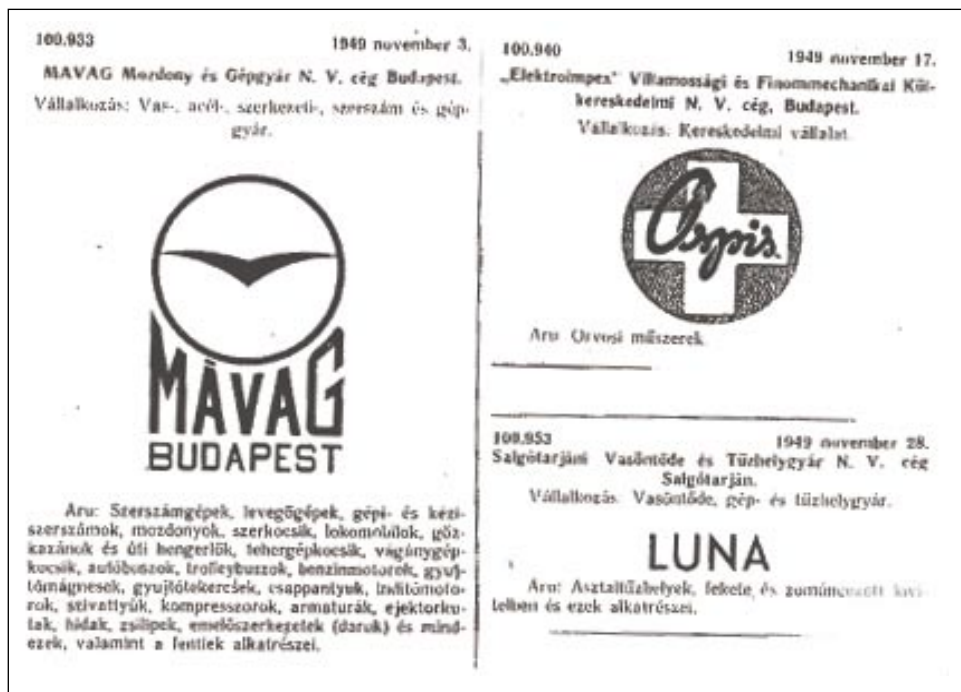
Az ún. második államosítási törvény (1949. évi 20. tv.) 7. §-a ezt a rendelkezést szó szerint átveszi. Ezenfelül általánosabb jelleggel kimondja, hogy állami tulajdonba kerülnek azok a „jogok” is, amelyek az állami tulajdonba vett vállalat célját szolgálják (6. §). A mai napig is létező számos értékes védjegy ilyen módon került állami tulajdonba az 1948., illetve 1949. évi államosítási törvények következtében. Példaként csak a GANZ, a TUNGSRAM, az ELZETT, az ORION, a HERZ, a PICK, a ZWACK, a ZSOLNAY védjegyet említem, de persze számos áruvédjegy (például SALVUS) is ugyanerre a sorsra jutott.

A tulajdonosváltás következtében az állami tulajdonba került védjegyeket a nemzeti vállalatokra (később állami vállalat) írták át. Példák:

- a Schushter Jakab és fia budapesti cég 70257 ljt. sz. védjegye 1949. december 3-án az Albus Szappan és Olajgyár N.V. budapesti cégére;
- a Goldberger Sam. F. és Fiai R.t. 18 db védjegye 1949. december 5-én a Goldberger N.V. budapesti cégére;
- a Posnansky és Strelitz r.t. budapesti cég 100.078 ljt. sz. védjegye a Szovjetunióra.

Ugyanakkor az új nemzeti vállalatok maguk is jelentettek be védjegyeket a Szabadalmi Közlöny és Központi Védjegyterjesztő korabeli számainak tanúsága szerint.

⁹ Dr. Beck Salamon: Magyar védjegy jog. Budapest, 1934, p. 118.

Minthogy a kezdeti időkben a nemzeti vállalatoknál az elsődleges feladat a munkafegyelem és a termelés biztosítása volt, a hiánygazdálkodás körülményei között az áruforgalommal (később kereskedelem) megbízott személyek a védjegyekkel nemigen törődtek. Kivételt azok az állami vállalatok képeztek, amelyek exportra is termeltek, ezek a korábbi kereskedelmi gyakorlat alapján külföldi, leginkább nemzetközi védjegyekkel rendelkeztek. Ezek gondozását az állam központilag szervezte meg; e feladatot is a Licencia Találmányokat Értékesítő Vállalatra telepítették.

A tervgazdálkodás viszonyai között a védjegyeknek valójában csak a tőkés export vonatkozásában volt gyakorlati jelentőségük, ismereteim szerint az államosítás miatt jogi probléma csak egyetlen védjegy miatt keletkezett, ez a ZWACK volt.

A ZWACK közkereseti társaság egyik tagja ugyanis, aki szabálytalan körülmények között hagyta el Magyarországot (az akkori terminológia szerint: disszidált), a ZWACK termékeit exportáló magyar külkereskedelmi vállalat New York-i egyedárúsítója ellen pert indított, a cég- és védjegyhasználat eltiltását kérve. A magyar külkereskedelmi vállalat ugyanis az államosítással történt jogutódlásra tekintettel továbbra is a korábbi csomagolást és védjegyet használta.

Az amerikai felperes keresetét arra alapította, hogy vállalatát kényszer hatása alatt, ellenérték nélkül ajánlotta fel és adta át a magyar államnak, s így ez utóbbi megszerzése ezért nem ismerhető el.

A hidegháborús időszakban eleve reménytelen perben az amerikai bíróság helyt adott a felperes keresetének, és az USA-ban bejegyzett ZWACK védjegy vonatkozásában azt mondta, hogy mivel az „mindenkor az Egyesült Államokban volt, ... semmiféle akadály nincs, hogy a felperes jogsegélyt nyerjen”.¹⁰

Egyéb – nem a jogutódlást vitató – perek persze előfordultak az „államosított” védjegyekkel kapcsolatban is. A jó hírű TUNGSRAM védjegyet például egy brazil vállalkozó próbálta meg saját részére megszerezni, s hasonló dolog történt Hollandiában a HERZ (szalámi) védjegy vonatkozásában is. A magyar vállalatoknak azonban mind a brazil, mind a holland bíróság előtt sikerült ezeket a támadásokat kivédeni, s ezekben az ügyekben a jogutódlás kérdése fel sem merült: a külföldi alpereseknek jogilag értékelhető jogcímük nem volt a jogszerzésre.

Védjegyek a tervgazdálkodásban

Emlékeztet, hogy a szocialista rendszer politikailag és gazdaságilag legkeményebb időszaka az 1948–1953 közötti ún. sztálinista évekre tehető. A nyomasztó hiánygazdálkodás körülményei között a védjegyeknek gazdasági szerepük alig volt.

Amint az előzőekben írtam, az államosításokat követően is voltak szórványosan védjegybejelentések. A védjegyek gazdasági jelentőségének, illetve ennek a lehetőségnek a felismerése csak 1953 után következett be. Kivételt képezett a gyógyszeripar, amely a nemzetközi tradícióknak megfelelően a háború alatt végig, majd ezt követően is folyamatosan jelentett be és használt védjegyeket.

Az eszmélés először a gépiparban, valamint az önálló népgazdasági ágazatként működő külkereskedelemben következett be. Nem egy olyan gyári védjegy volt, amelyet a terméket bonyolító külkereskedelmi vállalat sajátjaként jelentett be (például IKARUS), s az iparban ez senkit sem zavart.¹¹ Sőt, utólag azt lehetett mondani, hogy az ipar közömbösségére tekintettel a külkereskedelem sokszor helyesen járt el, amikor az ipar „helyett is” bejelentette azt a védjegyet, amelyet az exportnál használt.

Az 1956. évi forradalmat követő megtorlásokkal egyidejűleg a politika egyrészt a gazdaság erősítésére, másrészt a fogyasztói igények jobb kielégítésére törekedett. Érthető, ha ebben a helyzetben a védjegyek szerepének felértékelődése is megkezdődött. Ennek jogászai értékelését jól szemlélteti a Fővárosi Bíróság egy korabeli határozatának indokolása. Eszerint:

„A védjegy a kapitalista társadalmi rendben elsősorban a kereskedők (iparosok) védelmét célozza: célja az, hogy a kereskedők (iparosok) versenyét bizonyos korlátok közé szorítsa.

¹⁰ A pert részletesen ismerteti dr. Konrád Ernő: Külkereskedelmi vonatkozások az államosításokkal kapcsolatos nyugati bírói gyakorlatban. In: Jogi problémák a nemzetközi kereskedelemben (szerk. dr. Simon Gyula). Budapest, 1957, p. 46; az ítéletet közli: American Journal of International Law, 1951, p. 377.

¹¹ A kevés kivétel egyikét a jelen sorok szerzője jelentette: dr. Vida Sándor: Gyári vagy kereskedelmi védjegyet? Szabadalmi Közlöny, 1960. 11. sz. p. 301.

Csak egészen másodlagosan szolgálja tehát a védjegy a vevőközönség érdekét, mégpedig annak biztosítására, hogy a vevőközönség a megszokott védjegy alatt valóban a megszokott árut (helyesebben a megszokott kereskedő, illetőleg iparos áruját) kapja.

Szocializmust építő társadalmi rendünk fenntartotta a védjegy intézményét, a megváltozott társadalmi és gazdasági helyzetben azonban ennek az intézménynek a szerepe is megváltozott.

Továbbra is megmaradt a védjegynek az a szerepe, amely a kereskedelem (ipar) versenyét van hivatva szabályozni. Fejlődésünk jelenlegi szakaszában még van magánkereskedelem, s a magánkereskedelem (magánkisipar) egymással s a szocialista (állami és szövetkezeti) kereskedelemmel és iparral bizonyos mértékű versenyt folytat. Ennek a versenynek a jelentősége azonban hasonlíthatatlanul kisebb, mint a kapitalista társadalomban, s e verseny szabályozásának súlypontja egészen más gazdasági és jogi eszközökre esik. A verseny szabályozása szempontjából is nagymértékben csökken a védjegy jelentősége annak, hogy a kereskedelem és az ipar (elsősorban a szocialista termelést reprezentáló szocialista kereskedelem és szocialista ipar) megnyerje a dolgozók bizalmát. Emiatt lényegesen megnövekedett a védjegynek a közönség védelmét szolgáló jelentősége.” (Budapesti Fővárosi Bíróság 16. P. 29.900/1957.)

Napjaink olvasója alighanem szokatlannak tartja a szóhasználatot, a határozat azonban a lényeget tekintve a maga idején előremutató volt.

Az idézett bírósági határozathoz hasonló hangvételű az azt követő években több is keletkezett, ezek egyedi, konkrét ügyekben való állásfoglalást jelentettek. Ugyanakkor az állami vállalatok sora felismerte a védjegy gazdasági értékét, sőt a termelés szakosítása, a profilozás következtében azonos megjelölést, azonos védjegyet használó állami vállalatok között konfliktushelyzetek is merültek fel.

A profilozásokról (gyártmány-, illetve gyártásprofilozás) az Országos Tervhivatal 2000-1/1953 OT. sz. utasítása rendelkezett. Ez alatt az állami vállalatok meghatározott csoportja tevékenységi körének egyidejű, hatóságilag elrendelt módosítását és ezzel kapcsolatban műszaki és gazdasági berendezéseiknek (termelőeszközeiknek) egymás közti átcsoportosítását kellett érteni. A profilozást követően tehát a profilozás tárgyát képező terméket általában más állami vállalat állította elő. A termék sorsát persze követte a védjegy is, különösen az exporttermékeknél. Ezeknél ugyanis a külföldi vevő feltehetőleg megszüntette volna megrendeléseit, ha a terméket védjegy nélkül vagy más védjeggyel ellátva kapja.

A legélesebben a profilosztódás vagy ugyanazon gyártási profilnak egyidejűleg több vállalatnál történt kialakítása (igények növekedése stb. miatt) esetei vetettek fel védjegyhasználati problémákat. Így került sor a korábban világhírű ELZETT védjegy értékének jelentős csökkenésére, de minőségmegőrzési problémákat kellett megoldani a TUNGSRAM vagy a GANZ védjegy több vállalat által történő használata következtében is.¹²

¹² Dr. Vida Sándor: A profilozások védjegyjogi kihatásai. Újítók Lapja, 1957. 9. sz. p. 8.

Végül is az államigazgatás – legalábbis a gépipar területén – szükségesnek látta, hogy néhány preventív szabállyal vegye elejét az ilyen konfliktushelyzeteknek.

A következőkben a kohó- és gépipari miniszter és a külkereskedelmi miniszter 9015/1959 KGM-KKM sz., a védjegyek használatáról szóló együttes utasításából¹³ idézek néhány rendelkezést.

„Ha az utasítás közzétételkor a védjegyet, illetve árujelzőt több vállalat használja, vagy ha valamelyik vállalat tárgyát a jövőben megváltoztatják (profilozás) – feltéve, hogy a profilozás után a védjegyet az átadó és az átvevő egyaránt használja – a vállalatok az utasítás közzétételétől vagy a profilozás elrendelésétől számított hat hónapon belül kötelesek a védjegy-használatot rendezni [9 § (2) bek.].

A védjegy-használat tekintetében kötött megállapodást írásba kell foglalni. A megállapodásban – minden esetben – rendelkezni kell az alábbi kérdések tekintetében:

- a) az átadásra kerülő védjegynek (ábrás védjegynél a rajz) a profil-átvevő részére történő átadásának, valamint a védjegy bel- és külföldi lajstromozási adatainak közlése
- b) a profil-átvevő vállalatot terhelő azon minőségi, valamint minőségellenőrzési követelmények, amelyek megtartása a termék minőségi színvonala, illetve a védjegy jó hírneve érdekében szükséges. A védjegyet csak ilyen minőségű és az előírás szerinti minőségellenőrzéssel átvett terméken szabad alkalmazni
- c) más – harmadik – vállalat jogtalan védjegyhasználatával kapcsolatos teendők
- d) a védjegyhasználat és a védjegyfenntartással kapcsolatban felmerült évi igazolt költségekből a profil-átvevőre eső arányos rész áthárítása (10. §).

A védjegytulajdonos, illetve a védjegyet használó ipari és külkereskedelmi vállalatok kötelesek állandóan figyelemmel kísérni, hogy a külföldi cégek nem használják-e jogtalanul a hazai védjegyeket, illetve árujelzőket [17. § (1) bek.].

Ha a védjegyet használó vállalat azt állapítja meg, hogy a védjegyet akár bel- akár külföldi vállalat jogtalanul használja, köteles a védjegytulajdonost értesíteni. Jogtalan használat esetén a védjegytulajdonos a szükséges eljárást köteles megindítani [17. § (2) bek.].”

Ezek a viszonylag részletes jogfenntartó és jogvédelmi indítatású rendelkezések jelzik, hogy legalábbis a gépiparban, amely az ötvenes évek második felében húzóágazat szerepét töltötte be (természetesen a vegyipar, illetve a gyógyszeripar mellett), a felügyeleti szerv orientáló igazgatási normával törekedett a védjegyekkel kapcsolatos tevékenységet valamilyen irányítani.

E normatív segítségen felül a Kohó- és Gépipari Minisztérium operatív segítséget is nyújtott azoknak az állami vállalatoknak, amelyek nem rendelkeztek saját védjeggyel. Ez az új védjegyek kialakításánál történő tanácsadás vagy az államosítás előtti időkből származó védjegyek reaktiválásának kezdeményezése formájában történt. Ez például a Facsavar Gyárnál a régi DUNA védjegy reaktiválását (1955), a Soproni Tűgyárnál a TURRIS toronyábrás védjegy

¹³ Kohó- és Gépipari Közlöny, 1959. 2. sz.

bevezetését, az Esztergomi Szerszámgépgyárnál a STRIGON védjegy bevezetését, a Szentgotthárdi Kaszagyárnál pedig a több, mint száz régi védjegy közül a tradicionális (1351 óta használt) „kígyó-kasza” ábrás megjelölés megerősítését jelentette (az egyéb védjegyek használatának elhagyása mellett).

Az élelmiszer-ipari, valamint a könnyűipari vállalatok az ötvenes évek végén a KGST-országok piacain bármit el tudtak adni, így, emlékezetem szerint, ezeknél a védjegyekre kevés figyelmet fordítottak. A tőkés export vonatkozásában azonban fennmaradt néhány patinás, régi védjegy, mint a PICK, a HERZ, a GLOBUS, ezeket azonban az államosításokat követő első évtizedekben csak exportra használták, belföldi reaktiválásukra csak jóval később került sor.

Az állami vállalatok közül több választott olyan – a külkereskedelmi kapcsolatok szempontjából is jól hangzó – nevet, amelyből rövidesen védjegy is lett, mint például a GRABOPLAST, a TAURUS, a VIDEOTON.

Az ötvenes évek végén benyújtott védjegybejelentések azt mutatják (kivételt képezett persze itt is a gyógyszeripar, élén a Richter, valamint a Chinoín gyárral, amelyek folyamatosan jelentettek be új áruvédjegyeket) hogy azok tárgya döntően régi, bevezetett védjegy volt, és az állami vállalatok csak kevés új védjegyet találtak ki. Példák:

Unicum Likörgyár	105.331 ljt.sz.
Palma	105.260 ljt.sz.
Csemege (kosár ábrával)	105.052 ljt.sz.
Ferencz József keserűvíz (címke)	105.576 ljt.sz.
Herbaria	105.626 ljt.sz.
Zsolnay Pécs (embléma)	105.604 ljt.sz.
Hollóháza-Hungary (ábrás)	105.811 ljt.sz.
Tokaji Szamorodni (palack ábrás)	105.941 ljt.sz.
Digép (ábrás)	107.724 ljt.sz.
Ganz	107.725 ljt.sz.
Gyulai kolbász (ábrás)	107.746 ljt.sz.
Radax MGM (ábrás)	107.752 ljt.sz.
Barackpálinka (ábrás)	107.821 ljt.sz.
MTA-Kutesz (ábrás)	108.305 ljt.sz.
Emergé	108.305 ljt.sz.
Tokaji Aszú (címke)	108.392 ljt.sz.
Grabona	108.499 ljt.sz.

Védjegyek a hatvanas években

A szocialista politikai rendszer változatlansága mellett, a gazdaságban lényeges változások kezdődtek. Az „új gazdasági mechanizmust”, amelyről 1964-ben született döntés, a gazdasági zsákutca hívta életre. A kormány kénytelen volt szembesülni azzal, hogy a központilag irányított, a legapróbb részletekig szabályozott, merev tervezéskor nem járható út, több állami vállalat termelése veszteséges, a dogmatikusan felépített külkereskedelmi rendszere korrekciókra szorul, az árrendszer irreális, és nem tartható fenn.¹⁴

Szükségessé vált az állami vállalatok vezetői felelősségének növelése, a munkavállalók anyagi érdekeltségének megteremtése, a fogyasztói érdekek nagyobb mérvű figyelembevétele.¹⁵

Ezen intézkedések következtében több iparvállalat önálló külkereskedelmi jogot kapott. Az újszerű gazdasági rendben egyre több állami vállalat vezetője tekintette presztízskérdésnek, hogy vállalatának, termékeinek védjegye legyen. De emlékszem olyan iparvállalat vezérigazgatójára is, aki úgy érezte, hogy külföldi (nemzetközi) védjegyre kellene áttérnie, hogy kapcsolatba a világpiaccal: a posta egyre-másra hozta a külföldi oltalommegtagadó határozatokat, amelyeket nem volt célszerű válasz nélkül hagyni.

Korlátozott keretek között megjelent a belföldi verseny is az állami vállalatok, valamint az állami vállalatok és a szövetkezetek között, amely utóbbiak nagyságrendileg nem egyszerűen vetekedtek a versenytárs állami vállalatokkal.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetése előkészítésének évében, 1968-ban, 1960-hoz képest a hazai védjegyre bejelentések száma több mint négyszeresére, a külföldi védjegyre bejelentések száma több mint hétszeresére emelkedett. A külföldi bejelentések számának növekedése a külföldi kereskedelmi kapcsolatok lassú, de határozott újraéledésének következménye volt.¹⁶

A védjeggyakorlatot érintő jogszabályalkotói intézkedés volt, hogy Magyarország – közel két évtizedes késéssel – az 1967. évi 7. sz. törvényerejű rendelettel csatlakozott a Párizsi Unió Egyezmény lisszaboni, illetve a védjegyek nemzetközi lajstromozásáról szóló Madridi Megállapodás nizzai szövegéhez.

E jogszabályalkotói rendelkezésnek a 3/1967 OT rendelettel való végrehajtása néhány lényeges változást eredményezett, így

- lehetővé vált a szolgáltatási védjegyek bejegyzése,
- megszüntette a külföldi bejelentők esetében a megelőző hazai lajstromozás kötelezettségét,
- kötelezővé tette a védjegyre bejelentéseknél a megfelelő nemzetközi osztályjelzet feltüntetését.

¹⁴ Fock Jenő: A gazdasági mechanizmus reformjának útján. Társadalmi Szemle, 1967. 11. sz., p. 62.

¹⁵ Nyers Rezső: Az új gazdasági mechanizmus várható társadalmi és politikai kihatásai. Társadalmi Szemle, 1968. 3. sz., p. 7.

¹⁶ Szarka: i. m. (2), p. 29.

Ezek a ma már magától értetődő szabályok a hetvenes években nemcsak az újdonság erejével hatottak, de hozzájárultak a védjegybejegyzési gyakorlat modernizálásához, valamint könnyítették a külföldi eredetű védjegybejelentések hazai fogadását.

Sajátos jogviták

A következőkben ismertetett jogvitákat a mai olvasó több okból is sajátosnak tarthatja. Egyrészt a peres felek állami vállalatok voltak, másrészt a jogvita eldöntésénél nem a vállalati, hanem a népgazdasági érdek volt irányadó. Ez utóbbi az adott esetben a jó hírű védjegy értékének megtartását diktálta.

További sajátosság, hogy a jogvitát nem a bíróság vagy a választott bíróság döntötte el, hanem az állami vállalatok vitarendezési fórumaként működő döntőbizottság, s annak is egy szakosított fajtája, a felügyeletet gyakorló minisztérium döntőbizottsága, az alábbi esetekben a Kohó- és Gépipari Minisztérium Döntőbizottsága. A következőkben néhány ilyen jogvitáról számolok be.¹⁷

A védjegyek használatáról szóló (az előzőekben ismertetett 9015/1959. (I. 9.) KGM-KKM számú utasítás 10. §-ának b) pontja alapján a védjegy kezelőjeként kijelölt állami vállalat a védjegy használójával szemben a minőségellenőrzés körében a következőket kívánta szerződésileg kikötni:

„A védjegy kezelője jogosult a védjegy használata tekintetében akár saját maga, akár megbízottja (például MERT Minőségellenőrző Rt. stb.) útján a védjegyhasználónál ellenőrzést végezni, illetve végeztetni. Amennyiben a védjegy kezelője az ilyen ellenőrzést megbízottja (például MERT Minőségellenőrző Rt. stb.) útján végezteti, az ezzel kapcsolatos költségek a védjegyhasználót terhelik. Az ilyen ellenőrzések során a védjegy kezelője jogosult a védjegyhasználó kereskedelmi, pénzügyi, jogi és peres irataiba is betekinteni.”

A védjegy használója a szerződés e pontját kifogásolta, s a vitát a döntőbizottság elé terjesztette. A döntőbizottság határozatában a szerződést oly módon hozta létre, hogy az idézett rész utolsó mondatát („Az ilyen ellenőrzések...”) törölte. A határozat indokolása szerint a jogszabály előírja, hogy „a minőségellenőrzési követelményeket (védjegylicencia) a szerződésben rendezni kell. A jogszabály ezen előírásának figyelembevétele nem mellőzhető azon az alapon, hogy a felek közötti egyéb jogviszonyból kifolyólag (kooperáció, szállítási szerződés stb.) a védjegy kezelője amúgy is közvetlen ellenőrzést gyakorol a védjegy használója által forgalomba hozott termékek jelentős részén. Ugyanakkor a védjegy kezelője által gyakorolt ellenőrzésnek a védjegyhasználó által előállított termékekre (készárúk) kell összpontosulnia és nem helyeselhető az az ellenőrzési módszer, amely a védjegyhasználó kereskedelmi, pénzügyi, jogi stb. irataiból kívánja az esetleges szerződésszegést megállapíta-

¹⁷ Dr. Vida Sándor: A védjegylicencia a döntőbizottság gyakorlatában. Döntőbíráskodás, 1967. 1. sz., p. 9.

ni. Ezért a védjegyhasználó irataira kiterjedő, általános jellegű ilyen jogosultság biztosítását a döntőbizottság nem látta indokoltnak.” (KGM DB. 1964. december 3. 12.175/1964)

E határozat ellen a védjegyhasználó az ellenőrzési költségek miatt felülvizsgálati kérelemmel élt. Új határozatában a döntőbizottság az alaphatározattal törölt mondat helyébe a következő szöveget vette fel a szerződésbe: „Ha az ellenőrzéssel kapcsolatos költségek aránytalanul magasak, és ha az ellenőrzés megállapítása szerint a védjegyhasználó termékeinek minősége kifogástalan, az ellenőrzéssel felmerült költségek arányos megosztásának van helye.”

A felülvizsgálati eljárásban hozott határozat indoklásában a döntőbizottság megállapította, hogy „nem lehet a védjegy kezelőjének az ellenőrzési jog gyakorlására nézve oly irányban teljesen szabad kezét adni, hogy az indokolatlan ellenőrzés esetleg aránytalanul magas összegű költségei egyedül a védjegyhasználót terheljék”. Nem látta azonban célszerűnek a döntőbizottság, hogy összecszerülve is meghatározza, mi értendő aránytalanul magas költség alatt. Azt, hogy a konkrét esetben mi tekintendő aránytalanul magas költségnek, az eset egyedi körülményeinek mérlegelése alapján kell megállapítani. „Így adott esetben pl. már 40 000 Ft alatt is lehet esetleg aránytalanul magas költségről beszélni, más esetben pedig esetleg ennél jóval magasabb összegű költség is lehet indokolt és a népgazdaság érdekeinek preventív védelme szempontjából szükséges.” (KGM DB. 1965. márc. 8. 17.627/1964)

Népgazdasági érdekre figyelemmel tiltott el a GANZ védjegy használatától két vállalatot a döntőbizottság, amely használat egyébként jogos volt. E vállalatok ugyanis profilutódai voltak a régi „Ganz” cégnek, tehát a GANZ védjegyet jogosan használták.

Az egyik határozat indokolása szerint „a GANZ védjegyet használó vállalatok körének szűkítése népgazdasági, elsősorban külkereskedelmi érdek. A védjegyhasználó a GANZ védjegyet csak bizonyos fajta motorokon, tehát az általa előállított termékek kis hányadán alkalmazza, ezenfelül megfelelő saját védjeggyel is rendelkezik, ezért módjában áll, hogy választása szerint saját védjegyét alkalmazza, vagy ezután kialakítandó új védjegyet vezessen be az általa előállított motorok megjelölésére.” (KGM DB. 11.787/1964)

Egy másik határozat indokolása beszámol arról, hogy „a döntőbizottság az eljárás során hivatalból vizsgálat tárgyává tette, hogy fűződik-e, és ha igen, milyen népgazdasági érdek ahhoz, hogy a védjegyhasználó egyik gyáregysége továbbra is alkalmazza a GANZ védjegyet. E kérdés tisztázása érdekében a döntőbizottság szakvéleményeket szerzett be az illetékes külkereskedelmi szervektől.

A Danubia Szabadalmi Iroda szakvéleménye lényegében a GANZ védjegyet használó vállalatok körének szűkítését javasolta. A Transelektro Magyar Villamossági Külkereskedelmi Vállalat nyilatkozatában ezzel szemben azt mondta, hogy az áruexport szempontjából hátrányos volna, ha a védjegyhasználó a GANZ védjegy helyett más védjegyre térne át.

Az illetékes külkereskedelmi vállalatok közötti véleménykülönbségre tekintettel a döntőbizottság a Külkereskedelmi Minisztériumot kereste meg állásfoglalás végett, amely a

Danubia Szabadalmi Iroda szakvéleményében foglalt álláspontot tette magáévá.” (KGM DB. 1965. március 27. 10.746/1964)

A védjegy és a vállalati név ütközésével kapcsolatos viták alapját az a körülmény szolgáltatta, hogy egyes vállalatok nemcsak használták a GANZ védjegyet, de nevükben is szerepelt a „Ganz” megjelölés. E perekben eredménytelen maradt a GANZ védjegy kezelőjeként kijelölt vállalatnak az a törekvése, hogy az olyan vállalatot, amelynek saját nevében a „Ganz” megjelölés szerepel, a GANZ védjegy belföldi használatától eltiltsa, vagy arra kötelezze, hogy más védjegy használatára térjen át.

A Ganz Villamossági Művek az ellene indított perben szerzett jogaira hivatkozott, elsősorban arra, hogy a védjegyet 1878 óta használja. A határozat indokolása szerint „a döntőbizottság a vita eldöntésénél abból indult ki, hogy a védjegyhasználó vállalat nevében a GANZ megjelölés bennfoglaltatik. Márpedig a Ptk. 82. § (1) bekezdésében biztosított névviselés magában foglalja a jogot is, hogy a vállalat saját nevét az általa előállított termékeken is feltüntethesse. Minthogy pedig a Ganz Villamossági Művek nevének döntő, megkülönböztető eleme a GANZ szó (számos más olyan állami vállalat és szövetkezet működik, amelynek nevében a ’villamossági’ szó szerepel), a védjegyhasználó nevének feltüntetése az általa előállított termékeken gazdasági és pszichológiai hatását illetően egyenértékű a GANZ védjegy használatával. A védjegyhasználó névviselési jogára tekintettel ezért őt a nevével azonos védjegy használatától sem lehet eltiltani.” (KGM DB. 1964. dec. 3. 12.175/1964)

A Ganz Elektromos Készülékek és Mérőműszerek Gyára elleni perben a döntőbizottság éppen ellenkező előjelű határozatot hozott. Itt a szerződéskötési vita során a felek egyezsége kötöttek, és annak jóváhagyását kérték. A döntőbizottság a felek között létrejött egyezsége azzal a kiegészítéssel hagyta jóvá, hogy a védjegy kezelőjének minőségellenőrzési feladatait a védjegyhasználó által előállított, de GANZ védjeggyel el nem látott termékei tekintetében is megállapította.

A határozat indokolása utal arra, hogy „a felek között létrejött egyezés értelmében a védjegyhasználó csak az egyik gyáregysége (Ganz Árammérőgyár) által előállított termékeken jogosult a GANZ védjegyet használni, míg a másik két gyáregysége (Közlekedési Mérőműszerek Gyára, Elektromos Készülékek és Mérőműszerek Gyára) által előállított termékeken erre nem jogosult. Ugyanakkor azonban a védjegyhasználó vállalatának nevében (cégében) szerepel a GANZ megjelölés. A dolog természeténél fogva az alperes GANZ kezdetű cégszövegét levélpapírján, bélyegzőjén, számláin, minőségi bizonyítványain stb. használja.

Ezért a felek között létrejött egyezés jóváhagyása alkalmával a döntőbizottságnak azt kellett vizsgálnia, hogy a GANZ megjelölésnek a cégszövegben való használata alkalmával a GANZ védjegy védelméhez fűződő népgazdasági érdekek biztosításával kell-e – és ha igen, milyen – intézkedéseket tenni.

A vállalati név jogi funkcióját a tételes jog abban látja, hogy a név segítségével a vállalatot más vállalatoktól meg lehet különböztetni (Ptk. 33. §).

A védjegy jogi funkcióját a tételes jog úgy határozza meg, hogy a védjegy az áruknak más, hasonló áruktól való megkülönböztetését szolgálja (Vjt. 1 §).

A vállalati név és a védjegy tehát – jogi funkcióját tekintve – lényegében ugyanazt a célt szolgálja: a megkülönböztethetőséget. Bár a vállalati névhez való jog és a védjegyre való jog tartalmában különbözik egymástól, az elsőben a személyiségi elemek, az utóbbiban pedig az áruelemek uralkodnak, a két jogintézmény mégis közös töről fakad. Ezzel megmagyarázható, hogy – amint a Danubia Szabadalmi Iroda szakvéleményében rámutatott – egyes országokban a lajstromozással biztosított védjegy és az egyéb jogszabályokkal biztosított elnevezés (például cégszöveg) használatára és védelmére vonatkozó jogszabályok úgy fonnódnak össze, hogy a határvonal sok esetben nem állapítható meg.

E körülményekre tekintettel nyilvánvaló, hogy a GANZ védjegy értékét egyaránt veszélyeztetheti, ha a GANZ megjelölést védjegyként vagy vállalati névként használják minőségleg kifogásolható szállítmányokon. Ezért a védjegyek használatáról szóló 9015/1959. (I. 9.) KGM-KKM. számú utasítás 10. §-ának értelemszerű alkalmazásával – népgazdasági érdekből – kell a védjegyhasználó egész termelésére vonatkozó ellenőrzési jogot biztosítani.

A GANZ megjelölés használatának ellenőrzéséhez fűződő népgazdasági érdeket szemlélteti ezenfelül az a körülmény is, hogy a védjegyhasználó exporttermékeihez adott idegen nyelvű használati utasításain a „Ganz Fabrik für Elektrische Instrumente und Messgeräte, Budapest”, valamint az e cégszövegnek más nyelveken megfelelő előállítói megjelölést alkalmaz. Ezáltal a külföldi vevőt arról tájékoztatja, hogy a jelentős tradíciókkal rendelkező budapesti Ganz gyár termékeit vásárolja. Minthogy pedig a cégszöveg idegen nyelvű fordításban jelenik meg, a GANZ védjegy védelméhez fűződő népgazdasági érdek e körülményre tekintettel még követelőbben nyilvánul meg, mintha a védjegyhasználó külföld felé csak magyar nyelvű cégszöveget használna.” (KGM DB. 1965. január 26. 10.745/1964)

A hatvanas évek derekán lefolyt és itt ismertetett jogviták azt mutatják, hogy a GANZ védjegy használatának jogáért az érdekelt állami vállalatok komoly erőfeszítéseket tettek, míg a védjegy kezelője, a Ganz-Mávag Mozdony-, Vagon- és Gépgyár a védjegy használóinak köre szűkítésére, valamint a védjegyhasználat ellenőrzésére törekedett, mégpedig a védjegy jó hírnevének megőrzése érdekében.

Kissé fellengzősen azt is lehet mondani, hogy a perekben részt vevő állami vállalatokat, valamint a jogalkalmazót megérintette az új gazdasági mechanizmus szele.

A politikai és gazdasági klíma változása tette lehetővé, hogy pár év múlva elkészüljön az 1969. évi szabadalmi törvény, s még ugyanabban az évben az 1969. évi védjegy törvény. Különösen ez utóbbi és annak indokolása kifejezett feltűnést és rokonszenvet ébresztett annak idején a szomszédos szocialista országok szakemberei körében. (A szabadalmi törvényt a Szovjetunióban és néhány más szocialista országban eleinte kifejezett ellenszenvvel fogadták.) Mind a törvény rendelkezéseiben, mind annak indokolásában már nyomon követhető volt, hogy a magyar szakembereknek ebben az időben már némi lehetőségük nyílt a külföldi védjegy jog megismerésére, és a magyar törvényhozó ezek befogadására többé-kevésbé nyitott volt.

FÓRUM

INKÁBB MEGTORLÁS, MINT BITORLÁS – HOZZÁSZÓLÁS A DOMÉNREGISZTRÁTORT ELMARASZTALÓ CIKKHEZ

Napilapot a sportoldalnál, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemlét Sándor bátyámnál, Vida professzor cikkénél érdemes elsőként felnyitni. Cikkei, védjegyekről, bírósági gyakorlatról szóló kommentárjai nemcsak élvezetes olvasmányok, hanem szakmai *útmutatók* is, amelyekre minden szakembernek érdemes odafigyelnie. Ezért is fontos, hogy olyan esetekben, amikor az *iránytűt* mágneses mező (értsd erősen vitatható bírósági döntés) zavarja, ettől elvonatkoztatva is eligazodjon az olvasó.

Előzmények

A 2011. augusztusi Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemlében megjelent cikk címét – *dr. Vida Sándor: Doménnév regisztrátora mint védjegybitorló* – egy bírósági ítélet XIX., XXII. és XXIII. rendű alperesei ellen hozott ítéletek generálták, ami önmagában is figyelemre méltó. A cikk I. része jogi háttérként az elektronikus kereskedelemmel összefüggő törvény kapcsán a tartalomszolgáltatók felelősségét elemzi. A cikk II., főrésze a címmel összefüggő HYUNDAI-ügyet ismerteti. A cikk III. része az I. részhez hasonlóan az internetes honlap üzemeltetőjének felelősségét tárgyalja. A cikk címe a II. részből ered, ugyanakkor az I. és a III. rész nem kapcsolódik regisztrátori tevékenységhez. A domén regisztrátora ugyanis regisztrátori minőségében nem végez semmiféle tartalomszolgáltatást, a két tevékenység (azaz a doménszolgáltatás és a hosztolás) mind műszakilag, mind szakmailag elkülönül. Emellett persze igen gyakori, hogy egy internetes cég mindkét üzletágban piaci szereplő. Jómagam ugyanakkor számos doménnel rendelkezem, és körülbelül 5%-nál bíztam meg a korábbi regisztrátort tartalomszolgáltató szerverüzemeltetéssel (hosztolással). A doménhez kapcsolódó szolgáltatás is kétfelé ágazik: regisztrációra és a domén műszaki elérését biztosító DNS (domén name server)-szolgáltatásra, tehát e két szolgáltató is lehet különböző. A cikk alapján úgy tűnik, hogy nem ismert e két, illetve három tevékenység szakmai elkülönülése.

A cikk II. része szerint magyar márkakereskedők „hyundaiauto.hu” (I. rendű alperes), „hyundai-speed.hu” (IX. rendű alperes) és ehhez hasonló doméneket regisztráltak. A tényállás szerint az alperes márkakereskedők disztribúciós szerződés alapján jogszerűen használták a védjegyet 2004 őszéig. A felperes – a kimerülés szabályait (vö. BMW-ügy) tiszteletben tartva – a későbbi védjegyhasználatot, így a Hyundai szót tartalmazó doméneket kifogásolta. A felperes a domének regisztrátorait is perbe vonta. Az alpereseket első- és másodfokon, valamint a felülvizsgálati eljárás során is elmarasztalták a védjegy törvény

alapján. A szerző idézi az előadó tanácsvezető bírót, aki szerint a regisztrátori tevékenység minősítésére kialakult bírói gyakorlat van. Eszerint *a regisztrátor tevékenysége nem csupán ügyintézői, hanem bizományhoz hasonló ügyviteli tevékenység, amelynek során a regisztrátor önállóan jár el a központi doménnyilvántartónál. A regisztrátorok közreműködnek abban, hogy a doménigénylők védjegybitorlást valósítsanak meg az interneten.*

Az ítélet és ami mögötte van

Véleményemet a cikk alapján fogalmazom meg, amely alaposan ismerteti a tényállást. A szerző azonosul az ítélettel, én is így teszek – de én csupán a védjegyet bitorlóan használó „érdemi” alperesek vonatkozásában. A cikk címét generáló regisztrátorok ellen hozott elmarasztaló ítéletet alapvetően és többszörösen is tévesnek tartom.

Ugyanakkor a bíróságot sem hibáztatom, sőt megértem. Az vesse rájuk az első követ, aki máshogy ítélné egy bonyolult, húszvalahány alperessel bíró ügyben, és épp azokra a sokadik rendű alperesekre helyezné a hangsúlyt, akik meg sem jelennek a tárgyaláson, és akik vagy akiknek az ügyvédei szakmailag érdeminek tekinthető védekezést sem terjesztettek elő. A cikk szerint ugyanis ez történt. Nyilvánvaló, hogy a bíróság a fővonalra koncentrált, és az erős jogi képvisellel felvértezett felperes – az alperesek többségének tekintetében helytálló – keresetének megfelelően hozta meg ítéletét. A felperest képviselő nemzetközi ügyvédi iroda több mint 16 milliós perköltségét az elsőfokú bíróság jóváhagyta (utóbb a másodfok csökkentette). Az alperes regisztrátorok beadványa és fellebbezése arra terjedt ki, hogy „nem tudtak a jogsértésről, de bármilyen szintű bírósági kötelezettségnek eleget fognak tenni”. Ez utóbbi „vágyuk” teljesülhetett. A cikk szerint a regisztrátorok fellebbezése csupán a perköltségre terjedt ki, így nyilvánvaló, hogy nem születhetett érdemben eltérő másodfokú ítélet.

A fentiek alapján úgy vélem, hogy a téves döntés fő előidézői – bármilyen meglepő – épp az ártatlan regisztrátorok. Az ítélet és az első fokon fejenként félmilliós perköltség szófordulattal élve inkább téves helyzetértékelésük, mint bitorlásuk „megtorlásának” tekinthető. Egy védjegybitorlási pert nem lehet félvállról venni. Ha a regisztrátorok részben általános ügyvédjüktől kértek, részben egyáltalán nem kértek jogi tanácsot, akkor alaposan tévedtek. Vida Sándornak nagyon igaza van, amikor a regisztrátorok magatartása kapcsán az a véleménye, hogy „nem értették meg, miről van szó”.

Nincs lefutott védjegyper. Az esetek többségében az ügyek olyan bonyolultak, hogy szakértő jogi képviselet híján kevés esély van a sikerre. Az ügy legfontosabb tanulságának – legalábbis a regisztrátorok számára – ennek kell lennie.

Miért nem bitorol a regisztrátor?

A *.hu* szintű doméneket *nyilván* a nyilvántartó (Internet Szolgáltatók Tanácsa, ISZT) tartja nyilván, amely a *.hu* domének kezelője. Az ügyfelekkel a kapcsolatot a regisztrátor tartja, aki a nyilvántartó franchise-partnere. A nyilvántartó és az egyes regisztrátorok között franchise-jogok átvételére irányuló megbízási szerződés van érvényben. E szerződés a következőkre irányul:

- a nyilvántartó adminisztrációs és műszaki ügyintézési feladatokat ad át a regisztrátoroknak,
- a regisztrátor szerződést köt az igényelt domén delegálására,
- saját tehetségéhez mérten ellenőrzi, hogy az igényelt domén megfelel-e a Doménregisztrációs Szabályzatnak,
- a szabályosnak vélt igényt elektronikusan továbbítja a nyilvántartóhoz,
- a domént a nyilvántartó közvetlenül az igénylő javára delegálja, aki ettől kezdve igénylő helyett doménhasználóvá válik.

A Doménregisztrációs Szabályzat szerint

- a regisztrátor az ügyfél által választott szolgáltató, aki az ügyféllel doméndelegálás, -regisztrálás és -fenntartás kapcsán áll megbízási szerződéses kapcsolatban,
- a fenntartás kapcsán a regisztrátor a doménnel kapcsolatosan kizárólag adminisztratív és műszaki adatokat tárol és szükség esetén aktualizál a nyilvántartásban,
- az igénylő a domén megválasztásával kapcsolatosan köteles gondosan eljárni, az igényléssel vagy használattal kapcsolatosan nem sértheti más jogát, az igénylés vagy a használat nem lehet többek között jogellenes, megtévesztő,
- kizárólag az igénylő/használó felelős a domén igénylésével, használatával összefüggő kárért, illetve az igénylés és a használat jogszerűségéért,
- a delegálás visszavonása, felfüggesztése a nyilvántartó feladata, és erre szabályozott keretek között (pl. jogerős bírósági ítélet) van lehetőség, és nem a regisztrátor egyoldalú döntése alapján.

A fentiekre vonatkozó szerződés és szabályozás nyilvánosan elérhető dokumentum (www.nic.hu). Ezek alapján láthatjuk, hogy a cikk és/vagy az ítélet a domén kapcsán tévesen használja az igénylő szót a bitorlás idején, hiszen akkor már „igénylő” helyett „használóvá” vált a bitorló autókereskedő. Az igénylés idején a doménhasználat a felperes által is elismerten jogszerű volt.

A regisztrátornak azonban csak az igénylés előtt van jogi lehetősége vizsgálni a domén jogszerűségét. E vizsgálatról sem várhatunk sokat. Egy kétezer forintos szolgáltatás kapcsán nem várhatunk el érdemi ellenőrzést, és a relatív okok vizsgálatát(!) olyan szolgáltatótól, akinek semmiféle jogi hozzáértése nem kell, hogy legyen. Mindemellett a szabályzat alapján a domén jogszerűségéért a teljes felelősséget a doménigénylő/-használó viseli – jelen esetben az autókereskedő, aki szerződésében elfogadta a szabályzatban foglaltakat.

A fentiekből láthatjuk, hogy a regisztrátor kizárólag a doménnév műszaki és adminisztratív elérését biztosító franchise jellegű szolgáltató, a doménhasználat során nincs jogosultsága a domén megszüntetésére (legfeljebb saját szerződését mondhatja fel, és helyébe léphet más), és regisztrátori minőségében semmi köze a domén alatt folytatott tartalomszolgáltatáshoz. E szolgáltatást nem a regisztrátor (aki csak regisztrál és DNS-t szolgáltat), hanem a tartalomszolgáltató, azaz a domén alatt működtetett weblap szerverének jogosultja végzi. Ez utóbbit az elektronikus kereskedelemről, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi XVIII. tv. (Ektv.) tartalmazza. E törvény szabályozza a tartalomszolgáltató felelősségét, illetve felelősség alóli mentességét. Fontos, hogy a védjegyszakma és a bíróságok tisztán lássák e funkciók elkülönülését.

Analóg példa kapcsán meglepődne a közvélemény, ha egy később jogsértővé vált cégnév védjegybitorlási perébe alperesként a céget képviselő ügyvédet is bevonnák. Az ügyvéd nyújtotta be az iratokat a cégbírósághoz, ő korlátozottan szintén ellenőrizte a cégnév jogszerűségét. A cégbíróság a nevet bejegyezte. Az ügyvéd folyamatosan ellátja a cég(név) képviselőt. Ennél jobban már csak akkor lepődnénk meg, ha megbízotti minőségében el is marasztalnák a cégbejegyzésnél közreműködő ügyvédet. Analóg módon ennél többet a regisztrátor sem tesz, sőt neki még annyi jogismerete sincs, mint az ügyvédnek.

Visszatérve a konkrét perre, az ismertetés szerint a regisztrátorok elmarasztalása nem a Vt. 27. § (4) alapján (szolgáltatási közreműködés), hanem a márkakereskedők tevékenységéhez kapcsolódóan történt. Kérdésként merül fel bennem, hogy – mivel a doménnel kapcsolatos szolgáltatások a 45. osztályba tartoznak – milyen áruval vagy szolgáltatással kapcsolatban marasztalták el a regisztrátort, mert ebben az osztályban a HYUNDAI védjegyek nincsenek oltalmazva. A regisztrátorokkal szembeni elmarasztalás a Vt. 12. § (2) b) pontja szerinti, ekkor a fogyasztók általi összetéveszthetőséget is vizsgálni kellett volna. Itt megint kérdéseket vet fel, hogy a fogyasztók mennyiben téveszthetnek össze egy doménregisztrátori tevékenységet egy autógyártási vagy -értékesítési tevékenységgel.

A gazdasági tevékenység vizsgálata kapcsán – az Európai Bíróság joggyakorlatának ismeretében – ma már nem elég annak sommás megállapítása. A Google-ügynél (C-236/08, C-237-08, C-238/08 egyesített ügyek) az Európai Bíróság felhívja a figyelmet arra, hogy használat és használat között is lehet különbség. A reklámszolgáltatást nyújtó Google cég anélkül teszi lehetővé a védjegyhasználatot, hogy ő maga használná azt. Bár gazdasági előnyökre törekvő kereskedelmi tevékenységet végez, amikor bizonyos ügyfelei számára kulcsszóként védjegyekkel azonos megjelöléseket tárol, ez nem a védjegyekre vonatkozó uniós rendeletek szerinti gazdasági tevékenység. Úgy vélem a fentiek alapján, hogy a bíróság elmulasztotta vizsgálni a regisztrátorok vonatkozásában

- a védjegyszerű használatot,
- az áruk/szolgáltatások összevetését,
- a fogyasztók általi összetéveszthetőség lehetőségét.

A regisztrátorok elmarasztalása a Vt. 27. § (4) alapján sem volna lehetséges. Kialakult joggyakorlat híján a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelvet célszerű górcső alá venni, erre hivatkozik a (4) bekezdést beillesztő 2005. évi CLXV. törvény indoklása is. Az irányelv 11. cikke szerint az eltiltást olyan *közvetítők* (intermediaries) ellen lehet kérni, akiknek szolgáltatásait harmadik személy a szellemi tulajdon-jog megsértése céljából veszi igénybe.

Véleményem szerint a regisztrátor nem közvetítő. E minőségében való tevékenysége még a bitorlás megkezdése előtti, de később, mint esetleges DNS-szolgáltató sem végez mást, mint műszaki és adminisztratív adatot tárol és nyilvántart. Hogy e tekintetben ki és milyen feltételekkel tekinthető közvetítőnek, arról a 2000/31/EK irányelv rendelkezik (vö. Ektv.). Ennek értelmezése alapján a regisztrátor regisztrátori minőségében nem tekinthető közvetítőnek. Még egy tartalomszolgáltató, vagyis tárhelyszolgáltató is csak bizonyos feltételek fennállása esetén tekinthető a Vt. 27. § (4) alanyának, például, ha nem tesz eleget az Ektv.-ben szabályozott értesítési-eltávolítási kötelezettségének.

Bízom benne, hogy az ügy más megvilágításba helyezésével sikerült az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle olvasóinak iránytűit pontosabbá tennem.

*Pintz György**

* Pintz és Társai Szabadalmi, Védjegy és Jogi Iroda Kft., az ISZT Alternatív Vitarendező Fórum Tanácsadó Testület elnökhelyettese

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2011. augusztusi számának Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről című cikkében az Egyesült Államokra vonatkozó részben beszámoltunk arról, hogy a magyar uniós elnökség keretében 2011. május 17-én a Gellért Szállóban rendezett vacsorán e sorok írójának módja volt meginterjúvolni az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalának (USPTO) elnökét, David Kappos urat, aki arra a kérdésre, hogy mi lesz a szabadalmi reformra vonatkozó törvénytervezet további sorsa, azt válaszolta: reméli, hogy a Szenátus és a Képviselőház tagjaiból álló bizottság által összedolgozott végleges tervezetet Obama elnöknek még ebben a törvénykezési ciklusban módja lesz aláírni. Kappos elnök bizakodása azonban megalapozatlannak tűnik egy cikk alapján, amely a *Lipper Current Weekly* 2011. augusztus 9-i számában jelent meg az alábbi címmel: „Az előny érdekében politizáló emberek: hogyan korrumpálja a Kongresszus a szabadalmi reformot?”. Az alábbiakban kivonatolva ismertetjük ezt a cikket.

Obama elnök 2011. június 29-én a Fehér Ház Keleti Szobájában riporterek tömegének tartott sajtótájékoztatón utalt többek között arra, hogy a gazdasági problémák megoldásának halogatása a nemzet integritását veszélyezteti. Említette azt is, hogy csökkenteni kell a munkanélküliek számát, és rámutatott, hogy a munkát teremtő kongresszusi tevékenységek listáján nála első helyen áll a szabadalmi reformra vonatkozó törvénytervezet elfogadása. „A Kongresszus éppen most küldhet nekem egy törvénytervezetet, amely megkönnyítheti a vállalkozók számára egy új termék vagy ötlet szabadalmazását, mert nem adhatunk előnyt más országok újítóinak, amikor új üzleteket nyitunk, és új munkahelyeket létesítünk” – mondta. Ezután áttért egy, a Capitol Hillen folyó csatára, amely sohasem vonatkozott munkahelyek létesítésére vagy a munkanélküliség enyhítésére, bármit sugalmaz is a pillanatnyi ékesszólás. A jogalkotók közel egy évtizedet töltöttek el a szellemi tulajdon-védelem szabályaival játszadozva, amiből egy szélesedő testületi viszály keletkezett, és amelyben közel 800 lajstromozott lobbista vesz részt. Jelenleg a szabadalmi törvény-tervezet olyan nyomtatott programnak tűnik, amely hatalmas vállalatoknak oszt pontokat: nyereséget gyógyszerészeti vállalatoknak, amelyeknek a monopóliumai felhajtják az egészségbiztosítás költségeit, és veszteséget technikai óriások számára, akik abban reménykedtek, hogy megfékezik a per-költségeket.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

„A Kongresszus elvesztette azt a képességét, hogy összefogja ezeket a magánérdekeket a szabadalmi rendszer közjót elősegítő változásává” – mondja Christopher Sprigman, egy szellemi tulajdon-jogi szakértő a Virginia Law School Egyetemen, aki szerint már nem optimumkeresésről van szó, hanem arról, hogy melyik klikk fog győzni.

Amikor a jogalkotók 2005-ben benyújtottak egy szabadalmitörvény-tervezetet, a szoftvertársaságokat terhelő pereskedési költségek csökkentését tervezték. Ezzel szemben egy új iparág születését indították el a szabadalmasok üldözésére az úgynevezett „trolleok”, akik nem termelnek javakat, de szellemi tulajdon ellopásáért nagyvállalatokat perelnek be. Ezek évente több száz pert indítanak silány minőségű, a létszámmhiánnyal küzdő szabadalmi hivatal által engedélyezett kérdéses vagy teljesen furcsa szabadalmak alapján. Az utóbbi években szabadalmat adtak olyan termékekre, mint a kerekcsőrű virágcserep (7 908 942 sz. szabadalom), a kéregmentes mogoróvaj és a kocsonyás szendvics (6 004 596 sz. szabadalom) vagy a koporsóba helyezhető dekoratív doboz (7 908 942 sz. szabadalom). A hivatal általi engedélyezés után nehéz és költséges ezeket hatályon kívül helyezni a bíróságokon, amelyek jelentős mértékben tisztelik a hivatali döntéseket. A jogalkotói kísérlet a trolleok megszüntetésére a fővárosban bonyolult háborút indított hatalmas érdekek – technikai óriások, gyógyszercégek, sőt a tévedéshez túl nagy bankok – között, kedvezve a Washingtonban ülő politikusoknak.

„A szabadalmi reform kapcsán érdekes dolog, hogy az nem jelent áttörést hagyományos ideológiai vonalak mentén, az nem egy bal–jobb, demokrata–republikánus dolog, hanem testületi ügy” – mondja Karl Manheim jogászprofesszor, aki különleges tanácsadóként dolgozott a Képviselőház Jogi Albizottságában.

Amikor Washingtonban folyik a szabadalmi háború, nő a trolleok működésének népszerűsége. A legagresszívabb játékosok között műszaki óriások is találhatók, akik azért jöttek a Kongresszushoz, hogy elsősorban a szabadalmak terén kérjenek segítséget.

A fenti cikk ismeretében kétségesnek tűnik, hogy Obama elnök még ebben a ciklusban aláírja a szabadalmi reform törvénytervezetét.

B) A német *Carl Walther GmbH* (Walther) fegyvergyártó cég az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalánál védjegybejelentést nyújtott be az alábbi marokfegyver alakjára:

A védjegy-elővizsgáló elutasította a lajstromozási kérelmet arra hivatkozva, hogy a védeni kívánt alak lényegénél fogva nem disztinktív. Az elővizsgálót nem győzte meg a Walthernek az az érvelése, hogy a lajstromoztatni kívánt „PPK” marokfegyveralak megkülönböztető-képességet szerzett.

A Walther a Védjegy-fellebbezési Bizottsághoz (Trademark Trial and Appeal Board) fellebbezett. Az kifejtette, hogy a lajstromozást kérőre hárul az a teher, hogy bizonyítsa a lajstromoztatni kívánt alak megkülönböztetőképességét és azt, hogy a fogyasztók a termék alakját a termék forrásaként, nem pedig a termékként azonosítják.

Igényének megalapozására a Walther számos közvetlen és közvetett bizonyítékot szolgáltatott, többek között a fogyasztók körében végzett vizsgálatok adatait és magánszemélyek nyilatkozatait, amelyek bizonyították a PPK forma ismertségét. A Walther azt is állította, hogy marokfegyvere különleges ismertséget szerzett, mert körülbelül 40 éven keresztül a PPK marokfegyvert használta a James Bond-filmek 007-es szereplője is.

A Walther szakértői meghallgatást is felhasznált érveinek alátámasztására. Így egy kézi-fegyver-szakértő bizonyította, hogy a fogyasztók figyelembe veszik egy marokfegyver kialakítását, amikor a vásárlásról döntenek, és a Walther PPK egyike a leginkább elismert marokfegyver-formáknak a vásárlók körében.

A bizottság közvetett bizonyítékként fogadta el, hogy a Walther 1968 óta, amikor fegyverét bevezette az Egyesült Államokban, komoly erőfeszítéseket tett PPK marokfegyverének ismertté tételére, és csupán a 2004-től 2007-ig terjedő időszakban körülbelül 920 000 USD-t költött propagandacélokra.

A Védjegy-fellebbezési Bizottság a Walther javára írta azt a körülményt is, hogy használati engedély alapján többen is gyártanak hasonló termékeket, hiszen egy cég csak akkor kísérli meg utánozni egy másik cég termékének alakját – használati engedéllyel vagy anélkül –, ha azt a termékalakot a fogyasztók disztinktívnek találják. A fenti okok alapján a bizottság elismerte a Walther termékalakjának lajstromozhatóságát.

C) 2011 áprilisában a Pénzügyminisztérium az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala költségvetéséből 100 millió dollárt vont el, amit egyéb kormánytevékenységek támogatására használnak fel.

Az USPTO teljesen önálló, és ilyen elvonások miatt évek óta pénzzsűkében szenved, így például nem tudja az elővizsgálók számát a szükséges mértékben növelni. „A minisztérium az USPTO-t fejőstehénnek tekinti, amely más kormánytevékenységeket támogat. Ezzel azonban olyan jövedelemtermelő programot ölnek meg, amely számos feltaláló számára lenne előnyös” – áll a hírről beszámoló közleményben.

Ausztrália

A *Yarra Valley* (Yarra) 2000-ben nyújtott be lajstromozási kérelmet a *PERSIAN FETTA* védjegyre, amellyel különleges marinírozott sajtot forgalmazott, és a védjegy lajstromozása 2002 májusában megtörtént.

2009-ben a *Lemnos Foods* (Lemnos) forgalmazni kezdett egy marinírozott sajtot *PERSIAN MARINATED CHEESE* névvel, és sajtját hasonló módon csomagolta, mint a Yarra a saját sajt-termékét. Ezért a Yarra védjegybitorlás miatt beperelte. A Lemnos ellenkeresetet indított

a Yarra védjegyének törlése iránt, azt állítva, hogy az deszkriptív, és azzal is érvelt, hogy a PERSIAN FETTA név szokásos volt egy sajátos földrajzi helyről származó sajtípus leírására.

A bíróság megalapozottnak találta a Lemnos keresetét, mert deszkriptívnek minősítette a Yarra védjegyét. Emellett megállapította, hogy a Yarra védjegye a használattal nem szerzett megkülönböztető jellegét. Ezért elrendelte a Yarra védjegyének törlését.

Argentína

A másodlagos jelentés tanát először az angol bíróságok alapozták meg, de az argentin védjegy törvény azt a legutóbbi időkig nem fogadta el. Ma azonban ha egy adott jel másodlagos jelentésre és így megkülönböztetőképességre tett szert, lajstromozható védjegyként. Ezt bizonyítja a Polgári és Kereskedelmi Ügyek Szövetségi Fellebbezési Bíróságának 2010. július 1-jén az *Unilever NV (Unilever) v. Laboratorio Cuenca SA (Cuenca)*-ügyben hozott alábbi döntése, amely megállapítja, hogy olyan jelek, amelyek nélkülözik a megkülönböztetőképességet, azt megszerezhetik, és ezáltal lajstromozható védjegyekké válhatnak.

A vizsgált esetben a bíróság megállapította, hogy a felperes Unilever bizonyította a SUAVE (lágy) védjegy használatát 1999-től, továbbá azt, hogy ezen idő óta a nemzeti szupermarketláncokon és nagykereskedőkön keresztül a védjegyet forgalmazta, így a terület fogyasztói azt elfogadták.

Ezeket a tényeket figyelembe véve a fellebbezési bíróság úgy döntött, hogy a védjegy másodlagos jelentésre tett szert a kérdéses sampon vonatkozásában, mert nyilvánvaló volt, hogy a fogyasztók a *suave* kifejezést nem csupán minősítő jelzőnek tekintették, és úgy reagáltak a SUAVE védjegyre, hogy elismerték annak megkülönböztető jellegét.

A fentiek alapján a bíróság azt a következtetést vont le, hogy olyan jelek, amelyek eredetileg nélkülözik a magában való megkülönböztetőképességet, azt megszerezhetik, és ezáltal lajstromozhatóvá válnak védjegyként. Azonban azt is megjegyezte döntésében, hogy a vizsgált védjegy belső gyengeséget mutat, mert tulajdonosának túrnie kell a piacon egyéb olyan termékek jelenlétét, amelyek azonos elemet („suave”) foglalnak magukban további olyan elemekkel együtt, amelyek révén eltérőkké válnak, feltéve, hogy a fogyasztók körében nem okoznak közvetett vagy közvetlen zavart.

Általános Bíróság

A) A *Gruppo Lepetit SpA* (Lepetit) birtokosa a WIPO-nál lajstromozott LESTEROL védjegynek, és a közösségi védjegyrendelet 8(1)(b) cikke alapján felszólalt a *Longevity Health Product* (Longevity) által benyújtott RESVEROL közösségi védjegybejelentés ellen, arra hivatkozva, hogy a vásárlóközönség valószínűleg összetévesztené a két védjegyet.

A Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (Office For Harmonization in the Internal Market, BPHH) helyt adott a felszólalásnak, ami ellen a Longevity fellebbezett. A Fellebbezési Tanács ezt elutasította, mert a Longevity hasonló termékekre kívánta lajstromoztatni védjegyét, mint amilyeneket a Lepetit forgalmaz, és emellett a javasolt védjegy vizuálisan és hangzásilag is hasonló a Lepetit védjegyéhez.

Ezután a Longevity az Általános Bírósághoz (General Court, GC) fordult, amely megállapította, hogy a lehetséges vásárlók ugyanazokból az országokból származnak, mint amelyeket a Lepetit WIPO-lajstromozása fed. Ezért a GC fenntartotta a tanács döntését.

B) A Helena Rubinstein SNC (HR) 2003 novemberében a BPHH-nál lajstromoztatta a BOTOLIST védjegyet nem gyógyászati jellegű szépségipari és kozmetikai termékekre. A L'Oréal 2002 júliusában kérte a BOTOCYL védjegy lajstromozását kozmetikai és testápolási cikkekre, és a BPHH 2003-ban lajstromozta ezt a védjegyet is.

Az Allergan Inc. (Allergan) 1991 és 2003 között lajstromoztatta a BOTOX védjegyet ránceltávolító gyógyászati termékekre, és 2005. február 2-án a saját védjegybejelentései alapján a BPHH-nál kérte a BOTOCYL és a BOTOLIST védjegy törlését, azonban a BPHH Törlési Osztálya elutasította a kérelmet. Ez ellen az Allergan a GC-nél nyújtott be fellebbezést azzal érvelve, hogy mind a HR, mind a L'Oréal védjegye az ő védjegyének első négy betűjével kezdődik. Ugyanakkor a HR a BOTOX védjegy törlését kérte azt állítva, hogy az deskriptív.

A GC megállapította, hogy a HR és a L'Oréal védjegyének az Allergan BOTOX védjegyéhez való hasonlósága miatt a fogyasztók azt hihetik, hogy az alperesek termékei a nagyobb hírnévű BOTOX terméket tartalmazzák, és ebből jogtalan előnyre tehetnek szert. Ezért a GC a BOTOLIST és a BOTOCYL védjegyet érvénytelennek nyilvánította. Egyúttal elutasította a HR azon állítását, hogy a BOTOX védjegy deskriptív, minthogy ez az elnevezés a botulinum toxinból származik, és az Allergan termékei nem tartalmazzák ezt a gyógyászati hatóanyagot.

Belgium

Az 1984. évi belga szabadalmi törvényt utoljára 2007-ben módosították, amikor eltörölték az önműködően engedélyezett, hat év oltalmi idejű, kutatási jelentés és írott vélemény kibocsátása nélküli szabadalmat, és a szabadalmi pereskedést az elsőfokú bíróságoktól (Rechtbank von Eerste Aanleg) a kereskedelmi bíróságokra (Rechtbank van Koophandel) utalták át. Továbbra is maradtak azonban megoldatlan kérdések, amelyek változást igényeltek.

A belga parlament 2011 januárjában elfogadta a szabadalmi törvény javasolt változtatásait, és februárban publikálták az új törvényt, amelynek főbb rendelkezéseit az alábbiakban foglaljuk össze.

Egyszerűsödtek a bejelentési nap elnyerésének adminisztratív követelményei. Ezek a következők: *a)* annak kinyilvánítása, hogy a benyújtott anyag szabadalmi bejelentés; *b)* a bejelentő azonosítása; és *c)* egy olyan anyag benyújtása, amely első látásra leírásnak tűnik. Ezek az adminisztratív egyszerűsítések lehetővé teszik a bejelentők számára, hogy hama-

rabb nyújtásuk be szabadalmi bejelentésüket, mert nem kell benyújtaniuk szabályszerű leírást igénypontokkal, a hiányokat, például az igénypontokat később pótolhatják.

Jelenleg a Belga Szabadalmi Hivatallal igen nehézkes a kommunikáció, amit azonban az új törvény alapvetően megjavít, mert lehetővé teszi, hogy az a hiányokról értesítést küldjön, és felszólítsa a bejelentőt azok pótlására. Ez fokozott jogbiztonságot is eredményez.

A megújítási illeték késői befizetésétől eltekintve jelenleg nincs lehetőség arra, hogy a bejelentő orvosolja, ha elmulasztott egy határidőt. Minthogy Belgium még nem ratifikálta a Londoni Egyezményt, az európai szabadalom engedélyezésének meghirdetésétől számított három hónapon belül teljes fordítást kell benyújtani angol, francia vagy német nyelven. A határidő elmulasztása nem orvosolható még akkor sem, ha vis majorra, például a bejelentő országában a szabadalmi hivatal tűz általi megsemmisülésére lehetne hivatkozni. Az új törvény ezt a hiányosságot is kiküszöböli.

Az új törvény szerint a bejelentő vagy a szabadalmas bármikor (vagyis az engedélyezési eljárás alatt vagy az azt követő bírósági eljárásban) részben vagy teljesen visszavonhatja bejelentését. Ez összhangba hozza a belga szabadalmi törvényt az új európai eljárással.

Az új törvény 21. szakaszának 1. és 5. bekezdése lehetővé teszi az igénypontok tárgyának megváltoztatását (az engedélyezési eljárás alatt és után) és a bejelentés leírásának a módosított igénypontokkal összhangban történő megváltoztatását.

Az új törvény szerint a belga szabadalmi bejelentéseket a benyújtás vagy az elsőbbség napjától számított 18 hónap elteltével publikálják.

Az új törvény további fontos vonása, hogy lehetővé teszi a szabadalmi bejelentések benyújtását elektronikus úton.

Még nem lehet tudni, hogy az új törvény mikor lép hatályba, mert ahhoz királyi határozat (Koninklijk Besluit) is szükséges. Minthogy azonban Belgiumnak jelenleg csak ügyvezető kormánya van, nincs lehetőség ilyen határozat kiadására. Mindenesetre az új törvény hatálybalépése után azonnal alkalmazható lesz az összes már megadott szabadalomra. Az új törvény hatálybalépése előtt benyújtott szabadalmi bejelentésekre még a benyújtás időpontjában érvényes szabályokat kell majd alkalmazni.

Belső Piaci Harmonizációs Hivatal

Harry Wind (Wind) 1999 júniusában a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál lajstromoztatta a WIND védjegyet a 37. áruosztályban motoros járművek javítási munkáira, és felszólalt a *Sanyang Industry* ellen, mert az ugyanezt a védjegyet a 12. és a 37. áruosztályban kívánta lajstromoztatni motorkerékpárokra és azok alkatrészeire. A 12. áruosztály különböző terepjárművekre és motorkerékpárokra, míg a 37. áruosztály motoros járművek javítási munkáira vonatkozik.

Wind a közösségi védjegyrendelet 8(1)(b) cikkére hivatkozott. Felszólalásának a BPHH helyt adott a 37. áruosztállyal kapcsolatban, de a 12. áruosztály vonatkozásában elutasí-

totta azt. Fellebbezés után a BPHH Negyedik Fellebbezési Tanácsa megállapította, hogy a Sanyang javasolt lajstromozása fenntartható a kézzelfogható termékekkel kapcsolatban, mert Wind védjegye szolgáltatásokra vonatkozik.

Ezt a döntést helybenhagyta az Általános Bíróság (General Court) 2010. december 15-i döntése is, amely megállapítja, hogy a vonatkozó vásárlóközönség valószínűleg nem fogja összekeverni és azonosnak tekinteni a javítási szolgáltatásokat egy gyártott termékkel.

Brazília

A Brazil Igazságügyi Minisztérium 2011. május 6-án létrehozta a Védjegytulajdonosok Országos Jegyzékét, amelynek célja egyrészt, hogy adatbázist képezzen az olyan védjegytulajdonosok számára, akik hamisítástól tartanak, másrészt, hogy megjavítsa az érintkezést a határőrizetért felelős számos kormányzati szervezet között.

A jegyzék adminisztrációjáért a Hamisítás Elleni Küzdelem Országos Tanácsa felelős. A védjegyek bejegyzése a jegyzékbe önkényes, és azoknak a védjegytulajdonosoknak, akik érdekeltek az ilyen bejegyzésben, olyan űrlapot kell kitölteniük, amelyet a tanácstól szerezhetnek be.

Bulgária

Bulgáriában 2010-ben 260 szabadalmi bejelentést nyújtottak be, amelyek közül 18 származott külföldről; 1427 kérelmet nyújtottak be európai szabadalmak érvényesítésére, és 10 kiegészítő oltalmi tanúsítványt kértek.

Egyesült Királyság

A) Az Egyesült Királyság Felsőbíróságának szabadalmi részlegén (High Court of Justice, Chancery Division, Patents Court, PC) Kitchin bíró 2011. július 15-én hozott döntést a *Ranbaxy (UK) Limited* (Ranbaxay) v. *AstraZeneca AB* (Astra)-ügyben. Az alábbiakban ezt a döntést ismertetjük.

A döntés bevezető része szerint a generikus gyógyszereket importáló Ranbaxy kérte a bíróságtól annak megállapítását, hogy nem bitorolja az Astra EP 1 020 461 számú szabadalmát, és egyúttal kérte a szabadalom megvonását. Az Astra – szabadalmának bitorlása miatt – ellenkeresetet nyújtott be.

A per tárgyát képező szabadalom (a továbbiakban: a szabadalom) az Astra Nexium nevű gyógyszerre vonatkozik, amelyet gyomorsav által előidézett betegségek kezelésére használnak. A Nexium hatóanyaga magnézium-ezomeprazol, amely az omeprazol néven ismert racém elegy S enantiomerjének [a (-) enantiomer] a magnéziumsója, és amelyet 1988-ban Losec néven hoztak forgalomba.

A szabadalmat 2009. július 22-én engedélyezték egy 1994. május 27-én benyújtott és 2000. július 19-én publikált megosztott bejelentésre. A szabadalom leírja a nagy optikai tisztaságú magnézium-ezomeprazol alkalmazását, ahol az S enantiomer arányának az R enantiomerhez [a (+) enantiomer] viszonyítva $< 99,9/0,1$ -nek kell lennie.

Az alapbejelentést 1995. május 17-én publikálták, és EP 0 652 872 számmal 2000. november 8-án engedélyezték. Ez a szabadalom olyan magnézium-ezomeprazol használatát írja le és igényli, amely „lényegileg mentes” az R enantiomer magnéziumsójától. Az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) Fellebbezési Tanácsa 2006. december 9-én ezt a szabadalmat feltalálói tevékenység hiánya miatt érvénytelennek nyilvánította.

Az Egyesült Királyságban jelenleg az Astra az ezomeprazol egyetlen szállítója. A Ranbaxy importálni kíván egy terméket, amelyről úgy gondolja, hogy nem bitorolja a szabadalmat, és amelyre vonatkozóan 2011 júliusára akarta megkapni a forgalmazási engedélyt. Ezért 2010. október 25-én kérte kérelme gyors intézését. Emiatt Kitchin bíró csak a bitorlás kérdésével foglalkozott. A felek egyetértettek abban, hogy ezt a szabadalom 1. igénypontja alapján kell meghatározni, amely svájci igénypontként van megszövegezve, és $\geq 99,8\%$ optikai tisztaságú magnézium-ezomeprazol alkalmazására vonatkozik gyomorsav-kiválasztást gátló gyógyszer gyártásához.

A Ranbaxy Indiában gyártott terméket kívánt importálni. Az eljárások célja szempontjából nincs vita arról, hogy a gyártási eljárás $\geq 99,8\%$ optikai tisztaságú magnézium-ezomeprazolból indul ki, és az sem vitatott, hogy az eljárás magában foglalja olyan mennyiségű racemát omeprazol hozzáadását, hogy a végtermék már nem tartalmaz ilyen optikai tisztaságú magnézium-ezomeprazolt.

Az Astra azt állítja, hogy 1. igénypontját bitorolják. Azzal érvel, hogy az a termék, amelyet a Ranbaxy importálni kíván, közvetlen terméke egy olyan eljárásnak, amelyben $\geq 99,8\%$ optikai tisztaságú magnézium-ezomeprazolt használnak gyomorsav-kiválasztást gátló gyógyszer előállítására. A Ranbaxy viszont azt állítja, hogy nem bitorolja az 1. igénypontot, mert az általa importálni kívánt terméket nem $\geq 99,8\%$ optikai tisztaságú magnézium-ezomeprazol használatával állítják elő, és az nem is tartalmaz ilyen tisztaságú anyagot.

Ilyen körülmények között a kérelem és az ellenkérelem elbírálása az 1. igénypont megfelelő értelmezésétől függ.

Ezután a döntés a szabadalommal foglalkozik, amelynek címe „Az omeprazol (-) enantiomerjének magnéziumsója és annak alkalmazása”. A leírás szerint a találmány célja megjavult farmakokinetikai és metabolikus tulajdonságokkal rendelkező vegyületek előállítása, amit a találmány omeprazol egyetlen enantiomerjének új sóival ér el. A találmány további tárgya egy új eljárás a találmány szerinti új vegyületek nagyüzemi előállítására. A szabadalom azonban nem tartalmaz erre vonatkozó igénypontot.

Ezután a találmány részletes leírása következik. Az egyik bekezdés szerint a találmány a leírt képletű új, optikailag tiszta omeprazol-magnéziumsókra vonatkozik, ahol a képlet magnézium-ezomeprazolt ábrázol.

A következő bekezdés szerint a találmány első szempontja legalább 99,8% optikai tisztaságú (-) magnéziumsó rendelkezésre bocsátása. A leírás folytatása szerint a találmány e só alkalmazását is ismerteti gyomorsav-elválasztás gátlására vonatkozó gyógyszer gyártásához.

A továbbiakban a találmány leírja az egyes enantiomerek és azok sóinak az előállítását. Ezt a részt a gyógyszer előállításának ismertetése követi, majd kiviteli példák következnek az optikailag tiszta magnézium-ezomeprazol elkülönítésére.

Ezután a döntés az igénypontokat ismerteti. Az 1–8. igénypont a $\geq 99,8\%$ optikai tisztaságú magnézium-ezomeprazol alkalmazását védi gyógyszer előállításához.

A 9. igénypont optikailag tiszta magnézium-ezomeprazolra vonatkozik. A 10. és 11. igénypont az optikailag tiszta magnézium-ezomeprazol gyógyászatban való felhasználását védi. Végül a 12. és 13. igénypont a 9–11. igénypontok bármelyike szerinti kristályos sóra, illetve az ilyen sókat tartalmazó gyógyászati készítményre vonatkozik.

Ezután a döntés a Ranbaxy szempontjait tárgyalja, és megállapítja, hogy a Ranbaxy nem javasolja a 9. igénypont oltalmi köre alá eső termék importálását, és nem javasolja a 9. igénypontban igényelt termék alkalmazását a gyógyászatban. Ennek megfelelően a bitorlási ügy a svájci típusú 1., 3–6. és 8. igénypontra korlátozódik. Az Astra szerint a Ranbaxy ezen igénypontok bitorlásával fenyeget olyan termék importálása által, amelyet közvetlenül kap az igényelt eljárás segítségével.

A Ranbaxy azt állítja, hogy nem bitorolja ezeket az igénypontokat. Szerinte a kérdés az 1. igénypont megfelelő értelmezésén dől el.

A Ranbaxy szerint az 1. igénypont $\geq 99,8\%$ -os optikai tisztaságú magnézium-ezomeprazol tartalmazó gyógyszer előállítási eljárására vonatkozik. A szakember felismerné, hogy az 1. igénypont svájci típusú, és hogy az ilyen igénypontok lényegileg egy ismert hatóanyagot tartalmazó gyógyszer új gyógyászati felhasználását védik, és ebből következik, hogy a gyógyszernek tartalmaznia kell ezt a vegyületet.

Ezután a döntés a leírást értelmezi, majd a svájci típusú igénypontok kapcsán tárgyalja az Európai Szabadalmi Egyezmény szabadalmazható találmányokra vonatkozó 52. szakaszát, a szabadalmazhatóság alóli kivételekre vonatkozó 53. szakaszát, az újdonságra vonatkozó 54. szakaszát és a feltalálói tevékenységre vonatkozó 56. szakaszát.

Végül a döntés azt tárgyalja meg, hogy az 1. igénypont szavainak használatával a szabadalmas mit mond egy szakember számára, e szavakat célzatosan a leírás szövegösszefüggésében értelmezve. Kitchin bíró megjegyzi, hogy a leírásban sehol sem található javaslat a magnézium-ezomeprazol analógjának vagy származékának vagy bármilyen egyéb hatóanyagnak a használatáról gasztrointesztinális rendellenességek vagy bármilyen egyéb állapot kezelésére. A leírás teljes kitanítása optikailag tiszta magnézium-ezomeprazol előállítására és annak sajátos terápiákban való felhasználására, továbbá ebből a célból megfelelő hordozóanyagokkal való formulázására vonatkozik. A szabadalmas a találmányt különböző változatokban igényli, valójában minden igényelhető módon, vagyis termékigénypontokkal, alkalmazásra

vonatkozó termékigénypontokkal, svájci típusú igénypontokkal, valamint az EPC 2000 által most lehetővé tett, sajátos alkalmazásra vonatkozó termékigénypontokkal.

A végzés végkövetkeztetése szerint a Ranbaxy nem bitorol, és az Astra bitorlásra vonatkozó ellenigénye megalapozatlan.

B) Az Egyesült Királyság Felsőbírósa (High Court) 2011. február 11-i döntésében megállapította, hogy a *Nährmittel GmbH* és a *Marketing and Promotional Services* alperes vétkes a *Hasbro* jól ismert *PLAY-DOH* védjegyének bitorlásában, mert csomagoló- és reklámanyagokon használják a *PLAY-DOUGH MIX* és az *EDIBLE PLAY DOUGH* védjegyet.

Az alperesek azzal érveltek, hogy a *PLAY-DOH* védjegy deskriptív, és nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel.

A felsőbírósa elutasította az alperesek érveit, és megállapította, hogy a *PLAY-DOH* védjegy egyrészt érvényes, másrészt világszerte megkülönböztetőképeségre tett szert az elmúlt ötven évben végzett használat útján, függetlenül attól, hogy a lajstromozás időpontjában esetleg csupán csekély megkülönböztetőképeséssel rendelkezett. A *PLAY DOUGH* védjegyek mind vizuálisan, mind fonetikusán és fogalmilag is hasonlítanak a *PLAY-DOH* védjegyhez, emellett hasonló termékeken szerepelnek, és használatuk kárt okozhat a Hasbrónak.

Egységes szabadalom

Olaszország 2011. május 31-én az Európai Bíróságnál (ECJ) fellebbezést nyújtott be a 2011. március 10-i tanácsi döntés ellen, amely felhatalmazást adott 25 uniós tagállam számára egységes szabadalom bevezetésére.

Az olasz fellebbezés hangsúlyozza, hogy az Unió értékeit és céljait kívánja megvédeni egy olyan kísérlet ellen, amely a tagállamok nyelvi és kulturális eltérései vonatkozásában sérti az azonos méltóság elvét. Olaszország az ellen is tiltakozik, hogy negatív precedenst hozzanak létre az európai integrációs folyamatban. A megjavított együttműködés a szabadalmak terén szembemegy az egységes piac szellemével, mert a piacon belül torzulásokat hozhat létre.

A magyar elnökség 2011. június 14-én mutatta be az Európai Szabadalmi Bíróság létrehozására vonatkozó megállapodás tervezetét, amely már kiküszöböli az Európai Bíróság 2011. március 8-i véleményében foglalt kifogásokat.

A Versenyképességi Tanács elnöke, Cséfalvay Zoltán államtitkár és Michel Barnier európai belső piaci biztos 2011. június 27-én sajtókonferencián bejelentette, hogy a Tanács döntő lépést tett az európai szabadalmi rendszer megjavítása felé, mert a tagállamok elfogadták azt a két rendeltervezetet, amely megjavítja az együttműködést az egységes szabadalmi olta-lom területén. Az elnökség és a biztos különös elégedettségének adott hangot afölött, hogy az eljárásban részt vevő 25 tagállam megegyezett a jövő egységes európai szabadalmának kérdéseiben, ideértve a fordítás problémáját is. Az elnök és a biztos kifejezte azt a reményét, hogy 2011 végéig végleges politikai egyezség érhető el a szabadalmi reform területén.

A lengyel elnökség természetesen folytatni kívánja a magyar elnökség munkáját, így az egységes szabadalomra vonatkozó két rendelettervezet Európai Parlament általi elfogadtatását, valamint a szabadalmi jogviták elbírálására joghatósággal rendelkező bírói fórumrendszer kialakítását.

Európai Bíróság

A) A *Lancôme parfums et beaué & Cie SNC* (Lancôme) tulajdonosa a *COLOR EDITION* közösségi védjegynek kozmetikai és sminkkészítményekkel kapcsolatban. A *CMS Hasche Sigle* (Sigle) a Közöségi Védjegyrendelet (KVR) 51(1)(a) és 7(1)(b) cikke alapján kérte a védjegy megvonását. E kérelmet a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal Törlési Osztálya elutasította, azonban a Második Fellebbezési Tanács helyt adott a Sigle fellebbezésének.

Az Általános Bíróság előtt a Lancôme három kifogást terjesztett elő a KVR 55(1)(a), 7(1)(c) és 7(1)(b) cikkének megsértésére hivatkozva. A GC azonban elutasította a Lancôme érveit.

Az első kifogással kapcsolatban a GC megállapította, hogy a KVR 55(1) cikke szerint az abszolút okra alapozott érvénytelenség kinyilvánítására vonatkozó kérelmek esetében csupán arra van szükség, hogy a kérelmező jogi személy legyen, vagy pedig rendelkezzen perlési és perelhetőségi képességgel; ez a cikk nem kívánja meg, hogy a kérelmező bizonyítsa a pervitelben való érdekeltiségét. A viszonylagos érvénytelenségi okokon alapuló érvénytelenség kimondására vonatkozó kérelmek esetében azonban a jogalkotó kimondottan korlátozta a lehetséges kérelmezők csoportját a pervitelben érdekeltekre. A KVR 42(1) cikke felsorolja azokat a személyeket, akik felszólalhatnak egy védjegy lajstromozása ellen viszonylagos elutasítási okra támaszkodva; a KVR 52. cikke pedig meghatározza az érvénytelenség viszonylagos okait.

A *COLOR EDITION* védjegy természetével kapcsolatban a GC úgy döntött, hogy az kizárólag olyan jelzőkből áll, amelyek az áruk bizonyos tulajdonságait jelölik meg, anélkül azonban, hogy elegendő benyomást keltenének a szóelemek egyszerű egymás mellé helyezése alapján.

A GC a védjegyet érvénytelenítette, és elutasította a 7(1)(c) cikkre alapozott kifogást, míg a harmadik kifogást egyáltalán nem vette figyelembe.

A Lancôme az Európai Bírósághoz (European Court of Justice, ECJ) nyújtott be fellebbezést, amelyben az alábbi két dologra helyezte a súlyt: (i) arra az állításra, hogy a GC helytelenül értelmezte az 55(1)(a) cikket, és (ii) arra a tényre, hogy nem egyeztethető össze egy jogi cég szerepével, hogy saját nevében benyújtson egy ilyen kérelmet.

A Lancôme azt állította, hogy a kérelmező nem volt jogosult egyénileg és közvetlenül pert indítani, és a KVR 55(1)(a) cikket az európai uniós törvény általánosan alkalmazható elvei szerint kell értelmezni.

Védjegye lajstromozásának elutasításával kapcsolatban a Lancôme azzal érvelt továbbá, hogy az esetjog által bizonyított döntő tényező a bejelentő vagy tulajdonos versenytársainak az érdeke, akiknek a jogait a lajstromozás befolyásolhatja. Így a kérelmezőnek kereskedelmi érdekekkel kell rendelkeznie abban, hogy a lajstromozást érvénytelenítsék, ami azonban nem igaz egy jogi cég esetén.

Az alperes BPHH szerint a Lancôme rosszul értelmezi a KVR 55(1)(a) cikkét. A BPHH ugyanis jogosult egy közösségi védjegy érvénytelenségének kimondására, mert ez a jog nincs alávetve a jogi eljárások megengedhetőségére vonatkozó szabályoknak. A GC nem tévedett, amikor megállapította, hogy a kérelem adminisztratív eljárás, és ezért az esetjog nem tekinthető a tárgyhoz tartozónak.

A Lancôme azt állította, hogy különálló leíró elemekből álló védjegy – amilyen a COLOR EDITION védjegy is – esetében a bíróságnak azt kellett volna vizsgálnia, hogy a „color” (szín) és az „edition” (kiadás) szavak kombinációja megkülönböztette-e a Lancôme védjegyét azoktól a színfogalmaktól, amelyeket a kozmetikumok fogyasztói mindennapjaikban használnak. A Lancôme azt is állította, hogy a GC értékelése nem alapult a célközönség szóhasználatára vonatkozó semmilyen tényen. A GC ugyanis megállapította, hogy a „color” és az „edition” szó kombinációja nem volt szokatlan, hanem az angol nyelv lexikális szabályai fényében rendes szerkezetnek tekinthető. Ez a nézet az ECJ szerint megalapozott volt, és nem alapult téves jogértelmezésen.

A fentiek alapján az ECJ is elutasította a Lancôme fellebbezését, és a Lancôme-ot a költségek megfizetésére kötelezte.

B) Az ECJ 2011. március 29-i döntése véget vetett a cseh *Budejovicky Budvar* (Budvar) és az amerikai *Anheuser-Busch* (Busch) sörgyártó cég között folytatott vitának, az amerikai fél javára ítélkezve (amely most az *InBev* belga céggel egyesült).

Az ügy 1996-ban kezdődött, amikor a Busch lajstromoztatta a BUD védjegyet. Ez ellen felszólalt a Budvar arra hivatkozva, hogy az 1958. évi Lisszaboni Megállapodás alapján eredetmegjelölésként lajstromoztatta ezt a szót többek között Franciaországban, és a BUD védjegyre oltalmat szerzett Ausztriában a Cseh Köztársasággal kötött kétoldalú egyezmény alapján. A BPHH a Buschnak, az Általános Bíróság [General Court (GC)] viszont a Budvarnak adott igazat.

A Busch tévesnek minősítette a GC döntését, azt állítva, hogy a „bud” szót nem érvényesen védtek földrajzi árujelzőként, és a BUD védjegy nem elégitette ki a közösségi védjegyrendelet (KVR) 8(4) cikkének összes követelményét, mert e cikk szerint bármilyen korábban szerzett jog használat alapján felhozható egy közösségi védjegybejelentés ellen.

Az ECJ a Busch javára döntve, az alsófokú bírósági döntések ellenére elutasította a Budvar lajstromozás és oltalom érvényessége elleni támadását. Az ECJ szerint a BPHH-nak a korábbi jogokat érvényesnek kell tekintenie, hacsak nincs olyan végleges döntés egy tagállamban, amely a kérdéses jelzést érvénytelennek minősíti. A KVR 8(4) cikkével kapcsolatban az ECJ

azon a véleményen volt, hogy a korábbi jogokat használatlaltal megalapozták. A „használatot” a 8(4) cikk értelmében nem lehet egyenértékűnek tekinteni a KVR 15. és 42. cikke szerinti „valódi használatlaltal”. Ellentétben azonban a GC véleményével, a használatlaltal többnek kell lennie helyi mértékűnél, és a tagállam – ahol a jel védve van – területének lényeges részét le kell fednie. Továbbá a használatlaltal a megtámadott közösségi védjegy benyújtási napja – és nem a publikálási időpontja, miként a GC döntött – előtt kell megtörténnie.

Az a tény, hogy az ECJ elutasította a Buschnak a BUD eredetmegjelöléssel kapcsolatos különböző jogai érvénytelenségére vonatkozó állításait, nem gátolja a Buscht abban, hogy teljes győzelmet ünnepeljen, mert valószínűtlen, hogy a Budvar bizonyítani tudjon a Busch BUD védjegyének bejelentési napja előtti használatlaltal.

C) Egy lengyel kiadó 2005-ben kérte a BPHH-nál az 1000 védjegy lajstromozását. A BPHH megkülönböztetőképesség hiánya miatt elutasította a bejelentést.

A bejelentő az Általános Bíróságnál (General Court, GC) fellebbezést nyújtott be. Az megerősítette a BPHH döntését, és kifejtette, hogy az 1000 számjegy mennyiségre vonatkozik, ezért az érintett fogyasztók minden további nélkül az áruk tulajdonságának a megjelöléseként értelmeznék, elsősorban a kiadványok oldalszámaként.

A bejelentő e döntés ellen 2009-ben az ECJ-nél nyújtott be fellebbezést. Az ECJ először arra utalt, hogy a közösségi védjegy törvénynek garantálnia kell, hogy az áruk vagy szolgáltatások jellemzőit leíró védjegyek bárki által szabadon használhatók legyenek, aki ilyen árukat kínál vagy szolgáltatásokat nyújt. Különösen ilyen a helyzet, amikor egy védjegybejelentés olyan árukra vonatkozik, amelyek tartalma könnyen és jellemzően leírható komponensei mennyiségével, ami az adott esetben feltételezhető olyan magazinok esetében, amelyek többek között keresztrejtvényeket tartalmaznak.

A fentiekre tekintettel 2011. március 10-én az ECJ is elutasította a fellebbezést.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke, Benoît Battistelli és a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal elnöke, Antonio Campinos 2011. május 4-én Alicantéban együttműködési megállapodást kötött a szellemi tulajdon-jogok fontosságának tudatosításáról, a hivatali személyzetek szakképzettségének közös gyakorlás útján való emeléséről és a szolgáltatások színvonalának a legkorszerűbb műszaki infrastruktúrával való növeléséről, amit a két elnök egy egyetértési megállapodás (Memorandum of Understanding) aláírásával erősített meg. A két intézmény közötti együttműködés az Európai Unió belüli szellemi tulajdon-védelmi rendszer hatékonyságának fokozását célozza.

Az együttműködést a BPHH Adminisztratív Tanácsának májusi ülésén kötötték unió tagállamok képviselőinek és a szellemi tulajdont használó szervezeteknek a jelenlétében.

B) Benoît Battistelli, az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke 2011. július 5-én blogban tekintett vissza elnökségének első évére. Bevezetőjében megállapítja, hogy az elmúlt 12 hónap

alatt számos programot elindítottak és fontos döntéseket hoztak, majd érdemi kérdésekre tér rá.

„Az elsőbbséget élvező egyik legfontosabb kérdés kezdettől fogva a személyi állomány-nal állt kapcsolatban. Ilyen vonatkozásban említésre méltó a szociális dialógus az állomány képviselőivel közvetlenebb érintkezés útján és egy elfogadott terv segítségével; a munkafeltételek javítása (a részleges otthoni munka és a döntés egy új hágai épület létrehozásáról); a hivatal stratégiai irányának és céljainak tisztázása (kiváló minőségű jogok szolgáltatása, ami jogbiztonságot nyújt és a valódi találmányokat védi; a szabadalmi tájékoztatás széles körű elterjesztése; egyensúly teremtése a felhasználók és harmadik személyek érdekei között; a költségek korlátozása); és a hivatal pénzügyi függetlenségének, valamint a nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságának biztosítása.”

Globális szinten a hivatal megerősítette pozícióit kulcsszereplőként, így partneri viszonyba lépett a Google-lal a gépi fordítási rendszer kidolgozása érdekében és az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalával közös szabadalmi osztályozási rendszer kidolgozása terén. „A felhasználók világszerte elismerik a hivatal termékeinek kiváló minőségét, de ilyen téren továbbra is fáradoznunk kell. Jó hírnevünk vezetett 25 uniós tagállamot arra, hogy felkérjék a hivatalt egységes szabadalmi oltalom engedélyezésére és ezzel kapcsolatos további feladatok elvégzésére.” Folyamatban van egy mélyreható együttműködés kidolgozása az összes nemzeti szabadalmi hivatallal.

„Különös hangsúlyt fektettem a felhasználókkal folytatott párbeszéd megerősítésére. Arra is sajátos figyelmet fordítottam, hogy bizalmi viszonyt alakítsak ki Adminisztratív Tanácsunkkal, és elnyertem annak egyértelmű támogatását legtöbb javaslatomhoz, ideértve a pénzügyi irányzatot is.”

Még mindig sok a tennivaló, és számos kötelezettségnek eleget kell tenni, különösen az információs technológia és a minőség területén. „Az állomány legújabb felülvizsgálata, bár általában igen pozitív eredményt mutatott, rávilágított bizonyos területekre, ahol előrehaladást várok, és szeretnék gyorsabb választ kapni néhány felvetett kérdésre. Úgy gondolom azonban, hogy az első év sikeres volt, és mindezeket az elemeket egyesítve erős alapot kapunk jövőbeli tevékenységünkhöz. 2010 rekordév volt a szabadalmi bejelentések (235 000), az engedélyezett szabadalmak (58 000) és a pénzügyi eredmények területén.”

Végül az elnök köszönetet mond ezekért a kiváló eredményekért, és számos okot lát arra, hogy optimistán tekintsen az ESHZ jövőjére.

C) A T 1635/09 számú döntés ügyében a főkérelem első igénypontja orális fogamzásgátlás céljából olyan anyagkeverék alkalmazására vonatkozik, amelyben a hormontartalom olyan alacsony értéken van megválasztva, hogy az orális fogamzásgátlásnál várható káros mellékhatások elkerülhetőkké, illetve csökkenthetővé válnak. Miután a műszaki fellebbezési tanács megállapította, hogy a fellebbezési tanácsok megalapozott joggyakorlata szerint a terhesség meggátlása nem minősül gyógyászati eljárásnak akkor sem, ha megelőzés céljából végzik, azt vizsgálta, hogy az igénypont tárgya összességében tartalmaz-e egy vagy

több gyógyászati lépést és/vagy gyógyászati hatást, mert az ESZE 53.c) szakasza szerint már akkor fennáll a szabadalmazhatóság tilalma, ha az említett lépések vagy hatások csak egy részét képezik az igényelt tárgynak.

A tanács hangsúlyozza, hogy a hatóanyag-koncentráció csökkentése semmiképpen sem szolgál a fogamzásgátló hatékonyságának javítására, hanem csupán másodlagos hatások, így például nem kívánt mellékhatások elkerülésére, illetve csökkentésére. Így, bár a vizsgált igénypont nem vonatkozik gyógyászati alkalmazásra, az igénypontban meghatározott hatóanyag-koncentrációk megválasztása mégis olyan másodlagos hatások megelőzését eredményezi, amelyek az önmagában nem gyógyászati alkalmazás elvégzésekor várhatók. Ez a megelőzés, amely a hatóanyag-koncentráció megadása által az igénypontban rögzítve van, és amelyet a másodlagos hatások (például kardiovaszkuláris vagy trombolitikus bonyodalmak) kóros természete alapján egyértelműen gyógyászatinak kell minősíteni, elválaszthatatlanul kapcsolódik az önmagában nem gyógyászati fogamzásgátlással. Ezért a jelen főkérelem 1. igénypontjának tárgya összességében gyógyászati eljárást foglal magában. Ennek megfelelően az 1. igénypont tárgya az ESZE 53.c) szakasza szerint ki van zárva a szabadalmazhatóságból.

Az 1. segédkérelemmel kapcsolatban, amely abban különbözik a főkérelemtől, hogy beiktatja a „nem gyógyászati” disclaimert, a fellebbezési tanács megállapítja, hogy egy ilyen disclaimerrel egy olyan igénypontból, amely lényegileg és így tárgyilag elválaszthatóan magában foglal mind gyógyászati, mind nem gyógyászati alkalmazásokat, a gyógyászati alkalmazások kizárhatók lennének, úgyhogy a megmaradó tárgy többé már nem esne az 53.c) szakasz szerinti kizárás alá. Egy ilyen disclaimerrel azonban már nem lenne lehetséges egy olyan alkalmazást, amely kötelezően felölel egy vagy több gyógyászati lépést, nem gyógyászatiként definiálni, mert azt a kérdést, hogy egy igényelt alkalmazás gyógyászati vagy nem gyógyászati-e, kizárólag az ebben az alkalmazásban végzett tevékenységek, illetve az ezzel elért hatások alapján kell eldönteni. Ennek következtében az 53.c) szakasz szerint a szabadalmazhatóságból való kizárás az 1. segédkérelem szerinti 1. igénypont tárgyára is érvényes, a „nem gyógyászati” disclaimer beiktatása ellenére is.

D) A T 230/07 számú döntésben a műszaki fellebbezési tanács megállapítja, hogy az újdonság és a feltalálói tevékenység két különböző szabadalmazási követelményt jelent, így értékelésükre eltérő követelményeket kell alkalmazni. Ezért az újdonság megítélésakor nem kell figyelembe venni műszaki hatás meglétét vagy hiányát számértékek egy résztartományában. Ahhoz, hogy meg lehessen állapítani egy tágabb tartomány résztartományának újdonságát, a kiválasztott résztartománynak szűknek és kellően távollevőnek kell lennie a példákkal szemléltetett szélesebb, ismert tartománytól. Egy altartományt nem tesz újjá egy benne fellépő, újonnan felfedezett hatás.

E) A T 811/06 számú döntésben a tanács a T 939/92 számú döntésre utal, amely megállapítja, hogy az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 54(2) szakasza szerint a technika állása nem korlátozódik az írásbeli kinyilvánításokra, hanem mindent felölel, ami a nyilván-

nosság számára „egyéb módon” műszaki tárgyként hozzáférhetővé vált. Ha tehát hiányzik az utalás egy konkrét dokumentumra, ez nem jelenti azt, hogy nincs technika állása, mert az utóbbi állhat teljes mértékben csak a vonatkozó általános szaktudásból is, amely rögzítve lehet ismét írásban, vagyis szakkönyvekben vagy hasonlóknban, vagy pedig egyszerűen része lehet az átlagos szakember íratlan „szellemi tudásának” (ezt megerősíti a T 1242/04 számú döntés). A tanács utal arra, hogy a vonatkozó általános szaktudás terjedelmét – miként minden egyéb vitás tényt is – például írásbeli vagy szóbeli bizonyítékokkal alá kell támasztani.

F) A T 716/07 számú döntés tárgyát képező szabadalom N-vinil-2-pirrolidon visszanyerésére szolgáló eljárásra vonatkozik. A feladat átfogalmazása miatt a műszaki fellebbezési tanács azt vizsgálta, hogy a legközelebbi technika állásának (D7) és a vitatott szabadalomnak a példái olyan mértékig összehasonlíthatók-e, hogy az állítólagos hatás meggyőzően a találmány megkülönböztető jellemzőire vezethető vissza. Ezután azt vizsgálta, hogy ez a hatás valószínűleg elérhető-e a vizsgált szabadalom teljes igényelt területén, és hogy a megoldandó feladatra vonatkozik-e, miként ezt az eredetileg benyújtott bejelentésben nyilvánították.

A technika állásának példái és a szabadalom példái közötti összehasonlítás egy váratlan hatást hozott felszínre. A tanács megállapította, hogy az N-vinil-2-pirrolidon visszanyert hányadának a növekedése a szabadalom 1. és 2. példájában szereplő kiegészítő desztillációs kolonna alkalmazására és így arra a jellemzőre volt visszavezethető, amely a szabadalom igénypontjainak tárgyát megkülönbözteti a D7 dokumentum kinyilvánításától. A hatást a teljes igényelt tartományban azért érték el, mert a megfelelő példák a legkedvezőtlenebb körülmények között működtek, nevezetesen az igénypontokban megadott maximális hőmérsékletek közelében. Emellett a nagy tisztaságú N-vinil-2-pirrolidon visszanyert hányadának bizonyított növekedése az eredetileg kinyilvánított feladatra vonatkozott. A tanács ennek megfelelően szövegezte át a feladatot.

G) A T 1397/08 számú döntésben a tanács megállapította, hogy a feltalálói tevékenység meghatározására szolgáló feladat–megoldás megközelítés szerint a vegyészet területén a műszaki feladat megváltoztatható, és bizonyos körülmények között meg is kell változtatni, mert a feladat tárgyilagos meghatározása szempontjából csak az az eredmény számít, amely a legközelebbi technika állásához viszonyítva valóban elérhető. Így tehát nincs olyan ok még a fellebbezési eljárásban sem, amely gátolná az eredetileg kitűzött feladat megváltoztatását, csupán a találmány eredetileg kinyilvánított tartalmát kell figyelembe venni.

H) A T 716/08 számú döntés alapját képező szabadalom esetében a megoldandó feladat egy alternatív oltóanyag előállítása volt. Az igénypontok szerint e feladat megoldása egy 48 kDa molekulásúlyú és leírt szekvenciájú protein, annak variánsai vagy megfelelő vegyületek, például rekombináns DNS-molekulák alkalmazásában állt. A műszaki fellebbezési tanácsnak azt a kérdést kellett megválaszolnia, vajon a bejelentés kinyilvánítása bizonyítja-

e, hogy a feladatot megoldották. A megfellebbezett végzésben a vizsgálati osztály ezt nem találta hihetőnek.

A műszaki fellebbezési tanácsok a feltalálói tevékenység megítélésekor rendszeresen azt vizsgálták, hogy a leírás szerint a feladatot megoldották-e (T 939/92), és olyan esetekben, amikor nem voltak meggyőződve arról, hogy az igényelt tárgy valóban megoldást nyújt a vonatkozó feladatra, megtagadták a feltalálói tevékenységet (T 1329/04), vagy pedig a feladat újbóli megszővegezését kívánták (T 87/08). Azt, hogy az igényelt megoldás valóban megoldja a feladatot, vagyis hogy az igényelt tárgy valóban a kívánt hatást nyújtja, a T 1329/04 szerint a bejelentésben levő adatok alapján kell vizsgálni. Az elsőbbség napján az általános szaktudás felhasználható egy bejelentés vagy egy szabadalom értelmezésére. Utólag nyilvánosságra hozott bizonyító anyagot csak a bejelentésből levezethető tanítás alátámasztására lehet felhasználni.

A bizonyító anyag minőségével kapcsolatban a tanács megállapította, hogy egy hatás elfogadhatóságának nem feltétele e hatás elérésének a bizonyítása. Egy oltóanyag esetében tehát nincs szükség arra, hogy valóban kimutassák a célszervezetben a védő immunitást. Elegendő, ha az adatokból kitűnik, hogy egy vegyület megfelelő jelölt lehet egy oltóanyag számára. Ennek következtében a tanács meg volt győződve arról, hogy az igénypontok tárgya megoldást nyújt a fentebb megszővegezett feladat számára.

Franciaország

A) Ha valaki a Francia Szellemitulajdon-védelmi Hivatal adatbázisában a „gourmand” szóra keres a 29. áruosztályban, 872 találatot kap. Ez könnyen arra a feltételezésre vezethet, hogy a szó elég általános az élelmiszeriparban. Valószínűleg ezt gondolta a *Senoble* cég is, amikor 2008-ban piacra dobta joghurtjait *DUO GOURMAND* megjelöléssel anélkül, hogy a megfelelő védjegyet lajstromoztatta volna. A *Nova* cég azonban 1997-ben lajstromoztatta a *GOURMAND* védjegyet tejipari édességekre, és védjegyének megsértése miatt a Párizsi Felső Polgári Bíróságon (Tribunal de grande instance de Paris) bitorlási pert indított a *Senoble* ellen.

A *Senoble* azzal érvelt, hogy a *gourmand* jelző természetesen nem töltheti be egy védjegy eredetjelző funkcióját a fogyasztók számára, mert nem teszi lehetővé az így azonosított termékek megkülönböztetését a versenytársak termékeitől. Azzal is érvelt, hogy a *gourmand* jelző az édességek egy tulajdonságát írja le, és hogy a szó jelentése már elkorcsosult annak következtében, hogy általánosan használják az élelmiszeriparban.

A bíróság azt állapította meg, hogy a „gourmand” kifejezés jelző vagy név, amely olyan személyre vonatkozik, aki túl sokat eszik, vagy pedig élvezi az evést. Ez egy jellemző tulajdonság, amely azt a személyt minősíti, aki eszik, és nem azt, amit ez a személy eszik; ennek következtében nem szolgálhat egy termék tulajdonságának a megjelölésére. A döntés szerint a „gourmand” kifejezés, amely egy szó a mindennapi nyelvhasználatból, még mindig

használható szokásos jelentésével, feltéve, hogy nem a versenytársak használják védjegyként vagy úgy, hogy az a megtevesztés kockázatát vonja maga után”.

A bírósági döntésből az a következtetés vonható le, hogy a Senoble hibát követett el, amikor a DUO GOURMAND megjelölést védjegyként és nem egyszerű leíró megjelölésként használta a csomagoláson.

B) A svájci *Société des Produits Nestlé* (Nestlé) a Párizsi Felső Polgári Bíróság előtt kérte a *Masterfoods, Mars et al.* (Mars) által lajstromoztatott, egyetlen színből (fekete, sárga, piros ...) álló hét védjegy törlését. A Nestlé arra hivatkozott, hogy ezek a védjegyek nélkülözik a megkülönböztetőképeséget. A bíróság helyt adott a keresetnek, és elrendelte a védjegyeknek a francia védjegyrajstromból való törlését.

A Mars e döntés ellen fellebbezést nyújtott be a Párizsi Fellebbezési Bíróságnál, de egyidejűleg lemondott francia lajstromozásairól. Fellebbezésében azzal érvelt, hogy a lemondás véget vetett a vitának. A Párizsi Fellebbezési Bíróság azonban ezzel nem értett egyet: mint-hogy a Mars fenntartotta a fellebbezését, bár lemondott színvédjegyeiről, a Nestlének jogos érdeke, hogy a fellebbezésre döntést kapjon. Érdemben a bíróság megállapította, hogy a védjegyeket nem kellett volna lajstromoztatni, mert azok nélkülözték a megkülönböztetőképeséget. Elrendelte, hogy a Mars fizesse meg a bírósági költségeket, és emellett fizessen 20 000 EUR összegű kártérítést a Nestlé számára.

Görögország

A görög kormány 2011. április 28-án jóváhagyta az új védjegy törvény tervezetét, amelyet még a parlamentnek kell jóváhagynia, majd a hivatalos közlönyben való publikálástól számított hat hónap elteltével lép hatályba.

Az új törvény a jelenleg hatályos, 1994. évi védjegy törvény helyébe lép; célja, hogy korszerűsítse a görög védjegy törvényt nemzeti, közösségi és nemzetközi védjegyek vonatkozásában, továbbá nemzeti törvénnyé alakítsa a 2004/48/EC jogérvényesítési irányelvet. Az alábbiakban összefoglaljuk a törvénytervezet fontosabb pontjait.

1. Új rendelkezések

A javasolt változásoknak hozzá kell járulniuk az eljárások gyorsításához és az oltalom megerősítéséhez mind a védjegy-engedélyezési, mind a pereskedési eljárásban.

a) Egy védjegybejelentés lajstromozása lehetővé válik, mielőtt az Adminisztratív Védjegybizottság döntése véglegessé válik, vagyis nem lehet ellene fellebbezni.

b) Egy védjegybejelentés vagy -lajstromozás megosztása egyszerűsíteni fogja az eljárást, és részleges elfogadás vagy elutasítás esetén gyorsabb engedélyezést tesz lehetővé.

c) A felszólalási határidő 4 hónapról 3 hónapra csökken.

d) Megújítások esetén az oltalmi időt a benyújtás időpontja alapján kell számítani, eltérően a jelenleg hatályos szabályozástól, amely szerint az oltalmi idő a benyújtást követő napon kezdődik.

e) Az Adminisztratív Védjegybizottság előtti eljárást lényegesen javítani fogja négy új tanács felállítása, amelyek a nemzetközi védjegyek meghosszabbításával és a közösségi védjegyek átalakításával foglalkoznak majd.

f) Bevezetik a *restitutio in integrum* intézményét az olyan védjegy tulajdonos javára, aki *vis major* miatt nem tudta megújítani védjegyét, vagy nem tudott benyújtani törlési keresetet.

g) Elfogadnak hozzájáruló nyilatkozatot (Letter of Consent) nemcsak az Adminisztratív Védjegybizottság előtti eljárásban, hanem az elsőfokú és a másodfokú rendes adminisztratív bíróságok előtti eljárásban is.

2. A görög védjegy törvény harmonizációja a 2004/48/EC jogérvényesítési irányelvvel

Bár az irányelvet jelentős késéssel iktatták törvénybe, az most a védjegy jogok jobb érvényesíthetőségét teszi lehetővé bitorlásokkal szemben.

a) Fontos bizonyítékok megsemmisítésének elkerülése érdekében ideiglenes intézkedés elrendelése iránti eljárásban bizonyos körülmények között a bíróság jogosult ilyen intézkedést hozni.

b) A bíróság elrendelheti, hogy a bitorló mutasson be banki vagy egyéb pénzügyi iratokat és kereskedelmi dokumentumokat, de a bíróság hivatalból is hozzáférhet ilyen információhoz.

c) A tulajdonos tényleges veszteségein felül a bíróság által megítélendő kártérítés számítási módszerei alapulhatnak i) a bitorló jogtalan viselkedésére alapozott kereseten vagy ii) azon a licencdíjon, amelyet fizetnie kellett volna a tulajdonos számára.

d) A büntetőjogi szankciókat szigorítják: a szándékos védjegyutánzás vagy a bitorlás egyéb formája esetében a bírság felső összege 600 EUR-ról 6000 EUR-ra emelkedik, míg a jelentősen nagy kárt okozó bitorlás esetében legalább két év börtönbüntetés és 3000–30 000 EUR pénzbírság róható ki.

A fenti rendszabályokat az arányosság elvének figyelembevételével kell alkalmazni.

3. Nemzetközi védjegyek (Madridi Jegyzőkönyv)

Minthogy Görögország 2000. augusztus 10. óta tagja a Madridi Jegyzőkönyvnek, az új törvénytervezet bevezeti a nemzetközi védjegyek nemzeti védjeggé való átalakításának vagy egy görög nemzeti védjegynek egy megfelelő nemzetközi védjeggel való helyettesítésének szabályait.

A közösségi védjegyek oltalmát is javítják a konverziós és a szenioritási ügyekre vonatkozó rendelkezések bevezetésével.

4. Fogyasztóvédelem

Védjegybitorlások esetén a fogyasztók védelmének érdekében a bíróság elrendelheti a polgári bíróság és a büntetőbírósági döntések publikációját.

Hollandia

A) A Bajor Sörfőzők (németül: Bayerische Bierbrauer; angolul: Bavarian Beer Brewers) Társasága a bajor sört földrajzi árujelzőként próbálta bejegyeztetni 1994 óta, ami végül 2001-ben sikerült. Ezután megtámadta a holland sörfőzők által lajstromoztatott BAVARIA védjegyet arra hivatkozva, hogy az utóbbi félrevezeti a fogyasztókat, mert azok azt gondolhatják, hogy a sör Bajorországból származik.

A bíróság döntése a holland sörfőzőknek kedvezett, mert azok 1925 óta használták a BAVARIA védjegyet, és 1995-ben kérték e védjegy lajstromozását Hollandiában. Ezzel szemben a Bajor Sörfőzők csak 2001-ben lajstromoztatta a BAVARIA védjegyet, vagyis a holland társaság előbb szerzett oltalmi jogot.

B) A *Coca-Cola* vagy – miként általánosan ismert – *Coke* kereskedelmi sikere részben annak tulajdonítható, hogy jól megőrizte az ital összetételének titkát, és emellett lajstromoztatta alakvédjegyét.

Az 1916 óta használt *Coke*-palack mindig vonzotta a zsákmányra vadászók érdeklődését. A versenytárs *Pepsi* hasonló palackot hozott forgalomba 1,5 literes kólaitala számára Ausztráliában. Ezt észrevette a *Coca-Cola*, és Hollandiában lajstromoztatta új 1,5 literes palackjának az alakját, amit a *Superunie* cég bitorolt FIRST CHOICE COLA termékével. A *Coca-Cola* bitorlási perrel fenyegette meg, ezért a *Superunie* kivonta termékét a forgalomból.

India

A) A *Tata Sons* (Tata) egy alsófokú bíróságnál bitorlási pert indított a *Monoj Dodia* (Monoj) ellen, mert az utóbbi az A-ONE-TATA védjegyet használta karos és rugós mérlegekkel kapcsolatban. A Tata a TATA védjegy és név hírnevére és hosszú idő óta tartó használatára hivatkozott, valamint arra a tényre, hogy a „tata” szó a háztartásokban is általánosan használttá vált. Emellett a Tata a védjegy alperes általi használata révén keletkező haszon alapján megállapított kártérítés megfizetését is kérte. A bíróság eltiltotta a Monojt az A-ONE-TATA védjegy használatától, és kártérítés megfizetésére is kötelezte.

A Monoj a Delhi Felsőbíróságnál nyújtott be fellebbezést, amelynek döntése többek között megállapította, hogy a) a TATA védjegyet több mint 100 éve használják számos áruval és szolgáltatással kapcsolatban, b) a Tata Csoportnak több millió fogyasztója van Indiában, de egyéb országokban is, c) a TATA védjegynek száznál több lajstromozása van szóvédjegyként vagy egyéb szavakkal együtt, d) a bíróságok számos ítéletben elismerték a TATA védjegyet jól ismert védjegyként, e) nincs bizonyíték arra, hogy más személy birtokolja a TATA védjegyet, és f) a Tata Csoport vállalatai nem csupán Indiában, hanem számos egyéb országban is hírnévnek örvendenek, és ezért nem lehet kétségbe vonni, hogy a TATA védjegy híres és jól ismert Indiában.

A fentiek alapján a bíróság a Monojt nem csupán az A-ONE-TATA védjegy használatától tiltotta el, hanem a Tata számára kártérítés megfizetésére is kötelezte.

B) A *Glaxo Group Ltd.* és annak indiai cége, a *GlaxoSmithKline Pharmaceuticals Ltd.* (Glaxo) bitorlásért beperelte az *S.D. Garg & Ors* (Garg) céget, mert az BECNATE védjeggyel gyárt és forgalmaz egy bőrgyógyászati terméket, amely erősen emlékeztet a Glaxo jól ismert, BETNOVATE védjeggyel forgalmazott bőrkremére.

A Glaxo 1963-ban lajstromoztatta a BETNOVATE védjegyet, és komoly összegeket költött annak népszerűsítésére. A termék azóta jelentős hírnévre tett szert mint kipróbált bőrgyógyászati termék. A BECNATE védjegyű termék 2004 óta volt forgalomban. A Glaxo azt is kifogásolta, hogy a Garg a BECNATE védjegyű termékeket a BETNOVATE-N és a BETNOVATE-C védjegyhez hasonló változatokban is forgalomba hozta.

A Delhi Felsőbíróság az 1999. évi indiai védjegytvény 28. és 29. cikke alapján vette fontolóra a védjegyek hasonlóságát, és a gyógyászati termékekre tekintettel kockázatosnak találta azok hangzási és vizuális hasonlóságát. Ezért tartósan eltiltotta a Gargot a védjegyek használatától, és elrendelte a bitorló védjegyekkel ellátott termékek és csomagolások megsemmisítését.

C) Az édességipari termékeket gyártó *Nutrine Confectionery* (Nutrine) a LACTO védjegyet használta termékeivel kapcsolatban, és ideiglenes intézkedés elrendelését kérte az *Icon Household Products* (Icon) ellen, mert az ugyanezt a védjegyet használta termékein. A Nutrine azt állította, hogy ő volt az első vállalat, amely használta a LACTO szót védjegyének részeként, és azóta ennek a védjegynek az abszolút tulajdonosává vált. Kifogásolta, hogy a CANDYMAN LACTO CREME CENTER védjegy használatával az Icon az ő hírneve, goodwillje és népszerűsége árán próbált gazdagodni.

Az Icon viszont azt állította, hogy védjegyének alakja, elrendezése, kivitelezése és színe-zése teljesen eltér a Nutrine-étől, és védjegye sem hangzásilag, sem vizuálisan vagy szerkezetileg nem azonos a Nutrine védjegyével. A „lacto” szó általánosan ismert és leíró jellegű, amely „tejre vonatkozót” jelent, és a Nutrine nem igényelhet arra kizárólagosságot. Emellett a Nutrine még nem lajstromoztatta a LACTO védjegyet.

A Madrasi Felsőbíróság (Madras High Court) a tények és az érvek megfontolása után az alábbi következtetésekre jutott:

a) Az alperes Icon által szolgáltatott bizonyítás szerint a „lacto” szót számos édességipari gyártó használja védjegyének előtagjaként, ezért a vásárlóközönséget nem tévesztené meg a LACTO védjegy használata mind a Nutrine, mind az Icon által.

b) A „lacto” szó, amely tejet vagy tejterméket jelent, generikus és deszkriptív, és – hacsak nem tesz szert megkülönböztetőképessegre és másodlagos jelentésre – nem lajstromozható. Ezért bármely kereskedő használhatja ezt a szót tejalapú termékein. A vizsgált esetben nem lehet szó megkülönböztetőképessegről, mert más kereskedők is használták a „lacto” szót, és az másodlagos jelentésre sem tett szert a Nutrine termékeivel kapcsolatban.

c) A Nutrine és az Icon védjegyeinek az összehasonlítása alapján megállapítható, hogy azok nem azonosak, és az Icon termékeinek a csomagolásán színezésük, elrendezésük és kivitelezésük is eltérő.

d) Egy kereskedő csak akkor igényelhet kizárólagosságot, ha olyan mértékben használ egy deskriptív szót, hogy annak ilyen jellege teljesen el van fedve, és e szót kizárólag ennek a kereskedőnek a termékeivel társítják.

A fentiek alapján a bíróság elutasította a Nutrine keresetét.

Izrael

A) 2011. január 1-jétől kezdve az Izraeli Szabadalmi Hivatal bevezette azt a kísérleti programot, hogy három hónapon belül kiad egy kutatási jelentést és egy első elővizsgálati végzést. E szolgáltatás igénybevételének a feltétele, hogy a bejelentés első bejelentés legyen, és hogy a bejelentő az izraeli elsőbbség igénylésével külföldi bejelentést szándékozzék benyújtani. A program megvalósítását segíti, hogy rendszerint az izraeli bejelentők is angol nyelven nyújtják be szabadalmi bejelentésüket.

B) A Risedronate a Paget-betegség (amely rendellenes csontképződést okoz) és az oszteoporózis kezelésére használt gyógyszer, amely lassítja a csont oldódási sebességét, és ezáltal növeli a csontállományt.

A Procter & Gamble (Procter) 2001-ben nyújtott be egy nemzetközi bejelentést 3-piridil-1-hidroxiethylidén-1,1-biszfoszfonsav-nátriumsó (Risedronate) szelektív kristályosítására hemipentahidrátként vagy monohidrátként. Találmányára szabadalmat kapott az Amerikai Egyesült Államokban, Dél-Koreában, Európában és Izraelben is.

Az izraeli szabadalom ellen felszólalt az Unipharm cég. Az Izraelben megadott igénypontok megegyeztek az Egyesült Államokban megadott igénypontokkal. A főigénypont a következő volt:

1. Eljárás 3-piridil-1-hidroxiethylidén-1,1-biszfoszfonsav-nátriumsó hemipentahidrátyjának és monohidrátyjának a szelektív előállítására a következő lépések útján:

- a) gondoskodunk 3-piridil-1-hidroxiethylidén-1,1-biszfoszfonsav-nátriumsóról,
- b) a vizes oldatot felmelegítjük körülbelül 45 °C-ról körülbelül 75 °C-ra;
- c) a vizes oldathoz egy oldószert adunk, és
- d) adott esetben lehűtjük a vizes oldatot.

Az Unipharm állítása szerint a bejelentő számára jól ismert volt, hogy a hidratált só a hemipentahidráttal és a monohidráttal keveréke, és hogy a kristályosítás a szokásos feloldással történt, ami teljesen nélkülözi a feltalálói tevékenységet.

A Procter azt állította, hogy nem volt tudomása a monohidrátról, bár az nyilvánvalóan mindig kicsapódik a hemipentahidráttal.

A felszólalást az Izraeli Szabadalmi Hivatal alelnöke vizsgálta meg, akire komoly hatást tett az a tény, hogy a bejelentő sem a leírásban, sem a felszólalási eljárásban nem nyújtott be

krisztallográfiai bizonyítékot, hanem a két sót egyszerűen a kristályok súlyából vezette le, és így becsülte a kristályvíz mennyiségét. Más bizonyíték híján nyilvánvaló, hogy mindkét kristályforma ismert volt, és ezért a lehűlési sebesség és a koncentrációk általános megfigyelése nem járt feltalálói tevékenységgel.

Az alelnök végül úgy döntött, hogy a bejelentést el kell utasítani, mert nem csupán a feltalálói tevékenység hiányzott, hanem a szabadalmi bejelentésben a találmány sem volt kellően kinyilvánítva. Emellett az igényelt találmány nem kellően alapszik a bejelentés leírásán. A bejelentő egyértelműen többet igényelt annál, mint ami jogos lett volna. A főigénypont a tiszta hemipentahidrátra vonatkozik, amit a bejelentő már kinyilvánított korábbi szabadalmában.

C) Egy orvosi eszközöket gyártó izraeli cég kérelmet nyújtott be az Izraeli Védjegyhivatalnál az EASYLABOUR védjegy lajstromozása iránt. A lajstromoztatni kívánt védjegyet a hivatal deszkriptívnek találta, és ezért elutasította.

A bejelentő hiába érvelt azzal, hogy a „labour” szó jelentése dolog és munkaerő is lehet, és a lajstromoztatni kívánt szó nem található sem az európai, sem az Amerikai Egyesült Államok lajstromozott védjegyei között. Arra is hiába hivatkozott, hogy a védjegyet már használta és hirdette.

Ezután a bejelentő a védjegyhivatal elnökéhez fellebbezett, és azzal érvelt, hogy hasonló védjegyeket az Izraeli Szabadalmi Hivatal már engedélyezett. Azzal is érvelt, hogy a védjeggyel megjelölni szándékozott termékeket általános fájdalomcsillapítóként is használják.

Az elnök ezeket az érveket is elutasította, rámutatva, hogy eltérések vannak a bejelentő védjegye és a bejelentő által említett, korábban engedélyezett védjegyek között.

D) Amikor a *Venus Fashions* és a *Grapholite Moses Printers LTD* publikálta Izraelben héber nyelvű *Belle* magazinját, az *Elle*, a nemzetközi női magazin pert indított, és a *Belle* magazin betiltását kérte. Mindkét folyóirat a női divatra, szépségre, egészségre és szórakoztatásra összpontosít.

Az *Elle* magazint 1945-ben alapították. A világ legnépszerűbb női magazinja; havonta egymilliót meghaladó példányban hozzák forgalomba. Mintegy 12 nyelven jelenik meg, de nincs héber kiadása.

Az „elle” szó jelentése franciául nőnemű „ő”, míg a „belle” szó jelentése „szép”. Az ideiglenes intézkedést elrendelő bíró döntése megállapítja, hogy számos olvasó előtt ismeretlen a *belle* szó jelentése. A bíró helyesen mutat rá, hogy a magazinok fedőlapja hasonló. Mindkét esetben a név a fedőlap felső részén szerepel egy vonzó női fényképpel együtt. Ez a stílus azonban nem csupán az *Elle* folyóirat címlapjára jellemző.

Lehetséges, hogy egy olvasó a *Belle* magazin láttán azt hiszi, hogy az az *Elle* magazin héber kiadása, amiből viszont még csak egy szám létezik. Ezért nem valószínű, hogy az ilyen összetévesztés befolyásolja az *Elle* eladásait.

Ezek után a bíró úgy döntött, hogy az *Elle*-nek jó esélye van a per megnyerésére. A *Belle* folyóirat egyetlen megjelent száma miatt nem tekinthető jól ismertnek, így az ideiglenes intézkedés a *Belle* nevet használó kiadók ellen nem járna komoly anyagi következmények-

kel. Ezért a bíró ideiglenes intézkedést rendelt el a *Belle* ellen, és az *Elle* számára 35 000 NIS (mintegy 10 000 USD) kártérítést ítélt meg. Ezután a bíróság elrendelte egyrészt, hogy a *Belle* tulajdonosai az elosztóktól vonják vissza az eladatlan példányokat, másrészt hogy az *Elle* helyezzen letétbe biztosítékot arra az esetre, ha elvesztené a pert.

Japán

A) A japán parlament 2011. május 31-én elfogadta a japán szabadalmi, használatiminta-, minta- és védjegy törvény módosítását. A módosított törvényt június 8-án hirdették ki, és az legkésőbb 2012. április 1-jén hatályba lép. A törvénymódosítás célja, hogy lépést tartsanak a technológiai innováció meggyorsulásával és a termékek élettartamának megrövidülésével, valamint hogy növeljék a szellemi tulajdon-védelmi rendszer felhasználóinak kényelmét.

A törvénymódosítás főbb pontjait az alábbiakban foglaljuk össze.

1. Eltörölték a nem kizárólagos licencszerződések szabadalmi lajstromba való bejegyzésének kötelezettségét.

2. Közös kutatások esetén előfordulhat, hogy nem az összes feltaláló kap szabadalmi oltalmat. Az oltalomból kimaradt feltaláló a jelenlegi rendszer szerint csak a szabadalom érvénytelenítése útján érvényesítheti jogait. A módosított rendszer szerint az ilyen feltaláló közvetlenül visszakaphatja a szabadalmi jogot.

3. Magánszemélyek és kisvállalkozók jelenleg három éven keresztül részesülhetnek díjfitelési kedvezményben. A módosított törvény ezt az időtartamot tíz évre hosszabbítja meg.

4. A módosított törvény lehetővé teszi, hogy megfelelő indokolás esetén a szabadalmas az évdíjat a törvényes határidő lejárta után is befizethesse.

5. Meggyorsították a vitás ügyek, így például a szabadalmak, használati minták és minták érvénytelenítésével kapcsolatos viták elintézését.

B) A Japán Legfelsőbb Bíróságnak egy szabadalom oltalmi idejének meghosszabbítása ügyében kellett döntenie, ahol olyan, korábbi szabadalom alapján már engedélyeztek oltalmi idő-hosszabbítást, amely azonos hatóanyagra vonatkozott.

Az ügy a Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróságtól került a Japán Legfelsőbb Bírósághoz.

A Japán Legfelsőbb Bíróság úgy döntött, hogy Japánban engedélyezni lehet egy olyan szabadalom oltalmi idejének a meghosszabbítását, amely egy meghosszabbított oltalmi idejű, korábbi szabadalom hatóanyagának az új adagolási rendszerére vonatkozik, ahol a hatóanyag mindkét szabadalom esetében azonos.

Katar

Katar kormánya május 3-án letétbe helyezte a Szabadalmi Együttműködési Szerződéshez (PCT) való csatlakozás okmányait. Ennek megfelelően a nemzetközi egyezmény Katarra nézve 2011. augusztus 3-án lépett hatályba. Így az ebben az időpontban vagy ezt követően benyújtott nemzetközi bejelentések önműködően Katarra is vonatkoznak.

Az a tény, hogy Katar csatlakozott a PCT-hez, különleges helyzetet idézett elő, mert a gyakorlatban nem okoz azonnali változást. Katarban ugyanis 2006-ban lépett hatályba szabadalmi törvény, amelynek alapján a gazdasági minisztérium hatáskörén belül szabadalmi hivatalt kellett volna létrehozni, és az ott benyújtandó és vizsgálendő szabadalmi bejelentések kezeléséről a felelős miniszternek kellett volna végrehajtási utasítást kiadnia, ami azonban a mai napig nem történt meg, és így Katarban nem lehet nemzeti szabadalmi bejelentést benyújtani. Ilyen okok miatt Katarban szabadalmat csak az Öböl-együttműködési Tanács (Gulf Cooperation Council, GCC) Szabadalmi Hivatalánál benyújtott bejelentés útján lehet szerezni. A GCC hat országa: Bahrein, Katar, Kuvait, Omán, Szaud-Arábia és az Egyesült Arab Emírátsok gazdasági tömörülése, amely 1992-ben vezetett be szabadalmi törvényre vonatkozó rendeleteket, és a GCC Szabadalmi Hivatala 1998-ban kezdett működni. Az ennél a hivatalnál engedélyezett szabadalmak mind a hat államban érvényesíthetők, de az érvényesítés minden egyes államnak a felelőssége. Katar 1996-ban ratifikálta a GCC szabadalmi törvényét és rendelkezéseit. Az így hatályba lépő törvény azonban nem rendelkezik arról, hogyan lehet érvényesíteni a GCC Szabadalmi Hivatala által engedélyezett szabadalmakat.

A katarai igazságügyi minisztérium most készíti azokat a végrehajtási utasításokat, amelyek ahhoz szükségesek, hogy hatályba lehessen léptetni a katarai szabadalmi törvényt, és a PCT-hez való csatlakozás a gyakorlatban is megvalósulhasson. Egyúttal arról is tárgyalások folynak, hogy megalkulhasson a katarai szabadalmi hivatal.

Malajzia

A *Tropicana Products Inc.* (Tropicana) a Felsőbírószágon pert indított az *F&N Beverages Manufacturing Sdn Bhd* (F&N) ellen ipari minta bitorlása miatt, és ideiglenes intézkedéssel kérte megtiltani az alperesnek, hogy olyan palackformát használjon, amely állítólag bitorolta az ő lajstromozott ipari mintáját.

Mind a felperes, mind az alperes vonzó külsejű palackokban gyártott és forgalmazott gyümölcsitalokat.

A felperes 2006. február 10-én lajstromoztatta az alábbi ipari mintát:

Az alperes 2009. április 21-én lajstromoztatta az alábbi ipari mintát:

Az F&N azt állította, hogy a Tropicana mintája érvénytelen, mert nem volt új a mintabejelentés napján: a palackjának középső részén körbefutó bemélyedést már 2004-ben publikáltak egy teapalackon. Ezt a Tropicana tagadta.

Az F&N szerint a Tropicana mintájának egyéb vonásai csupán funkcionális jellemzők, amelyeket meg lehet találni a forrón töltő eljárásban általánosan használt palackokon. Emellett a piacon találhatók egyéb palackok is körbefutó, a Tropicana mintájához hasonló mélyedéssel.

Az F&N arra az elvre is támaszkodott, hogy ha egy minta állítólagos újdonsága csekély mértékű, az állítólag bitorló minta és a lajstromozott minta között kis különbségek is elegendők a bitorlás elkerüléséhez. Emellett az ő mintájának alakja lényegesen eltér a Tropicana mintájától, még ha az utóbbi új volt is.

Az F&N azt is állította, hogy az ideiglenes intézkedés elrendelése tönkretenné üzletét, mert komoly befektetéssel kezdte gyártani és árusítani a mintája szerinti palackban a gyümölcssteát. Hírneve is komolyan sérülne, mert termékét vissza kellene vonnia a piacról, és ez szállítói és vevői részéről szerződésszegési perekhez vezethetne ellene.

A bíróság megállapította, hogy nem valószínű a két palack összetévesztése, mert a felperes neve és italai eltérnek az alperesétől. A bíróság azzal is egyetértett, hogy az alperes helyrehozhatatlan kárt szenvedne, ha helyt adnának az ideiglenes intézkedés iránti kérelemnek. Ezért elutasította a Tropicana keresetét.

Német Demokratikus Köztársaság

A korábbi Német Demokratikus Köztársaság Találmányi és Szabadalmi Hivatala által engedélyezett utolsó szabadalom 2010. október végén járt le. A DD 298 536 számú szabadalmat 1990. október 2-án engedélyezték egy forgócsavaros hűtőkompresszorra, éppen egy nappal a német újraegyesítés előtt. A Dieter Mosemann és csapata által az állami VEB Kuhlautomatnál megalkotott hűtőrendszereket még ma is világszerte alkalmazzák sokféle készülékben.

Németország

A) A felperes tulajdonosa egy német szabadalomnak. Az alperes egy stuttgarti nemzetközi vásáron kiállított egy terméket, amely a felperes szabadalmának oltalmi köre alá esik, és termékét rendelési számmal egy katalógusban is bemutatta. A felperes ennek a rendelési számnak a használatával megrendelte a terméket Németországban, de csupán egy nem bitorló változatot kapott. Ezután a felperes a Mannheimer Körzeti Bíróságtól bitorlás miatt ideiglenes intézkedés elrendelését kérte azon az alapon, hogy a szabadalmat bitorló terméket a német vásáron bemutatták.

A bíróság megállapította, hogy egy terméknek egy vezető nemzetközi vásáron történő egyszerű kiállítása a német szabadalmi törvény értelmében nem tekinthető a terméket ajánló bitorló cselekménynek.

Az alperesre nézve jelentős következményekkel járó ideiglenes intézkedést csak akkor lehet elrendelni, ha a szabadalombitorlás könnyen megállapítható, és ha nem kétséges a szabadalom érvényessége. A bitorlás megállapítása tekintetében nem lehetnek kétségek a szabadalmazott vonások megvalósulása, valamint a bitorló cselekmény sajátos típusa felől.

A bitorló cselekmény sajátos típusára tekintettel a Mannheimer Körzeti Bíróság nem volt biztos afelől, hogy a terméket Németországban felkínálták eladásra, mert továbbra sem volt bizonyíték arra nézve, hogy az alperes ezt a terméket felajánlotta a fogyasztóknak. A kereskedelmi vásár nemzetközi jellege folytán a bíróság szerint az is lehetséges, hogy a termék csupán része (de nem bitorló része) volt egy kiállításnak, Németországban való elosztás szándéka nélkül. Bár a bíróság úgy gondolta, hogy eltérő jogi értékelés is igazolható lehet, a megmaradó kétségek miatt 2010. október 29-i döntése szerint az ideiglenes intézkedés engedélyezésére vonatkozó követelmények nem voltak kielégítve.

B) A német szabadalmi törvény 16. szakasza szerint egy első bejelentőnek az első szabadalom javítása alapján lehetősége van úgynevezett pótszabadalmi bejelentés benyújtására. A pótszabadalom oltalmi ideje az első szabadaloméval egyidejűleg jár le. A pótszabadalom után nem kell évdíjat fizetni.

A vizsgált esetben a bejelentő egy első szabadalmi bejelentést nyújtott be, majd később, vizsgálat kérelmezése nélkül, egy pótszabadalmi bejelentést is. Mindkét bejelentésnek azonos volt az első független igénypontja. Miután a bejelentő az első bejelentésre negatív elővizsgálati jelentést kapott, a pótbejelentést független bejelentéssé alakította át, amelyet azonban a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal elővizsgálati végzés kibocsátása nélkül elutasított, mert az első bejelentésre vonatkozó kifogások a pótbejelentésre is érvényesek voltak. Válaszként a bejelentő az elutasítás ellen fellebbezést nyújtott be, és a pótbejelentést módosított igénypontokkal védte meg.

A Német Szabadalmi Bíróság (Bundespatentgericht) hatálytalanította a hivatali döntést, elrendelte a fellebbezési illeték visszafizetését, és az ügyet visszautalta a hivatalnak.

A bíróság szerint a szabadalmi hivatal megsértette az igazságos tárgyalás elvét, és ez indokolta a fellebbezési illeték visszafizetését. A Német Szabadalmi és Védjegyhivatal köteles lett volna közölni a pótbjelentés szabadalmazhatóságával kapcsolatos kifogásait, és a bejelentő számára lehetőséget kellett volna adnia a válaszádra. Ez a kötelezettség, amelyet a hivatal megsértett, több szempontból is fennállt: *i)* a pótszabadalomnak független szabadalommal való átalakítása folytán már nem állt fenn eljárási kapcsolat az első bejelentéssel; *ii)* a lényeges alaki különbség az első bejelentés és a pótbjelentés között még abban az esetben is meggátolta volna, hogy korábbi adminisztratív ténykedések, így egy, az első bejelentésre vonatkozó elővizsgálati végzés a pótszabadalomra is érvényes legyen, ha az elutasított bejelentés még mindig pótbjelentés lett volna.

A szabadalmi bíróság megállapítása szerint ez fontos különbség egy megosztott bejelentéshez viszonyítva, amelyet azon állapot szerint kezelnek, amellyel az alapbejelentés rendelkezik a megosztott bejelentés benyújtásának időpontjában.

A tárgyalat döntés megerősíti a jogbiztonságot a pótszabadalmi bejelentések esetében.

C) A Szövetségi Legfelsőbb Bíróságnak (Bundesgerichtshof) abban a kérdésben kellett döntenie, hogy egy enantiomer vegyületre vonatkozó igénypont szabadalmazható-e, ha ugyanennek a vegyületnek a citalopram nevű racemátja már ismert.

Az ügyben egy korábbi dokumentum bemutatta az antidepresszáns citalopram győgszert, amelynek hatása azon alapszik, hogy igen szelektíven gátolja a szerotonin újbóli felvételét.

A bíróság megállapította, hogy a korábbi nyomtatvány csak a racemát citalopramot említette, de nem tett utalást e vegyület enantiomerjeire. Miként a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság *olanzapin-döntése* leszögezi, egy szakembernek az a képessége, hogy számos vegyületet elő tud állítani, nem helyezhető ugyanolyan szintre, mint ezeknek a vegyületeknek a kinyilvánítása. Emellett egy dokumentum kinyilvánított tartalma csak olyan tárgyat foglal magában, amely a szakember szempontjából közvetlenül és világosan kivehető belőle. A szakember tudatában lehetett annak, hogy a citalopramnak két enantiomerje van, azonban ez nem vezet olyan kinyilvánításhoz, amely újdonságrontó a vitatott szabadalomra nézve. Így a bíróság a szabadalom tanítását feltalálói tevékenységen alapulónak tekintette, mert a szabadalom leírásában nincs egyértelműen kinyilvánítva a találmány alapját képező műszaki probléma.

Ezzel szemben az alsófokú Német Szabadalmi Bíróság azon a véleményen volt, hogy a műszaki probléma megoldható a szabadalom alapján a két enantiomer egymástól való elválasztása útján.

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság szerint ez nem felelt meg a jogi követelménynek. A szakember azzal a feladattal szembesült, hogy olyan anyagról kellett gondoskodnia, amely alkalmas antidepresszánsként való felhasználásra, és amely a citalopram alternatíváját jelenti. Így az enantiomer escitalopram javára szolgáló döntés már része volt a megoldásnak. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy enantiomerek eltérő hatá-

sainak az ismerete nem eredményezett igényt az enantiomerek biztosítása iránt az elsőbbség napján.

A Német Szabadalmi Bíróság véleménye szerint az enantiomerek elkülönítéséhez a szakembernek figyelembe kellett volna vennie azokat a módszereket, amelyek ismertek voltak diasztereomer sók kialakítására királis savakkal és ezt követő frakcionált kristályosítással. Ilyen úton a szakember csekély erőfeszítéssel megkapta volna az igényelt enantiomert.

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság nem követte a Német Szabadalmi Bíróság ilyen érvelését. Bár a citalopram enantiomerjei konkrétan meg vannak nevezve korábbi publikációkban, és azt lehetett várni, hogy az escitalopram hatásosabb, mint antipódja, ezek a publikációk azonban nem tették lehetővé a szakember számára, hogy megkapja az egyik enantiomert. Még ha a publikációk kézenfekvővé tették volna is olyan utak kutatását, amelyeken el lehetett volna jutni az enantiomerekhez, a publikációkból nem tűnt ki, hogy ezt hogyan lehetett volna megtenni. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság nem volt meggyőződve arról, hogy a szakember képes lett volna escitalopramot kapni az elsőbbség napján.

Végül az escitalopramot a racemáttól eltérő terméknek tekintette az EC 469/2009 számú rendelet 1.b) szakasza alapján, amely gyógyászati termékek kiegészítő oltalmi tanúsítványára (supplementary protection certificate, SPC) is vonatkozik. A racemát citalopramot nem lehet 50% tisztasági fokú escitalopramnak tekinteni. Mindkét enantiomer hatóanyag-nak minősül, függetlenül attól, hogy pozitív vagy negatív hatásuk van-e. Ezért a racemát a hatóanyagok egy eltérő kombinációja. Ennek következtében egy racemátra vonatkozó SPC engedélyezése nem zárja ki SPC engedélyezését enantiomerekre, feltéve, hogy maga az enantiomer egy másik szabadalom által van védve.

Ez a döntés egy lépés az Európai Szabadalmi Hivatal enantiomerek szabadalmazhatóságára vonatkozó esetjoga felé. Egyúttal utat nyit egy enantiomerre vonatkozó SPC engedélyezése felé is.

D) Németországban egy termék párhuzamos forgalmazása kisebb kártérítést eredményezhet, ha a bitorló tájékoztatja a termék tulajdonosát a termék forgalmazásának megkezdése előtt, és a csomagolást megfelelően módosítja. Erre hivatkozott egy gyógyászati termék párhuzamos importőre, aki az Európai Unió egy másik országában előállított, Zoladex nevű gyógyszert árusított Németországban, és arra számított, hogy a fentiekre hivatkozva a bitorlási pert könnyen megússza.

Az ügy végül a Szövetségi Legfelsőbb Bírósághoz került, amely elutasította az alperes érvelését, mert az nem tájékoztatta a gyógyszer eredeti tulajdonosát, és a gyógyszer csomagolását sem változtatta meg. Ezért a gyógyászati termék párhuzamos forgalmazása bitorlásnak minősült. A védjegy tulajdonos számára megítélt kártérítés összege megegyezett a párhuzamos importőr teljes hasznával.

E) A Német Szabadalmi és Védjegy hivatal 2011. május 2. óta nem ad nyugtát a nála történt befizetésekről. Ez annak a következménye, hogy a hivatal áttért az elektronikus ügy-

intézésre. A nyugta hiányát gyakran kifogásolják külföldi ügyfelek képviselői, ami azonban nem változtat a hivatali gyakorlaton.

Olaszország

2011. július 8-án publikálták a hivatalos közlönyben az olasz és az Olaszországot megjelölő nemzetközi védjegybejelentések elleni felszólalásra vonatkozó rendeletet. Így végre Olaszországban is lehetővé vált a védjegyek elleni felszólalás.

A felszólalás határideje a 2011. május 1-jén vagy azt követően benyújtott és 2011 júliusában vagy azt követően publikált olasz bejelentések ellen három hónap a bejelentés publikálásától számítva.

A felszólalás határideje a 2011. május 1-jén vagy azt követően benyújtott és a hivatalos közlönyben 2011 júliusában vagy azt követően publikált lajstromozások ellen három hónap a lajstromozás publikálásától számítva.

Az Olaszországot megjelölő nemzetközi védjegyek ellen a felszólalás határideje 2011 júliusától kezdve az OMPI Gazette-ben történő publikálás hónapját követő hónap első napja.

2011 júliusától kezdve az olasz közlönyt havonta egyszer publikálják.

Az első olasz védjegyközlönyt 2011. július 11-én publikálták. Ennek megfelelően az ebben a közlönyben meghirdetett olasz védjegybejelentések elleni felszólalás három hónapos határideje 2011. október 11-én jár le.

Itt megjegyezzük, hogy az olasz védjegy törvény elvileg már több éve lehetővé teszi a védjegybejelentések elleni felszólalást, de mostanáig hiányoztak ennek a technikai feltételei, többek között az elektronikus publikálás.

Oroszország

Az orosz *Royalty* cég a 32. áruosztályban (sör és nem alkoholos italok), valamint a 33. áruosztályban (alkoholos italok) lajstromoztatni kívánta a VOLODYA AND MEDVEDI védjegyet. A lajstromozási kérelmet 2009 decemberében nyújtotta be, és azt az Orosz Szabadalmi Hivatal (Rospatent) 2010 októberében utasította el arra hivatkozva, hogy „az igényelt megjelölés védjegyként való lajstromozása ártana az állam imázsának és érdekeinek, és a szociális érdekekkel is ütközik”, minthogy a „Vologya” egy korábbi elnökre és a mostani miniszterelnökre, Vladimir Putyinra, míg a „Medvedi” a jelenlegi orosz elnökre, Dimitrij Medvegyevre utal. Márpedig az államot képviselő nevek és családnevek használata, valamint politikai pártok szimbólumának értelmezése a hatóságok lekicsinylését jelenti.

A bejelentő válaszában előadta, hogy az Oroszországban egyik legnépszerűbb Vologya név fantázianévként való értelmezése és az orosz tündérmesék híres szereplői, amilyenek a medvék (oroszul: medvedi), például „Masha és medvedi” nem okozhatnak kárt egy társa-

dalom és egy állam érdekeinek. „A Vologya név nem szimbolizál egyetlen konkrét személyt sem” – állította a bejelentő.

A Rospatent általi elutasítást a Szabadalmi Viták Tanácsa is megerősítette.

A Rospatent és a tanács döntése nem zárja ki a VOLODYA AND MEDVEDI vodka terjesztését orosz területen, mert a termék minősítve van, és a terjesztő rendelkezik a forgalmazáshoz szükséges valamennyi dokumentummal. Ezért a kérelmező termékeit ilyen védjeggyel forgalmazza Oroszországban és Ukrajnában. Az utóbbi országban a védjegyet lajstromozták.

Portugália

Portugáliában a szabadalmi bejelentések száma a '80-as és a '90-es években közelítőleg 150 volt. Ez a szám a XXI. század kezdetén emelkedni kezdett, mert 2001-ben megalapították az Ipari Tulajdon Oltalmát Támogató Hivatalt, 2003-ban új iparjogvédelmi törvényt vezettek be, 2007-ben a gazdasági tevékenységek korszerűsítését elősegítő program keretében az ipari tulajdon használatát ösztönző rendszert vezettek be, 2008. július 25-én módosították az iparjogvédelmi törvényt, és 2009-ben a szabadalmak nemzetköziesítését támogató intézkedéseket vezettek be. Emellett 2008. október 1-jén az iparjogvédelmi törvény módosításával lehetővé tették ideiglenes szabadalmi bejelentések benyújtását, valamint a szabadalmi bejelentések benyújtását angol nyelven.

A fenti rendszabályok következtében a hazai szabadalmi bejelentések száma 2009-ben 665-re emelkedett, és az ideiglenes szabadalmi bejelentések száma 2008 októbere és 2009 decembere között az összes bejelentés 41%-át tette ki. Az ideiglenes szabadalmi bejelentéseknek azonban csak mintegy 30%-a éri el a szabadalmazáshoz szükséges színvonalat, mégpedig döntően azok a bejelentések, amelyek kidolgozásában szabadalmi ügyvivő is közreműködött.

A Portugál Iparjogvédelmi Hivatal arra számít, hogy a hazai szabadalmi bejelentések száma 2010-től kezdve elérje vagy meghaladja az ezret.

Ruanda

Ruanda kormánya 2011. május 31-én letétbe helyezte a Szabadalmi Együttműködési Szerződéshez (PCT) való csatlakozás okmányait. Ennek megfelelően a nemzetközi szerződés Ruandára nézve 2011. augusztus 31-én lépett hatályba. Így a 2011. augusztus 31-én vagy ezt követően benyújtott nemzetközi bejelentések önműködően Ruanda megjelölését is magukban foglalják, és Ruanda állampolgárai ettől az időponttól kezdve jogosultak nemzetközi bejelentések benyújtására.

San Marino

Benoît Battistelli, az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke találkozott a san marinói kormány, akadémia és ipar képviselőivel, akikkel arról folytatott megbeszélést, hogyan lehetne tovább erősíteni az ország szellemi tulajdon-védelmi rendszerét, különösen támogatva az ország Szabadalmi és Védjegy hivatalát.

Svájc

A Warner Bros. Entertainment Inc. tulajdonosa a HARRY POTTER védjegynek, és beperelte az erotikus árukat forgalmazó Magic X AG (Magic) céget, mert az óvszereit HARRY POTTER védjeggyel forgalmazta. A Schwyz kanton bírósága 2010. augusztusi döntésében a híres HARRY POTTER védjegy hígítása és a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba ütköző cselekmény miatt az alperest eltiltotta a HARRY POTTER védjegy használatától.

E döntés ellen a Magic fellebbezett, de a másodfokú bíróság megerősítette az alsófokú bíróság döntését, amely így jogerőssé vált.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete

A Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) genfi központjában Francis Gurry vezérigazgató 2011. április 14-én ünnepélyes külsőségek között egy oklevelet nyújtott át a kétmilliomodik nemzetközi bejelentést benyújtó amerikai Qualcomm cég igazgatójának.

Tajvan

A) A Hebei Aulion Heavy Industries Co., Ltd. (Hebei) lajstromoztatta gépkocsikra a LOVOL védjegyet, ami ellen kifogást emelt a Volvo Trademark Holding AB (Volvo).

Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium Védjegyfelülvizsgálatai Tanácsának 2011. februári döntése megállapítja, hogy bár mind a LOVOL, mind a VOLVO védjegy öt betűből áll, a két védjegy kiejtése eltérő, és nem téveszti meg a vásárlóközönséget. A gépkocsikat ugyanis mint sajátos fogyasztási cikkeket nagyobb körütekintéssel vásárolják, de a Volvo gépkocsik népszerűbbek, és a két védjegy nem téveszti meg a fogyasztókat. Ezért a tanács úgy döntött, hogy a LOVOL védjegyet nem kell törölni a lajstromból.

B) Egy tajvani bejelentő a Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatalnál kérelmet nyújtott be a NEW WORLD DESIGN CENTER védjegy angol és kínai betűkkel való lajstromozása iránt ingatlanforgalmazás és bútórárusítás területén.

A hivatal megállapította, hogy a bejelentő által javasolt kínai név egy része szó szerint „New York”-ot, vagyis az amerikai városnevet jelenti, míg a bejelentő székhelye Tajvanon van. Így a lajstromoztatni kívánt név megtévesztené a fogyasztókat, mert azok azt hihetnék,

hogy a bejelentő által nyújtott szolgáltatások New Yorkra vonatkoznak. Ezért a bejelentést elutasította.

A bejelentő adminisztratív eljárást kezdeményezett a Szellemitulajdon-védelmi Bíróságnál, ahol arra hivatkozott, hogy számos Tajvanon működő üzlet és étterem használ védjegyében földrajzi megjelölést (ilyen például a „Paris wedding”, a „Yokohama Tires” és a „New York-i fogorvos”), vagyis a földrajzi megjelölések vagy városnevek ilyen használata általános gyakorlatot jelent, és ez nem okozza a fogyasztók megtévesztését. Emellett New York is közzismert mint pénzügyi központ. Ezért nem lenne méltányos, ha a Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal elutasítaná védjegybejelentését.

A Szellemitulajdon-védelmi Bíróság tarthatatlannak minősítette a bejelentő állításait, és elutasította fellebbezését, amit azzal indokolt, hogy a bejelentő által említett, földrajzi megjelölést tartalmazó védjegyek lajstromozását nem lehet általános elvként használni ahhoz, hogy a bejelentő számára kedvező következtetést lehessen levonni; az ilyen kérelmeket esetről esetre kell elbírálni.

C) Tajvanon nem volt eldöntve az a kérdés, hogy egy kétdimenziós védjegynek a minitájára kialakított háromdimenziós termék forgalmazása a kétdimenziós védjegy bitorlását jelenti-e.

A tajvani védjegy törvény 6. szakasza szerint „a védjegy használata kereskedelmi célból árukon, szolgáltatásokon vagy hasonló dolgokon, vagy a használat kétdimenziós ábrázoláson ... védjegyhasználatot jelent, ha ezzel kellő mértékben lehetővé teszik a fogyasztók számára annak védjegyként való elismerését”.

Egy úgy a 14. áruosztályban fali- és állóórákra, valamint zseb- és karórákra lajstromozott „majom logó” védjegyre vonatkozott. Az alperes a majom logót utánzó háromdimenziós állóórákat gyártott és árusított. A védjegy tulajdonos bitorlási pert indított ellene a Szellemitulajdon-védelmi Bíróságnál, amely úgy találta, hogy egy védjegyzett logónak háromdimenziós termékkel való átalakítása nem esik a védjegyhasználat meghatározása alá.

A negatív véleményt osztó bíróságok úgy gondolják, hogy háromdimenziós termékek előállítása, amelyek egy kétdimenziós védjegyre emlékeztetnek, semmiképpen sem jelenti a védjegy kereskedelmi célokra való használatát, és ezért nem minősül védjegyhasználatnak. Az igenlő véleményen levő bíróságok azonban azt gondolják, hogy az ilyen használat védjegybitorlást képez, mert a lajstromozott védjegy alapján kialakított háromdimenziós termék félrevezeti a vásárlókat az ilyen termékek eredete felől.

A Felsőtanács (Yuan) 2011 februárjában foglalkozott ezzel a kérdéssel, és arra a következtetésre jutott, hogy a háromdimenziós termék bitorolja a kétdimenziós védjegyet. A Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal ezt a véleményt úgy finomította, hogy a háromdimenziós termék által okozott megtévesztés valószínűsége még a védjegy tényleges híretől is függ. Ezért valószínű, hogy a Yuan véleményét csak jól ismert védjegyek esetén fogják alkalmazni.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

PLAKÁTTERV – REKLÁMGRAFIKA – ÁTVÉTELE

SZJSZT-14/11

A Fővárosi Bíróság megkeresésében feltett kérdések

1. A keresetlevél mellékletét képező, a felperes által pályaműként elkészített terv szerzői jogi védelem alatt álló műnek minősül-e annak egyéni, eredeti jellege folytán, vagy sem?

2. Amennyiben a plakátterv egyéni, eredeti alkotómunka eredményének minősíthető, következtessen a szakértő arra is, hogy a plakátterven szereplő jelmondat olyan, a mű azonosítható részének tekinthető-e, amelynek felhasználásához az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerint a szerző hozzájárulása lenne szükséges!

A fentieken túl a kirendelő végzés értelmében választ vár a bíróság az alperes 13. sorszám alatti előkészítő iratában feltett kérdések közül a 2., a 3. és az 5. sorszámú kérdésre a 23/07/1 szakértői vélemény szerinti értelmezéssel.

3. (Az alperes 2. kérdése) A felperes keresetlevelében az elsőrendű alperes terhére rótt jogsértés, a felperes plakáttervén szereplő jelmondatnak („Bármikor megengedheted magadnak”) a keresetlevélben és mellékleteiben állított, az elsőrendű alperes általi átvétele – figyelemmel az elsőrendű alperes 2010. november 2-i keltű védekezésében szereplő indokokra is – beletartozik-e az engedélyt nem igénylő átvétel fogalmi körébe?

4. (Az alperes 3. kérdése) A „Bármikor megengedheted magadnak” jelmondat pusztán összekapcsolása a vezetékesivóvíz-szolgáltatással az Szjt. 1. § (6) bekezdése szerinti ötletnek minősül-e, figyelemmel a védekezésben megjelölt indokokra is?

5. (Az alperes 5. kérdése) Az Szjt. 1. § (2) bekezdésének *j)* vagy *h)* pontja szerinti képzőművészeti alkotás egészének vagy részének engedélyköteles átvétele akkor valósul-e meg, ha az átvevő az ún. támaszkodó műben teljesen pontosan, mintegy kivágásszerűen azonos részletet alkalmaz, vesz át, tüntet fel, amint vizsgálta ezt az SZJSZT 23/07/1 jelű szakvélemény; illetőleg ez a kivágásszerű átvétel megvalósul-e az elsőrendű alperes terhére – a keresetlevélben és mellékleteiben – rótt jelmondat felhasználásában.

Az eljáró tanács szakvéleménye

Tényállás

A Fővárosi Bíróság által – kirendelő végzésében – röviden összefoglalt tényállás értelmében az M. V. Szövetség az M. R. Szövetséggel, az A. Kft-vel, a V. Alapítvánnyal és a K. Minisztériummal társadalmi célú kommunikációs kampányra vonatkozó pályázati felhívást tett közzé az ivóvíz presztízisének növelése céljából.

A közzétett pályázati kiírás értelmében a pályázók a pályázat benyújtásával tudomásul vették, hogy az *első helyezést elérő* pályázatot a V. Alapítvány és a minisztérium a jövőbeni kommunikációban egészben vagy részben felhasználja, a *benyújtott pályázatokat* pedig az A. Kft. és a minisztérium tudományos ismeretterjesztő, szakmai bemutatásra, kiállításra használhatja fel.

A felperes kreatív tervvel pályázott, az anyaga nem nyert, de óriásplakáttervét a hat legjobb közé beavagatták, és a plakátkiállításon a Felvonulási téren kiállították.

A felperes évekkel később észlelte, hogy az F. Zrt. hirdetése – a pályázatra benyújtott plakáttervéhez hasonló elrendezéssel, azonos jelmonddal jelent meg, majd arra következtetett, hogy az M. V. Szövetség tagszervezetei is az általa készített plakáton szereplő jelmondatot és hasonló képi megjelenítést használták víznépszerűsítő kommunikációjuk során, továbbá az M. V. Szövetség ajándéktárgyakat készített és forgalmazott a szlogen felhasználásával.

A felperes azt sérelmezte, hogy nem nyert első helyezést, ennek ellenére a pályázati kiírással szemben plakáttervét és az azon szereplő szlogent felhasználták, amihez tőle engedélyt nem kértek. Álláspontja szerint nemcsak a plakátterv képi és nyelvi formába öntött egyéni, eredeti alkotás, amely szerzői jogi védelmet élvez, hanem a plakáton szereplő jelmondat (szlogen) a képi anyag nélkül önállóan is védelmet élvez, ezért ennek a felhasználásához is engedélyt kellett volna az alpereseknek kérnie.

Az alperesek véleménye szerint a jelmondat (szlogen) csupán egy ötlet, amelyet átvettek az eredeti „műből”, ezért az nem engedélyköteles.

Az eljáró tanács válaszai

Ad 1. Magyarországon a szerzői jog által védett, szellemes szófordulatokat alkalmazó plakátok gazdag hagyományokkal bírnak:

„Szervusz, Salvus? Salvus, szervusz.” (*Salvus keserűvíz az 1950-es évekből*);

„Figaró jobbra, Figaró balra, Figaró arcra, Figaró hajra” (*Figaró kozmetikumok az 1960-as évekből*);

„Kovács úr megvette élete második autóját” (*Volkswagen reklám az 1990-es évekből*).

A szerzői jogi vélemény elkészítéséhez rendelkezésre bocsátott plakáton (fotómontázson) a kék-fehér háttéren elhelyezett vízcsap a „Bármikor megengedheted magadnak” jelszóval

kiegészítve találóan fejezi ki a pályázat mondanivalóját, célját: (a víz presztízsenek növelését) – *az ivóvíz bármikor rendelkezésre áll, megengedheted magadnak.*

A plakáttal mint *reklám céljára készült*, alkalmazott grafikai alkotással szemben támasztott követelmény a minél gyorsabb és hatásosabb figyelemfelkeltés. Ez általában szöveges és/vagy képi megjelenéssel, vagy a kettő megfelelő vegyítésével érhető el, ennek mértékét az alkotó fantáziája, egyénisége határozza meg. A *plakáton szereplő* – „Bármikor megengedheted magadnak” – *jelmondat, az eljáró tanács álláspontja értelmében attól válik szerzői alkotás részévé, hogy meghatározott képpel, a vízcappal társítva, egyéni, eredeti módon fejezi ki a célzott mondanivalót. A „megengedheted magadnak” szókapcsolat a képi megjelenéssel kettős értelmet nyer; utal arra, hogy a csapot kinyitva bármikor megengedheted a vizet, továbbá a vízfogyasztást bármikor megengedheted magadnak, mert „ingyen” van.*

Az alkotás szerzői jogi védelmének a megítélésénél egyébként közömbös, hogy a plakáton szereplő vízcsep fotomontázs, grafika vagy más egyéb technikai eljárással készült.

Utalva az Szjt. 1. §-ához fűzött (A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex Kiadó Kft. 2006, szerkesztette: Gyertyánfy Péter) magyarázatra, „Az egyéni eredeti jellegnek ki kell fejeződnie a művön – részben ezt jelenti a TRIPS 9. cikk (2) bekezdésének és a WCT 2. cikkének az a része, amely szerint a szerzői jogi védelem a kifejezésre („expression”) –, és nem a kifejezéssel közölt tartalomra irányul, vagyis az egyéni eredeti jelleggel a tartalom gondolati kifejezésének kell bírnia. Nem azt jelenti ez az állítás, hogy a szerzői jog a formát védi. ...A kifejezés védelme igazodik a tartalom és a műfajta sajátosságaihoz.”

Az eljáró tanács a reklámgrafikai alkotások és az ötlet viszonyának kérdésével foglalkozó korábbi szerzői jogi szakértői véleményeket is vizsgálta. A 41/2004 sz. vélemény megállapításával: „Az ötlet azonban nem elég a sikeres műhöz, az ötlet az alkotó folyamat kezdetén álló mozzanat és természetesen jelentősen meghatározhatja a kész alkotást is (a reklám területén ez fokozottan így van)”, összhangban úgy foglal állást, hogy a vizsgált plakát esetében az ötlet – a szlogen társítása a vízcappal – formába öntésével önálló szerzői jogi védelemre jogosult alkotás jött létre.

A szakvélemény tárgyát képező plakát (terv) a vezetékesivóvíz-szolgáltatás presztízsenek előmozdítására szolgál, és gazdasági reklámnak minősül, amely grafikai ábrázolásból (vízcsep kék tónusú ábrázolása) és figyelemfelkeltő szöveges részből „Bármikor megengedheted magadnak” szlogenből áll.

A szóban forgó plakát a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről szóló 2008. évi XLVIII. törvény 3. § d) pontjának fogalom meghatározása szerint gazdasági reklám: olyan közlés, tájékoztatás, illetve megjelenítési mód, amely valamely birtokba vehető forgalomképes ingó dolog – ideértve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőket – (a továbbiakban együtt: termék), szolgáltatás, ingatlan, vagyoni értékű jog (a továbbiakban mindezek együtt: áru) értékesítésének, vagy más módon történő igénybevételeinek előmozdítására, vagy e céllal összefüggésben a vál-

lalkozás neve, megjelölése, tevékenysége népszerűsítésére vagy áru, árujelző ismertségének növelésére irányul.

Az eljáró tanács szükségesnek tartja kiemelni, hogy a szerzői jogi védelem nem önmagában a szlogent vagy a nyitott vízcsapot ábrázoló képet, hanem a kettő társítása által a tartalom gondolati kifejezését illeti meg. Utal arra is, hogy az Szjt. 1. § (2) bekezdésében a műfajták felsorolása példálódzó, számos új, az ott felsorolt műfajták egyikébe sem sorolható, illetve azok kombinációjával létrejött új mű jelent és jelenik meg. Így például a *weblapok, kiállítási installációk, bábjátékok, plakátok, kisplasztikák, rézkarcok és gobelinek, kollázsok, nyomatok, litográfiák, falikárpitok, kerámiák stb.* szerzői jogi oltalomban részesülnek annak ellenére, hogy azokat az Szjt. egyáltalán nem említi.

A keresetlevél F/2 mellékletében szereplő plakát (terv) a szerzői jog által védett egyéni, eredeti, reklám céljára készült alkotás. A kivitelezés, a forma védelme igazodik a tartalomhoz és a reklámgrafika mint műfajta sajátosságaihoz.

Ad 2. Az első kérdésre adott válaszában utalt az eljáró tanács arra, hogy a plakáton megjelenő szlogen és a vízcsap megfelelő formába öntött összekapcsolása által jött létre a szerzői mű.

Az Szjt. 16. § (1) bekezdése értelmében a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy *valamely azonosítható részének anyagi formában* és nem anyagi formában történő bármely felhasználásához.

A szerzői jogi törvény magyarázata (Complex Kiadó Kft. 2006, szerkesztette: Gyertyánfy Péter) értelmében „A törvényszöveg 'bármilyen' jelzője nyomatékosítja, hogy a kizárólagos jog a mű teljes társadalmi felhasználási lehetőségeit átfogja.” „...az egészének vagy valamely azonosítható részének” szavakkal formálisan is megerősítette – a jogalkotó – az eddigi általános joggyakorlatot: a szerző jogai a mű egyes azonosítható részeire nézve is fennállnak.

Az Szjt. 16. § (1) bekezdésében foglaltak fenti értelmezése, továbbá az Szjt. 16. § (2) bekezdésében a mű jellegzetes címe, valamint a törvény (3) bekezdésében a jellegzetes eredeti figurák további felhasználásához fűzött jogok elismerése alapján az eljáró tanács arra a következtetésre jutott, hogy a szlogen abban az értelemben vált a plakát valamely azonosítható részévé, amennyiben a plakáton ábrázolt képi megjelenéssel azonosan, az idézett jelmondat-hoz társulva megjelenik a vízcsap és/vagy az ivóvíz.

Ha megvizsgáljuk a hasonló gazdasági reklámoknak A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről szóló 2008. évi XLVIII. törvény által előírt sajátosságait, egyértelműen megállapítható, hogy azok elválaszthatatlan egységet alkotnak szöveges részükkel, és a mű azonosítható részének minősülnek.

Idegen nyelvű, közismert példákon bemutatva [Gauloises Blondes, liberté toujours! (Gauloises Blondes cigaretta, szabadság mindenkor); Just do it (Pepsi Cola, hadd legyen); Let's make things better (Philips, tegyük a dolgokat jobba)] azonnal belátható, hogy a jelmondatok „leválasztása” a gazdasági reklámot okafogyottá, felismerhetetlenné teszi, mert

a marketingüzenetet a szlogen juttatja el a fogyasztóhoz. Ismert kereskedelmi reklámok („Mert itt fontos vagyok” – DM, „Felejthetetlenül finom” – Pick szalámi, „Nálunk az árak a földön járnak” – Auchan) teljesen alkalmatlanok lennének a szlogen nélkül a célzott piac-élénkítő hatás elérésére.

A szlogen a gazdasági reklám meghatározó, nélkülözhetetlen eleme, és ebben az értelemben a szerzői alkotás azonosítható része. A szöveges rész más által történő felhasználása a szerző hozzájárulása nélkül semmiképpen sem valósulhat meg.

A fentiek egyértelműen megállapíthatók a „Bármikor megengedheted magadnak” jelmondat esetében is.

A vizsgálat tárgyát képező plakát sem értelmezhető szöveges rész nélkül. A vízvezeték, a vízcsap és a víz együttes ábrázolása a „Bármikor megengedheted magadnak” szlogen nélkül semmilyen figyelemfelhívó vagy reklámhatás kifejtésére nem lenne alkalmas, mivel semmiféle üzenetet nem juttatna el a fogyasztóhoz, a reklám címzettjéhez.

Az eljáró tanács ezen kérdésre adott válaszához az SZJSZT 44/2000 sz. embléma, reklám céljára megrendelt mű megváltoztatása tárgyában készült vélemény megállapításait is figyelembe vette. A szakvélemény szerint a reklámcélú mű megváltoztatásához, amennyiben a szerzővel nem kötöttek az Szjt. 63. § (1) bekezdése szerinti – a vagyoni jogok megszerzésére irányuló – szerződést, kell az eredeti szerző engedélye.

Hasonlóan foglalt állást a testület az SZJSZT 46/2000 sz. ügyben készített véleményében; könyvsorozat grafikai koncepciójának formatervét önmagában művészeti alkotásnak minősítette, és a terv más általi kidolgozásához az eredeti szerző engedélyét követelte meg.

Mindazokban az esetekben, amelyekben a „bármikor megengedheted magadnak” szlogent más plakáton, logón vagy reklámtáblán úgy kapcsolják a vízcsaphoz, az ivóvízhez, hogy annak kettős értelmére lehet következtetni, azaz megjelenik – akár, módosított formájában – a vízcsap is, az eredeti plakát felhasználása valósul meg.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a *plakátterven szereplő „Bármikor megengedheted magadnak” jelmondat a mű azonosítható részének minősül, amelynek felhasználásához az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerint a szerző hozzájárulása lenne szükséges.*

Ad 3. A 2. pontban feltett kérdésre adott válasz, miszerint a „Bármikor megengedheted magadnak” jelmondat felhasználása kizárólag a szerző engedélyével történhet, fogalmilag már eleve kizárja az átvétel mint szabad felhasználás megengedettséget.

Az alperes által feltett kérdés megválaszolásához a felperes keresetlevelének (4. oldal: „F/3 sz. Melléklet tartalmazza az I. rendű alperes kifogásolt reklámanyagait”) hivatkozott F/3 mellékletét vizsgálta meg az eljáró tanács. Álláspontja szerint a szakvélemény készítéséhez nem vizsgálhatja a felperes igényét olyan mélységében, hogy a perben szereplő több alperes közül a felperes kinek milyen jogsértést rótt a terhére, illetve jogilag helyesen fogalmazta-e meg az igényét, ezért kizárólag az említett mellékletet tekintette át, előrebocsátva, hogy a

rendelkezésre álló peres iratok között található F/3 melléklet rossz minőségű, helyenként olvashatatlan fénymásolat. A „csapvíz – bármikor megengedheted magadnak” kapcsolódó anyagai között különböző prospektusok, hűtőmágnes és egyéb reklámhordozók képei és leírásai szerepelnek, ezek közül több tárgyon is kivehető – az idézett jelmondat.

A plakát azonosítható részeként megismert vízcsap és a jelmondat közösen egyetlen poháralátétén szerepel. Ezen tehát az átvétel – az alperes által használt értelemben – minden kétséget kizáróan megtalálható.

A szerzői jogban az átvétel a szabad felhasználásra vonatkozó szabályok között jelenik meg.

A szabad felhasználás – a szerzőt illető, mindenki mást kizáró teljes felhasználási jog (rendelkezési jog) alóli – olyan kivételeket jelent, amelyekben különböző társadalmi érdekek fogalmazódnak meg. Ezeknek a határait Magyarország nemzetközi kötelezettségei (nemzetközi egyezmények és uniós irányelvek) határozzák meg. A szabad felhasználásra vonatkozó bevezető szabályok általános – minden speciális felhasználási esetben alkalmazandó – követelményeket tartalmaznak. A hármas kritériumrendszert: a felhasználás nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására, indokolatlanul nem károsíthatja a szerző jogos érdekeit, és nem irányulhat a szabad felhasználással össze nem férő célra – egy további, a tisztesség követelményeinek való megfelelés egészíti ki.

A szerzői jogi törvény pontosan meghatározza az átvétel mint a szabad felhasználás egyik módja feltételeit.

Az Szjt. 34. § (2) értelmében nyilvánosságra hozott irodalmi vagy zenei mű, film részlete, vagy kisebb terjedelmű ilyen önálló mű, továbbá képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képe, valamint fotóművészeti alkotás szemléltetés érdekében iskolai oktatási célra, valamint tudományos kutatás céljára a forrás és az ott megjelölt szerző megnevezésével a cél által indokolt terjedelemben átvehető, feltéve, hogy az átvevő művet nem használják fel üzletszerűen. Átvételnek minősül a mű olyan mértékű felhasználása más műben, amely az idézést meghaladja.

Mivel az átvétel törvényi feltételei

- sem a műfajok,
- sem a célok,
- sem az üzletszerűség hiánya, miatt

nem valósultak meg az alperes által történő felhasználás során, fogalmilag kizárt az átvétel.

Figyelemmel arra, hogy az eredeti plakát azonosítható részei nem változtatás nélkül szerepelnek az alátétén, továbbá az adott műfajta esetében az átvétel fogalmilag kizárt, ez az eredeti plakát engedély nélküli megváltoztatásának minősül.

A bíróság által feltett kérdésre válaszolva az eljáró tanács megállapítja, hogy a „Bármikor megengedheted magadnak” mondat átvétele az elsőrendű alperes által nem tartozik bele az engedélyt nem igénylő átvétel, azaz a szabad felhasználás fogalmi körébe.

Ad 4. Az eljáró tanács az 1. és a 2. kérdésre adott válaszában egyértelműen kifejtette, hogy a kérdéses plakáton szereplő jelmondatot és a vezetékes víz összekapcsolását milyen feltételek között és az adott műfajtán belül miért tekinti az ötletet meghaladó szerzői műnek. A felperes által készített plakátterv semmiképpen sem tekinthető csupán ötletnek.

Ad 5. Az SZJSZT 23/07/1 számú ügyben fotók, illetve promóciós tárgyak összehasonlítása alapján abban a kérdésben kellett az eljáró tanácsnak állást foglalnia, hogy az eredetileg készült fotók részletét használták-e fel a későbbiekben a sörálátét céljára készített fotókhoz. A hivatkozott szakvélemény megállapításait – amelyek szerint a tárgyfotókat kiemelve és más háttér elé helyezve felhasználták az eredeti mű részletét az új műben – nem lehet úgy értelmezni, és erre a jogesetre vonatkoztatni, hogy a jogosulatlan felhasználás a – „Bármikor megengedheted magadnak” szlogen kiemelésével – azaz kizárólag egy mű részletének egy az egyben történő átvételével valósul meg.

A jogosulatlan felhasználás megítélésének szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a mű részletét pontosan vagy torzított, megváltoztatott formában vették-e át, különös figyelemmel az átvételre vonatkozó [(Szt. 34. § (2)] szabályoknak a 2. pontban adott ismertetésére.

Ismét utal arra az eljáró tanács, hogy a keresetlevél F/3 melléklete – az elsőrendű alperes által készített promóciós anyagok – minősége olyan rossz, hogy annak alapján nemhogy a részletek pontos átvételét, de sok esetben magának a reklámanyagnak a tartalmát sem lehetett rekonstruálni.

Dr. Tattay Levente, a tanács elnöke
Dr. Koltay Krisztina, a tanács előadó tagja
Szamódy Zsolt, a tanács szavazó tagja

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Két tudós, akik nagyon megváltoztatták a XX. század alakulását

Jürgen Neffe: Albert Einstein igaz története. Typotex, 2011; ISBN: 9789632794266

Hargittai István: Teller. Akadémiai Kiadó, 2011; ISBN: 978 963 05 8924 6

Nagyon, ha munkásságuk legfontosabb hatását tekintve másként is. Albert Einstein a fizikában és az arra épülő gondolkodásban új világot nyitott meg. A fejlődés hatása, amelyet így lehetővé tett, nemcsak óriási, de folyamatosan növekszik, s újabb területekre is kiterjedve tágul. Neffe könyvéből kiragadott gyakorlati példaként, a ma már nagyon széles és bővülő körben használt GPS-rendszer sem működne az einsteini egyenletek nélkül.

Teller Ede nagyon sokat tett a tudományban és a tudományért, ám a világunkra tett hatásának legfontosabb eleme minden valószínűség szerint egy negatívumban ragadható meg: abban, hogy a második világháborút követően ugyan rengeteg nemzetközi feszültség és konfliktus volt, voltak gyilkos, ám végső soron földrajzilag csak kisebb kiterjedésű háborúk, azonban a legélesebb szembenállások idején sem tört ki újabb világháború. Nagyon valószínű, hogy ez azoknak a fegyvereknek, óriási pusztító erejüknek köszönhető, amelyek létrehozásában Tellernek kulcsszerepe volt. Lehet persze töprengeni, érvelni arról, hogy az újabb világháború elkerülése a politikusok bölcsességének, bölcs mértéktartásának vagy a fegyverek elrettentő hatásának köszönhető, de a reális szemlélet minden bizonnyal az utóbbit – és ezzel végső soron Teller hatását is – hozza ki győztesnek. Tellerét, akiről az Encyclopaedia róla szóló terjedelmes szócikke nemcsak azt mondja el, hogy „a hidrogénbomba atyjaként” lett ismert az Egyesült Államokban, hanem hogy kulcsszerepet játszott az USA második nukleáris fegyverlaboratóriumának, a kaliforniai Lawrence Livermore Laboratory-nak az 1952-es létrehozásában. Csaknem négy évtizeden át ez volt az USA fő termonukleáris fegyvergyára. Teller 1954-től 1958-ig, majd 1960-tól 1975-ig az igazgatóhelyettese volt, 1958 és 1960 között pedig az igazgatója.

Albert Einstein igaz története

„Csönget a postás, torkom szorul, / száz levél s újság rám borul. / Ha ily kín rág, mit tehetnék? Hagyjatok már végre békén!” (Einstein verse) „Örökre felfoghatatlan, hogy a világ felfogható.” / „Fiatalemberként mindössze annyit kívántam és vártam el az élettől, hogy legyen egy nyugodt sarok, ahová leülhetek, és végezhetem a munkámat anélkül, hogy tudomást vennék az emberekről.” / „A matematika az egyetlen módszer, amely tökéletesen alkalmas arra, hogy az ember önmagát a saját orránál fogva vezesse.” / „Életemben még közelítőleg sem kínlódtam ennyit, és igen nagy tisztelet alakult ki bennem a matematika iránt, míg végre eljutottam odáig, hogy árnyalt részleteiben képes legyek meglátni a tiszta szépséget.” /

„Felismertem, hogy a matematika számos speciális részterületre tagolódik, s azok mindegyike rövid életünk egészét igényelné. Így Buridán szamarának láttam magam, aki nem tud dönteni két szénabála között.” / „Korábban azt hittük, hogy ha a világegyetemből minden anyag eltűnne, akkor is megmaradna a tér és az idő; a relativitáselmélet szerint az anyaggal a tér és az idő is eltűnik.” / „Te a kockázó Istenben hiszel, én viszont valami objektív létező által meghatározott, teljes egészében törvényszerű világban. A kvantumelmélet nagy kezdeti sikerei ellenére sem tértem át a kockajátékosok hitére, bár jól tudom, hogy a fiatalabb kollégák ezt a meszesedés számlájára írják” (1944-ben Max Bornnak). „A hülyék uralmát legyőzni képtelenség, mert oly sokan vannak, és az ő szavazatuk épp annyit számít, mint a miénk. ... Isten országa egyre különösebb formát ölt. Mindenből, még a butaságból is tömegtermék lesz” (1954-ben az USA-ról). „Kedves Utókor! Ha nem leszte igazságosabbak, békésebbek és egyáltalán okosabbak, mint mi vagyunk, illetve voltunk, vigyen el benneteket az ördög. Minden nagybecsülésém mellett ezzel a jámbor kívánsággal maradok a ti (egykori) Albert Einsteinetek (1936) sk.” – idézetek a könyvből.

A könyv címe láttán az emberben megszólal a kisördög: vajon az Einstein-életrajzok garadában miért ez az ő igaz története, mivel érdemli ki ezt megkülönböztetésként Neffe műve? Annyi bizonyos, hogy ő maga szerényebb címet adott neki – legalábbis a könyv eredeti német címe: Einstein. Egy életrajz. Ám bizonyos az is, hogy ha az olvasók túlnyomó hányada megítélni nem is tudja, mennyivel igazabb ez a történet az Einsteinről szóló más műveknél, a kép, amelyet itt kap róla, az emberről és a tudósról, a való világ varázsainak mérnökéről, rendkívül sokrétű, alapos és lenyűgözően színes, s további kiemelkedő erőnye, hogy nagyon sok tudással szolgáló tudománytörténeti háttérbe helyezi a munkásságát. Ez utóbbinak van egy különösen sokatmondó hozadéka: megmutatja, hogy Einstein zsenialitásának egyik fő vonása, kimagasló tudományos teljesítményének egyik fő forrása az a képessége volt, ahogy szintetizálni, extrapolálni és továbbfejleszteni tudta az előtte járók és szintúgy kortársai tudományos eredményeit. A mindig korrekt, megbízható Typotex ajánlója kiemeli: „Az Einstein legendának ez a nagy összefoglalása olyan sikernek örvend, hogy a Washington Post az 'Év legjobb könyvének' választotta. Egy amerikai napilap – egy németből fordított művet!” Ez igazán ékesen szól e könyv mellett.

Panaszunk csupán egy lehet, és az sem a szerzőre, hanem a Tervezőre, aki a világunk fizikáját megalkotta – bárki vagy bármi légyen is ő –, s aki/ami titkolózó vagy hanyag módon nem hozta összhangba nyelvünk kifejezőképességét a világ szerkezetével. Ha meg akarnánk érteni Einstein munkásságának, megállapításainak, felfedezéseinek lényegi részleteit vagy akár az azokhoz vezető magyarázatokat, hamar beleütközünk, hogy a nyelv ebben nemhogy összekötő lenne, hanem közénk áll, s a szavak nem képesek nekünk megjeleníteni ezeknek a természeti törvényeknek, összefüggéseknek a mibenlétét. Bánatosan ismerjük fel ezúttal is, hogy igaz lehet: a természet nyelve a magas matematika, amelynek világából viszont a legtöbbünket száműzött a neveltetésünk. Neffe igazán sokat tesz azért, hogy e részletekbe is jó betekintést adjon, és kevés kivétellel igazán nem az ő hibája, ha olykor elveszítjük a fona-

lat. Így adódik, hogy a relativitáselméletre vonatkozó magyarázatai olykor zavarba ejtőek: első olvasatra világos, és újra átgondolva jövünk rá, hogy a lényegét mégsem értjük. Pl. azt az állítást, hogy semmi sem mozoghat gyorsabban a fénysebességnél, arra építi, hogy „az idő fénysebességgel mozog” (itt persze rögvest belegabalyodhatunk az idő mibenlétének problémájába is). Ezt egy tétel előzi meg, miszerint „az időt nem lehet megelőzni”, s Neffe ehhez azt a sajátos indoklást fűzi: „mert ha lehetne, akkor beletekinthetnénk a jövőbe, ez pedig ellentmond a józan észnek.” Hasonlóképpen zavarba ejtő tétel, hogy „a fény úgyszólván együtt terjed az idővel”, s ehhez egy sajátos magyarázat csatlakozik a téridőben való mozgásról, azzal a következtetéssel, hogy „mivel a fényrészecskék nem az időben, hanem az idővel mozognak, azt mondhatjuk, hogy nem öregszenek. 'Most' és 'örökké' ugyanazt jelenti a számukra. Örökre saját pillanatukat 'élik.'” Ha pedig erről Hamlet szavai jutnak eszünkbe – „Több dolgok vannak földön és egen...” – az nem arra vezet, hogy „kizökkent a világ”, csak hogy nem csupán a felfedezéséhez kell zseni, hanem a megértése is az adott témában magasan kiművelt emberfőt igényel. Lehet, hogy – Einstein gyakran idézett, híres mondásával – Isten nem kockázik a világegyetemmel, viszont nagyon úgy tűnik, hogy igen erősen rejtjelezte annak tervrajzát és tervezési know-how-ját.

Neffe idézi egy „időskori” nyilatkozatát: „Ha arról kérdeznék engem, hogyan lehetséges, hogy éppen én fedeztem fel a relativitáselméletet, számomra az alábbi körülmény tűnik fontosnak: a felnőttek nem gondolnak bele a téridőproblémába. (Annál is kevésbé, mert a legtöbbjük azt sem tudja, mi az – a szerző.) Mindazt, amit itt érdemes végiggondolni, véleményük szerint már gyermekkorukban megtették. Én azonban olyan lassan fejlődtem, hogy már felnőttem, amikor először rácsodálkoztam a térre és időre. Természetes, hogy ekkor mélyebben beleláltam a problémába, mint egy közönséges gyerek.” S nehogy ezt elkönnyeljük egy karakteres einsteini nyelvöltögetésként. Neffe azzal folytatja, hogy Einstein Jean Piaget gyermekpszichológust (a szakterület egyik leghíresebb tudósát) is biztatta: kérdezzen meg gyermekeket, milyen intuitív elképzelésük van a sebességről, a térről és az időről. Ezzel az egyik leggyümölcsözőbb kutatási területet adta Piaget kezébe.

Kizökkent a világ? Szerfelett elgondolkodtató, milyen nagy érdeklődéssel fogadták az emberek a XX. század elején Einstein nagy felfedezésének hírét és részleteit. A sajtómegjelenésre 1919-ben a fény elhajlására vonatkozó tételének méréses igazolása adott okot. „Egész Anglia az Ön elméletéről beszél” – írta Sir Arthur Eddington, a napfogyatkozás-expedíció tudományos vezetője. A kvantummechanika kiemelkedő kutatója, Paul Ehrenfest Hollandiából írta: „Az újságok tele vannak a Times cikkének fordításával, amely a napfogyatkozásról és a te elméletedről szól.” Pár héttel később a Berliner Illustrierte Zeitung címlapján hozta Einstein képét: „A világtörténelem új nagysága” aláírással. S amint Neffe írja, rövid időn belül szinte nem volt ember, aki ne hallott volna Einsteinról és művéről. Egy korabeli leírást idéz: „Egyetlen nevet sem emlegettek annyit ebben az időben, mint azét az emberét. Az emberek többségét lebilincselő szokásos univerzális témák mintha eltűntek volna a színről. Széltében-hosszában kurzusok, mozgóegyetek alakultak utazó docensekkel, akik az em-

bereket a mindennapi lét háromdimenziós nyomorából a négydimenziós világ barátságos tájaira röpítették. A relativitás közismert és megváltó szóvá lett. Elképzelhetetlenül hosszú idő óta ez volt az első alkalom, hogy a tudomány hangja uralta a világot.” És mindez 1919 végének háborúvesztes, lepusztított, szegénységtől gyötört Németországában. Óhatatlanul is felmerül bennünk a kérdés, vajon ebben a mai világban mennyi hasonló figyelmet kapna egy ilyen, a közember számára végső soron nagyon is elvont felfedezés, vagy akár bármilyen valódi tudományos teljesítmény? Félünk a választól....

Einstein pedig megmutatta jellemének egy igen sajátos ellentmondását, tehetségének új elemét. Szemben az „anélkül, hogy tudomást vennék az emberekről” hajlamáról, hamar elkezdte mind szakszerűbben kiaknázni a népszerűségében rejlő lehetőségeket a maga markáns humanitárius és politikai céljai érdekében. Neffét idézve: „Amint a média felkapta, fokozatosan megtanulta, hogyan állítsa a saját szolgálatába – kezdetben meglehetősen ügyetlenül, végül egyre ravaszabban. Bájos esetlensége eközben mindvégig megmaradt. Szavának súlya volt, kijelentései szalagcímbe kerültek, beszédei országos sugárzású rádiócsatornákon hangzottak el. Azáltal, hogy szuverén módon bánt az újságírókkal, a rádióriporterekkel és a filmesekkel, olyasvalamit teremtett, amit a reklámstratégiák ma „márkajelnek” neveznének. Az Einstein márkában összekapcsolódott egymással a szórakozott professzor és a béke, az emberi jogok, a leszerelés és a világkormány rettenthetetlen harcosa, a konvencióknak és mindenféle előírásnak fittyet hányó bohém, valamint a kor látnoki elemzője.” Vegyük itt észre azonban: ellentétben a mai világgal, amelyben a közérdeklődés homlokterébe kerülők, kevés kivétellel, nem a saját intellektuális teljesítményük, hanem a mesteri tömegkommunikáció és -manipuláció termékei, s tudós hamarabb kerül címlapra egy botrányral, mint egy nagy felfedezéssel, az Einstein iránti figyelem alapját valódi tudományos nagysága adta. Schöne alte Zeiten, hogy stílszerűek legyünk....

A könyv beszámol arról is, hogy Einstein számos találmányt alkotott. Számára – a meggyőződéses pacifistának – talán a sors fricskája, hogy a harmincas években szinte valamennyi ország hajóhada a részben általa továbbfejlesztett pörgettyűs iránytű segítségével tájékozódott a tengereken.

1902 és 1909 között a berni szabadalmi hivatalban műszaki szakértőként dolgozott. Ebben az időszakba tartozik az „aranyéve”, 1905 is. 1919-ben egyik legjobb barátjának írt levelében úgy emlékezett vissza e hivatalra, mint „világi kolostor, ahol a legszebb gondolatai szárba szökkenek.” Élete utolsó évében pedig újra hangsúlyozta: „a műszaki szabadalmak végleges formába öntése áldásos munka volt a számára”.

Nem volt igazán magányos harcos. Sokan segítették: az előtte járók a tudomány állását létrehozó eredményeikkel a múltból, amint arról a könyv kitűnő tudománytörténeti leírásai részletesen is beszámolnak, valamint kortársai, barátai. Neffe ugyanakkor elmondja, hogy az általános relativitáselmélet felé Einstein magányosan vágott utat. Idézi Max Planck erre vonatkozó tanácsát, amely sokat elmond a tudományos körök akkori világáról is: „Mint

öreg barátja, tanácsolom, hogy hagyjon fel ezzel a próbálkozással. Egyfelől, mert nem fogja tudni végigvinni; másfelől, ha mégis végigvinné, senki sem fog hinni Önnek.”

Tudományos pályájának egyik különös, fényesnek éppen nem mondható eleme a barát-nőjével, később első feleségével Mileva Marić-csal való szakmai együttműködés – nem is tudható, mennyi volt a kezdetben komoly tudományos ambíciókat ápoló Mileva hozzájárulása Einstein eredményeihez. Neffe erről is beszámol, akárcsak Einstein magánéletének a Milevához és a közös gyermekeikhez fűződő részéről. Személyiségének markáns vonása, hogy Milevával és közös gyermekeikkel mintaférj és -apa volt: az önmagát fenntartás nélkül védő és ezért végső soron következetesen kíméletlen férj és apa mintapéldánya. Végső soron azonban ennek olyan olvasata is kicsendül a sorokból, hogy Einstein számára mindenekelőtt és -felett való volt tudományos munkája, és nem tűrte, hogy annak bárki, bármi az útjába álljon, vagy azt magánéleti problémákkal megnehezítse.

Ahogy a könyv olvasásától nagyon nehéz elszakadni, ugyanúgy nehéz az ismertetéstől is. Ez utóbbi azonban elkerülhetetlen, ezért már csak a fejezetcímekből és alcímekből idézünk további kedvcsinálóként: Albertból így lett Einstein – Egy zseni pszichogramja / Egy kis tudománytörténet Einstein olvasatában / A fizikus és a nők / A fény kvadratúrája – Hogyan fedezte fel Einstein a relativitáselméletet / „Drága fiaim... Apátok” – A zseniális apa drámája / Egy felfedezés anatómiája – Hogyan jutott el Einstein a relativitáselmülethez? / Einstein, az „univerzum főmérnöke” / Amikor reng a téridő – Nagyító alatt a relativitáselmélet / Einstein, Németország és a politika / Nem vagyok tigris! – Einstein az ember / Az Einstein nevű zsidó – Egy elv volt az istene / A cél szentesíti a kétkedést – Einstein és a kvantumelmélet / A világképlet keresése / Barbáriából Dolláriába – Einstein Amerikája / „Az emberiség rossz találmány” – Einstein, az atombomba, McCarthy és a vég.

Teller

Kritikákból Hargittai könyvéről: „Kitűnő. A briliáns, de vitatott megítélésű tudós, Teller Ede életének és munkásságának érdekes, alapos és objektív bemutatása” – Charles Townes, Nobel-díjas, University of California / „... az első kiegyensúlyozott számadás ennek a különleges, háromszor száműzött tudósaknak, a hidrogénbomba atyjának a jelleméről, és mindarról, amit elért” – Roald Hoffmann, Nobel-díjas, Cornell University / „Messze a legjobb és legkiegyensúlyozottabb munka erről az emberről, tevékenységéről és befolyásáról. Nagyszerű és megragadó mestermű – Hargittai mélyreható könyve nagy hatással lesz arra, hogyan ítélik meg a 20. század egyik legtehetségesebb, legbefolyásosabb, de gyakran negatív megítélt tudósát. A szerző életre kelti Teller Edének mind az elbűvölő, mind pedig a sötét oldalát; mindezeket magam is megtapasztaltam a Los Alamosban töltött évek során” – Siegfried S. Hecker, kutatóprofesszor, Stanford University, a Los Alamos Nemzeti Laboratórium emeritus igazgatója / „Hargittai egyedülállóan érzékeny és a lényeg megfogalmazó, különleges perspektívájú, izgalmas portrét alkotott erről a talányos géniuszról” – Marina

von Neumann Whitman, Neumann János lánya, a University of Michigan professzora / „Erősen ajánlott...” – Science and Technology Review / „... mindenki számára nagyon érdekes, aki jobban meg akarja érteni a 20. századi fizika forradalmának, különösen pedig Teller Edének a hatását a történelemre, aki – Hargittai megfogalmazásában – „különlegesen tehetséges fizikus és tragikus ember volt” – Physics Today.

Ha választanunk kell egy nagy hírű tudóst, akinek kiemelkedő munkássága és közéleti szerepvállalása kiválóan jellemzi a tudomány ellentmondásos viszonyát a csodálatos és elátkozott XX. századhoz, kevés alkalmasabbat találhatunk erre Teller Edénél. Ez az a század, amelyben a tudomány meredeken gyorsuló ütemben olvadt össze nemcsak a gazdasággal – azt előbb is tette, ha nem is ekkora, világformáló intenzitással –, hanem úgyszintén a nagypolitikával, a század második felében pedig alapvető stratégiai fegyverré vált a geopolitikában is, és abban, amit technológiai gyarmatosításnak is nevezhetnénk. A század elején a fizikusok egy része a kutatásai nyomán a filozófia és Isten keresése felé fordult, annak derekán már nagyon is a földi hatalom legmagasabb szférái felé (persze más tudósokkal együtt). Új korszakokat nyitottak a technikai és – az arra támaszkodó – gazdasági haladásban, és addig nem is álmodott eszközöket adtak a hatalom kezébe. Hargittai – maga is akadémikus és nemzetközileg ismert kutatóprofesszor – e hatalmas ívű és (tudomány)történeti panorámájú művének méltán lehetne a mottója „Íme a tudós, az alkotó és meggyőződését követő, és íme a XX. század!”

A könyv eredetileg New Yorkban jelent meg 2010-ben, igen kifejező címmel: Edward Teller megítélése – Egy közelebbi pillantás a XX. század egyik legbefolyásosabb tudósára. Kiemelésre érdemes, hogy magyar kiadása a fordító, Gács János kitűnő munkáját is dicséri.

Pálinkás József, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke írja a magyar kiadás elé: „Tudományos igényességgel megírt életrajz? Szemelvények a 20. század történelméből egy különleges tudós különleges életének bemutatásán keresztül? A tudomány, a tudósok és a hatalom viszonyának példákkal illusztrált bemutatása? Ilyen és hasonló kérdések fogalmazódtak meg bennem Hargittai István könyvét végigolvasva. Teller Edével magam is beszélgettem néhányszor. Hargittai István művében Teller életútjának bemutatása gazdag részletességgel, a leírt események és történetek pontos dokumentálásával, egy tudományos munka igényességével, számomra mégis lenyűgözően fordulatosan, érdekesen és olvasmányosan történik. Tellerről számos történet – kockáztassuk meg: legenda – kering a memoárirodalomban. A könyv szerzője igyekszik utánajárni ezeknek a történeteknek, felkutatva a még fellelhető forrásokat.”

S végül néhány sor a kiadó ajánlójából: „Hargittai István előítéletektől mentes, kiegyensúlyozott képet rajzol Tellerről, a sokoldalú és gyakran titokzatos tudósról, a 20. század viharos történéseivel a háttérben, amelyek nélkül nem lehetne megérteni Teller cselekedeteit és motivációit. Mindeközben sok korábbi tévedést, félreértést és félremagyarázást is helyesbít. Munkájában sok olyan forrásra támaszkodik, amelyek eddig ismeretlenek voltak, és amelyek magyar, német és amerikai levéltári anyagokból tárt fel. Ezt egészítik ki azok az inter-

júk, amelyeket olyan, a Teller-életmű szempontjából kiemelkedően fontos személyiségekkel készített, mint Richard Garwin, Freeman Dyson, George A. Keyworth és Wendy Teller. A könyv áttekinti Teller életének legfontosabb vonatkozásait. Ezek között hangsúlyos szerepet kapnak a zsidó magyar gyökerek, a kényszerű emigráció, a kimagasló tudományos felfedezések és az Egyesült Államok védelmével való teljes azonosulás. Részletesen tárgyalja Teller tevékenységét a hidrogénbomba kifejlesztésében, könyörtelen machiavellizmusát, amellyel céljai felé tört, elszántságát az USA második fegyverfejlesztési laboratóriumának megteremtésében, valamint Robert Oppenheimer biztonsági meghallgatása során tett tanúvallomását, amelynek következtében tudóstársai hosszú évtizedekre kiközösítették.”

Dr. Osman Péter

* * *

*Bo Bergström: Bevezetés a vizuális kommunikációba. Scolar Kiadó, 2009;
ISBN 978-963-244-115-3*

Csapataink harcban állnak, s a túléléshez különösen fontos, lényegében nélkülözhetetlen tudást kínál ez a kitűnő szakkönyv. Címe túlzottan is visszafogott: ez messze nem bevezetés, hanem valódi mesterkurzus!

„Tükör által homályosan...” mind többen képernyők és / vagy monitorok által látják, hogy milyen is a világ, amelyben élnek, legyen szó bár nagypolitikáról, gazdasági életéről, időzöjles vagy valódi kultúráról, divatról, a számukra mértékadó emberek világáról vagy éppen az áruvilágról, amelyből igényeiket és szükségleteiket kielégíthetik, netán ráérezhetnek, hogy éppen mit is akarnak az élettől. Képernyők, monitorok harsogják vagy éppen cselesen sugalmazzák, hogy miben milyen értékeket kövessünk – azokon pedig elsősorban a képi világ érvényesül és képes hatást gyakorolni.

Kísértet járja be a világot, a gondolat-távvezérlés kísértete. Mind többeknek mind hatékonyabban kommunikátorok mondják meg, hogyan igazodjanak el a világban, hogyan gondolkodjanak annak és saját életüknek a dolgairól, milyen értékrendet kövessenek, kikben, mikben higgyenek. A kommunikáció mindig is kiemelkedően fontos eszköz volt, s mára az lett a minden. Az írott szó a déd- és többé-kevésbé a nagyszüleink világának kommunikációs eszköze volt, bár már akkor is mindinkább hódított a képes reklám. Manapság az emberek nagy hányada egyre kevésbé olvas, szórakozását, tájékozódását, információi beszerzését multimédiás eszközök révén intézi, s hozzájuk azokban is leginkább a vizuális üzenetek jutnak el. Aki tehát hatékonyan szólni akar hozzájuk, annak nagyrészt ez utóbbiakhoz kell folyamodnia.

„Hiszem, ha látom!” – napjainkra új értelmet nyert a régi mondás. Olyat, amelynek drasztikusan növekvő súlya van egyebek közt a fogyasztók megnyeréséért folytatott – modern szakszóval B2C – kommunikációban. Az emberek nagy – félő, hogy erősen növekvő – hányada mind kevésbé szentel időt, energiát szöveges üzenetek kihüvelyezésére, hanem – legyünk finomak – szellemi kényelme okán inkább a képekbe sűrített üzenetekre vevő. (Napjaink jellemző, nem kevésbé cinikus, ám annál találóbóbb mondása egy-egy magvasabb könyvre, hogy „inkább megvárom a filmváltozatot!”)

Meghatározó súlyú tény, hogy az utóbbi évtizedek gyors műszaki- (üzem-) gazdasági fejlődése következtében rohamosan nő a piacok valamennyi, tömegtermelésre alapozott szektorában az árukínálat, messze túllépve a fizetőképes keresleten. E kínálat fontos hajtóereje a növekedés – valljuk meg – eszeveszett hajszolása vállalati szinten is. Ennek érdekében minden cég újabb és újabb vásárlásra igyekszik rávenni célközönségét. Ehhez egyik eszközként új keresletet igyekeznek támasztani – jobb esetben új igények támasztásával, illetve felszínre hozatalával –, másrészt küzdenek a versenytársak fogyasztóinak elhódításáért, és szintúgy azért, hogy „minőségi cserékre”, már meglévő eszközeik, termékeik, szolgáltatásaik lecserélésére bírják rá a maguk közönségét. Ez utóbbi harcot két fontos fronton folytatják: egyrészt olyan fejlesztésekkel, amelyek ténylegesen újabb, és/vagy a korábbiakhoz képest számottevően javított funkciókkal ruházzák fel újonnan piacra dobott árucikkeiket, másrészt olyan marketingeszközökkel, amelyek „minőségi” cserére igyekeznek rávenni a célközönséget, jóllehet az újonnan kínált mögött nem áll az előbbiekhöz hasonló valódi többlet. Tipikus példa (volt?) erre az a tendencia, amely presztízskérdéssé tette a személyautók rendszeres lecserélését a legújabb modellekre, és ugyanígy rendszeres cserékre buzdítanak/kényszerítene a változó divatirányzatok. Számos területen tehát a cégek jórészt azzal is igyekeznek elérni az új kereslet felkeltését, hogy extrém, nemritkán abszurd mértékben gyorsá erőtetik az erkölcsi avulást. (Az emberiség a fennmaradásért előbb-utóbb rákényszerül, hogy erőteljesen visszaszorítsa erőforrásainak mértéktelen pazarlását, vagy azok drasztikus fogyta jár majd ilyen hatással is. Egy így kijózanodott világban talán érvényes lesz, hogy ha nem tudsz mást, mint eldalolni, hogy „megújult, még jobb, több benne a *buxenzis hexenzis*”, nincs rád szüksége a világnak – azonban még messze nem tartunk itt.) Mindezekhez pedig a modern (marketing)kommunikáció szolgál a becserkészés és meggyőzés eszközeként. Igen jellemző, hogyan teszik ennek harcterévé a közösségi oldalakat, amelyek mind többek számára életvitelük egyre nélkülözhetetlenebb részévé válnak, valamint az olyan, rendkívül széles körben használt internetes szolgáltatásokat, mint a keresők és azok gyorsan gyarapodó, szélesedő kapcsolódó szolgáltatásai, így pl. a Google rendszere. És szerfelett jellemző a B2C kommunikáció átütő erejére, ahogy megteremtette és átütő hatalmú manipulációs eszközként tudja használni a celebek világát. A *celeb* – „neve, ha van, csak áruvédjegy, / mint akármely mosóporé...” (József Attila: Mondd, mit érlel...), száz százalékban a mesterien kivitelezett tömegkommunikáció terméke.

Mindezekért, mára – és már évtizedek, sőt voltaképpen a hatékony tömegkommunikáció térhódításának kezdete óta – *csapataink harcban állnak*. A kommunikátorok csapatai, mögöttük megbízóikkal mind keményebben, célratörőbben, gyakran cselesen, gyakran erőszakosan küzdenek a figyelmünkért, főként a nekik kívánatos reagálásunkért, a befolyásolásunkért. Velük szemben a célközönség jó része a háborítatlanságáért, a szellemi önállósága és a józan ítélőképessége megőrzéséért, a rá zúdított üzenetekben rejlő befolyásolás és manipulációk kizárásáért harcol az előbbieik ellenében, a talpon maradásért a kommunikációk áradatában. (Sok fontos tudnivaló közt igen érdekes összegzést ad e kötet a bennünk működő *védelmi szűrő*kről, amint arról is, hogy a hozzáértő kommunikátorok hogyan tudják azokon átjuttatni üzeneteiket.) Akik pedig adnak a maguk intellektuális színvonalára, azok között a kevésbé kifinomult kommunikációs üzenetek nyomán sokakban kialakul a „könyörgöm, ne nézzenek hülyének” reflexe, és mindinkább hajlamossá válnak elutasítani az egész műfajt. A cégeknek pedig ebben az örvénylő erőterben kell célba juttatniuk és érvényesülésre segíteniük marketingüzeneteiket. S amint Bergström is kiemeli, mindenfajta kommunikáció esetében a legfontosabb tényező, hogy az azzal elért eredményt végső soron nem az határozza meg, hogy az üzenet küldője – az ő szavával az adó – mit akar mondani, elfogadtatni, hanem hogy a célközönség tagjai – a *vevők* – a maguk gondolkodása szerint mit olvasnak ki az üzenetből, és hogyan értelmezik és értékeli azt.

Az ilyen üzeneteknél tehát döntő jelentőségű, hogy képesek legyenek megragadni a célközönséget, belopakodni azok tudatába, vagy „az alá”. Kiváló példa erre a mostanában látható autóreklám, amelyben a főszereplő *jól láthatóan* izgatottan nézeget egy elegáns autót, s miután több kérdésre is válaszul elmondja, miért nincs rá szüksége, a záró mondata „de kell nekem”, csattanósan utalva ezzel az autóból áradó ellenállhatatlan vonzerőre. Mindebben pedig az egész szöveget a jelenet juttatja érvényre.

A vizuális hordozókba öltöztetett, jól kialakított üzenetek a célközönséget az esetek nagy hányadában eredményesebben fogják meg, és olyan módon is tudnak befolyásolni, amire az írott szó kevésbé képes – nem is beszélve azokról, akiknek a világához nem igazán tartozik az olvasgatás. Végül is már a vizuális kommunikáció első nagy térhódítása, a csodálatos bizánci művészet is nagyrészt azt szolgálta, hogy beültesse az eszméket, a vallás tanításait, az egyház és nem utolsósorban a császár tiszteletét azok lelkébe és tudatába, akik nem tudtak olvasni. (A vallásos eszmék terjesztésében betöltött szerepét tökéletesen foglalják össze Sínai Szent Gergely szavai: „... az írástudatlanok a festményeket tanulmányozva megismerhessék azokat az emberi cselekedeteket, amelyek valóban Istent szolgálták” – és ki állítaná, hogy e technika kevésbé lenne alkalmas más eszmék terjesztésére. Nem Bizánc találta fel a személyi kultuszt, viszont minden addigit messze felülmúló tökélyre fejlesztette terjesztésének vizuális eszköztárát. S ha a megjelenítés technikája változott is, a későbbi korok császárai, diktátorai, a hatalom csúcsán lévő egyéb főemberei, illetve az őket szolgáló művészek és PR-technikusok nagyon sokat felhasználtak annak koncepciójából.

A vizuális kommunikáció szerepét és jelentőségét növeli az is, hogy a kommunikációs üzenetek bevézésében és életben tartásában az ismétlés az eredmény anyja. A rövid idejű megjelenítésekben pedig a látvány általában hatékonyabb, mint az írott vagy akár elmondott szavak.

Saját szakterületünket tekintve a vizuális kommunikáció hatalmas erejének igen karakteres példái az ábrás, valamint a háromdimenziós árjelzők. Döntő jelentőségű tény, hogy jóllehet az árjelzők egyik fő rendeltetése, hogy növeljék – vagy éppen megteremtsék – a velük megjelölt árucikk vonzerejét, ilyen vonzerőt maguk egyáltalán nem tudnak létrehozni. Csak arra képesek, hogy más módon kialakult vonzerőt – goodwillt – idézzenek fel, és azt kapcsolják hozzá a szóban forgó árucikkekhez. Ezért ahhoz, hogy a kívánt módon működjenek, ezt a jelentéstartalmukat fel kell építeni a célközönség tudatában (lehet ugyan ki is várni, amíg az a használat nyomán magától kialakul, azonban ez elfogadhatatlanul lassú lenne az azokat alkalmazó piaci szereplők számára). Miután viszont ez megtörtént, egy-egy ilyen markáns vizuális „jel” szinte felülmúlhatatlan hatékonysággal idézi fel az árjelzőhöz tapadt képzeteket, tapasztalatokat, véleményeket, goodwillt, presztízskategóriához tartozást. Így és ezért válik egy önmagában értéktelen – gyakran voltaképpen semmitmondó – ábrácska vagy akár egy üvegpalack a marketing hathatós eszközévé, és ezzel vagyoni értékké.

A vizuális árjelzőknek szó szerint kiemelkedő szerepe lehet abban is, hogy magukra vonják a vásárló figyelmét, midőn az az egymás helyettesítésére alkalmas árucikkek hosszú sorával szembesülve igyekszik jól túlesni a vásárláson. A marketingszakértők szerint a bennünket érő hatások – reklámok, kommunikáció, saját tapasztalatok, mások véleménye – alapján kialakulnak bennünk az árúvilág szegmenseiről öt-tíz tételes *rövid listák*, ami azt jelenti, hogy ha azokból valamelyiket felismerjük a kínálatban, tovább már nem is nagyon keresgélünk. Az árucikkek piaci versenyében tehát meghatározó jelentőségű, hogy vásárláskor melyiküket ismerjük fel e sajátos *rövid listánk* alapján. Itt lép be az árjelzőknek, a sajátos megjelenésnek és az arculatnak az a funkciója, hogy segítenek a piaci szereplők és az árúvilág tengerében ráismerni arra, amely már elnyerte bizalmunkat, vagy felkerült *rövid listánkra*. Az árúnak, illetve „ruhájának” jól megtervezett megjelenése pontosan azt teszi, ami a rendeltetése: elkülöníti a szóban forgó árucikket az árúvilág hasonló tagjaitól, s kiemeli azt azok szemében, akik már ismerik, és megtanulták, hogy ez az árucikk megfelelően kielégíti igényeiket, s így irányfényként vonzza őket. Azoktól eltekintve, akik örömmel bóklásznak, tallóznak a széles kínálatban, a legtöbb embert a leggyorsabban egy ismerős látvány, ismerős vizuális árjelző vagy éppen a csomagolás ekként szolgáló összképe tudja megragadni, végső soron kimenteni az egyszerűbb lelkeket gyakran a bőség zavarával rémisztő sokaságból – persze csak akkor, ha az már felkerült a *rövid listájára*, vagy legalábbis megtanult bízni benne. Mindezekben természetesen ismét csak kritikus szerepe van a vizuális kommunikációnak. Az árjelzők, az akként szolgáló csomagolások stb. képét be kell vésni a célközönség tudatába, és persze ott hozzá kell kapcsolni mindazokat a pozitív képzeteket, asszociációkat, amelyeket fel kell idézniük.

Manapság az emberek mind nagyobb hányada multimédiás eszközök révén intézi információi beszerzését, s hozzájuk azokban is leginkább a vizuális üzenetek jutnak el. Ha szofisztikáltabb lelkekre nem is feltétlenül igaz, hogy „egy rózsaszál szebben beszél”, egy-egy mesteri vizuális kompozíció valóban jóval átütőbb lehet, mint az óhatatlanul is nyíltan agitálónak érződő szöveges üzenet. Ezeknek az üzeneteknek a hatásukat viszont csak a megalakításukban megtestesülő mesterségbeli tudás adhatja meg. Ezért kritikus jelentőségűek az ismeretek, amelyeket ez a kitűnő szakkönyv kínál.

A gazdag, példaértékű képanyagot felsorakoztató, átfogó tanulmány elemzi és magyarázza a médiában megjelenő üzenetek megfogalmazásának és megtervezésének alapvető kérdéseit, elsősorban a hírekre, hirdetésekre és arculati elemekre összpontosítva. Tárgyalja a vizuális kommunikáció célját, az üzenetek környezetét és az általuk kiváltott hatásokat, ideértve a társadalmi vonatkozásokat is. A különböző szak- és részterületeket egységben kezelve ad ismereteket az integrált kommunikáció hatékony megvalósításáról, és segíti a kommunikációs folyamat egészének megértését.

„A legtöbb ember tart a képektől, amelyek vagy kicsúsznak a kezünk közül, vagy ha túl közel kerülünk hozzájuk, elárulnak minket.” / „Egy kép elemzése gyakran többet árul el az elemzőről, mint a képről magáról, így az elemzési folyamat sokszor önarcképrajzolássá válik.” / „A sötét, manipulatív hatalmak, amelyek ott lapulnak mindenütt, a világosság segítségével kordában tarthatók. Ebből mindnyájan profitálunk. És ennek a könyvnek éppen ez a célja.” (E világosságnak az elménkben kell gyúlnia azáltal, hogy átlátjuk és értjük a vizuális kommunikáció működését, és így valós tartalmukra vezetjük vissza annak üzeneteit. Azoknak pedig, akik a vizuális kommunikációt eszközként használják, természetesen szintúgy létfontosságú, hogy tisztában legyenek annak tényleges működésével, a lehetőségeivel és korlátaival, s azzal, hogy mindez valójában hogyan hat a célközönségre) / „Csak a botrány a hír.” / „A vevőnek (ami itt a kommunikáció célközönsége tagját jelenti – a szerző) éreznie kell, hogy fontos, releváns okunk van arra, hogy – például egy feltűnő képpel – megragadtuk a figyelmét.” / „A gyakorlott történetmesélő (azaz a történetként megfogalmazott üzenet megalkotója – a szerző) úgy tudja variálni a történet különféle elemeit, ahogy egy zeneszerző a hangszereket egy nagyzenekari műben.” / „A verseny kiélezett, ezért a cégek folyamatosan új, lappangó szükségleteket próbálnak feléleszteni vagy megteremteni. Ez nem olyan egyszerű, mivel igényeink mélyen bennünk gyökereznek, de kétségtelen, hogy egy új termék képes vágyakat ébreszteni, még akkor is, ha ezek a vágyak nem kifejezetten szükségleteink kielégítésére irányulnak. Végére is emberek vagyunk: kívánságaink listája végtelen.” / „Az érvek olyan fejtegetések, gondolatmenetek, állítások, amelyeket egy személy mások meggyőzésére használ. Ha az adó nem jár sikerrel, a megoldás az érv tökéletesítése, nem pedig – ahogyan sokan gondolják – a hang felemelése.” / „Probléma nélkül nincs történet. Ki akar arról olvasni, hogy egy repülőgép rendben felszállt, majd leszállt? Senki. Az emberek csak akkor kapják fel a fejüket, ha valami drámai történik.” (Azt pedig a mai eszközökkel képpen sokkal hatásosabban lehet előadni, netán megkonstruálni!) / „A televízió a

tábortűz modern változata, amely körül összegyűlik a család történeteket hallgatni. Tölcsér, amelyen keresztül a reklámok egyenesen a nappaliba ömlenek.” (Az internet pedig őserdő, ahol minden fa, bokor mögött egy manipulátor les ránk.) / „Az üzenetet olyan hatásossá kell formálni, hogy még suttogva is átjusson a hangzavaron.” – Idézetek a könyvből.

Az előszóból idézve: „A könyv mindenekelőtt a vizuális kommunikáció célját szeretné világossá tenni – bemutatja az üzenetek környezetét és az általuk kiváltott hatásokat, ideértve a társadalmi vonatkozásait is. Eközben könnyedén lépi át a különféle területek és szakmák határait, mivel a mű szerkezete alapvetően azon a meggyőződésen alapul, hogy a végeredmény szempontjából a kommunikációs folyamat egészének ismerete fontos és hasznos. Így a folyamatban résztvevők könnyebben átlátják a saját szerepüket, és a feladataikkal szemben megfogalmazott követelmények, illetve a tevékenységük következményei is világosabbá válnak. Ily módon egyesülhet a stratégiai gondolkodás és a kreatív alkotás, hogy az üzenet létrehozásában résztvevők azt az egyre növekvő igényt, amely az integrált kommunikáció hatékony megoldásai iránt mutatkozik, ki tudják elégíteni.” (Ebben tökéletesen igaza is van. Minden kommunikációban csak az számít igazán, hogy a célközönség mit olvas ki a maga számára az üzenetből, hiszen ennek megfelelően reagál arra. Ezért abszolút mindegy, hogy a forrástól a hatás kiváltásáig hol és mitől, miben bicsaklik meg az üzenet, ha megbicsaklik, a küldője mindenképpen kudarcot vall. Abból tehát, hogy itt csak a végeredmény számít, törvényszerűen következik, hogy a kommunikáció folyamatát, egész megvalósítását a könyv e szemléletével megegyezően, integrált módon kell kezelni. Ezt pedig nem is csak a folyamat résztvevőinek kell tökéletesen átlátniuk, hanem azoknak is, akik a kommunikációt eszközként használják.)

Bergström így modellezi a vizuális kommunikáció relevanciáját:

„Egy erőteljes kép, amely felkelti a figyelmet, de nem releváns, kevésbé hat: $1 \times 0 = 0$.

Egy kontextusba illő, de jelentéktelen kép szintén nem befolyásolja nagyon a nézőt: $0 \times 1 = 0$.

Ha azonban a kép erőteljes, és a néző úgy érzi, hogy releváns kontextusba van helyezve, az üzenet eléri a célját: $1 \times 1 = 1$.”

Igen szellemesen ekként foglalja össze a reklámüzenet lényegét: „valaki azt akarja, hogy egy másik személy gondoljon valamit (a védjegy kívánt üzenete: „ez kell nekem!” – a szerző), tudjon valamiről, és a végén cselekedjen valamit” (persze azt, amit az üzenő el akar érni – a szerző). Amint írja, az üzenet megalkotásához az üzenőnek előbb tisztáznia kell: Milyen problémát oldanak meg a termékeink? / Milyen érzéseket keltenek a termékeink? / Milyen igényeket elégítenek ki a szolgáltatásaink? / Milyen álmokat tudnak valóra váltani? / Hogyan tudjuk bemutatni a tulajdonságait: drámai hatással, félelemkeltéssel, szenvedélyek vagy lelkesedés ábrázolásával? Észérvekkel vagy érzelmi hatással? / Mit fogunk ígérni a célcsoportnak? / Meg tudjuk tartani ígéreteinket? Hogyan? (Minden tisztelet azoknak, akiket az utóbbi kérdésekre felmerülő nemleges válasz visszafog a reklámozásban! És számolnunk kell azzal is, hogy akiket ez visszafog, azok igen komoly hátrányba kerülnek a piacon, ahol

az üzleti tisztesség gyakorta csak pár lépéssel előbb nyeri el méltó jutalmát, mint ahol a párhuzamosok végre találkoznak.)

A hatalmas és sokrétű, a magyarázó ábraszövegekkel önmagában is kiváló oktatóanyagként szolgáló képanyagot felsorakoztató, átfogó tanulmány elemzi és magyarázza a médiában megjelenő üzenetek megfogalmazásának és megtervezésének alapvető kérdéseit, elsősorban a hírekre, hirdetésekre és arculati elemekre összpontosítva. Olyan, a világ különböző tájairól származó, naprakész példák sorát vonultatja fel, amelyek már bizonyították működőképességüket, és amelyek jól illusztrálják az elmélet gyakorlati megvalósításának lehetőségeit. Kitűnő összefoglaló mindazok számára, akik képi és szöveges üzenetek célba juttatásával foglalkoznak, és a vizuális kommunikáció tágabb összefüggéseit is meg szeretnék érteni (és módfelett hasznos mindenkinek, aki érteni akarja, mit és hogyan művelnek velünk e kommunikátorok). Fő fejezetei: Rémisztő látvány / Történetmesélés / Munka / Stratégia / Üzenet / Befolyásolás / Kreativitás / Tipográfia / Szöveg / Kép / Design / Papír / Szín / Arculat / Hang / Összjáték.

Dr. Osman Péter

* * *

*Cholnoky Jenő: Magyarország földrajza. Kráter Műhely Egyesület, 2010;
ISBN: 978-963-298-030-0*

Az értékmentés egyik legnemesebb, minden elismerést megérdemlő fajtája az előttünk járt tudósok, kutatók, alkotók szellemi örökségének megőrzése, mai megismertetése, és széles körű hozzáférhetővé tétele az érdeklődők számára. Ezt teszi a Kráter Műhely Egyesület is, amely ezúttal a magyar földrajztudomány egyik legnagyobb tudósának klasszikus alapművét jelentette meg igen elegáns reprint kiadásban. Eredeti kiadását a nagynevű Franklin Társulat adta közre 1929-ben, amint a belső címlapon szerepel „300 képpel és térképpel”. A Kráter idén egy másik, hasonlóan értékes földrajzi munka reprintjét is megjelentette, a Magyar Történelmi Társulat szerkesztésében eredetileg 1940-ben megjelent, Erdély c. nagyívű monográfiát.

A Magyar Elektronikus Könyvtárban található Magyar Életrajzi Lexikon róla szóló címszavából (<http://mek.niif.hu/00300/00355/html/index.html>) idézve: Cholnoky Jenő (Veszprém, 1870. júl. 23. – Bp., 1950. júl. 5.): földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1920–49). Egyetemi tanulmányait a Budapesti Műegyetemen végezte. Előbb a műegyetemi vízépítési tanszéken, majd a Budapesti Tudományegyetemen Lóczy Lajos (a honi geográfia egyik legkiemelkedőbb, világhírű tudósa) mellett volt tanársegéd; közben megszerezte a filozófiai doktorátust. 1896–98-ban tanulmányúton Kínában és Mandzsúriában hidrográfiai és geográfiai kutatásokat folytatott. Hazatérése után a Földtani Társulatnál, majd a Földrajzi

Társaságnál töltött be különböző tisztségeket; ideiglenesen a budapesti Erzsébet Nőiskola tanáraként is működött. 1903-ban a budapesti Tudományegyetemen magántanár, 1905-től a kolozsvári Tudományegyetemen, 1921-től a budapesti Tudományegyetemen a természeti földrajz nyilvános rendes tanára, a Földrajzi Intézet vezetője. 1940-ben nyugdíjba ment. A Földrajzi Társaság, a Magyar Turista Egyesület, a Természetvédelmi Tanács elnöke volt. Sokoldalú tudományos munkássága során kelet-ázsiai tanulmányútján főleg a hegységek szerkezetét, a folyók természetét vizsgálta. Részt vett a Balaton tudományos tanulmányozásában. Jelentősek morfológiai eredményei, továbbá a folyók szakaszjellegéről, a futóhomok mozgástörvényeiről, az európai monszun jelenségről szóló tanulmányai. Eredményesen foglalkozott emberföldrajzzal és az öntözések jelentőségével az emberi kultúra fejlődése szempontjából. Népszerű tudományos műveivel nagy tömegek érdeklődését keltette fel a földrajz és általában a természettudományok iránt. (Utazásom Amerikában Teleki Pál gróffal c. műve például a nagyon fiatal olvasók számára is tökéletesen érthető, rengeteg ismerettel igen érdekesen szolgáló, élvezetes, kitűnő könyv volt.)

Az e kötetben található rövid életrajza azt is elmondja, hogy Kolozsváron a földrajzi tanészék vezetőjeként magasra emelte az egyetemi oktatás színvonalát, s közben tanulmányozta és leírta Erdély természeti viszonyait. A Kráter Műhely ajánlójából továbbá megtudjuk, hogy tudományos kutatásainak területe tág határok között mozgott, a geográfián kívül maradt alkotott a hidrológiában és a klimatológiában is. A természeti földrajzon belül elsősorban a felszínalakítást (geomorfológiát) művelte. Azt a nézetet tette magáévá és honosította meg hazánkban, miszerint a domborzati formák szakaszosan változó (ciklikus) lepusztulási folyamatok eredményeképpen jönnek létre. Ennek szemléltetésére nagyszerű tömbszelvényeket készített, amelyek a fél évszázaddal későbbi tankönyvekben is helyet kaptak. Utolérhetetlen sikereket ért el a földrajzi ismeretterjesztésben. Mintegy 50 könyvet adott ki, továbbá 700 különféle tudományos dolgozata és népszerű cikke jelent meg. Lebilincselő előadó volt, egyetemi előadásain a tantermek zsúfolásig megteltek. Szerte az országban több ezer népszerű földrajzi előadást tartott. Ő vetített először színes diaképeket Magyarországon, amelyeket maga állított elő fekete-fehér diapozitívok átfestésével. A mérnöki pontosságú szakmai rajzokon kívül mesteri grafikákat készített és művészi tájképeket festett.

Cholnoky így beszél e művéről annak előszavában: „Ez a könyv arra való, hogy megmutassa hazánk igazi képét. A magyar életnek ez az otthona, ez a lakása! Ennek minden szobáját, minden kamráját meg kell ismerni. Mindenhova be kell kukkantanunk, s minden látottnak az *okát* is meg kell ismernünk. Mert csak az az *okos* ember, aki lehetőleg mindennek az *okát* is megkeresi és megérti. Csak hazánk alapos megismerése teszi érthetővé a történelmi eseményeket is, meg a gazdasági élet fordulatait is.” S ha le is bontunk erről minden érzelmi kötődést az országhoz, az „otthon”-hoz, a tétel, hogy a lehető legalaposabban ismerni kell az országot, amelyben élünk és munkálkodunk, pusztán ésszerűségi alapon is tökéletesen megáll. Ismét Cholnoky előszavából idézve, „Minden magyar embernek jól kell ismernie a hazáját. Mint ahogyan az a földbirtokos, aki helyesen és jól akarja kezelni a birtokát, az is

kénytelen először a birtokot alaposan megismerni. Az a „magyar nábob”, aki nem is tudja, miye van s nem tudja, hogy hol, mit, hogyan termelhet, az tönkre megy, birtoka ebek harmincadjára kerül.”

Az 1929-ben megjelent könyvben nagyon is természetesen ott munkál a hit, amely arra készíti, hogy művének tárgyát, hatókörét ne Magyarország aktuális politikai határai, hanem a történelmi Magyarország területe szerint értelmezze. Így például a vármegyék rövid ismertetésében azok száma 67-et tesz ki, és az ország „felszínének” tagozódását is így adja meg: Alföld / Dunántúl / Erdélyi-medence / Kelet-magyar-Szigethegység / Északnyugati-Felvidék / Északkeleti-Felvidék / Keleti Kárpátok / Dél-Erdélyi-Felvidék / Dinári-Alpok vidéke. Számunkra ma ez új értelmet is nyer, hiszen a mostani (geo)politikai viszonyok között már az országhatárokon túli területek is sokban a környezetünkhöz tartoznak, tehát érdemes alaposan megismerni azokat, ha nem is a „gazda”, de a potenciális haszonélvező érdeklődésével.

S nehogy félreértse, szűken értelmezze bárki is a *földrajz* jelentését a címben: egy-egy alapos fejezet szól Magyarország népeiről, Magyarország vármegyéiről és városairól, az Alföld településeiről, az Alföld fejlődéséről az újabb időkben (1929-ből nézve), a Dunántúl településeiről, Budapestről, az Északnyugati- és az Északkeleti-felvidék életéről, Erdély életéről.

Ne kérjük rajta számon, ha olykor kicsúszik abból, amit a „politikai korrektség” megkövetelne, ha az elvesztett területekkel kapcsolatban keserűség vagy a magyarsággal szemben némi elfogultság bukkan a felszínre. Ne feledjük: könyve mindössze tíz évvel Trianon után jelent meg. Értékeljük viszont írói hitvallását: „Írom egymás után a könyveket, igyekezve azokat mindig úgy írni, hogy minden művelt ember megérthesse és kedvet kapjon meg is tanulni, mert hisz nincs szebb tudomány, mint a földrajz, mert minden más tudománynak az eredményeit felhasználja, hogy a Földről hű, jó és megmagyarázott képet tudjon festeni.”

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

THE FUTURE OF COPYRIGHT LAW (ALSO) AT STAKE – SOME THOUGHTS ON THE GOOGLE BOOKS DIGITISATION PROJECT

Péter Mezei

Due to the massive and easy access of the average users to the digital technologies capable to use copyrighted works, the copyright law currently faces its probably greatest dilemma in its history. Since the beginning of the 21st century the phenomenon of file-sharing has been the greatest challenge of the rights holders, the legislators and the court system. The Google Books project could stay in the shadows of it for a couple of years, even if it has a similar importance for the survival of the current copyright paradigm. Contrary to the mostly illegal filesharing Google aims to digitize the written heritage and make it available to the public, which is a socially useful initiative. Therefore it is reasonable to analyze whether Google is liable for scanning millions of books and making them available online, whether the fair use test of the US copyright law applies to Google, and whether the settlement agreement concluded by the parties in the Google Books case is capable to settle the dispute effectively and straightforward. The ultimate question is, which way the legislators of the world tend to move in respect of the preservation of the written heritage.

DESIGN PROTECTION FROM THE COPYRIGHT PERSPECTIVE

Dr Nóra Hepp

The present article examines the main differences and similarities between copyright and design protection. The paper primarily provides a comparison on the basis of the various aspects of the mentioned types of intellectual property protection (e.g. protection criteria, rights of right holders, enforcement of rights) aiming to present their advantages and disadvantages and shed light on which protection type is more effective in the different cases.

TRADEMARKS IN HUNGARY BETWEEN 1945–1969

Dr Sándor Vida

It is known that in the area of "hard" socialism, especially under Stalin, the role of trademarks was negligible. Almost all companies were nationalised by the Acts of 1948 and 1949. As a result their marks became also state property. Except the pharmaceutical industry, that continued to introduce new marks and to maintain the old ones, it can be reported on a modest activity in this respect only from the machine industry. Relating to the nationalised marks, there was only one procedure abroad: effect of nationalisation was not acknowledged by the New-York District Court in respect of the ZWACK mark registered in the USA. Beginning from the sixties, especially in the machine industry there was a special situation, as e.g. the GANZ mark was used by several state companies. Some conflicts arised between these state companies. As a result the Ministry of Machine Industry and that for Foreign Trade issued a common order on the use of marks by state companies. Moreover the Arbitration Commission of the Ministry of Machine Industry rendered several decisions in respect of disputes between State companies relating to the use of marks. In 1969 a relatively modern Trademark Act was promulgated.

SOMMAIRE

<i>Péter Mezei</i>	L'avenir du droit d'auteur (aussi) en jeu – quelques réflexions sur le projet de numérisation Google Livres	5
<i>Dr Nóra Hepp</i>	Protection des dessins ou modèles sous l'angle du droit d'auteur	48
<i>Dr Sándor Vida</i>	Marques et affaires de marques entre 1945 et 1969	75
<i>FORUM</i>	Représailles plutôt que la contrefaçon – Commentaires sur l'article condamnant le registraire de nom de domaine	88
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	93
Avis d'expert choisis du Corps des Experts en Droits d'Auteur		126
Revue des livres et périodiques		133
Summaries		148

INHALT

<i>Péter Mezei</i>	Die Zukunft des Urheberrechts (auch) steht auf dem Spiel – Gedanken über das Buchdigitalisierungsprojekt Google Books	5
<i>Dr. Nóra Hepp</i>	Ansatz zum Geschmacksmusterschutz unter dem Gesichtspunkt des Urheberrechts	48
<i>Dr. Sándor Vida</i>	Marken und Markenfälle zwischen 1945 und 1969	75
<i>FORUM</i>	Eher Vergeltung als Rechtsverletzung – Bemerkung zum den Domain-Registrar verurteilenden Artikel	88
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	93
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht		126
Übersicht von Büchern und Zeitschriften		133
Summaries		148

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A szövegszerkesztővel, lehetőleg Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. Az irodalomjegyzékben, hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1374 Budapest 5, Pf. 552, Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipo.gov.hu, anna.manyoki@hipo.gov.hu, tel.: 474 5554, fax: 474 5555).